

Ἡ ΠΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ἜΤΟΣ ΙΙ'

ΜΑΡΤΙΟΣ — ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1969

ΤΕΥΧΟΣ 203—204

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΝΤΕΛΟΔΗΜΟΥ

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΑΣ

Ἐν ἔτος μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Κορσικῆς εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐγεννήθη εἰς τὸ Αἰάκιον ἐκ ταπεινῶν γονέων ὁ μέλλων Αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων καὶ βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας, ὁ ὅποιος ἐπέπρωτο νὰ ὀδηγήσῃ τὴν Ἐπανάστασιν καὶ τὴν καταρρίψασαν τὸν ὑπερχιλιετῆ θρόνον τῶν Βουρβόνων Γαλλικὴν Δημοκρατίαν εἰς τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς πρώτης Αὐτοκρατορίας, νὰ ὑποχρέωσῃ τὴν πανίσχυρον δυναστείαν τῶν Ἀψβούργων νὰ ἀποβάλῃ τὸν τίτλον τῆς Ἁγίας Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους καὶ νὰ περιορισθῇ εἰς τὸν πενιχρὸν τίτλον τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, νὰ συντρίψῃ ἰσχυροὺς καὶ πολυετεῖς βασιλικούς θρόνους εἰς τὴν Εὐρώπῃ, νὰ ἐμποδίσῃ τὴν κάθοδον τῆς «ρωσικῆς βαρβαρότητος» εἰς τὴν Μεσόγειον, νὰ διορίζῃ κατὰ βούλησιν βασιλεῖς, κατὰ κανόνα ἐκ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του, εἰς τὰς καταλαμβανομένας χώρας, νὰ ὀνομάζῃ πρίγκηπας, νὰ ἀπονέμῃ τὸν βαθμὸν τοῦ Ἀρχιστρατήγου εἰς τοὺς βασικοὺς συνεργάτας του καὶ νὰ ρυθμίσῃ, κατὰ τὰ συμφέροντα καὶ τὰ σχέδια αὐτοῦ, τὰς τύχας τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, εἰς τὰ πολυάριθμα Συνέδρια, τὰ ὅποια ἀπετέλουν συνήθως τὸν θριαμβευτικὸν ἐπίλογον τῶν διαδοχικῶν νικηφόρων μαχῶν του.

Περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Βοναπάρτου πολλαὶ ὑποθέσεις ἔχουν ὑποστηρικθῆ ἕως σήμερον. Ὁ θρύλος περιβάλλει κολλάκις τὴν γέννησιν τῶν ἡρώων καὶ συσκοτίζει τὴν πραγματικότητα. Ἀξισημεῖωτον εἶναι, ὅτι κατὰ καιροὺς προεβλήθη ἡ θεωρία περὶ ἑλληνικῆς καταγωγῆς τοῦ Ναπολέοντος. Ἀφορμὴν εἰς τοῦτο ἔδωκεν ἀναμφισβητήτως ἡ ὑπαρξίς εἰς τὴν Κορσικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ χωρίου Καρζέζ, ὅπου ἦσαν ἐγκατεστημένοι κάτοικοι τῆς Μάνης, ἐγκαταλείψαντες τὴν γενέτειράν των Καρυαί, λόγῳ ἐμφυλίων σπαραγμῶν. Ἡ παροῦσα ὅμως μελέτη δὲν ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν ἀνίχνευσιν τοῦ γενεαλογικοῦ δένδρου τοῦ Βοναπάρτου, ἀλλὰ τὴν ἔρευναν τῶν σχέσεων τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἰταλικῆς στρατιᾶς τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, τοῦ πρώτου Ὑπάτου καὶ ἐν συνεχείᾳ Αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδιαίτερώς τὴν συμβολὴν τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ 23η Φεβρουαρίου 1796 ἀποτελεῖ σημαντικὴν ἡμερομηνίαν διὰ τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν σταδιοδρομίαν τοῦ Ναπολέοντος, καθ' ὅσον διορίζεται ὑπὸ τοῦ Διευθυντηρίου ἀρχηγὸς τῆς Ἰταλικῆς στρατιᾶς καὶ ἀναχωρεῖ, ὀλίγας μῶλις ὥρας μετὰ τὴν τέλεισιν τῶν γάμων του μετὰ τῆς Ἰωσηφίνας Μπωαρναί, διὰ τὸ νέον του ἐνδοξον πεπρωμένον. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν διελύετο ἡ πανίσχυρος Γαληνοτάτη Δημοκρατία, συνετρίβετο ἡ κυριαρχία τῆς ἐπὶ ξένων ἐδαφῶν, ὁ λέων τοῦ

Ἁγίου Μάρκου καὶ τὰ περίφημα ἄλογα τῆς Κορίνθου ὠδηγοῦντο εἰς Παρισίους, ἐνῶ ὁ λαὸς τῆς Ἰταλίας ἔβλεπεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ναπολέοντος τὸν μέγα ἐλευθερωτὴν τῶν ὑποδούλων καὶ τῶν ὑπὸ ξένον ζυγὸν στεναζόντων λαῶν. Ἡ κατάκτησις τῆς Ἰταλίας δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ πλέον σημαντικὸς σταθμὸς τῆς ἐξελίξεως τοῦ Ναπολέοντος, εἶναι δὲ δυνατόν νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν κατάκτησιν τῆς Γαλατίας ὑπὸ τοῦ Καίσαρος. Εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν τῶν Αὐγούστων ὁ Βοναπάρτης σκέπτεται πλέον ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον τὴν ἐγκαθίδρυσιν ἰδικῆς του ἡγεμονίας. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις εἶχε δημιουργήσει κατάλληλον κλίμα διὰ νὰ ἔλθουν εἰς τὸ φῶς ἐκ τῶν πλέον σκοτεινῶν διαμερισμάτων τῆς ψυχῆς πάθη, χίμαιραι, ὑπερμεγέθεις φιλοδοξίαι καὶ ὑπερβολικὰ ὄνειρα. Καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τῶν σκλαβωμένων ἔθνων, ἐγεννήθη καὶ πάλιν ἡ θερμουργὸς ἐλπίς, ὅτι ἔφθασεν ἐπὶ τέλους ἡ πολυπόθητος στιγμή πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας των. Πόσον ὅμως εἶχον ἀπατηθῇ! Ἡ ὑπογραφεῖσα τὴν 17ην Ὀκτωβρίου 1797 συνθήκη τοῦ Κάμπο - Φόρμιο, ἀποτελεῖ ἀπλήν ἀπομίμησιν τῶν μεταξὺ ἰσχυρῶν μοναρχῶν συναπτομένων συνθηκῶν κατὰ τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα. Ὁ Gobenze¹ ἐξησφάλιζε διὰ τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας τὴν Βενετίαν, Ἰστρίαν, Δαλματίαν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἐξουσία του ἐξετείνετο ἐπὶ σημαντικῶν μέρους τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀδριατικῆς, εἰς ἀντάλλαγμα, ὅμως, ἀνεγνώριζεν ὡς ὄριον τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ρήνου, τὴν ὁποίαν ἐπιμόνωσ ἐζήτει τὸ Διευθυντήριον, ἐγκατέλειπε τὰ δικαιώματά του ἐπὶ τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ ἀνεγνώριζε τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Δημοκρατίαν. Ἡ Γαλλία ἐλάμβανεν ἐπίσης τὰς Ἰονίους Νήσους καὶ τὰς ἐνετικὰς κτήσεις ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἡπείρου. Εἰς τὰς διαπραγματεύσεις τῆς συνθήκης ταύτης, ὁ Ναπολέων ἐλάχιστα ἠκολούθησε τὰς ἐντολὰς τοῦ Διευθυντηρίου. Φαίνεται λοιπόν, ὅτι, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὁ νικητὴς τῆς Ἰταλίας ἐσκέπτετο σοβαρῶς τὴν ἐπιβολὴν τῆς κοσμοκρατορίας του.

Ἡ προσοχὴ τοῦ Βοναπάρτου ἐστράφη ἔνωρις πρὸς τὴν Ἐπτάνησον καὶ ἰδιαιτέρως πρὸς τὴν Κέρκυραν. Ἦδη, ἀπὸ τοῦ Μαΐου 1797, ἐφρόντιζε διὰ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ἐνετικοῦ στρατοῦ διὰ Ἰταλῶν στρατιωτῶν, πιστῶν εἰς τὸν ἐλευθερωτὴν τῆς Ἰταλίας². Μετὰ πέντε ἡμέρας, ἀνήγγελεν εἰς τὸ Διευθυντήριον ὅτι ἀπέστειλε τὸν στρατηγὸν Ἀντώνιον Γεντίλην μετὰ 1500 Γάλλων στρατιωτῶν καὶ 600 περίπου Ἰταλῶν «διὰ νὰ καταλάβουν τὴν Κέρκυραν, τὴν Ζάκυνθον καὶ τὴν Κεφαλληνίαν». Ἄνευ δὲ περιττολογίας ἐξέφραζε τὴν γνώμην του περὶ τῆς Κερκύρας: «Νομίζω, ὅτι ὀφείλομεν νὰ τὴν κρατήσωμεν ἀμετακλήτως»³. Παραλλήλως, μεταβιβάζει διαταγὴν εἰς τὸν στρατηγὸν Μπααραγκέ Ντιγιέρ νὰ ἐτοιμάσῃ τὸ ταχύτερον δυνατόν δύο λόχους καὶ τέσσαρα πυροβόλα διὰ τὴν στρατιωτικὴν ἀποστολὴν εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἀπευθύνει μακρὰν ἐπιστολὴν εἰς τὸν στρατηγὸν Γεντίλην, διὰ νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς αὐτόν, ὅτι τίθενται εἰς τὴν διάθεσίν του δύο λόχοι, ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ, τέσσαρα πυροβόλα καὶ ἑκατὸν πενήντα χιλιάδες φυσιγγία. Ἡ ἀποστολὴ ὀφείλε νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ Βενετίας, ὅπου ὁ πολίτης Bourde ἀνέμενεν ἐπὶ κεφαλῆς πέντε φρεγατῶν. Αἱ παραγγελίαι τοῦ Ναπολέοντος πρὸς τὸν συμπατριώτην του πολίτην—στρατηγὸν εἶναι ρηταί: Θὰ ἐνεργῆτε ὡς βοηθὸς τῆς Δημοκρατίας τῆς Βενετίας καὶ θὰ καταλάβητε πάσας τὰς ἐνετικὰς ἐγκαταστάσεις εἰς τὴν Ἀνατολήν⁴. Περὶ τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς ἀναφέρει, ὅτι θὰ μετάσχουν τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης ὁ διακριθεὶς ἀξιωματικὸς Νταρμποῦ καὶ πέντε ἀξιωματικοὶ ἐκ τῆς Κορσικῆς, οἱ ὅποιοι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπολαμβάνουν τῆς ἐμπιοτοσύνης τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἰταλικῆς στρατιᾶς, ἀφ' ἑτέρου δέ, κατέχοντες τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, θὰ διευκολύνουν τὴν προσέγγισιν Γάλλων καὶ Ἐπτανησίων. Ὁ πολίτης Arnault, τέλος, ἀναλαμβάνει νὰ διαπιστώσῃ τὴν κρατοῦσαν κατάστασιν εἰς τὰς νήσους, νὰ ἀναφέρῃ λεπτομερῶς τὰ πάντα εἰς τὸν Βοναπάρτην, διὰ συχνῆς ἀλληλογραφίας, νὰ συντάξῃ τὰς προκηρύξεις πρὸς τὸν λαὸν καὶ πιθανῶς νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς διοική-

σεως τῆς χώρας. Εἶναι οὕτω προφανές ὅτι, πρὶν ἀκόμη ὁ στρατὸς ἐπιβιβασθῆ ἐπὶ τῶν πλοίων εἰς Βενετίαν, ὁ Ναπολέων ἐσκέπτετο ὄχι περὶ ἐλευθερώσεως τῶν Ἰονίων, ἀλλὰ περὶ διακυβερνήσεως αὐτῶν ὑπὸ Γάλλου διοικητοῦ, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ Γαλλικῆς ἐπαρχίας ἢ κτήσεως.

Πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῆς Δημοκρατίας εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος, ναύαρχον Βουιδέ, ἐπαναλαμβάνει ὅτι βασικὸς σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς εἶναι ἡ κατάληψις τῆς Ἐπτανήσου, διὰ νὰ καταστοῦν «κύριοι πασῶν τῶν ἐγκαταστάσεων τῶν Ἐνετῶν εἰς τὸ Ἀρχιπέλαγος καὶ πάντων τῶν πολεμικῶν πλοίων τοῦ ἔθνους τούτου, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ εἶχον ἀναγνωρίσει τὴν νέαν Δημοκρατίαν»⁵. Μολονότι, ἡ ἀνωτέρω ἐπιστολὴ φέρει ὡς ἡμερομηνίαν ἐπίσης τὴν 26ην Μαΐου 1797, ὁ ὀρίζων τῶν σχεδίων τοῦ Βοναπάρτου δὲν περιορίζεται πλέον εἰς τὴν Ἐπτάνησον, ἀλλὰ θωπεύει τὸ ὄνειρον τῆς κατακτῆσεως τοῦ Ἀρχιπελάγους καὶ ὀλοκλήρου τῆς Μεσογείου. Ἡ κολοσσιαία ἀλληλογραφία τοῦ φοβεροῦ κορσικανοῦ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁμιλεῖ πολλάκις ὄχι περὶ ἀπελευθερώσεως τῶν ὑπὸ τῶν ἐνετῶν κατεχομένων ἑλληνικῶν νήσων, ὡς ἀφελῶς εἶχον πιστεύσει οἱ ὑπόδουλοι, ἀλλὰ περὶ κατακτῆσεως.

Ὁ Γεντίλης⁶, μόλις ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Κέρκυραν τὴν 28ην Ἰουνίου 1797, ἀπηύθυνε προκήρυξιν πρὸς τὸν λαόν, διὰ τῆς ὁποίας ἐτόνιζεν ὅτι ὁ γαλλικὸς στρατὸς θὰ συνετέλει εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἀρχαίας δόξης καὶ ἀρετῆς. Ἡκολούθησε πιστῶς τὰς παραγγελλίας τοῦ Ναπολέοντος: «Ἐὰν οἱ κάτοικοι ἐφέροντο πρὸς ἀνεξαρτησίαν, θὰ ἐκολακεύετε τὴν ἐπιθυμίαν των καὶ δὲν θὰ παραλείπετε, εἰς τὰς διαφόρους προκηρύξεις, τὰς ὁποίας θὰ ἀπευθύνητε, νὰ ὁμιλῆτε περὶ Ἑλλάδος, Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης»⁷. Ἡ προτροπὴ αὐτὴ τοῦ Βοναπάρτου εἶναι λίαν ἀποκαλυπτικὴ τῶν προθέσεών του. Ὅπισθεν τοῦ ἐλευθερωτοῦ τῶν καταπιεζομένων ἔθνων ἐκρύπτετο ὁ φιλόδοξος καὶ διορατικὸς Καῖσαρ, τοῦ ὁποίου ἡ προσοχὴ ἐστράφη πρὸς τὴν Ἐπτάνησον λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν ἐπαρουσίαζεν, ἀπὸ στρατηγικῆς καὶ ἐμπορικῆς ἀπόψεως.

Τὴν πρώτην Αὐγούστου 1797 ὁ Βοναπάρτης ἀνήγγειλεν, εἰς τὸ Διευθυντήριον, τὸ μέγα γεγονός: «Ἀπαντες οἱ κάτοικοι τῆς νήσου (Κερκύρας) ὑπεδέχθησαν εἰς τὴν ἀκτὴν τὸν γαλλικὸν στρατὸν, πλήρεις χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ, ὁ ὁποῖος καταλαμβάνει τὰ ἔθνη, ὅταν ἐπανευρίσκουν τὴν ἐλευθερίαν των. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ λαοῦ εὐρίσκετο ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας τῆς περιοχῆς⁸, ἀνὴρ μορφωμένος καὶ προκεχωρημένης ἡλικίας. Προσεφώνησε δὲ τὸν στρατηγὸν Γεντίλην ὡς ἀκολουθῶν: «Γάλλοι, ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, εὐρίσκετε λαὸν ἀδαῆ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν, δι' ὧν δοξάζονται τὰ ἔθνη. Μὴ περιφρονήσητε ὅμως αὐτόν, ἀλλὰ διδάχθητε νὰ τὸν ἐκτιμήσητε, ἀναγινώσκοντες τοῦτο τὸ βιβλίον»⁹. Ἐπρόκειτο περὶ ἀντιτύπου τῆς Ὀδυσσεΐας. Ἡ συνέχεια τῆς ἐπιστολῆς εἶναι ἀποκαλυπτικὴ τῶν ἀπελευθερωτικῶν σχεδίων τοῦ Βοναπάρτου: «Ἡ νήσος Κέρκυρα ἦτο, κατὰ τὸν Ὅμηρον, ἡ πατρὶς τῆς πριγκιπίσσης Ναυσικᾶς. Ὁ πολίτης Agnault, ὁ ὁποῖος ἀπολαύει ἐπαξίως φήμης εἰς τὰ καλὰ γράμματα, μοῦ ἀγγέλλει ὅτι θὰ ἐπιβιβασθῆ, διὰ νὰ στήσῃ τὴν τρίχρωμον σημαίαν ἐπὶ τῶν ἑρειπίων τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Ὀδυσσεῶς»¹⁰. Ὁ ἀρχαιολόγος Agnault¹¹ ἀποβιβάζεται πράγματι εἰς τὴν Κέρκυραν «διὰ νὰ στήσῃ τὴν τρίχρωμον σημαίαν» καὶ ἰδρῦει, κατὰ προτροπὴν τοῦ Ναπολέοντος, τυπογραφεῖον πρὸς ἔκδοσιν προκηρύξεων ἐν ὄνοματι τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἰταλικῆς στρατιᾶς. Εἰς τὰς ἐν λόγῳ προκηρύξεις ἀκολουθεῖται πάντοτε πιστῶς ἡ γενικὴ γραμμὴ τῆς πολιτικῆς τοῦ Ναπολέοντος, ἥτοι παρέχεται ὑπόσχεσις περὶ ἐλευθερίας τῶν δυστυχῶν ὑποδούλων καὶ ὑπενθυμίζονται τὸ ἔνδοξον παρελθὸν καὶ ἡ ἑλληνικὴ καταγωγὴ τῶν ταπεινῶν ραιγιᾶδων. Εἰς προκήρυξιν, συντεταγμένην εἰς τὴν Γαλλικὴν, Ἑλληνικὴν καὶ Ἰταλικὴν γλῶσσαν, ὁ Στρατηγὸς Γεντίλης προέτρεπε τοὺς κατοίκους νὰ δώσουν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα τὴν πρώτην

λάμπειν διὰ τῆς ἀνακτήσεως τῆς ἀρχαίας ζωτικότητος καὶ παρεῖχεν ὑπόσχεσιν περὶ συνδρομῆς τοῦ ἐλευθερωτοῦ τῆς Ἰταλίας. Εἰς τὴν πραγματικότητα ἡμῶς, ὁ τελεωταῖος ἐπέδωκε τὴν κατάκτησιν στρατηγικῶν καὶ ἐμπορικῶν θέσεων πρὸς ἐξασφάλισιν ἀφ' ἐνὸς τοῦ ἐμπορίου εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς δημιουργίαν ὀρμητηρίων, διὰ τὴν μελλοντικὴν κληρονομίαν τοῦ «έτοιμοθανάτου ὁσθενοῦς» Σουλτάνου καὶ ἔλεγχον τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Μέσην Ἀνατολήν καὶ τὰς Ἰνδίας. Ἡ σημεῖα τῆς καταλήψεως τῆς Ἐπτανήσου τονίζεται ἰδιαίτερος ὑπὸ τοῦ Βοναπάρτου εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς τὸ Διευθυντήριον τῆς 16ης Αὐγούστου 1797 «Αἱ νῆσοι Κέρκυρα, Ζακύνθος καὶ Κεφαλληνία εἶναι περισσώτερον ἐνδιαφέρονσι δι' ἡμᾶς ἀπὸ ὀλοκλήρου τὴν Ἰταλίαν»¹². Παρέχει ἐπίσης τὴν γνώμην του διὰ τὰ ἐπικειμένους διαπραγματεύσεις εἰρήνης μετὰ τῆς Αὐστρίας: «Νομίζω, ὅτι ἐὰν εἴμεθ' ὑποχρεωμένοι νὰ ἐκλέξωμεν, θὰ ἦτο καλλίτερον νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὸν Αὐτοκράτορα (τῆς Αὐστρίας) τὴν Ἰταλίαν καὶ νὰ κρατήσωμεν τὰς τέσσαρας νήσους, ὅποιαι ἀποτελοῦν πηγὴν πλούτου διὰ τὸ ἐμπόριόν μας. Ἡ Αὐτοκρατορία τῶν Τούρκων καταρρέει καθημερινῶς· ἡ κατοχὴ τῶν νήσων τούτων θὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ τὴν ὑποστηρίξωμεν, ὅσον τοῦτο θὰ εἶναι δυνατόν, ἢ νὰ λάβωμεν τὸ μερίδιόν μας. Δὲν εἶναι μακρὰν ὁ χρόνος, κατὰ τὸν ὅποιον θὰ ἐννοήσωμεν, ὅτι διὰ νὰ καταστrophώμεν ἀληθῶς τὴν Ἀγγλίαν, πρέπει νὰ καταλάβωμεν τὴν Αἴγυπτον. Ἡ ἀπέρατος Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, ἡ ὅποια φθίρειται καθημερινῶς, μᾶς ὑποχρεώνει νὰ σκεφθῶμεν ἐνωρὶς νὰ λάβωμεν μέτρα διὰ νὰ διατηρήσωμεν τὸ ἐμπόριόν μας εἰς τὴν Ἀνατολήν. Τὰ φρούρια τῆς Κερκύρας, Ζακύνθου καὶ Κεφαλληνίας εὐρίσκονται εἰς ἀρίστην κατάστασιν, ἐνισχυόμενα ὑπὸ πολυαριθμοῦ πυροβολικοῦ. Ἐπισκευάσθη τὰς ἐνέδρας καὶ ἀπέστειλα πρὸ ὀλίγου πολεμοφόδια καὶ τροφὰς δι' ἓν ἔτος»¹³. Διὰ τὴν «ἀπελευθέρωσιν» δὲ τῶν νήσων παρακαλεῖ ὅπως τεθῆ ἡ εἰς τὴν διάθεσίν του τρίτος λόχος τῆς 79ης ἡμιταξιαρχίας πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοῦ κατοχῆς τῆς Κερκύρας!

Ἐξετάζων λεπτομερῶς τὴν κρατοῦσαν κατάστασιν εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ τὴν Μεσόγειον γενικώτερον, ἀναπτύσσει τὸ στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν του πρόγραμμα εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν σχέσεων τῆς Δημοκρατίας: Ἡ κατοχὴ τῆς Ἐπτανήσου παρέχει ἀφορμὴν πρὸς σύναψιν σχέσεων φιλίας μετὰ τῶν Τούρκων τῶν Ἰσπανίων τῆς Ἀλβανίας καὶ Ἡπείρου. Ὁ λαὸς τῶν περιοχῶν αὐτῶν διάκειται εὐνοῶς πρὸς τοὺς Γάλλους καὶ συνεπῶς ἡ προσεχὴς κατάληψις ἐδαφῶν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας θὰ εἶναι εὐχερής, χρησιμοποιοιμένων ὡς ὀρμητηρίων τῆς Κερκύρας καὶ τῆς Ζακύνθου, αἱ ὅποια καθιστοῦν τοὺς Γάλλους κυρίους τῆς Ἀδριατικῆς καὶ ὀλοκλήρου τῆς Ἀνατολῆς¹⁴. Πρὸς τὸν αὐτὸν Ὑπουργὸν γράφει μετ' ὀλίγον ὅτι κύριον μέλημα τῆς Δημοκρατίας πρέπει νὰ εἶναι ἡ μετὰ πάσης ἐπιχειρήσεως κατοχὴ τῆς Ἐπτανήσου: «Ὁφείλομεν ἀντιθέτως νὰ ἐγκατασταθῶμεν ἐπὶ σταθερῶς· θὰ εὕρωμεν ἀπείρους πόρους διὰ τὸ ἐμπόριόν μας καὶ ἔχουν (αἱ νῆσοι) δι' ἡμᾶς ἓνα μέγιστον ἐνδιαφέρον κατὰ τὰς προσεχεῖς κινήσεις τῆς Εὐρώπης». Δυστυχῶς ἡ ἴλιαν ἀποκαλυπτικὴ αὐτῆ τῶν διαθέσεων τοῦ Ναπολέοντος ἀλληλογραφία δὲν ἐδημοσιεύετο εἰς τὰς προκηρύξεις τοῦ Γεντίλη εἰς Κέρκυραν!

Ἀπερίγραφτος ὑπῆρξεν ὁ ἐνθουσιασμός εἰς τὴν πενταμελῆ ἐκτελεστικὴν ἐπιτροπείαν, ἡ ὅποια ἀπέβλεπε πλέον εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Σουλτάνου καὶ παρήγγελεν εἰς τὸν δαφνοστεφῆ νικητὴν τῆς Ἰταλίας νὰ συλλέξῃ προφορίας περὶ τῆς κρατοῦσης εἰς τὴν Ἑλλάδα καταστάσεως. Δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ διαβλέψῃ ὅτι, διὰ τῆς μεγάλης ἐπιτυχίας τῆς Ἰταλικῆς στρατιᾶς, ἠνοίγετο ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν Ὑπατείαν διὰ τὸν ἀρχηγόν της καὶ ὅτι ἐξυπηρετοῦντο πρωταρχικῶς τὰ σχέδια αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν διὰ τῶν προτροπῶν πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς Ἰταλικῆς καὶ στρατιωτικῆς καταστάσεως τοῦ κράτους τοῦ Σουλτάνου. Εἰς τὸν ἀσταλμένον τοῦ Βοναπάρτου μαθηματικὸν Monge, ὁ ὁποῖος ἐκόμιζε μετὰ τοῦ στ-

τηγοῦ Ἀλεξάνδρου Μπερτιέ εἰς Παρισίους τὰ ἀποτελέσματα τῆς συνθήκης τοῦ Κάμπο—Φόρμιο¹⁶, ἐπεφυλάχθη θριαμβευτικὴ ὑποδοχὴ ὑπὸ τοῦ Διευθυντηρίου τὴν 1ην Νοεμβρίου 1797. Ὁ σοφὸς καθηγητὴς ἀνεκοίνωσεν ὡς ἐξῆς τὸ εὐτυχὲς γεγονός: «Ἡ δόξα τῆς στρατιᾶς τῆς Ἰταλίας ἀντήχησε μέχρι τοῦ βάθους τῆς Ἄνω Αἰγύπτου. Οἱ Ἀραβες τῆς ἐρήμου συνομιλοῦν τὸ βράδυ ὑπὸ τὰς σκηνάς των. Μία λάμψις δὲν γνωρίζω ποίας ἐλπίδος ἔχει εἰσχωρήσει εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων». Ἡ μνεῖα τῆς Ἄνω Αἰγύπτου καὶ τῶν Ἀράβων ἀπηχεῖ προφανῶς τὴν γνώμην τοῦ Ναπολέοντος περὶ ἐκστρατείας εἰς τὴν χώραν τοῦ Νείλου πρὸς καταστροφὴν τῆς ἀγγλικῆς ναυτικῆς κυριαρχίας εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ ἐξασφάλισιν τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἰνδίας. Ἄλλωστε ὁ Βοναπάρτης ἐτόνιζεν ἰδιαιτέρως κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τοῦ Κάμπο—Φόρμιο πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς Αὐστριακῆς διπλωματικῆς ἀποστολῆς: «Ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία βλέπει τὴν Μεσόγειον ὡς ἰδικήν της θάλασσαν καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ τὴν κυριαρχήσῃ»¹⁸. Τὸ τελευταῖον ρῆμα, εἶναι ἀρκούντως χαρακτηριστικὸν τῶν προθέσεων τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας καὶ πρὸ παντὸς τοῦ Βοναπάρτου.

Ἵπερβολικὸς ἐν τούτοις ἐνθουσιασμὸς ἐπικρατεῖ εἰς τὴν Ἑπτάνησον κατὰ τὴν ἀφίξιν τῶν Γάλλων, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς εἶδεν ὄχι μόνον τοὺς ἐλευθερωτὰς ἐκ τῆς ἐνετικῆς κυριαρχίας, ἀλλὰ καὶ τοὺς καταλυτὰς τῆς τυραννίας τῶν ἀνωτέρων τάξεων. Αἱ ἰδέαι τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἐλευθερία, ἰσότης καὶ ἀδελφότης ἐθέρμαινον τὰς καρδίας τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον οὐδεμίαν ἀντίστασιν προέβαλεν ἐναντὶον τῆς καταλήψεως τῶν νήσων ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐβοήθησεν εἰς πολλὰς περιπτώσεις τὴν ἐγκατάστασιν αὐτοῦ, ὡς μαρτυροῦν χρονογραφαὶ τῆς ἐποχῆς. Ἄλλωστε οἱ Γάλλοι εἰς τὰς προκηρῦξεις τοὺς τονίζουσι ἀφ' ἐνὸς μὲν ὅτι θὰ ἀπελευθερώσουν τοὺς κατοίκους ἐκ τῆς ξένης ἐπιβολῆς καὶ θὰ συντελέσουν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς παλαιᾶς δόξης τῶν Ἑλλήνων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι θὰ ἐνεργήσουν ὥστε νὰ ἐξαλειφθοῦν αἱ κοινωνικαὶ διακρίσεις καὶ αἱ ἀδικίαι τῶν ἀνωτέρων τάξεων εἰς βᾶρος τοῦ λαοῦ. Ἡ Χρυσὴ Βίβλος, τὸ περίφημον λίμπρο ντ' ὄρο καλεῖται ἐν μέσῳ ζωηρῶν ἐκδηλώσεων τοῦ λαοῦ, ἐνῶ ἡ γαλλικὴ σημαία ὑψώνεται εἰς τὸ φρούριον τῆς Ζακύνθου. Εἰς τὴν ἐν λόγῳ νῆσον αἱ φιλογαλλικαὶ ἐκδηλώσεις, συνυφασμέναι πάντοτε μετὰ τῶν στάσεων ἐναντίον τῶν προνομιούχων τάξεων, εἶναι πολυπληθεῖς καὶ ἐντονοὶ. Ὁ ποιητὴς Ἀντώνιος Μαρτελάος, ὁ ὁποῖος ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν τάξιν, διεκρίθη διὰ τὰς δημοκρατικὰς του ἰδέας, ἐξεφώνησε μάλιστα καὶ λόγον μετὰ τὴν ἀφίξιν τῶν Γάλλων, τονίζων, ὅτι ἐφ' ὅσον πάντες οἱ ἄνθρωποι ἔχουν κοινὴν τὴν προέλευσιν, ὀφείλουσι νὰ ἀπολαμβάνουν τῶν αὐτῶν δικαιωμάτων. Πιστεύει εἰς τὴν ἐθνοσωτήριον ἐπέμβασιν τῶν Γάλλων καὶ συνθέτει τὸν γνωστὸν «Ἵμνον εἰς τὴν περίφημον Γαλλίαν, τὸν ἀρχιστράτηγον Βοναπάρτην καὶ τὸν στρατηγὸν Γεντίλλην», τοῦ ὁποῦ ὠρισμένοι στίχοι ἐπέδρασαν αἰσθητῶς ἐπὶ τοῦ Σολωμοῦ κατὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ Ἵμνου εἰς τὴν Ἐλευθερίαν. Εἰς τοὺς στίχους τοῦ Ἵμνου τοῦ Μαρτελάου ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις συμβολίζει τὴν κατάλυσιν τῆς δουλείας, ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς:

*Ἡ ξακουστὴ Γαλλία
δὲν βαστᾷ τὴν τυραννίαν,
μὰ μὲ αἱματοχυσίαν
ἀποκτᾷ ἐλευθερίαν²¹.*

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν θριαμβευτὴν τῆς Ἰταλίας κορσικανὸν ἀρχιστράτηγον, ὁ Μαρτελάος ἐρμηνεύει τὰς ἐλπίδας τῶν συμπατριωτῶν του πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας των, τὰς ὁποίας καταλλήλως ὑπεδαύλιζε διὰ τῶν πρακτῶρων του ὁ καταλυτὴς τῆς Ἐνετικῆς Δημοκρατίας:

*Βοναπάρτης δὲν φοβεῖται,
δὲν γνωρίζει τὴν δειλίαν,
νὰ χάριση ἐλευθερίαν
προσπαθεῖ εἰς τοὺς λαούς.*

*Ἡρώας ὁ Βοναπάρτης
τὴν Ἑλλάδα ν' ἀναστήση
καὶ χωρὶς ν' ἀργοπορήση
πέμπει ἓνα στρατηγόν²².*

Εἰς τὸν Θούριόν του, ὁ αὐτὸς ποιητὴς ἐπαναλαμβάνει, ὅτι οἱ Γάλλοι ἐπιθυμοῦν τὴν ἐλευθερίαν τῶν κατοίκων. Νομίζομεν ὅτι θὰ εἶχεν αἰσθανθῆ τὴν πικρὰν ἀλήθειαν, ἐὰν ἔγραφεν, ὅτι ὁ Βοναπάρτης δὲν γνωρίζει τὴν δειλίαν προκειμένου νὰ ἀποκτήσῃ ἐμπορικὰς καὶ στρατηγικὰς θέσεις, νὰ προετοιμάσῃ διὰ λαμπρῶν νικῶν καὶ σημαντικῶν ἐδαφικῶν προσαρτήσεων τὴν ὁδὸν πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἰδίου συμφέροντος καὶ οὐχὶ διὰ νὰ χάριση τὴν ἐλευθερίαν, ὡς ἀφελῶς ἐπίστευσεν ἡ Μοῦσα πλείστων ποιητῶν.

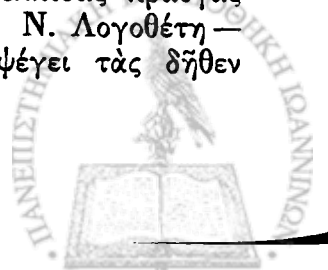
Πράγματι, ἐκτὸς τοῦ Μαρτελάου, ὕμνους πρὸς τὸν Βοναπάρτην ἀφιέρωσαν ὁ μαθητὴς τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος ποιητοῦ Φώσκολος καὶ ὁ Περραιβός, ἐνῶ ἡ πρώτη ποιητικὴ ἐκδήλωσις τοῦ Κάλβου τῷ 1811 ἀποτελεῖ Ὡδὴ εἰς τὸν Ναπολέοντα, ἄγνωστος δυστυχῶς εἰς ἡμᾶς. Ὁ Νικόλαος Κούρτσολας, θαυμαστής καὶ ὀπαδὸς τοῦ Μαρτελάου, ἐπαναλαμβάνει τὴν γνώμην περὶ ἀπελευθέρωσης ὁλοκληρου τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῆς Γαλλίας καὶ ἰδιαίτερος τοῦ Βοναπάρτου :

*Ἡ Ἑλλὰς θὰ ξαναζήση
μὲ τῶν Γάλλωνε τὸ αἷμα·
θέλει τοῦτο ὁ Μποναπάρτες,
τώρα πλιὰ δὲν εἶναι ψέμμα²³.*

Εἰς τὸν Θούριόν του — ἡ ἐπίδρασις τῆς Μασσαλιώτιδος καὶ τοῦ πολεμικοῦ παιᾶνος τοῦ Ρήγα εἶναι πασιφανής, ἐφ' ὅσον πάντες σχεδὸν οἱ προσολωμικοὶ ἑπτανήσιοι ποιηταὶ θὰ γράψουν θουρίους καὶ πατριωτικὰ ποιήματα — ἐκφράζει καὶ πάλιν τὴν ἀκράδαντον πίστιν του εἰς τὴν προσεχῆ ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας καὶ τοῦ ἥρωος τῆς ἡμέρας :

*Ἡρώας ὁ Μποναπάρτες
μὲ τὴ γαλλικὴ στρατεία,
θέλει δείξει τὴν ἀνδρεία,
ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν²⁴.*

Ὁ ἐνθουσιασμὸς ὅμως αὐτὸς δὲν ὑπῆρξε μακροχρόνιος, διότι ἐνωρὶς ἐξεδηλώθησαν αἱ ἀληθεῖς προθέσεις τοῦ Ναπολέοντος. Τὴν πρώτην Νοεμβρίου 1797 ὁ υἱὸς τῆς Ἰωσηφίνας Εὐγένιος Μπωαρναί²⁵ ἀνήγγειλεν εἰς τὴ Κέρκυραν τὴν συγχώνευσιν τῶν ἑπτανήσων καὶ τῶν ἐναντι τούτων Ἡπειρωτικῶν ἀκτῶν μετὰ τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας καὶ ἡ τρίχρωμος γαλλικὴ σημαία ἐκυμάτιζεν ἐπὶ τῶν φρουρῶν τῶν νήσων, αἱ ὁποῖαι διηρέθησαν διοικητικῶς εἰς τρεῖς νομοὺς μετὰ Γάλλων ἀρμοστῶν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν διοικητικῶν ἐπιτροπῶν²⁵. Ὡς παρατηρεῖ ὁ κ. Ζώρας «τὰ ὄνειρα περὶ ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος ἀπεδείχθησαν φροῦδα, οἱ δὲ λαοὶ ἀπώλεσαν τὰς, ἐπὶ τινὰ χρόνον, ἀναπτρωθεῖσας ἐλπίδας των. Οἱ ὕμνοι πρὸς τὴν Γαλλίαν καὶ τὰ πολεμικὰ θούρια μετεβλήθησαν εἰς πικρὰς σατίρας καὶ ἀπέλπιδας κραυγὰς ἀπογοητεύσεως»²⁷. Τῷ ὄντι, ἡ σάτιρα τοῦ Ν. Κουτούζη καὶ τοῦ Ν. Λογοθέτη — Γούλιαρη στρέφεται ἐναντίον τοῦ ἀντιπάλου των Μαρτελάου καὶ ψέγει τὰς δῆθεν

δημοκρατικὰς ἀρχὰς τοῦ Ναπολέοντος καὶ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἡ πολιτικὴ ὁμως αὕτη κατάστασις τῆς Ἐπτανήσου καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἡπείρου ὑπῆρξε σύντομος. Ἡ καταστροφή τοῦ γαλλικοῦ στόλου εἰς Ἀβουκίρ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς Ρώσους καὶ τοὺς Τούρκους, συμφωνούσης καὶ τῆς Ἀγγλίας, πρὸς κατάληψιν τῆς Ἐπτανήσου, χωρὶς νὰ συναντήσουν σημαντικὴν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν ἀπογοητευμένων ἐκ τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς κατοίκων αὐτῆς.

Οἱ βιογράφοι²⁸ τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας Ρήγα Βελεστινλῆ ἀναφέρουν ὅτι οὗτος εἶχε συνάψει σχέσεις μετὰ τοῦ Ναπολέοντος, πρὸς τὸν ὁποῖον μάλιστα καὶ ἀπέστειλεν ὡς δῶρον σιγαροθήκην ἐκ ροδοδάφνης τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν. Προστίθεται ἐπίσης, ὅτι ὁ νικητὴς τῆς Ἰταλίας ἐκάλεσε τὸν Ρήγα ἐκ Βιέννης εἰς τὴν Βενετίαν, προφανῶς διὰ νὰ συζητήσουν περὶ τῆς ἐπικειμένης ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἡ μαρτυρία ὁμως αὕτη ἀπορρίπτεται ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν καὶ μελετητῶν τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ Ρήγα. Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι αἱ ἐπιτυχίαι τοῦ Βοναπάρτου εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀνεπτέρωσαν τὰς ἐλπίδας τοῦ Βελεστινλῆ περὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπίσπευσιν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐπαναστατικῶν του σχεδίων. Οὐδὲν ὁμως θετικὸν στοιχεῖον κατέχομεν διὰ νὰ ὑποστηρίξωμεν μετὰ βεβαιότητος ὅτι διετῆρει ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἰταλικῆς στρατιᾶς ἢ ὅτι συνητήθη μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν Βενετίαν ἢ τὸ Μιλᾶνον. Ὁ περὶ τοῦ θέματος τούτου ἰδιαιτέρως ἀσχοληθεὶς εἰς τὴν βασικὴν διδακτορικὴν διατριβήν²⁹ του κ. Δασκαλάκης καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Ρήγας ἀπέστειλε τὸ προαναφερθὲν ἑλληνικὸν δῶρον εἰς τὸν Βοναπάρτην καὶ ὅτι ἐπανειλημμένως ἐπεχείρησε, πλὴν ὁμως ἀνεπιτυχῶς, νὰ γνωρίσῃ εἰς αὐτὸν δι' ἐπιστολῶν τὰ ἐπαναστατικά του σχέδια περὶ τῆς πατρίδος του. Ἡ ὑγκώδης ἀλληλογραφία τοῦ Βοναπάρτου κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, οὐδεμίαν μαρτυρίαν παρέχει περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Ἀντιθέτως ἀπευθύνει ἐκ τοῦ Μιλάνου ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς Μάνης, καὶ ἀνακοινοῖ εἰς τὸ Διευθυντήριον τὴν ἐκ μέρους τῶν Μανιατῶν διάθεσιν τῶν λιμένων των πρὸς χρῆσιν τοῦ στόλου τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας. Εἶναι ὁμως ἀξιοσημεῖωτον ὅτι ὁ Βοναπάρτης εἰς ἐπιστολὴν του³⁰ ἐπίσης πρὸς τὸ Διευθυντήριον, ἀναφέρει ὅτι διατηρεῖ «ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν κυρίως ἀρχηγῶν τῆς χώρας» καὶ ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναγεννηθῆ ἐκ τῆς τέφρας τῆς. Ὁ πληθυντικὸς ἴσως περιελάμβανεν εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν Ρήγαν, ὁ ὁποῖος ἐνήργει ὡς ἀρχηγὸς συνωμοτικῆς ἐταιρείας Ἑλλήνων εἰς τὴν Βιέννην. Ἐὰν ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἀποδειχθῆ ἀληθῆς, θέλομεν πιστεύσει ὅτι ὁ Βοναπάρτης οὐδεμίαν ἔδωκε σημασίαν εἰς τὰς ἐκκλήσεις τοῦ πρωτομάρτυρος, διότι οὐδέποτε ἐσκέφθη εἰλικρινῶς τὴν δημιουργίαν ἀνεξαρτήτου Ἑλληνικοῦ κράτους καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου, προτιμήσας τὴν ἀλληλογραφίαν μετ' ἀρχηγῶν εὐρισκομένων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐφ' ὅσον οἱ τελευταῖοι ἠδύνατο νὰ παρέχουν διαρκῶς πληροφορίας περὶ τῆς κρατούσης καταστάσεως καὶ νὰ ἐξυπηρετοῦν τοὺς μυστικούς πράκτορας αὐτοῦ καὶ τὸν στόλον τῆς Δημοκρατίας.

Τὰ γεγονότα τῆς Ἰταλίας συνεχίησαν ἰδιαιτέρως τὸν πεφωτισμένον ἠγέτην τῆς Μάνης Γρηγοράκην, ὁ ὁποῖος ἀπέστειλε τὸν υἱὸν του εἰς τὴν Βόρειον Ἰταλίαν, κομίζοντα ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον Βοναπάρτην. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ὁ Μπέης τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων ἐξέφραζε τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν καὶ ἀνήγγελλε τὴν ἀπόφασίν του νὰ τεθοῦν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ γαλλικοῦ στόλου οἱ λιμένες τῆς Μάνης. Ὁ υἱὸς τοῦ Μπέη δὲν κατῶρθωσε νὰ συναντήσῃ τὸν Ναπολέοντα καὶ ἀφῆκε τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὸν Γάλλον πρόξενον εἰς Τεργέστην, ὁ ὁποῖος καὶ τὴν μεταβίβασεν εἰς τὸν νικητὴν στρατηγόν.

Μετ' ὀλίγον, ἦτοι περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου 1779, εὐρίσκετο εἰς τὸ Μιλᾶνον ὁ Δῆμος Στεφανόπολι, ἑλληνικῆς καταγωγῆς ἐκ τοῦ χωρίου Καρζέζ τῆς Κορσικῆς,

ιατρός και βοτανολόγος, αποστελλόμενος υπό του Διευθυντηρίου εις την Ελλάδα πρὸς συλλογὴν βοτάνων. Ἡ εἰς τὸ Μιλᾶνον συνάντησις του μετὰ τοῦ Βοναπάρτου μεταβάλλει τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς καὶ ὁ γέρον Δῆμος μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του καθίστανται μυστικοὶ πράκτορες τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἰταλικῆς στρατιᾶς, ὁ ὁποῖος τονίζει, ὅτι ἔργον των εἶναι νὰ σπείρουν εἰς τὴν Ελλάδα τὰς ἀρχὰς τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας, νὰ καταστήσουν τοὺς Ἕλληνας ἀνταξίους τῶν προγόνων των καὶ νὰ συλλέξουν λεπτομερεῖς πληροφορίας περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς καταστάσεως τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας³¹. Δίδει ἐντολὴν νὰ εἰσπράξουν 5.000 φράγκα καὶ δι' ἐπιστολῆς καθορίζει τὰς λεπτομερείας τοῦ ταξιδίου: Θὰ ἐπιβιβασθῶν εἰς Ἀγκῶνα ἐπὶ κορβέτας καὶ θὰ κατευθυνθῶν εἰς Κέρκυραν, ὅπου θὰ συναντήσουν τὸν στρατηγὸν Γεντίλην καὶ θὰ συλλέξουν φυτὰ, διὰ νὰ ἱκανοποιήσουν καὶ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ Διευθυντηρίου. Ἐκεῖθεν θὰ διαπεραιωθῶν εἰς Ἀλβανίαν, πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς πολιτικῆς καταστάσεως εἰς τὴν σημαντικὴν αὐτὴν περιοχὴν, ἐν συνεχείᾳ θὰ μεταβοῦν μετὰ τοῦ Arnault εἰς τὴν Μάνην καὶ θὰ μεταφράσουν τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ εἰς τὸν ἀρχηγόν της.

Μετὰ πολλὰς περιπετείας, φθάνουν ἐπὶ τέλους εἰς τὸν βασικὸν προρισμὸν τοῦ ταξιδίου των, χωρὶς τὸν προαναφερθέντα λόγιον, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε ἐπιστρέψει εἰς Ἰταλίαν, καὶ μεταφράζουν ἐπανειλημμένως ἐν μέσῳ γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Βοναπάρτου, διὰ τῆς ὁποίας εὐχαριστεῖ τοὺς ἀπογόνους τῶν Σπαρτιατῶν διὰ τὴν βοήθειάν των πρὸς τὸν γαλλικὸν στόλον τῆς Μεσογείου καὶ ὑπόσχεται ὅτι τόσον ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία, ὅσον καὶ ὁ ἴδιος προσωπικῶς θὰ συντελέσουν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ὁμολογεῖ ὅτι εὐχαρίστως θὰ δεχθῆ ἀντιπροσωπεῖαν Μανιατῶν καὶ προτρέπει νὰ ἐξυπηρετήσουν τοὺς κομίζοντας τὴν ἐπιστολὴν³². Ὁ ἐνθουσιασμὸς εἰς τὴν Μάνην ἔφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον πάντες ὠμίλουν περὶ προσεχοῦς ἐπεμβάσεως τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, ἐνῶ ὁ Μπέης ἐκάλει τὴν ἐπομένην τῆς ἀφίξεως τῶν πρακτόρων ἀντιπροσώπους ἐκ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, πρὸς λῆψιν ἀποφάσεως. Πράγματι, συνεκεντρώθησαν εἰς Μαραθωνῆσι τέσσαρες ἀντιπρόσωποι ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τῆς Μακεδονίας, τῆς Κρήτης καὶ τῆς Ἀλβανίας, καὶ ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν, ὅπως μὴ προβοῦν εἰς ἐπαναστατικὰς ἐνεργείας πρὸς τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ναπολέοντος μετὰ στρατοῦ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις ἀποδεικνύει τὴν σύνεσιν τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐνεθυμοῦντο, βεβαίως, ζωηρῶς τὴν περιπέτειαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὠδήγησεν τὴν Ελλάδα ὁ πρίγκηψ Ὀρλώφ. Εἰς μάλιστα τῶν ἐκπροσώπων ἀνέφερε χαρακτηριστικῶς: « Ὑπολογίζομεν εἰς τὴν καλὴν του θέλησιν, περιστοιχίζεται ὁμοῦς ὑπὸ πολλῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα ἔχουν διάφορα ἐνδιαφέροντα. Ποῖος γνωρίζει, ἐάν, λαβὼν τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Ελλάδα, δὲν ἐγκαταλείψῃ τὸ σχέδιον τοῦτο, χάρις ἄλλης ἐπιχειρήσεως, ἡ ὁποία ἴσως θὰ ἔτερπε περισσότερον τὴν φιλοδοξίαν του ἢ τὸν ἐγωῖσμόν του;»³³. Τὴν μεταβολὴν τῶν διαθέσεων τοῦ Βοναπάρτου, τὴν ὁποίαν ἠσθάνθη κατὰ τρόπον ἐκπληκτικὸν ὁ ἀνωτέρω ἐκπρόσωπος, θὰ διαπιστώσῃ μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Δῆμος Στεφανόπολι, ὅταν θὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Παρισίους καὶ θὰ γίνῃ δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος, διὰ νὰ ὑποβάλλῃ εἰς αὐτὸν ἀναλυτικὰς ἀναφορὰς περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἀποστολῆς του.

Ἀπὸ τοῦ πραξικοπήματος τῆς 9ης Νοεμβρίου 1799, μέχρι τῆς συναντήσεως τοῦ Ναπολέοντος μετὰ τοῦ Τσάρου εἰς Τίλσιτ τῷ 1807, συνέβησαν συνταρακτικὰ διὰ τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Εὐρώπην ὀλόκληρον γεγονότα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τὸν πρῶτον Ὑπάτον καὶ ἐν συνεχείᾳ αὐτοκράτορα τῶν Γάλλων νὰ ἀντιδράσῃ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ρώσων κατάληψιν τῆς Ἐπτανήσου τῷ 1799. Εἶχεν ὁμοῦς πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὴν ἀνακατάληψιν τῆς Κερκύρας καὶ ἀνέμενε πρὸς τοῦτο τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν, ἡ ὁποία δὲν καθυστέρησε νὰ παρουσιασθῆ. Ὁ

ὕπουργός Ταλλεϋράνδος, ἔγραφε, μετὰ τὴν νίκην εἰς Ἴένα, πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως Ἰωσήφ, ὅτι εἰς τὴν Εὐρώπην δὲν ἀπέμενε πλέον εἰμὴ ἡ διευθέτησις τοῦ προβλήματος τῆς «Ἀγίας Σοφίας». Αἱ προσπάθειαι τοῦ Ναπολέοντος ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα, τείνουν νὰ περιορίσουν τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Τσάρου ἐπὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ νὰ θέσουν φραγμὸν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν «τῆς ρωσικῆς βαρβαρότητος» εἰς τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον. Διὰ τῆς ὑπογραφείσης τὴν 8ην Ἰουλίου 1807 συνθήκης εἰς Τίλσιτ, τὴν ὁποίαν ἀνεγνώρισε καὶ ἡ Πύλη, ὁ Τσάρος ὑποχρεοῦτο νὰ ἀποσύρῃ τὰ στρατεύματά του ἐκ τῆς Μολδοβλαχίας καὶ νὰ παραδώσῃ τὰς Ἰονίους νήσους εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Γαλλίας ἐν ἀπολύτῳ κυριαρχίᾳ³⁴. Τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦν μυστικὴν συμφωνίαν μεταξὺ Ναπολέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου, διότι τὸ σχέδιον τοῦ πρώτου «περὶ τῆς Πύλης, ταλαντεύεται καὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν στιγμήν τῆς μεταβολῆς του». Ὁ Ναπολέων ἔχει ἀνάγκην τῆς συμμαχίας τῆς Τουρκίας διὰ νὰ πλήξῃ τὴν Ἀγγλίαν εἰς τὴν Μεσόγειον ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τὴν δημιουργίαν διαχωριστικῆς ζώνης μεταξὺ Ρωσίας καὶ νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης.

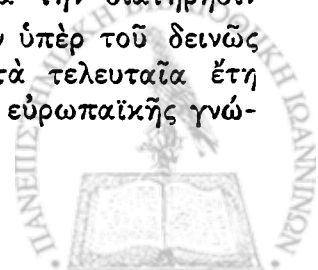
Ἐὰν ὅμως ἡ πολιτικὴ τῆς Γαλλίας ἐναντι τῆς Ὑψηλῆς Πύλης εἶναι ἐτοιμὴ νὰ μεταβληθῇ, ἡ Κέρκυρα ἐξακολουθεῖ νὰ κατέχῃ τὸ ἐπίκεντρον τῶν σχεδίων τοῦ, διὰ τῶν ἰδίων του χειρῶν, στεφθέντος Αὐτοκράτορος. Προγενεστέρως, ἐβοήθησε τὸν Ἀλῆ τῶν Ἰωαννίνων νὰ καταλάβῃ τὴν Ἐπτάνησον καὶ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ρώσους. Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης εἰς Τίλσιτ ἀποστέλλει ἐσπευμένως τὸν στρατηγὸν Καίσαρα Μπερτιέ³⁵, ὁ ὁποῖος καταλαμβάνει τὴν Κέρκυραν, καὶ ἐν συνεχείᾳ τὰς ὑπολοίπους νήσους, ὅχι πλέον ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ ἀπελευθερωτοῦ τῶν ὑποδούλων, ἀλλὰ ὡς ἀνώτατος διοικητῆς γαλλικῆς ἐπαρχίας. Ὁ Μπερτιέ κατέλυσε εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ σύνταγμα τῆς Ἰονίου Πολιτείας, ἀνήρτησε τὴν Γαλλικὴν σημαίαν ἐπὶ τῶν φρουρίων καὶ ἐκήρυξε τὴν ἐνσωμάτωσιν τῆς Ἐπτανήσου μετὰ τῆς Γαλλίας. Αἱ ἀνωτέρω ἐνέργειαι τοῦ στρατηγοῦ — διοικητοῦ, προεκάλεσαν τὴν δυσσαρέσκειαν τοῦ Ναπολέοντος, ὁ ὁποῖος δὲν ἤθελε νὰ ἐπαναληφθοῦν τὰ σφάλματα τοῦ παρελθόντος. Ἀπευθύνει πρὸς τοῦτο ἐπιστολὰς πρὸς τὸν ἀδελφόν του βασιλέα τῆς Νεαπόλεως, σύνδεσμον μεταξὺ Κερκύρας καὶ Παρισίων, διὰ τῶν ὁποίων ψέγει τὴν πολιτικὴν τοῦ Μπερτιέ καὶ ἰδιαίτερος τὴν πρότασιν του νὰ παραχωρηθῇ ἡ Πάργα εἰς τὴν πασᾶν τῶν Ἰωαννίνων. Κατακρίνει ἐπίσης τὸν τρόπον διακυβερνήσεως τοῦ στρατηγοῦ, συνιστᾷ σύνεσιν, πρᾶγματ' ὅπως ὀχυρωθοῦν συστηματικῶς ἡ Κέρκυρα, ἡ Λευκάς καὶ ἡ Πάργα καὶ τονίζει ἐπιγραμματικῶς: «εἶναι ἡ θέλησίς μου»³⁶, ὑπενθυμίζων τὴν τελευταίαν πρότασιν τῶν διαταγμάτων τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Παραλλήλως φροντίζει νὰ ἀποσταλοῦν εἰς τὴν Κέρκυραν ἐν συνόλῳ ἑξ χιλιάδες Γάλλοι στρατιῶται, εἰς τρόπον ὥστε ἐνδεχομένη ἐπίθεσις τῶν Ἀγγλῶν νὰ ἀπαιτῇ διπλασίας δυνάμεις. Ἀποστέλλει ἐκ Νεαπόλεως καὶ Ἀγκῶνος πολεμοφόδια καὶ τροφὰς δι' ἐν τουλάχιστον ἔτος, καθὼς καὶ χρήματα εἰς χρυσὸν διὰ τὴν κανονικὴν μισθοδοσίαν τοῦ στρατοῦ, ἀπορεῖ διὰ τὴν μὴ κατάληψιν τῶν ἀκτῶν τῆς Ἠπείρου, παραγγέλλει τὴν κατασκευὴν πλοίων εἰς Κέρκυραν, ζητεῖ ἀπὸ τὴν Πύλην τὴν ἄδειαν χρησιμοποίησεως τῶν χερσαίων ὁδῶν εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης ἐνισχύσεως τῆς ἀμύνης τῶν νήσων, προτείνει εἰς τὸν Ἀλῆ τὴν παροχὴν ἐφοδίων καὶ τροφίμων, ἀναθέτει εἰς τὸν ναύαρχον Γκαντώμ τὸν ἀνεφοδιασμὸν τῆς Κερκύρας καὶ ἀντικαθιστᾷ τὸν Μπερτιέ εἰς τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν διὰ τοῦ Δονζελῶ τὴν 28ην Ἰανουαρίου 1808.

Ἡ σημασία τὴν ὁποίαν ἀπέδιδεν ὁ Ναπολέων εἰς τὴν κατοχὴν καὶ συστηματικὴν ὀχύρωσιν τῆς Κερκύρας καταφαίνεται εἰς τὰς πολυπληθεῖς ἐπιστολὰς πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως, τὸν ἀντιβασιλέα τῆς Ἰταλίας Εὐγένιον καὶ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν. Κατὰ κανόνα ἐπιμένει εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἀμύνης τῆς νήσου καὶ ζητεῖ ἀδιακῶπως πληροφρορίας περὶ τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ἐπτάνη-

σον, οὐδέποτε ὁμως ἐκθέτει τὰ σχέδιά του εἰς τοὺς ἀδελφούς του βασιλεῖς, τῶν ὁποίων διαρκῶς ἐπιζητεῖ τὴν βοήθειαν ἢ μᾶλλον ἀναγκάζει εἰς ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν του. Ἀναφέρει ὅτι ἡ ἐγκατάστασις ὀκτῶ ἕως ἐννέα χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ἱκανοῦ πυροβολικοῦ εἰς τὴν Κέρκυραν ἀποτελεῖ βασικὸν σημεῖον τῶν σχεδίων, τὰ ὁποῖα δὲν δύναται ν' ἀποκαλύψῃ³⁷. Ἐνδιαφέρεται ζωηρῶς διὰ τὸν συνεχῆ ἀνεφοδιασμὸν τῆς νήσου καὶ τονίζει χαρακτηριστικῶς: «Ἡ Κέρκυρα εἶναι τόσον σημαντικὴν δι' ἐμέ, ὥστε ἡ ἀπώλειά της θὰ ἐπέφερον ὀλέθριον πλῆγμα εἰς τὰ σχέδιά μου. Ἡ Ἀδριατικὴ θὰ ἦτο κλειστὴ καὶ τὸ βασίλειόν σας (Νεαπόλεως), θὰ εἶχεν εἰς τὴν ἀριστερὰν του πλευρὰν ἓνα λιμένα, ὅπου ὁ ἐχθρὸς θὰ ἠδύνατο νὰ στρατολογήσῃ Ἀλβανούς καὶ ἄλλα πλήθη διὰ νὰ σᾶς προσβάλλῃ»³⁸. Τὴν 8ην Φεβρουαρίου παραγγέλει εἰς τὸν Ἰωσήφ νὰ ἀποστείλῃ πολλὰ χρήματα εἰς τὴν Ἐπτάνησον, ὑποδεικνύων ὅτι ὀφείλει νὰ βλέπῃ τὴν Κέρκυραν ὡς πλεον σημαντικὴν τῆς Σικελίας, «διότι ἡ Κέρκυρα εἶναι μία ὑπόθεσις ὅλως διόλου ἄγνωστος», ρητῶς δὲ προτρέπει τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως νὰ ἐνθυμῆται πάντοτε τῶν ἀκολούθων λέξεων: «Εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης ἡ μεγαλυτέρα δυστυχία, ἡ ὁποία δύναται νὰ μοῦ συμβῆ, εἶναι ἡ ἀπώλεια τῆς Κερκύρας. Στηρίζομαι εἰς τὸ καλὸν σας πνεῦμα διὰ νὰ ἐξασφαλίσω τὴν σημαντικὴν αὐτὴν κατάκτησιν διὰ παντός»³⁹. Ἡ στρατηγικὴ θέσις τῆς Κερκύρας ἐξυπηρετεῖ θαυμασίως καὶ πολλαπλῶς τὰ σχέδια τοῦ Ναπολέοντος, τὰ ὁποῖα δυνάμεθα νὰ συνοψίσωμεν ὡς ἐξῆς: κυριαρχία τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Μεσόγειον πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν κτήσεών της ἐκ τῆς ἀπειλῆς τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, ἐνδεχομένη ἐκστρατεία εἰς Αἴγυπτον, περιορισμὸς τῆς ἀγγλικῆς θαλασσοκρατίας, σύναψις συμμαχίας μετὰ τῆς Τουρκίας πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῆς Ρωσσίας ἐκ τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου, μελλοντικὴ κατάκτησις ἐδαφῶν τοῦ Σουλτάνου καὶ ἐπέκτασις μέχρι τῶν Ἰνδιῶν. Νέαι ὁμως περιπλοκαὶ ἐμποδίζουσι τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ μεγαλεπήβολου αὐτοῦ σχεδίου. Οἱ Ἄγγλοι, ἐπωφεληθέντες τῆς καταστάσεως, ἐπολιόρκησαν καὶ κατέλαβον διαδοχικῶς ἀπὸ τοῦ 1809 ἕως τῷ 1810 τὴν Κεφαλληνίαν, τὴν Ζάκυνθον καὶ τὴν Ἰθάκην. Ἡ τελεία ὁμως ὀχύρωσις τῆς Κερκύρας ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Δονζελὼ νὰ ἀποκρούσῃ τὰς ἐπιθέσεις καὶ νὰ ἀντεπεξέλθῃ νικηφόρως εἰς τὸν στενὸν ἀποκλεισμὸν μέχρι τῆς πρώτης ἐπανόδου τῶν Βουρβῶνων εἰς Παρισίους, παραδώσας τὴν νῆσον εἰς τοὺς Ἄγγλους τὴν 26ην Ἰουνίου 1814.

Ἡ Ναπολεόντειος περιπέτεια ἐπέδρασε ἄλλοτε εὐμενῶς καὶ ἄλλοτε δυσμενῶς εἰς τὸν προπαρασκευαζόμενον ἀγῶνα τῆς ἐθνικῆς μας ἀνεξαρτησίας. Ἡ διὰ τῶν πρακτόρων τοῦ Ναπολέοντος ἀσκουμένη προπαγάνδα εἰς τὴν τουρκοκρατούμενην Ἑλλάδα εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀφύπνισιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν Ἑλλήνων, τοὺς ὁποίους ἐθέρμαινον αἱ ἀρχαὶ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀφ' ἐτέρου τὰ κηρύγματα περὶ ἐπεμβάσεως τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ἡ δημιουργία ἐλληνικῶν ταγμάτων εἰς τοὺς κόλπους τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Ἐπτάνησον καὶ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν εἰς τὴν Αἴγυπτον εἶχεν ὡς συνέπειαν νὰ διδαχθοῦν πολλοὶ Ἕλληνες τὴν στρατιωτικὴν τέχνην ὑπὸ διαπρεπῶν στρατηγῶν. Αὐτοὶ θὰ ἀποβοῦν μετ' ὀλίγον ἡγέται τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τέλος τῶν ἀληθῶν σχεδίων τοῦ Βοναπάρτου ἐνισχύθη σημαντικῶς ἡ γνώμη ὅτι πλεον οἱ Ἕλληνες, στηριζόμενοι μόνον εἰς τὰς ἰδίας τῶν δυνάμεις, θὰ ἀνακτήσουν τὴν πολυπόθητον ἐλευθερίαν. Ἀντιθέτως, ἡ γενικὴ ἀναστάσις, τὴν ὁποίαν ἐπέφερον εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ πόλεμοι τοῦ Ναπολέοντος, ἐπέδρασε δυσμενῶς ἐπὶ τοῦ ἐλληνικοῦ, πρὸς ἀνεξαρτησίαν ἀγῶνος. Αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις, ἐξησθενημέναι ἐκ τῶν μακροχρονίων πολέμων, ἐνωρὶς ἐτάχθησαν ἐναντίον πάσης ἐξεγέρσεως καὶ ἔλαβον δρακόντεια μέτρα διὰ τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης· τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐπέμβωσις τῶν μεγάλων δυνάμεων ὑπὲρ τοῦ δεινῶς ἀγωνιζομένου ἐλληνικοῦ λαοῦ θὰ πρᾶγματοποιηθῆ μόνον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Ἐπαναστάσεως, χάρις εἰς τὰς ἐπιμόνους πιέσεις τῆς κοινῆς εὐρωπαϊκῆς γνώ-

μης. Ἡ ἀμεσος συμβολή τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν ἱερὰν ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν ἀπεδείχθη ἀνύπαρκτος. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος, ὄχι πλέον ὡς στρατηγός, ὡς ὑπατος ἢ ὡς αὐτοκράτωρ, ἀλλὰ ὡς αἰχμάλωτος ἐχθρὸς τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀγίαν Ἑλένην, ὁμολογεῖ εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του: «Ἡ Ἑλλὰς ἀναμένει ἓνα ἐλευθερωτὴν... Θὰ ἦτο ἓνας ὠραῖος στέφανος δόξης... Θὰ γράψῃ διὰ παντός τὸ ὄνομά του μετὰ τῶν τοῦ Ὁμήρου, Πλάτωνος καὶ Ἐπαμεινώνδου... Δὲν ἤμουν ἴσως μακρὰν... Ὅταν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἰταλίας, ἐφθασα εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀδριατικῆς, ἔγραψα εἰς τὸ Διευθυντήριον ὅτι εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ βασίλειον τοῦ Ἀλεξάνδρου...»⁴⁰ Αἱ τύφεις τῆς συνειδήσεως κατορθώνουν ἐπὶ τέλους νὰ διασπᾶσουν τὸ τεῖχος τῆς ἀχαλινώτου φιλοδοξίας. Δυστυχῶς, ὁμως, εἶναι πλέον ἀργά.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. Ἀρχηγὸς τῆς Αὐστριακῆς διπλωματικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὰς διαπραγματεύσεις τοῦ Κάμπο—Φόρμιο, ὑπῆρξε πρέσβυς διαδοχικῶς εἰς Κοπενχάγην, Βερολίνον καὶ Ἀγίαν Πετρούπολιν, υπέγραψε τὴν συνθήκην τῆς Λουνεβίλλης τῷ 1801 καὶ διωρίσθη μετ' ὀλίγον ἀντι-καγκελᾶριος καὶ Ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν.

2. Ἐπιστολὴ τῆς 21ης Μαΐου 1797 ἐκ Μομπέλλο. Ἀλληλογραφία τοῦ Ναπολέοντος, δημοσιευθεῖσα κατὰ διαταγὴν τοῦ Ναπολέοντος Γ', Παρίσιοι, 1859. 3, 1816. Ὁ πρῶτος ἀριθμὸς δηλοῖ τὸν τόμον, ἐνῶ ὁ δεῦτερος τὸν αἰ. ἀ. τῆς ἐπιστολῆς.

3. Ἀλληλ. 3, 1828.

4. Ἀλληλ. 3, 1830. 26 Μαΐου 1797.

5. Ἀλληλ. 3, 1831. Τὰ μετέχοντα τῆς σημαντικῆς ταύτης ἀποστολῆς πλοῖα, ἦσαν τὰ ἀκόλουθα: ἡ φρεγάδα *Sensible* με κυβερνήτην τὸν Bourdè, ἡ φρεγάδα *Artemise* ὑπὸ τὸν C. Standeley, τὰ Ἐνετικὰ πλοῖα *Δόξα* καὶ *Αἴολος* ὑπὸ τοὺς Ἀντώνιον *Giancieli* καὶ τὸν C. Picello, τὰ βρῖκια *Infante* καὶ *Mondovi* ὑπὸ τοὺς *Girardian* καὶ *Bonevie*, τὸ ἐνετικὸν *Castor* ὑπὸ τὸν J. Policonchia, ἡ γολέττα *Κυβέλη*, ἔχουσα ὡς κυβερνήτην τὸν Θεόδωρον *Scordillé*, αἱ μισογαλῆρες *Lonato* καὶ *Tyrol* ὑπὸ τοὺς *Arnaud* καὶ *Maillet*, τὰ μεταγωγὰ *Trois—Joseph* καὶ Ἅγιος Νικόλαος ὑπὸ τοὺς *Sarrari Padoan* διὰ τὸ πρῶτον καὶ *Antipa* διὰ τὸ δεῦτερον, τὸ *Chebeck Mantoue* ὑπὸ τὸν *Riquier* καὶ αἱ γαλῆραι *Δόξα* καὶ *Ρόζ* ὑπὸ τοὺς *Angelo Veluccio* καὶ *Matteo Vinellei*. Τὸ ἐπιτελεῖον ἀπετελεῖτο ὑπὸ 77 ἀξιωματικῶν, τὸ πλήρωμα ἀνήρχετο εἰς 1413 ἀνδρας. Ἐπὶ τῶν πλοίων, τὰ ὅποια διέθετον ἐν συνόλῳ 314 κανόνια, μετεφέροντο 1742 ἀνδρες στρατοῦ ξηρᾶς, μεταξὺ τῶν ὁποίων περιλαμβάνοντο 17 σκαπανεῖς καὶ 50 πυροβοληταί.

6. Κορσικανὸς τὴν καταγωγὴν, ἠττήθη ὑπὸ τῶν Ἀγγλων εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ εἰς Μπαστιά τῷ 1894. Ἀνακατέλαβε ὁμως τὴν Νῆσον μετὰ δύο ἔτη καὶ ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἀποστολῆς εἰς τὴν Ἑπτάνησον. Ἀσθενῶν ὁμως παρητήθη ἐκ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας πέντε περίπου μῆνας μετὰ τὴν ἀποβίβασίν του εἰς Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τῷ 1798.

7. Ἀλληλ. 3, 1830.

8. Πρόκειται περὶ τοῦ πρωθιερέως Κερκύρας Χαλκιοπούλου Μαντζάρου.

9. Ἀλληλ. 3, 2061. Ἡ μετάφρασις ἀνήκει εἰς τὸν Γερ. Μαυρογιάννην, Ἱστορία τῶν Ἰονίων νήσων ἀρχομένη τῷ 1797 καὶ λήγουσα τῷ 1815, I, 77.

10. Ἀλληλ. 3, 2061.

11. Ὁ ἐν λόγῳ πράκτωρ τοῦ Ναπολέοντος ἦτο λάτρης τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ὄχι ὁμως καὶ φιλέλλην. Ἡσθάνετο μάλιστα ἀπέχθειαν πρὸς τὸν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν διατελοῦντα ἑλληνικὸν λαόν, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ἰκανὸν μόνον διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς γεωργικὰς ἀσχολίας.

12. Ἀλληλ. 3, 2103.

13. Αὐτόθι.

14. Ἀλληλ. 3, 2106.

15. Ἀλληλ. 3, 2195. 13 Σεπτεμβρίου 1797.

16. Τὸ ἀρθρον 5 τῆς Συνθήκης ἀναφέρεται εἰς τὴν Ἑπτάνησον καὶ ἔχει ὡς ἀκολούθως: «Ἡ Α.Μ. ὁ Ατοκράτωρ, Βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Βοημίας, συγκατατίθεται ὅπως ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία κατέχη ἐν ἀπολύτῳ κυριαρχίᾳ τὰς ἐνετικὰς νήσους τῆς Ἀνατολῆς, ἧτοι: Κέρκυραν, Ζάκυνθον, Λευκάδα, Κύθηρα καὶ ἄλλας ἐξαρτωμένας νήσους, ὡς ἐπίσης τὸ Βύριντο, τὴν Ἄρταν τὴν Βόνιτσαν καὶ γενικῶς ἀπάσας τὰς ἐνετικὰς ἐγκαταστάσεις εἰς Ἀλβανίαν, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται κάτωθεν τοῦ κόλπου τοῦ Ντρίνο». Ἡ ὑπογράμμισις εἶναι ἰδική μου.

17. Τὰς ἐν λόγῳ μαρτυρίας παρέχει ὁ Sorel εἰς τὸ ἔργον του Bonaparte et Hoche en 1797, σ. 230 καὶ 236.

18. Sorel, ἐν. ἀ. σ. 203.

19. Ν. Κατραμῆ, Φιλολογικὰ Ἀνάλεκτα Ζακύνθου, Ζάκυνθος, 1880, σ. 483. Διὰ περισσοτέρας πληροφορίας βλ. Γ. Θ. Ζώρα — Φ. Κ. Μπουμπουλίδου, Ἑπτανήσιοι Προσολωμικοὶ ποιηταί, Ἀθήναι 1953 καὶ Γ. Θ. Ζώρα, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, Ἀθήναι 1960, σ. 18 κ. ἐξ.

20. Παν. Χιώτου, Ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα Ἑπτανήσου, τόμος Γ', Κέρκυρα, 1863, σ. 640.

21. Γ. Θ. Ζώρα — Φ. Κ. Μπουμπουλίδου, Ἑπτανήσιοι... ἐν. ἀ. σ. 39. Πάντα τὰ ἀποσπάσματα ποιημάτων εἶναι εἰλημμένα ἐκ τοῦ σημαντικοῦ τούτου ἔργου, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ συστηματικὴν συγκέντρωσιν τῆς ποιητικῆς παραγωγῆς τῶν προσολωμικῶν ποιητῶν τῆς Ἑπτανήσου.

22. Ὕμνος εἰς τὴν περίφημον Γαλλίαν κ.λ.π. 8η καὶ 28η στροφή.

23. Ν. Κούρτσολα, Στὸν Μαρτελάο, σ. 56.

24. Ν. Κούρτσολα, Θούριος, αὐτόθι.

25. Εἰς ἐπιστολὴν τῆς 18ης Ὀκτωβρίου 1797, ὁ Βοναπάρνης ἀναθέτει εἰς τὸν ὑπασπιστὴν του νὰ μεταβῆ εἰς Κέρκυραν διὰ νὰ ἐπιδώσῃ ἐπιστολὴν εἰς τὸν στρατηγὸν Γεντίλην, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεκκοινοῦντο τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὑπογραφείσης τὴν προηγουμένην ἡμέραν συνθήκης καὶ παρηγγέλλετο ἡ ἐπίβλεψις τῶν ὀχυρῶν τῆς Κερκύρας. Ἀλληλ. 3, 2309.

26. Ἡ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ διοίκησις τῶν νήσων καθωρίσθη διὰ διατάγματος τοῦ Βοναπάρτου, ἐκδοθέντος εἰς Μιλᾶνον τὴν 7ην Νοεμβρίου 1797. Αἱ γαλλικαὶ ἐγκαταστάσεις εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος διαίρουνται εἰς τρεῖς νομοὺς. Α' Νομὸς Κερκύρας, περιλαμβάνων τὰς νήσους: Κέρκυρα, Παξοί, Ἀντίπαξοι, Φανός καὶ αἱ ἐγκαταστάσεις εἰς Βύτρινο καὶ Πάργαν. Β' Νομὸς Ἰθάκης: Ἁγία Μάουρα (Λευκάς), Κεφαλληνία, Μικρὰ Κεφαλληνία, Πρέβεζα καὶ Βόνιτσα. Γ' Νομὸς Αἰγαίου, περιλαμβάνων τὴν Ζάκυνθον, τὰς Στροφάδας, τὰ Κύθηρα καὶ τὰς Δραγονέρας. Ἐπὶ κεφαλῆς ἐκάστου νομοῦ εὐρίσκεται πενταμελὴς ἐπιτροπή, εἰς τὴν ὁποίαν μετέχει Γάλλος ἐπίτροπος. Ἐκαστος νομὸς θὰ ἀποστείλῃ εἰς τὸ Διευθυντήριον τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας ἓνα βουλευτὴν. Ἡ διοίκησις τῆς Ἀστυνομίας ἀνήκει εἰς τὸν στρατηγὸν διοικητὴν τοῦ στρατοῦ. Τὸ δωδέκατον ἄρθρον ἀναθέτει εἰς τὸν στρατηγὸν Γεντίλην τὴν ὀργάνωσιν τῶν νομῶν ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ ἐπιτρόπου τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ ὑπὸ τοῦ Διευθυντηρίου ὀρισθησομένου ἐπιτρόπου. Δι' ἐτέρας διαταγῆς τῆς 12ης Νοεμβρίου οἱ κάτοικοι τῶν Ἰονίων νήσων, ἐφοδιάζονται διὰ γαλλικῶν διαβατηρίων καὶ τὰ πλοῖα των ὑψώνουν τὴν γαλλικὴν σημαίαν. Μετὰ δύο ἡμέρας ἀποστέλλονται ὁ Rulhières ὡς ἐπίτροπος τοῦ νομοῦ Αἰγαίου καὶ οἱ πολῖται Rocholle καὶ Carbini διὰ τοὺς νομοὺς Κερκύρας καὶ Ἰθάκης ἀντιστοίχως.

27. Γ. Θ. Ζώρα, Ἑπτανησιακὰ Μελετήματα, τόμος Α', Ἀθήναι, 1960, σ. 49.

28. Ὁ σύντροφος τοῦ Ρήγα Χριστόφορος Περραιβός, εἰς τὸ ἔργον του «Σύντομος Βιογραφία τοῦ αἰοδίδμου Ρήγα Φεραίου τοῦ Θετταλοῦ», Ἀθήναι, 1860. Ὁ Βολανάκης εἰς Honimes illustres de la Grèce Moderne, Παρίσιοι, 1875 καὶ ὁ Ἄν. Γούδας, «Βίοι ἑπαρῶν τῶν ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος διαπρεφάντων ἀνδρῶν», Ἀθήναι, 1870.

29. Ap. Dascalakis. Phigas Velestinlis, la Révolution Française et les prelude de l'indépendance hellénique, Παρίσιοι, 1937, Κεφάλαιον VI, σ. 105—118.

30. Ἀλληλ. 3. 2047.

31. Voyage be Dimo et Nicolo Stephanopoli en Grèce pendant les années Vet VI, Παρίσιοι, ἔτος 8ον τῆς Δημοκρατίας (1800), τόμος I, 71—72.

32. Αὐτόθι, I, 188. Τὴν ἰδίαν ἐπιστολὴν περιλαμβάνει καὶ ὁ τρίτος τόμος τῆς Ἀλληλογραφίας τοῦ Ναπολέοντος (ἀρ. 2056) μετὰ παραλλαγῶν εἰς τὴν μορφήν.

33. Αὐτόθι, II, 72.

34. Ἐπιστολὴ πρὸς Ταλλεϋράνδον τῆς 9ης Ἰουλίου 1807, Ἀλληλ. 15, 12886.

35. Ἀδελφός τοῦ Ἀλεξάνδρου Μπερτιέ, ἀρχιστρατήγου, ὑπουργοῦ, πρίγκιπος τῆς Νευσατέλης καὶ προσωπικοῦ φίλου τοῦ Ναπολέοντος.

36. Ἀλληλ. 16, 13223, 6 Ὀκτωβρίου 1807. Προτρέπει ὅπως οἱ Γάλλοι στρατιῶται ἀναλάβουν τὴν ἀμυναν μόνον τῆς Κερκύρας, τῆς Πάργας καὶ τῆς Λευκάδος· τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Ζακύνθου καὶ τῆς Κεφαλληνίας ἀναθέτει εἰς Ἰταλοὺς, Ἕλληνας καὶ Ἀλβανοὺς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Γάλλων ἀξιωματικῶν. Ἡ γενικὴ διοίκησις τῆς Κερκύρας ἀνατίθεται εἰς τὸν Μπερτιέ, ἐνῶ ὁ στρατηγός Δονζελῶ ἀναλαμβάνει τὴν διοίκησιν τῆς Λευκάδος.

37. Ἐπιστολὴ πρὸς Ἰωσήφ τῆς 7ης Νοεμβρίου 1807. Ἀλληλ. 16, 13337.

38. Ἀλληλ. 16, 13537. 7η Φεβρουαρίου 1808.

39. Ἀλληλ. 16, 13540.

40. Memorial de Sainte—Hélène, Παρίσιοι, 1951, 2 τόμοι, I, 435—436.

Κ. Σ. ΚΩΝΣΤΑ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΛΑΪΚΟ ΒΙΟ ΤΩΝ ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΩΝ Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ἡ Αἰτωλοακαρνανία, ἡ δυτικώτερη περιφέρεια τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ἄμεσα ὄμορη πρὸς βορρᾶν τῆς μετὴν Ἠπειροῦ, συχνὰ ἀπετέλεσε ὑπὸ τὰ διαδοχικὰ Ἠπειρώτικα καθεστῶτα (Δεσποτᾶτο τῆς Ἠλείου, Τουρκοκρατία, Ἀλῆ-πασᾶς) διοικητικὸ τμῆμα τῆς Ἠλείου μετὰ συνακόλουθες κοινωνικοπολιτισμικὰς μεταξὺ τῶν σχέσεις καὶ ἀλληλεπιδράσεις. Τρεῖς περιπτώσεις λαογραφικῶν θεμάτων ἀπὸ τὴν Ἠπειρώτικη ζωὴ, ἀπαντῶμενες στὸν λαϊκὸ βίον τῶν Αἰτωλοακαρνανῶν, ἐξετάζομε ἐδῶ σήμερον. Οἱ δύο — ἡ πρώτη τῆς προεπαναστατικῆς ἐποχῆς καὶ ἡ δευτέρη τῶν μέσων τοῦ περασμένου αἰῶνα — εἶναι γιὰ ἄγνωστα ἔργα Καλλαρυτινῶν ἀσημιτζήδων, ὅταν ἡ φήμη τῆς Καλαρυτινῆς ἀσημοργίας ἀσκοῦσε ἀπὸ λόγους γειτνιασεως ἄμεση ἐπίδραση καὶ στήν πρὸς νότον τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ παραγγελίες ἔργων ἐξ αὐτῆς δίνονταν στοὺς ἀσημιτζήδες ἐκείνης· καὶ μετὴν τρίτη πρόκειται γιὰ τὴν λαϊκὴν ἰατρικὴν τῶν Ἠπειρωτῶν στήν αὐτὴν περιοχὴν στὰ ἀμέσως μετεπαναστατικὰ χρόνια.

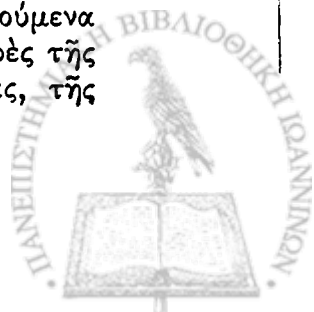
Α΄

ΕΝΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΚΑΛΥΜΜΑ ΤΟΥ ΑΘ. ΤΣΙΜΟΥΡΗ (1814)

Ἡ τέχνη τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ἀσημοῦ στὴ χώρα μας ἀποτελεῖ, καθὼς ἀπέδειξαν οἱ γνωστότατοι θησαυροὶ τῶν μυκηναϊκῶν τάφων καὶ τὰ λαμπρὰ κοσμηματα τῆς ἐλληνορωμαϊκῆς καὶ ἰδιαίτερα τῆς ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς, ἐλληνικὴ παράδοση πολυαἰώνη. Μεγάλῃ ἀκόμα ἡ ἀκμὴ τῆς καὶ στὸ Βυζάντιον, ὅπου ὁ ἀργυροπράτης θεωροῦνταν ἐπάγγελμα ἀπὸ τὰ εὐγενέστερα, ρυθμιζόμενον μετὰ εἰδικὰς νομοθετικὰς διατάξεις. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ ἀργυροχοία βρέθηκε στήν πρώτη γραμμὴ τῆς μικροτεχνίας καὶ ἔφτασε στὴ μεγάλη ἀκμὴ τῆς στήν ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι τοῦ 12ου αἰῶνα περίοδο, γιὰ νὰ διατηρηθῇ ὅμως ἀνθηρὴ καὶ στὰ μετὰ τὴν ἄλωση χρόνια καὶ νὰ συνεχισθῇ μάλιστα καὶ κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν.

Καινούργια ἔκρηξη σημείωσε κατὰ τὸν 17ο καὶ 18ο αἰῶνα — ἐποχὴ ἄλλωστε γενικῆς ἀκμῆς τῆς ἐλληνικῆς λαϊκῆς τέχνης — ἡ ἀσημοργία στήν Ἠπειροῦ, μετὴν ἐξαιρετικὴ ἐπίδοσις τῶν κατοίκων τῆς στοὺς διαφόρους κλάδους τῆς χειροτεχνίας καὶ μετὴν ἀργυροχοικὴ τέχνη ἀνεπτυγμένη σὲ ὑψιστὸ βαθμὸ τελειότητος. Οἱ ἀσημιτζήδες τῶν Γιαννίνων, τοῦ Συρράκου καὶ τοῦ Μετσόβου μετὰ τὰ συγκροτούμενα στήν Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία πανηγύρια καὶ τὶς ἐμπορικὰς σχέσεις μετὰ τὶς ἀγορὰς τῆς Εὐρώπης, ἰδίως τῆς Νεαπόλεως, τῆς Τεργέστης, τῆς Μάλτας, τῆς Βενετίας, τῆς

α.
Καλαρυτινοὶ
ἀσημιτζήδες

Κέρκυρας ξεπέρασαν τὰ στενὰ ὄρια τοῦ Ἡπειρώτικου χώρου καὶ τὰ ἔργα τους βρῆκαν μιὰ πλατύτερη διάθεση στὸ ἐξωτερικό.

Ἄλλὰ τὸ κυριώτερο κέντρο ἀσημουργίας μὲ τὰ περιφημότερα ἀργυροχοϊκὰ κατασκευάσματα τῆς Ἡπέρου ἦταν οἱ Καλαρρυῖτες καὶ Καλαρρυτινοὶ οἱ περισσότεροι ἐξέχοντες ἀσημιτζήδες. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀσκοῦσαν τὴν τέχνη τοῦ πλανόδιου χρυσοῦ καὶ φιλαπόδημοι, καθὼς εἶναι ὅλοι οἱ Ἡπειρῶτες, τὴ διέδωσαν σὲ ὅλα τὰ Ἐπτάνησα, τὴ Βαλκανικὴ, τὴ Μ. Ἀσία, τὴν Αἴγυπτο, τὴν Ἰταλία, τὴν Αὐστρία μὲ τὴν σὺν τῷ χρόνῳ ἐγκατάστασή τους ἐκεῖ. Ὁ Γεώργιος Μπάφας, ποὺ φεύγοντας τὴ δίωξη τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, πέρασε στὴ Ζάκυνθο γιὰ νὰ ἀναδειχθῆ ὁ περίφημος καλλιτέχνης τῆς λάρνακας τοῦ Ἀγίου Διονυσίου καὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν σκευῶν ὁ πατέρας του Διαμαντῆς Μπάφας· ὁ χρυσοχόος τοῦ Βελῆ πασᾶ Ἰωάννης Μπλουῦτσος· ὁ Δημήτρης Παπαγεωργίου, ποὺ κάθε σφυριά του πληρώνονταν, καθὼς φημολογεῖται, καὶ μιὰ λίρα, εἶναι μερικὰ μονάχα ὀνόματα φημισμένων Καλαρρυτινῶν ἀσημιτζήδων. Ὁ πιὸ ὀνομαστός ὅμως ἀνάμεσά τους ἦταν ὁ Θανάσης Τσιμούρης, ποὺ καὶ ἀρχιχρυσοχόος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ εἶχε χρηματίσει. Ἡ τέχνη του, ἂν καὶ θὰ μπορούσε νὰ λεχθῆ πὼς ὑστεροῦσε ἀπὸ ἀπόψεως ρυθμοῦ, ὅμως ἦταν τέλεια στὴ λεπτότατη ἐπεξεργασία καὶ τὴν εὐχέρεια, ὅπως ἐξακριβώνεται ἀπὸ σωζόμενα κειμήλια καὶ κυρίως ἀπὸ τὸ ἐπικάλυμμα τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ τῶν Γιαννίνων. «Ὁ Τσιμούρης — ἔγραψε κάποτε ἡ μακαρίτισσα Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη — φαίνεται νὰ μετέβη πρὸς τελειότεραν ἐκμάθησιν τῆς τέχνης του εἰς τὴν Δύσιν καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του, ἐκτελῶν ἔργα ὄχι μόνον τελειότερας ἐπεξεργασίας, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ κυρίως ἔργα νέας καὶ διαφόρου ἀντιλήψεως, ἐπέσυρεν, ὡς ἦτο φυσικόν, τὸν γενικὸν θαυμασμόν. Τοιοῦτοτρόπως τὰ ἔργα τοῦ Τσιμούρη, τὰ ὁποῖα τόσον ἐπεβλήθησαν καὶ ἐθαυμάσθησαν διὰ τῆς τελειότερας τεχνικῆς, συνετέλεσαν κατὰ πολὺ εἰς τὴν διάδοσιν τῆς δυτικῆς ἐπιδράσεως». Ὁ Τσιμούρης ἔγινε γνωστός κυρίως γιὰ τὰ εὐαγγελιοκαλύμματα του, ποὺ τὰ μιμήθηκαν ὑστερα καὶ ὅλοι οἱ κατοπινοὶ ἀσημουργοὶ τῆς Ἑλλάδος.

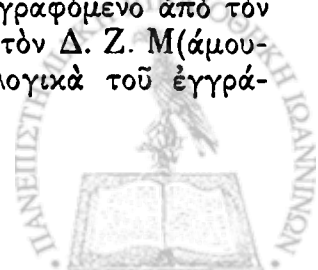
Τὸ ὄνομα τοῦ Καλαρρυτινοῦ ἀσημιτζῆ Τσιμούρη τὸ συναντᾶμε στὴν Ἀκαρνανία σὲ ἓνα εὐαγγελιοκάλυμμα, εἶδος στὸ ὁποῖο, ἀκριβῶς, καθὼς εἶδαμε, εἶχε διακριθῆ.

Ἀρχεϊακὴ εἶναι ἡ πληροφορικὴ γιὰ τὸ Ἀκαρνανικὸ εὐαγγελιοκάλυμμα τοῦ Τσιμούρη. Τρεῖς Μοναχστηριακοὶ φάκελλοι τῶν «Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους», στὰ ὁποῖα ἔχουν κατασταλάξει τὰ ἀρχεῖα τῶν διαλελυμένων μονῶν μας, οἱ φάκελλοι 117, 118 καὶ 164.

β.
Περιγραφή τοῦ
καλύμματος

Ἡ πρώτη μνεῖα τοῦ εὐαγγελιοκαλύμματος γίνεται σὲ ἓναν «Κατάλογον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀπογραφῆς ἱερῶν σκευῶν, βιβλίων κ.τ.λ. τῆς ἱερᾶς μονῆς Λιγοβιτισίου», συνταγμένον στίς 10 Μαρτίου 1834 ἀπὸ τὸν Ἠγούμενό της (τὸν ἀντὶ τοῦ Ἰωαννικίου Καλλίνικον) καὶ ὅπου καταχωρίζεται καὶ «ἐν Εὐαγγέλιον ἀργυρόθυρον χρυσομένον, ὠραιότατης κατασκευῆς τοῦ Τσιμούρη. Τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο ἔγινε κατὰ παρακίνησιν τοῦ πρώην Ἠγουμένου Μ(οναχοῦ;) Παγκρατίου κατὰ τὸ ἔτος 1814 δι' ἐξόδων τοῦ Γαλάνη Π. Γαλάνη τοῦ ὁποίου ἡ ὅλη ἀξία ἔφερε γρόσια τουρκικὰ τοῦ τότε καιροῦ ἀριθ. 3457, διὰ τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ὁμολογίαν παρὰ τοῦ τότε Ἠγουμένου ἐμέτρησε δὲ νῦν ὁ Ἠγούμενος εἰς λογαριασμόν τοῦ χρέους του γρόσια 1.000, διὰ δὲ τὸ ὑπόλοιπον μένει ἡ ὁμολογία εἰς τὸν κύριον Γαλάνη Π. Γαλάνη» (Γ. Α. Κ. Μοναστ., φ. 118).

Πληρέστερη περιγραφή τοῦ καλύμματος δίνεται στὸ ἀπὸ 24 Μαρτίου 1841 ἔγγραφο (σχέδιο) τῆς Γραμματείας τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, ὑπογραφόμενον ἀπὸ τὸν Γραμματέα της Ν. Γ. Θεοχάρην) καὶ προσυπογραμμένο ἀπὸ τὸν Δ. Ζ. Μ(άμου-καν) καὶ ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν Ἐπίσκοπο Ἀττικῆς. Στὰ προλογικὰ τοῦ ἐγγρά-

φου εκείνου τὸ Εὐαγγέλιον χαρακτηρίζεται «ὡς πολύτιμον, ἀνῆκον εἰς τὴν ἐν Ἀκαρνανίᾳ διαλυθεῖσαν μονὴν τοῦ Λιγοβιτσιῦ, περιαργυρωμένον ὅλον ἔξωθεν καὶ κεκοσμημένον μὲ ἀναγεγλυμμένα ἐπίχρυσα ἀπεικονίσματα», ἐνῶ ἡ ἀναλυτικώτερη περιγραφή του, πού δίνεται στὴ συνέχεια τοῦ ἐγγράφου, ἔχει ἔτσι:

«Εἰς τὸ δεξιὸν μέρος: ἐπὶ ἐσμαλτωμένου ἀργύρου εἶναι ἄνω μὲν τὸ ἀπεικόνισμα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐν μέσῳ δὲ τὸ τῆς Σταυρώσεως τοῦ Σωτῆρος, τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Κάτω τὸ τῆς Θεοσώμου ταφῆς. Εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τὰ ἀπεικονίσματα τῶν Προφητῶν Δαυὶβ καὶ Σολομῶντος, Δανιὴλ καὶ Ἰερεμίου. Καὶ εἰς τὰς πλευρὰς τοῦ δεξιοῦ μέρους, ἔνθεν μὲν ὁ Δεῖπνος ὁ Μυστικὸς καὶ ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ, ἔνθεν δὲ ἡ Βαΐοφόρος καὶ ἡ τοῦ Κυρίου Βάπτισις.

«Εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος: ἐπὶ ἐσμαλτωμένου ἐπίσης ἀργύρου εἶναι ἄνω μὲν τὸ ἀπεικόνισμα τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Σωτῆρος, ἐν μέσῳ δὲ τὸ τῆς Ἀναστάσεως αὐτοῦ, δύο στρατιωτῶν φρουρούντων καὶ Ἀγγέλου καθημένου ἐν τῷ τάφῳ. Κάτω τὸ τῆς τοῦ Θωμᾶ Ψηλαφίσεως. Εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τὸ τῶν τεσσάρων ἱερῶν Εὐαγγελιστῶν μετὰ τῶν προφητικῶν ἐμβλημάτων ἐκάστου αὐτῶν, καὶ εἰς τὰς δύο πλευρὰς τοῦ ἀριστεροῦ μέρους ἔνθεν μὲν ὁ Σωτὴρ ἐν τῷ Ἱερῷ διδάσκων καὶ ὁ τῆς Θεοτόκου Εὐαγγελισμὸς, ἔνθεν δὲ ἡ ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους ἐπιφοίτησις τοῦ Παναγίου Πνεύματος ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ ἡ Μαγδαληνὴ παραγγελλομένη: ἃ μὴν ἐγγίση τὸ Κύριον.

«Ὅπισθεν τοῦ βιβλίου, ὅπου χωρίζεται ἐξωτερικῶς εἰς δύο μέρη, δεξιὸν καὶ ἀριστερὸν, εἶναι ἔντεχνα κοσμήματα, ὅλα ἐπίχρυσα, ἐν οἷς ἀπεικονίσματα ἀναγεγλυμμένα πέντε ἐξαπτερύγων καὶ ὑπ' αὐτὰ ἀναγινώσκονται τὰ ἑξῆς: «Ἐκατασκευάσθη εἰς Καλαρρῦτας, χωρίον τῶν Ἰωαννίνων, διὰ χειρὸς Ἀθανασίου Νικολάου Τζημούρη». Τὸ βιβλίον κλείεται διὰ τεσσάρων θηλυκωμάτων, ὧν ἕκαστον φέρει ἐξαπτερύγου ἀπεικόνισμα, τὸ ἐν ὁμοίᾳ τῶν θηλυκωμάτων τούτων ἐκ περιστάσεως, ὡς φαίνεται, εἶναι ἐκκεκολλημένον» (Γ. Α. Κ., Μοναστ., φ. 164).

Τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Λιγοβιτσιῦ, «καθαρὸς τύπος τῆς Ἑνετίας, πρώτη ἔκδοσις γενομένη ἐν τῇ τυπογραφίᾳ Πάνου Θεοδοσίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων κατὰ τὸ 1811 καὶ ἀφιερωθεῖσα τῷ Μακαριωτάτῳ Πατριάρχῃ τῶν Ἱεροσολύμων Κυρίῳ Χρυσάνθῳ Νοταρᾷ» (Γ. Α. Κ., ὅπ. παρ., φ. 164), φυλάγονταν στὸ σκευοφυλάκιο τῆς ἀκαρνανικῆς μονῆς τοῦ Λιγοβιτσιῦ μέχρι τῆς 25 Φεβρουαρίου 1834, ὅποτε ὁ Γαλάνης Π. Γαλάνης, πού, καθὼς ἀναφέρθηκε, εἶχε καταβάλει τὰ ἔξοδα γιὰ τὴν ἀργυρεπένδυση, «μὴ νομίζων τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἐξησφαλισμένου διὰ τὰ χρήματά του, ἔστειλεν ἄνθρωπόν του καὶ τὸ ἐπῆρε καὶ ἤδη εὑρίσκεται εἰς χεῖρας του» (Γ. Α. Κ., ὅπ. παρ., φ. 118). Ὅμως καὶ πάλι φαίνεται πὺς αὐτὸ ἐπεστράφηκε στὸ μοναστήρι, γιὰτὶ μετὰ τὴ διάλυσή του ὁ Ἠγούμενος παράδωσε τὰ ἱερά σκευῆ τοῦ Λιγοβιτσιῦ στὸν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν τῆς Βασιλικῆς Γραμματείας Ἐπιτρόπον τῆς Αἰτωλοακαρνανίας Νικόλαον Νάκη, στὸ Μεσολόγγι. Σὲ σημεῖωμα τοῦ Ἐπιτρόπου ἀπὸ 5 Νοεμβρίου 1837 «τῶν ὄσων ἱερῶν σκευῶν τῆς διαλελυμένης μονῆς τοῦ Λιγοβιτσιῦ ἔφερον ἐνταῦθα καὶ τῷ παρέδωκεν ὁ Ἠγούμενος αὐτῆς Κ(ύριος) Ἰωαννίκιος» ἀναγράφονταν καὶ «ἐν Εὐαγγέλιον ἀργυροῦν μὲ σαββάτα καὶ χρυσομένον μὲ τρεῖς ὁμοίας κεκολλημένους κόπιτσας καὶ μίαν κεκομμένην» (Γ. Α. Κ., ὅπ. παρ., 117). Καὶ φυσικὰ πρόκειται καὶ ἐδῶ γιὰ τὸ ἴδιο ἱερὸ βιβλίον.

Καὶ ἡ περιπέτεια τοῦ Εὐαγγελίου συνεχίζεται. Στὰ 1841 ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι προωθήθηκε στὴν Ἀθήνα, στὴ Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, ἀπὸ ὅπου αὐτῇ, «ἐπειδὴ, μέχρις ὅτου ἀποφασισθῆ, πού μέλλει νὰ ἐναποτεθῆ προσηκόντως ἡ προκειμένη Ἱερά Βίβλος, δὲν εἶναι εὐπρεπὲς νὰ μένη, οὔτε παρὰ τῇ Γραμματεία,

οὔτε εἰς γεῖρας ἰδιωτῶν», τὸ ἀπέστειλε μὲ τὴ σειρά τῆς στὸν Ἐπίσκοπο Ἀττικῆς Νεόφυτον «διὰ νὰ μένη παρακατατεθιμένη παρ' Αὐτῷ μέχρις ἐτέρας διαταγῆς. Καὶ διὸ ἀποστέλλοντες αὐτὴν ἀξιούμεν νὰ δοθῇ εἰς τὴν Γραμματεῖαν ἀπόδειξις τῆς παραλαβῆς διὰ τὸ τακτικόν» (Γ. Α. Κ., ὅπ. παρ., 164). Καὶ μὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. 1556 ἀπὸ 27 Μαΐου 1841 ἀπάντησή του ὁ Ἀττικῆς Νεόφυτος γινώριζε στὴ Γραμματεία τὴ λήψη τοῦ Εὐαγγελίου, δίνοντας συγχρόνως καὶ τὴν «ἐπίσημον ἀπόδειξιν πρὸς βεβαίωσιν τῆς παραβῆς αὐτοῦ».

Ἐδῶ σταματᾷ ἡ ἀρχιερατικὴ παρακολούθησις τοῦ Εὐαγγελίου ἐκείνου καὶ ἄγνωστη μᾶς εἶναι ἡ περαιτέρω τύχη του. Ἡ μικρὴ ὅμως περιπέτειά του εἶναι ἀπὸ γενικώτερης πλευρᾶς χαρακτηριστικὴ τῆς μεγάλης διασπορᾶς τῶν πολύτιμων ἱερῶν κειμηλίων τῶν μοναστηριῶν μετὰ τὴ διάλυσή τους, ἀλλὰ καὶ ἐνδεικτικὴ γιὰ τὴν ἀπώλεια πολλῶν ἐξ αὐτῶν, ὅπως ἴσως καὶ τοῦ λειτουργήματος ἐκείνου τοῦ Καλαρρυτινοῦ ἀσημιτζῆ Τσιμούρη, ποῦ καὶ σὲ ἄγνωστα ἢ ἀπρόσιτα ἂν λανθάνῃ ἀκόμα χέρια, γιὰ τὸ μοναστήρι τοῦ Λιγοβιτισιοῦ ὡς ἀπωλεσμένο μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ.

Θ ε ς ι ς. — Τὸ Λιγοβίτσι, ποῦ τόσο ἀναφέρθηκε παραπάνω, εἶναι τὸ μεγαλύτερο, τὸ κεντρικώτερο καὶ τὸ πιὸ ὀνομαστὸ ἀκαρνανικὸ μοναστήρι. Σὲ ἀνέκδοτο, ὑπ' ἀριθ. 16 ἀπὸ 19 Αὐγούστου 1849, πρακτικὸ τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου τοῦ Δήμου Ἐχίνου, τὰ ἱστορικὰ τοῦ μοναστηριοῦ συνοφίζονται στὰ ἐξῆς: «Ἡ μονὴ τῆς Παναγίας Λιγοβιτζίου, καθ' ὃ εἶναι πασίδηλον, ὑπῆρχε μίᾳ τῶν ἐπισήμων καὶ διακεκριμένων μονῶν τοῦ Κράτους, ἣτις εἰς πολλὰς δεινὰς περιστάσεις

γ.
Μερικὰ γιὰ
τὸ Λιγοβίτσι

παρεχώρησεν ἱκανὰς βοηθείας εἰς διάφορα στρατόπεδα κατὰ τε τὴν ἐποχὴν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ μετὰ τὸ τέλος αὐτῆς εἰς διαφόρους ἄλλας περιστάσεις. Ἐκτὸς τούτου μεγάλας βοηθείας καὶ εὐκολίας παρεχώρει πρὸς ἅπαντας τοὺς διερχομένους, ὡς ὑπάρχουσα εἰς τὴν κεντρικώτεραν θέσιν τῆς ἐπαρχίας Ξηρομέρου. Μεγάλᾳ ἀγαθοεργήματα παρέξεν εἰς τοὺς Δήμους τῆς Ἐπαρχίας, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν διατήρησιν καὶ σύστασιν σχολείων, τὴν κατασκευὴν δρόμων καὶ πολὺ περισσώτερον τῶν φρεάτων, καθ' ὃ ὑπαρχούσης μεγάλης ἐλλείψεως ὕδατος ἐπίσης πολλὰ τῶν ἐν δυστυχίᾳ οἰκογενειῶν καὶ ὄρφανῶν εἶχον τὰς περιθάψεις των» (Γ. Α. Κ., ὅπ. παρ. φ. 164).

Κτισμένο τὸ μοναστήρι στὸ μεταξὺ Φυτειῶν (Μαχαλᾶ) καὶ Γουριώτισσας (Κατσαροῦς) ὀμώνυμο ὕψωμα (μ. 523), σὲ ἓνα πλάτωμα σὰν ἐξώστης, λίγο πιὸ κάτω ἀπὸ τὴ μὲ ἀρχαῖο τεῖχος, ἴσως τῶν Δηριέων (Κ. Α. Ρωμαῖος, ΑΔ, 4, 1918, σ. 114) καστροπύργωτη κορυφὴ του, μοιάζει καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο σὰν κάστρο πραγματικόν. «Κρεμασμένο πάνω ἀπ' τὴ λίμνη (Ὁ)Ζερὸς καὶ φωλιασμένο στὶς βελανιδιές, ἀγναντεύει ὅλον τὸν Ἀκαρνανικὸ καὶ Ἀγρινιώτικον πάμπο» (Θ. Μποκόρος).

Ἀρχιτεκτονικὴ. — Φρουριακός, ὅπως σὲ ὅλα τὰ μοναστήρια τῆς Τουρκοκρατίας, εἶναι ὁ ἐξωτερικὸς χαρακτήρας τῆς μονῆς. Ἐνας περίβολος ἀπὸ ψηλοῦς καὶ δυνατοῦς τοίχους περισφίγγει τὰ κτήρια τῆς μονῆς, τὰ προσκολλημένα ἐσωτερικὰ στὸν περίβολο κατὰ παράταξιν, σχηματιζομένης ἔτσι μιᾶς αὐλῆς κεντρικῆς, πρὸς τὴν ὁποία ἔχουν γυρισμένες τὶς ὄψεις τους τὰ κτήρια. Στὸ ἐσωτερικὸ αὐτὸ συγκεντρώνονταν καὶ ἀναπτύσσονταν ὅλη ἡ θρησκευτικὴ καὶ μοναστικὴ ζωὴ του. Ἐνας μεγάλος θολωτὸς πυλώνας στὰ δυτικὰ φέρνει στὴν πλακόστρωτη αὐλὴ του. Στὴ δυτικὴ ἐσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ περιβόλου μιὰ θαυμάσια λότζα, στηριγμένη σὲ ὁμορφες λεπτοκαμωμένες καὶ ἐνωμένες μὲ τόξα κολῶνες, ἀποτελεῖ Ἀρχονταρίκι τοῦ μοναστηριοῦ. Στὰ τόξα καὶ στὰ κιονόκρανα τῶν κολωνῶν διακρίνονται, μὲ σμίλη χαραγμένες, διάφορες χρονολογίαι: 1760, 1787 κ.λ.π., δηλωτικὲς τοῦ χρόνου τῆς ἰδρύσεως τῶν κτηρίων. Κελλιὰ ἀραδιαστὰ στὶς ἄλλες πλευρές, ποῦ ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τους μαρτυρεῖ τὸ παλαιὸ πλοῦτος τοῦ μοναστηριοῦ. Ἀπέραντα

είναι και τὰ θολωτὰ σκοτεινὰ υπόγεια τοῦ μοναστηριοῦ, πού πιάνουν τὴ μισὴ βορινή και ὀλόκληρη τὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ. Ἀπὸ τὸ υπόγειο ἐνὸς κελλιοῦ τῆς βορινῆς πλευρᾶς ἀρχίζει θολωτὸ λαγοῦμι, πού ὠδηγοῦσε σὲ μυστικὴ ἐξοδο. Σώζονται ἀκόμα και οἱ μεγάλοι φούρνοι, τὸ ζυμωτήριο και τὸ μαγειρεῖο, πού πολλὰ ὑπέρθυρά τους εἶναι γλυπτὰ μὲ λιοντάρια, δικέφαλους ἀητούς, πτηνὰ ραμφίζοντα σταφύλια κ. ἄ., καμωμένα μὲ δεξιοτεχνία και κέφι ἀπὸ ἀπλοϊκοὺς τεχνίτες. Διατηρεῖται και ἡ κ ἄ β α του γιὰ τὰ ὀνομαστὰ κρασιά του ἀπὸ τὸν ἐκ σαράντα στρεμμάτων ἄλλοτε βακούφικον ἀμπελώνα. Προσκολλημένη στὸν βορινὸ τοῖχο τοῦ ναοῦ εἶναι μιὰ ξεχωριστὴ αἶθουσα, πού ἓνα τῆς τμῆμα εἶναι τοιχογραφημένο. Ἀπὸ κάποιους ἀγαθούς κληρικούς ὑποστηρίχθηκε πὼς πρόκειται γιὰ τμῆμα παλαιοχριστιανικοῦ ναοῦ, ἐνῶ τὸ κτήριο αὐτὸ εἶναι ἀσφαλῶς ἡ τ ρ α π ε ζ α ρ ῖ α τοῦ μοναστηριοῦ.

Ὅ,τι ἀρχιτεκτονικὸ ἰδιαίτερο γνῶρισμα τῶν κτηρίων προβάλλει στὰ μάτια τοῦ αἰσθητικοῦ προσκυνητοῦ τοῦ μοναστηριοῦ, εἶναι τὰ ἀπὸ σκληρὸ ἀσβεστόλιθο ἐξαιρετικὰ καλοφτιαγμένα ἡμικυκλικὰ τόξα τῶν στοῶν τῶν ἰσογείων κελλιῶν του. «Τὸ ἐξωτερικὸ στενώτερο δεῦτερο τόξο, πού στεφανώνει τὸ πρῶτο, δίνει μιὰ περίσσια οἰκοδομικὴ χάρη, πού σήμερα δὲν τὴ συναντᾶμε εὐκόλα» (Μποκόρος).

Στὸ μέσο τῆς αὐλῆς ὑψώνεται τὸ κτήριο τοῦ ναοῦ, τὸ Κ α θ ο λ ι κ ὸ ν, ἀφιερωμένο στὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου — Παναγία Λ ι γ ο β ῖ τ σ ι ἄ ν α τὸ λέει συνήθως ὁ λαός. Ὁ ναός δείχνει πὼς ἀρκετὲς φορές καταστράφηκε και πάλι ξαναχτίζονταν. Ἡ σημερινὴ του μορφή εἶναι ἀπλῆ μονόκλιτη βασιλική· στὴ μέση ὁμως τῶν τοίχων τῆς βορινῆς και νότιας πλευρᾶς ὑπάρχει και ἀπὸ μιὰ προέκτασή τους, πού πάνω τους στηρίχθηκε τροῦλλος ἐξάγωνος και ἐξ ὀυρίδες.

Ζ ω γ ρ α φ ι κ ῆ. — Τοιχογραφίες στὴν ἄγρια ἀσβεστοχωρισμένη ὀλόκληρη ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ ναοῦ δὲν ὑπάρχουν. Διατηρεῖ μονάχα σὲ θαυμάσια σύνθεση τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας μὲ τούτη τὴν ἐπιγραφικὴ ἔνδειξη: «Διὰ δαπάνης τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις Κ(υρίου) Ἀνθίμου, ἀψμα' (= 1741)». Ἀλλὰ και μιὰ πολὺ καλὴ φορητὴ εἰκόνα τοῦ Ἀγίου Χαραλάμπους διασώζει ἀκόμα μὲ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴ πάνω τῆς: «Δι' ἐξόδου τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις Παγκρατίου. Χεῖρ Σωτηρίου ἀπὸ Ἀνατολικόν. 1814». Σὲ μιὰ κολώνα ἀπὸ αὐτές, πού κρατοῦσαν τὴ στέγη τῆς στέρας, ἓνα περίεργο λίθινο χρονικὸ, χαραγμένο στὸν πωρόλιθο ἀπὸ ἄγνωστο χέρι, ποῖός ξέρει σὲ τί στιγμὲς μελαγχολίας, λέει: «1738 ἐπῆρε ὁ λημός». Καὶ φυσικὰ δὲν μπορούμε νὰ ξέρουμε ἂν γιὰ λιμὸ ἢ λοιμὸ πρόκειται, ποτὲ πάντως γιὰ ἀνύπαρκτο λ η μ ὸ! Ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ ἀκόμα πολὺ συνήθη λειψανοθήκη, κανένα ἄλλο κειμήλιο δὲν σώζεται σήμερα στὸ μοναστήρι.

Χ ρ ο ν ο λ ὸ γ ῆ σ η. — Κτητορικὸ τοῦ μοναστηριοῦ δὲν σώθηκε· ὁμως αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι κτίσμα τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ 17ου αἰώνα, περιόδου ἰδρύσεως και ὄλων τῶν πολυαριθμῶν ἀκαρνανικῶν ἐκκλησιαστικῶν μνημείων, πού χρονολογοῦνται ἀπὸ τοῦ 1650 και ἔπειτα, και ἕως τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰώνα.

Τὸ Λ ι γ ο β ῖ τ σ ι σ τ ἄ 1821. — Στὴν Ἐπανάσταση τὸ μοναστήρι, φιλόξενο και ἀσφαλισμένο καταφύγιο κάθε κατατρεγμένου ραγιά, χρησίμευσε γιὰ στρατηγεῖο και μὲ τὴ δεσπύζουσα θέση του, φράζοντας ἀγέρωχα τὸν δρόμο τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ Καρβασαῖα πρὸς τὴν Ἀκαρνανία και τὸ Ἀγρίνιο, πρόσφερε πολὺτιμες ὑπηρεσίες. Οἱ ἀπὸ τὸ Λιγοβίτσι ἐκδομένες και τυπωμένες μονάχα στὰ «Ἑλληνικὰ Χρονικὰ» τοῦ Μεσολογγιοῦ (φύλλα Αὐγούστου — Νοεμβρίου 1824) προκηρύξεις και διαταγὲς τοῦ Ἀλέξανδρου Μαυροκορδάτου, πού πολλές φορές εἶχε στήσει τὴν ἔδρα του ἐκεῖ, καθὼς και οἱ ἄλλες εἰδήσεις ἀπὸ τὸ ἰδρυμένο σ' αὐτὸ πρὸς ἀντιμετώπιση τῆς καθόδου τοῦ Ὁμέρ - Βρυώνη στρατόπεδο γεμίζουν τόμον ὀλόκληρο. Ὁ Καραϊσκάκης, ἐξ ἄλλου, μετὰ τὴν ἀδικὴ καταδρομὴ του στὸ Αἰτωλικό, τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1824, διάβηκε τὸν Ἀχελῷο στὴν περαταριά τῆς Γουριάς και πατώντας στὸ Ξηρόμερο τράβηξε κατ' εὐθεῖαν στὸ Λιγοβίτσι γιὰ νὰ ξεκουράσῃ γιὰ λίγο τὸ μόνιμα ψηνόμενο

ἀπὸ τῆ φυματικῆ θέρμη κορμὶ τοῦ στὸ ὑγιεινὸ ὕψωμα τοῦ καταδεχτικοῦ μοναστηριοῦ. Γενναῖες ἀναφέρονται ἀκόμα καὶ οἱ χρηματικὲς εἰσφορὲς τοῦ Λιγοβιτσιοῦ γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ Ἀγώνα.

Μεταπελευθερωτικὰ τὸ μοναστήρι ἀκολούθησεν καὶ αὐτὴ τῆ γενικῆ τύχη τοῦ βαυαρικοῦ νόμου τοῦ 1833, διαλύθηκε δηλαδὴ καὶ πολὺ ἀργότερα κρίθηκε διατηρητέα μονή. Σήμερα εἶναι μία ἀπὸ τὶς δύο — ἡ μονὴ Ρόμβου, στὸν Δῆμο Σολίου, ἡ δευτέρα — ἀνδρῶες μονὲς τῆς Ἀκαρνανίας.

Πανηγύρια. — Δυὸ φορές τὸν χρόνον γίνονταν στὸ μοναστήρι μεγάλη λαοσύναξις. Μία στὶς 15 τ' Αὐγούστου, πού αὐτὸ τελοῦσε τὸ θρησκευτικὸ τοῦ πανηγυρίου, καὶ προσκυνητὲς ἀπὸ κάθε γωνιά τοῦ Ξηρομέρου καὶ τὶς γειτονικὲς ἐπαρχίας πρόστρεχαν ἐκεῖ. Καὶ βέβαια ἡ φιλοξενία καὶ ἡ διατροφή τῶν προσκυνητῶν ἦταν ἐξ ὀλοκλήρου προσφορὰ τοῦ μοναστηριοῦ. Καὶ γιὰ δευτέρα φορά στὶς 26 Σεπτεμβρίου μὲ τὴν πολυήμερη μεγάλη ἐμποροπανήγυρὴ τοῦ Καραβάνια ἀπὸ τὸ Ἀγρίνιο, τὸν Καρβασαρά, τὴν Ἄρτα, τὸ Καρπενήσι, ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὰ Γιάννινα καὶ τὸν Μοριᾶ ἔφταναν ἀτέλειωτα, φορτωμένα μὲ τὶς πολύχρωμες καὶ φανταχτερὲς πραγματίες τους. Ὁ τόπος ἀντιβούιζε ἀπὸ τὰ ξεφωνητὰ τῶν διαλαλητῶν. Τὴν πρώτη θέσιν εἶχαν τὰ ἐξαρτήματα τῆς γενικῆς τότε φουστανελλάδικης ντυμασιᾶς: οἱ τσόχινοι ντουλαμάδες, τὰ χρυσοκέντητα γελέκια, τὰ ἄλικα φεσάκια μὲ τὰ χρυσοκεντημένα πόσια, οἱ ἀτλαζένιες σκούφιες, τὰ φουντωτὰ ἀπὸ τελατίνια τσαρούχια, τὰ ὀλομέταξα χρωματιστὰ μαντήλια, χωρὶς ὅμως νὰ λείπουν καὶ τῆς ἀρματωσιᾶς τὰ σύνεργα: κουμποῦρες, μαχαίρια λευκαδίτικα μὲ τὴν τόση πέρασή τους τότε κ. ἄ.

Μιὰ χρονιά, στὸ πανηγύρι ἑνας πραγματευτῆς, θέλοντας νὰ διαφημίσῃ πιδὸ ζωντανὰ τοὺς ντουλαμάδες του, ἔντυσε ἕναν κακόμοιρον Βαλτινὸ, πού μὲ τὴν ἀδαμιαία σχεδὸν γύμνια τοῦ περιφέρονταν ἀργόσχολος ἀνάμεσα στὸ παζάρι. Τοῦ φόρεσε λοιπὸν τὰ πιδὸ καλὰ ροῦχα, τοῦ πέρασε καὶ στὸ κεφάλι σκούφια μεταξωτὴ καί, πρὶν τὸν ξαπολύσῃ μέσα στὸ πλῆθος γιὰ διαλαλητὴ τῶν εἰδῶν του, τοῦ λέει:

—Γιὰ νὰ σὲ καμαρώσω τώρα, ὦρὲ λεβέντη μου!

Μὲ τὴ σειρά του γυρίζει ὕστερα καὶ ὁ Βαλτινὸς καὶ λέει σὲ μιὰ στιγμή στὸν πραγματευτῆ:

—Μὲ εἶδες ἀπὸ μπροστά; Τήρα με τώρα κι' ἀπὸ κοντά!..

Κι' ἀμέσως τὸ δίνει τὸν κατήφορον! Φωνάζει, σκούζει, μαλλιοτραβιέται ὁ πραγματευτῆς, ρίχνουν καὶ οἱ εὐζῶνοι μιὰ μπαταριά, στὰ χαμένα ὅμως! Ὁ λεβέντης μας, γοργὸς καὶ ἀνάλαφρος σὰν ζαρκάδι, σκαρφάλωνε κιόλας στὸν ἀντικρυνὸ Πεταλᾶ. Ὅσο γιὰ τὸν πραγματευτῆ καὶ τοὺς εὐζῶνους, ἄς τοῦ μετράνε τὸν ντορό...

Καὶ αὐτὰ φυσικὰ ἄλλοτε, τὸν καιρὸ τῶν ἀγύριστων καὶ ἀνεπανάληπτων περασμένων. Σήμερα, πολὺ μελαγχολικὴ εἶναι καὶ τοῦ ἐρημητηρίου αὐτοῦ ἡ μοῖρα μέσα στὸ «γραφικὸ, ὑπέροχον κι' ἀσύγκριτον τοπίον του. Αὐτὴ τὴν ὥρα στοχαστικὰ καὶ μελαγχολικὰ ἀναθυμιέται τὴν αὐτοεγκατάλειψιν τῆς προνομιακῆς καὶ πλούσιας τύχης, πού ἔτυχεν τοῦτος ὁ τόπος ἀπὸ τοὺς κατοίκους του» (Θ. Μποκόρος).

Β'

ΑΝΔΡΙΚΑ ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΘ. ΔΟΓΟΡΗ

(1909)

Γυρίζομε καὶ πάλιν στοὺς Καλαρρυτινοὺς ἀσημιτζίηδες. Αὐτοὶ δὲν ἐξυπηρέτησαν μόνον τὸ θρησκευτικὸν ἰδεῶδες τῶν Ἑλλήνων μὲ τὰ ἀργυρᾶ ἱερὰ σκεύη, τὰ ἀσημένια ἐπενδύματα εἰκόνων, τὰ καντήλια, τὰ εὐαγγελιοκαλύμματα καὶ τοὺς πολυελαίους, πού βγῆκαν ἀπὸ τὰ χέρια τους. Καὶ οὔτε ἀκόμα φιλοτέχνησαν τὰ λεπτὰ ἐκεῖνα ἀντικείμενα (ζῶνες, καρφίτσες καὶ ἀρμάθες), πού τόσο συνδέονται μὲ τὴν

χαρά του ελληνικού λαού. Αυτόι με τὰ γιαταγάνια, τὰ σπαθιά, τὰ κουστέκια, τὶς ἀσημοσουγιές, τὰ χαρμπιά, τὰ φουσεκλίκια καὶ τὶς παλάσκες, τὰ ποιητικά δηλαδὴ τσαπράζια, πού φιλοτεχνούσαν στὰ ἐργαστήριά τους, στόλισαν καὶ τὸ Μεγάλο μας Εἰκοσιένα. Στὴν τελευταία αὐτὴ περίπτωση μᾶς μεταφέρουν ἔμμεσα μερικὰ τέτοια ἀσημένια κοσμήματα τοῦ ἐπίσης Καλαρρυτινοῦ ἀσημιτζῆ Ἄθ. Δογορῆ, συμπληρώματα τῆς παλαιότερης ἀνδρικής ἐλληνικῆς φορεσιᾶς αὐτά.

Τὰ κοσμήματα αὐτὰ φυλάγονται σήμερα σὲ οἰκογενειακὸ ντουλάπι στὸ πατρικὸ σπίτι τοῦ ὑπογραφόμενου, κάτω στὸ γενέθλιο χωριὸ του Γουριά τῆς Παραχελωίτιδος. Ἐκεῖ τὰ εἶχε ἰδῆ, περαστικὸς κάποτε, καὶ ὁ συντοπίτης μὲς διαλεχτὸς λόγιος Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος καὶ ἔγραψε στοὺς «Αἰτωλικὸς περιπάτους» του αὐτὰ τὰ σχετικά: «Ἐνα σπίτι δίοροφο, μὲ θαυμάσια θέα, ἐπιπλωμένο μὲ προσοχή. Μιὰ κεντρικὴ αἴθουσα μὲ μιὰ προθήκη, ὅπου ἀσημένια λάμπουν τὰ κατὰ λοιπα τῆς πατρικῆς κληρονομιάς».

Προέρχονται ἐξ ἀγορᾶς στὰ 1928 τοῦ μακαρίτη πατέρα μας ἀπὸ τοὺς κληρονόμους ἐνὸς ἐνθουσιώδους Μεσολογγίτου Ἄη-Συμνιώτη καὶ γιὰ δεκαετηρίδες πρωτεργάτου τῶν Ἀρματωμένων Σάββα Στουρνάρα, πού τὰ εἶχε προμηθευθῆ εἰδικὰ γιὰ τὸ Μεσολογγίτικο λεβεντοπανηγύρι τοῦ Ἄη-Συμνιοῦ, ἓνα πανηγύρι μὲ πολυσύνθετο χαρακτήρα: ἱστορικὸ, θρησκευτικὸ, κοινωνικὸ καὶ συμβολικὸ μαζί.

Τὰ ἀνδρικὰ κοσμήματα τῆς συλλογῆς μας εἶναι τὰ ἐξῆς: ἓνα κουστέκι μεγάλο· μιὰ ἀσημοσουγιὰ· μιὰ ἀσημοκουμπούρα· δυὸ παλάσκες· ἓνα χαρμί· ἓνα χαρμπί· δυὸ τσαρουχοθηλιές· καὶ ἓνα χρυσοκέντητο σελιάχι. Μιὰ ἀναλυτικώτερη περιγραφή τους θὰ ἤμποροῦσε νὰ σημειώσῃ αὐτά:

1. Τὸ κουστέκι.—Ἔτσι λέγονταν ἓνα ἰδιότυπο ἀλυσιδωτὸ καὶ πολύπλοκο ἐξάρτημα τῆς ἰδιάζουσας ἀνδρικής φουστανελλάδικης φορεσιᾶς τοῦ Μεσολογγιοῦ, πού συνδυάζει ἀλυσίδες μὲ μιὰ τετράγωνη ἢ στρογγυλὴ πλάκα στὸ κέντρο στολισμένη συνήθως μὲ πολύχρωμες πέτρες καὶ ἀπὸ ὅπου ξεκινοῦν χιαστὶ τέσσερες ἀρμαθιές ἀλυσίδων, πού στερεώνονται ἀνὰ δυὸ, δεξιά καὶ ἀριστερά, στὸ στῆθος. Ἔτσι τὸ κόσμημα ἀπλώνονταν καὶ σκέπαζε, σὰν ἐπιστήθιο, ὀλόκληρον σχεδὸν τὸν θώρακα.

Τὸ κουστέκι τοῦ τακιμιοῦ μας εἶναι καὶ στὸ μέγεθος, καὶ στὴν κατασκευὴ καὶ στὶς παραστάσεις του πρωτότυπο. Ἡ κεντρικὴ του πλάκα, ἐλαφρὰ κυρτὴ στὴν πρόσοψη καὶ ἀντίστοιχα κοίλη στὴν πίσω τῆς πλευρᾶ, εἶναι τετράγωνη καὶ μεγάλη (σχ. 0,15X0,14 μ.). Στὸ κέντρο τῆς φέρνει ἐν κύκλῳ τὴν παράσταση τῆς Θεοτόκου βρεφοκρατοῦσης μὲ ἄνω ἀριστερὰ τῆς τὴν ἐπιγραφή: «Μ(ΗΤΗ)Ρ Θ(Ε)ΟΥ», καὶ τοῦ ἁγίου Συμεῶν, εἰσδεχομένου τὸ Θεῖον Βρέφος, μὲ ἄνω δεξιά του τὴν ἐπιγραφή: «ΣΙΜΙ/ΩΝ». Γύρω ἀπὸ τὸν κύκλο, κυκλικές καὶ αὐτές, οἱ ἐξῆς ἄλλες δυὸ ἐπιγραφικὲς ἐνδείξεις: «ΣΑΒΒΑΣ—1909—ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ», καὶ: «ΔΙΑ ΧΙΡΟΝ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΔΟΓΟΡΙ Του ΚΑΛΑΡΗΤ(ΟΥ)». Καὶ φυσικὰ αὐτές εἶναι ἡ μιὰ τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου κατόχου τοῦ κουστεκιοῦ καὶ ἡ δευτέρα τοῦ ἀσημιτζῆ τὸ ὄνομα. Στὶς παρυφές τῆς πλάκας καὶ στὸ κέντρο τῆς κάθε πλευρᾶς τῆς ἀπὸ ἓνα ἐξαπτερυγο, ἐνῶ ἀπὸ κάθε μιὰ τῶν τεσσάρων γωνιῶν τῆς εἰσχωρεῖ βαθειὰ ἴσαμε τὴν περιφέρειαν τοῦ κεντρικοῦ κύκλου ἀπὸ ἓνα ὀλοσκάλιστο ἀνάγλυφο σχέδιο. Μικρὸς σταυρὸς (σχ. 0,650X0,450 μ.), μὲ τὴν Σταύρωσιν ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρᾶ καὶ φυτικὴ διακόσμηση ἀπὸ τὴν ἄλλη, κρέμεται πρὸς τὰ κάτω ἀπὸ τὴν χαμηλότερη γωνία τῆς κεντρικῆς πλάκας.

Ἀπὸ τὴν κάθε μιὰ πλευρᾶ τῆς κεντρικῆς πλάκας ξεκινοῦν ἀνὰ 24 ἰσομεγέ-

α'
Ἱστορία τῶν
κοσμημάτων

β.
Εἶδη καὶ περιγραφή
τῶν κοσμημάτων

θεις άλυσίδες (μήκους 0,10 μ.), πού καταλήγουν σέ τέσσερες μικρότερες τριγωνικές, και επίπεδες αύτες, πλάκες με άλλες παραστάσεις στην πρόσοψή τους, δηλαδή άνω άριστερά ή «Άγία Βαρβάρα», κάτω άριστερά ή «Άγία Παρασκευή», άνω δεξιά ό «Άγιος Σάβ(β)ας» και κάτω δεξιά ό «Άγιος Παντελεήμων». Όλες αύτες οί παραστάσεις πλαισιώνονται με έλαφρά διακοσμητικά σχέδια, ένω οί τριγωνικές πλάκες καταλήγουν όλες σέ άπό μιá κόπιτσα, πού όμως δέν φαίνονται, γιατί οί κόπιτσες είναι κολλημένες πίσω άπό έναν δικέφαλο άητό ή καθεμιά τους.

Τό κουστέκι μας περνάει μεταξύ τών γλεντιστῶν ως μεγάλο και βαρύ. Ζυγίζει 920 γραμμάρια.

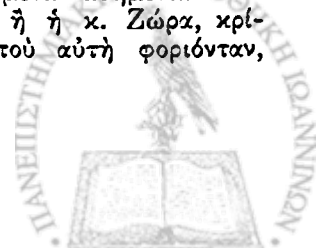
2. *Ἡ άσημοσουγιά.*— Ἀπλούστερο, αλλά όχι λιγώτερο γραφικό και τοῦτο κόσμημα, αποτελούμενο άπό μιá άρμαθιά μακριές με άνισο μήκος άλυσίδες, πού συκρατοῦνται άπό τρεῖς επίπεδες πλάκες: μιá τετράγωνη στό μέσον και δυό μικρότερες τριγωνικές στό άκρα, πού είχαν και τή θέση καρφίτσας. Ἡ μιá άκρη γαντζώνεται μπροστά άπό τήν κεντρική ζώνη τῆς μέσης και ή άλλη πλάγια δεξιά, έτσι πού οί άλυσίδες τῆς και ή κεντρική πλάκα έπεφταν με χάρη και στόλιζαν όλόκληρη τήν κεντροαριστερή έπιφάνεια τῆς φουστανέλλας. Οί Μεσολογγῖτες συνήθιζαν νά φοροῦν δυό άσημοσουγιές, πού στερεώνονταν έτσι στή μέση, ώστε διασταυρώνονταν μπροστά και σκέπαζαν όλη τή μπροστινή και τίς πλαϊνές έπιφάνειες τῆς κοντούλας ρουμελιώτικῆς φουστανέλλας.

Ἡ κεντρική τετράγωνη πλάκα τῆς άσημοσουγιᾶς μας (σχ. 0,10X0,11 μ.) φέρνει καλλιτεχνικό πλαίσιο στις άνω και κάτω πλευρές τῆς και επί πλέον πρόσθετα στό μέσο τῆς άνω πλευρᾶς στέμμα και δυό όλόγλυφους άητούς. Τό έσωτερικό τῆς πλάκας καλύπτεται με παράσταση τῆς Παναγίας με τό Θεῖον Βρέφος, στόν φωτοστέφανο τοῦ όποίου γράφεται « Ο ΩΝ». Δυό έξαπτέρυγα άνω, δεξιά και άριστερά τῆς Παναγίας, κρατοῦν τό επί τῆς κεφαλῆς τῆς Παναγίας διάδημα. Τρεῖς μικρές άλυσίδες (μήκους 0,02 μ.) άπό τρία σημεῖα τῆς άπάνω πλευρᾶς (άριστερό, μέσο, δεξιό) φέρονται πρὸς τά άνω, άπολήγοντας σέ άγγιστρο, καλυπτόμενο πίσω άπό δικέφαλο άητό. Ἄλλες τρεῖς όμοιες άλυσίδες πρὸς τά κάτω τῆς πλάκας άπολήγουν σέ άλλου τύπου διακοσμητικόν δικέφαλο άητό, χωρίς άγγιστρο αὔτόν. Ἀπό τίς δυό πλάγιες πλευρές, δεξιά και άριστερά τῆς μεσαίας πλάκας, ξεκινοῦν 22 μακριές και πρὸς τά κάτω κολπούμενες άλυσίδες, πού καταλήγουν στό άκρα με τριγωνικές πλάκες σκαλισμένες με πανομοιότυπες παραστάσεις τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως εύλογοῦντος με τήν δεξιά και κρατοῦντος στην άριστερά Ἱεράν Βίβλον (Εὐαγγέλιον), φέρουσιν στό μέσο τό σημεῖο τοῦ σταυροῦ. Και αύτες οί τριγωνικές πλάκες στό τέλος άπολήγουν σέ ένα ή καθεμιά άγγιστρο, καμουφλαρισμένο τό καθένα πίσω άπό έναν όλόγλυφο άητό. Ἐπιγραφική ένδειξη δέν σημειώνεται πουθενά καμμιά. Πίσω ή κεντρική πλάκα έχει χαραγμένο τό γνωστό μας όνομα: «Σάββας Στουρνάρας». Τά βάρος τῆς είναι 1080 γραμμάρια. Βαρύ λοιπόν και τό κόσμημά μας τοῦτο*.

3. *Ἡ άσημοκουμπούρα.*— Ἀπό τά «άγχέμαχα» όπλα αὔτη, μπήχνονταν στό σελάχι. Ἡ σωζόμενη στό χέρια μας είναι σέ άριστη κατάσταση και πρόκειται για λεπτοκαμωμένο και όλοστόλιστο με παραστάσεις ζῶν, πουλιῶν και λουλουδιῶν έξάρτημα.

4. *Δυό πάλασκες.*— Αύτες, καφασωτές άσημένιες θῆκες, τίς φοροῦσαν,

* Ἡ κ. Πόπη Ζώρα («Κεντήματα...», σ. 20) όνομάζει τήν άσημοσουγιά κουστέκι μέσης, αντιπαράβάλλοντάς την πρὸς τό κουστέκι στηθους. Ὅμως τό καθολικό και μοναδικό όνομά τῆς σήμερα είναι τό πρώτο: άσημοσουγιά, επειδή συνηθίζονταν στις άλυσίδες τῆς νά κρεμοῦν κατά διαστήματα και μερικά όμορφα και λεπτοδουλεμένα άσημένια σουγιαδάκια. Νά λέγονταν, πολύ παλαιά, και αύτες κουστέκια μέσης ή ή κ. Ζώρα, κρινοντας άπό τήν άποψη τῆς μορφῆς τῆς άσημοσουγιᾶς και τοῦ τρόπου, πού αὔτη φοριόνταν, γίνεται ή εἰσηγήτρια τοῦ όνόματος;

πίσω καταμεσίς, ἀνηρτημένες στή λουρίδα τοῦ σελαχιοῦ, καὶ χρησίμευαν γιὰ θήκες τῶν φουσεκιῶν. Οἱ παλάσκες τῆς συλλογῆς μας εἶναι μεγάλες, στολισμένες στὴν κύρια πρόσοψη καὶ στὶς πλαϊνὲς πλευρὲς, καὶ μὲ ἐξέχον στολίδι πάνω ἀπὸ τὸ κάλυμμα τοῦ ἀνοίγματος.

5. *Ἐνα χαρμπί*.— Εἶδος σουβλεροῦ στιλέττου μὲ λαβὴ ἀργυρῆ. Μπήχνονταν καὶ αὐτὸ στὸ σελάχι καὶ, ἐξαγόμενο ἀπὸ τὴ θήκη του, τρύπαγε μονάχα. Ἡ θήκη του ἦταν χρήσιμη καὶ σὰν βέργα γιὰ τὸ γέμισμα τῆς ἀσημοκουμπούρας.

6. *Τὸ φουσεκλίκι*.— Κρέμονταν ἀριστερὰ μὲ δικό του ζουνάρι. Ἐφερεν τρεῖς σειρὲς διακοσμητικὰ γατζούδια καὶ στὸ τέλος, χαμηλὰ στὸ ἄκρο, μιὰ ἐπίσης ὀλοκέντητη, ἀλλὰ μικρότερη ἀπὸ τὶς ἄλλες δυὸ τῆς μέσης, ποὺ ἀναφέραμε, παλάσκα, ποὺ χρησίμευε γιὰ θήκη φουσεκιῶν τῆς ἀσημοκουμπούρας. Τὰ γαντζούδια τοῦ δικοῦ μας φουσεκλιχοῦ εἶναι ἐννιά, σκαλισμένα ὁμορφα. Στολισμένη μὲ τὶς ἴδιες παραστάσεις, ποὺ ἔχουν καὶ οἱ μεγάλες παλάσκες, εἶναι καὶ ἡ μικρὴ του παλάσκα.

Περιορίζομε τὴν περιγραφὴ μας σὲ αὐτὰ τὰ ἐξαρτήματα μονάχα τῶν ἀσημικῶν μας, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς καὶ τὰ ὑπόλοιπα εἶναι ἔργα τοῦ αὐτοῦ ἀσημιτζῆ. Ἡ τεχνοτροπία τους εἶναι συνδυασμὸς τοῦ «*χ τ υ π η τ ο ὕ*» (στρωτὲς δηλ. ἀνάγλυφες ἐπιφάνειες μὲ χτύπο μικροῦ σφυριοῦ) καὶ τῆς «*ἐ γ χ ἄ ρ α κ τ η ς*» (χάραξη πάνω στὸ ἀσῆμι, μὲ κατάλληλο ἐργαλεῖο, τοῦ κοσμήματος καὶ ὕστερα γέμισμα τῶν γραμμῶν μὲ σαβάτι, εἶδος σμάλτου). Ὁ Ἅγιος Συμεὼν, γιὰτὶ ἔτσι ἀπαιτοῦσε τὸ διαμορφωμένο ἀπὸ τὴν ἐθιμικὴ καὶ αἰσθητικὴ παράδοση τοῦ τόπου γοῦστο· τοπικοὶ ἅγιοι ἐνοριακῶν ναῶν (Ἁγία Παρασκευή, Ἅγιος Παντελεήμων)· δικέφαλοι ἀητοί, ποὺ ὡς μοτίβο συναντιῶνται καὶ σὲ ὑφαντά, δεῖγμα πὼς ὁ ἀσημιτζῆς καταλάβαινε ἀσυνείδητα καὶ πατροπαράδοτα θέματα καὶ πὼς τὸ Βυζάντιο ζοῦσε μὲ ἐνάργεια στὴ λαϊκὴ ψυχὴ· πουλιά, φτερωτοὶ δράκοι ποὺ παλεύουν μὲ λιοντάρια, λεπτὰ γραμμικὰ σχέδια, ἑλικες, ρόδακες, σταφύλια καὶ γλάστρες, συνηθισμένα θέματα τῆς ὅλης διακοσμητικῆς τέχνης, ἀποδοσμένα μὲ τὴν ἴδια ἀπαράλλαχτα ἀπλότητα καὶ ἀφέλεια, μὲ τὶς ὁποῖες ἀναπήδησαν αὐτὰ μέσα ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ φύση τοῦ ἀπλοῖκοῦ τεχνίτου, ἀποτελοῦν τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῶν νεώτερων, ἀλλὰ κατὰ μίμηση τῶν παλαιότερων κατασκευασμένων λιγῶν αὐτῶν καταλοίπων τῆς «*πατρικῆς κληρονομιάς*» μας.

Γ'

ΗΠΕΙΡΩΤΕΣ ΓΙΑΤΡΟΛΟΓΟΙ ΣΤΗΝ ΑΚΑΡΝΑΝΙΑ

Ἡ περίπτωση τῶν λαϊκῶν γιάτριδων τῆς Ἠπείρου, ποὺ κατέβηκαν καὶ ἄσκησαν τὴν ἐμπειρικὴ τέχνη τους στὴν Αἰτωλοακαρνανία, δὲν εἶναι ἄγνωστη. Ἀπὸ τοῦ 1821 ἀκόμα Ἠπειρῶτες γιαιτρολόγοι ἐξυπηρέτησαν κυρίως τὶς τρομερὲς ἀνάγκες τῶν στρατοπέδων καὶ τῶν ἀμάχων τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Καλαρρῦτης Ἄλ. Π. Κουτσαλέξης, μετὰ τὸ πνίξιμο τῆς Ἐθνεγεροσίας στὸν τόπο του, πρόσφυγας, στὶς ἀρχὲς τοῦ 1821, στὴν Ἀκαρνανία, ἐγκαταστάθηκε στὸ Δραγαμέστο, ὅπου ἡ πρώτη του ἐπαφή, ἐπειδὴ ἡ οἰκογένειά τους εἶχε πολλὰ καὶ ἀδύνατα μέλη, ἦταν ἀναγκαστικὰ μὲ τοὺς πρακτικοὺς γιαιτροὺς τοῦ τόπου, τοὺς ψευδιάτρους, ὅπως τοὺς λέει στὸ ἐνδιαφέρον καὶ γλαφυρὸ ἀφήγημά του, τὸ ἀφιερωμένο στοὺς εὐεργέτες τους κατοίκους τοῦ μέρους ἐκείνου, σὰν μιὰ «ὁμολογία χάριτος καὶ εὐγνωμοσύνης εἰς τὰς σκιὰς τῶν φιλανθρώπων κατοίκων τοῦ Δραγαμέστου, ὅπου εὐρον πᾶσαν δυνατὴν εὐκολίαν εἰς συντήρησίν των». Ἐνας τέτοιος ψευδιάτρος ἐκεῖ γέρος, τὸ ὄνομά του Παχώμιος, ἐξέτασε κάποτε τὴν ἄρρωστη μητέρα του. «Ἄμα τὴν εἶδε, διέταξε τὴν συλλογὴν κανθαρίδων ἀπὸ πρωτὰς δὲ ἔτρεξα καὶ δὲν ἐδυσκολεύθην. Εἰς τὴν ρυπαρὰν αὐτὴν ἐργασίαν ἐνέκειτο ἡ θεραπεία τῆς

μητρός μου. Αί καθαρίδες ἐν τῷ τόπῳ ἄφθονοι. Εἰς παρόμοια χωρία ἀτυχῶς ὀρισμένα μέρη διὰ τὰς χρείας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος δὲν ὑπάρχουν».

Δεύτερος ἐκεῖ «ψευδίατρός τις, ὅστις, ἄλλοτε ἔμπορος, διὰ νὰ μὴ ψοφήσῃ ἀπὸ τὴν πείναν, κατέφυγεν εἰς τὸ ἔργον αὐτό· ἀλλ' ἦτο, φαίνεται, ἐκ φύσεως προικισμένος νὰ κρίνῃ ἀπὸ τὶ ὑποφέρει ὁ νοσῶν». Αὐτὸς λοιπὸν ὁ ψευδίατρος ἔφερε στὴ ζωὴ τὸν ἀδερφὸ τοῦ Κουσταλέζη κάποτε πού κινδύνεψε ἀπὸ ἐπικίνδυνη ἀρρώστεια. «Ἄπορον εἰς ἐμέ εἶναι πῶς καὶ μὲ ποῖα ἰατρικὰ (φάρμακα) κατώρθωσεν νὰ ἐγείρῃ ἀσθενοῦντα, μάλιστα βαρέως. Ὅ,τι ἐνθυμοῦμαι εἶναι ὅτι ἡ ἀφαίμαξις ἐγένετο διὰ ξυραφίου. Ὁ ἀδελφός μου ἐγένετο ὑγιέστατος». Ἔτσι δικαιώνεται καὶ ὁ Πουκεβίλ, πού λίγο πρωτύτερα εἶχε γράψῃ γιὰ τοὺς ἀγραμμάτους ἐκείνους γιатρούς τῆς Ἀκαρνανίας ὅτι, χωρὶς νὰ διδαχθοῦν ἀπὸ πουθενά τὴν τέχνη τοῦ Ἀσκληπιοῦ, κατώρθωσαν νὰ ἔχουν λιγώτερα θύματα ἀπὸ ἀρκετοὺς τυχοδιῶκτες γιатρούς τῆς σύγχρονης του ἐποχῆς.

Τὸν πρακτικὸ γιатρὸ τὸν ἔκαναν καὶ κατὰ τὴ β' πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου (1825—1826) πολλοὶ Γιαννιώτες Ἀσκληπιάδαι, ἔποικοι ἀπὸ τὸ Ζαγόρι, οἱ λεγόμενοι Κομπογιαννῖτες ἢ Γιάτριδες, δίπλα σὲ ἄλλους σπουδασμένους Ἡπειρωτῆς γιатρούς, ὅπως τὸν περίφημο ἰατροχειρουργο Γρηγόριο Δούκα Τσιάπα, πού μάλιστα ἔπεσε στὴν Ἔξοδο μὲ τοὺς γιουὺς του καὶ τοὺς συγγενεῖς του, καὶ τὸν ἀπὸ τὸ Λέκλι σπουδασμένο γιатρὸ Λουκᾶ Βάγια.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση καὶ τὸν σχηματισμὸ τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους ἡ Ἀκαρνανία εἶχε κατακλυσθῆ ἀπὸ Ἡπειρωτῆς κομπογιαννῖτες, καθὼς ἀποκα-

α' Γιάτριδες—Ὀνόματα Γιατροσόφια—Ἐπεμβάσεις

λοῦσαν τότε τοὺς πρακτικοὺς αὐτοὺς γιатρούς. Ὁ Ἀραβαντινὸς καταφέρονταν κατὰ τῶν κομπογιαννιτῶν αὐτῶν, πού τριγυρνώντας στὶς πόλεις καὶ στὰ χωριά πουλοῦσαν ὑγεία καὶ ζωὴ, κατατρώγοντας τὰ βαλάντια τῶν ἀφελῶν ἀνθρώπων. Ἀντίθετα ὁ Ντυμὸν τοὺς θεωροῦσε ἀπογόνους τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ συνιστοῦσε στοὺς νέους ἐπιστήμονες νὰ σπουδάζουν τίς συνταγὰς τῶν κομπογιαννιτῶν.

Ἐνας ἐξ αὐτῶν στὴ Βόνιτσα, ὁ Μιχαὴλ Ζώνιας, ἀπὸ τὴ Ζίτσα, ἀνιψιὸς τοῦ ἔμπειρικοῦ Ζιτσαίου γιатροῦ Ἄρ. Ζώνια, θεωρούμενου κατὰ τὴν παράδοση ὡς ἐφευρέτου τῆς πενικιλλίνης καὶ διδάξαντος τὴν ἔμπειρικὴ τέχνη καὶ στὸν ἀνιψιό του — ὁ Μιχ. Ζώνιας λοιπὸν θεράπευε τὴν πάθηση τῶν νεφρῶν μὲ διάλυση πράσινης μούχλας (προγόνου τῆς πενικιλλίνης) στὸ νερό, φάρμακο μὲ καταπληκτικὰ ἀποτελέσματα στὶς ἀρρώστεις. Ἄλλος στὸ Μοναστηράκι τῆς Βόνιτσας, ὁ Σεραφεῖμ Καπότης, γιάτρευε τίς ἐξελκώσεις καὶ τὰ ἀποστήματα, ἐπιθέτοντας σ' αὐτὰ μουχλιασμένο ψωμί.

Ἀνάμεσά τους ὑπῆρχαν καὶ χειρουργοὶ, πού, ὅπου τὰ κομπογιαννίτικα φάρμακα δὲν ἴσχυαν, προχωροῦσαν καὶ σὲ ἐπεμβάσεις χειρουργικῆς. Στοῦ Τρύφου τοῦ Ξηρομέρου ἕνας τέτοιος, γνωστὸς μὲ τὸ παρωνύμιον Γιαννιός, ἔκανε ἐγχειρήσεις κήλης ἀφαιρώντας καὶ τὸν κηλικὸ θύλακα, ὅπως δηλ. γίνεται στὸν εὐνουχισμό τῶν ἀλόγων! Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς θεραπείας τῆς κήλης μὲ εὐνουχισμό ἦταν, κατὰ τὸν Πουκεβίλ, πολὺ διαδομένος στὴν Ἀκαρνανία, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἐπικίνδυνος ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία κηλεπιδέσμων. Ὡς ἀντισηπτικὸ φάρμακο μεταχειρίζονταν τὴ ρακὴ, γιὰ τὸ οἶνόπνευμα πού αὐτὴ περιεῖχε.

Μὲ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον οἱ κομπογιαννῖτες καταγίνονταν στὴ διάγνωση τῆς λύσσας. Τὴν προσβολὴ ἢ μὴ ἀπὸ αὐτὴ προσώπων, πού τὰ εἶχε δαγκώσει σκυλί, τὴ διαπίστωναν ἀπὸ τὴν ἀλλοίωση ἢ μὴ τῆς φωνῆς τῶν δαγκωμένων! Ἐπισηφάλεστατη βέβαια διάγνωση, πού πολλοὺς ἔστελνε στὸν θάνατο. Διάδοχοι ἀσφαλῶς ἐκείνων εἶναι οἱ σημερινοὶ πρακτικοὶ λυσσίατροι, πού βρίσκονται κυρίως στὸ Ἀπό-

κουρο τῆς Τριχωνίας, οἱ ὁποῖοι κατὰ οἰκογενειακὴ παράδοση ἀπὸ πατέρα στὸν γιὸ καὶ στὸν ἔγγονο ἀσκοῦν ἐμπειρικὰ τὴν τέχνη αὐτῆ, ἐκεῖ στὴν ὄρεινὴ Τριχωνία, μὲ τὸ ὄνομα λύσσαρης. Ὑπάρχει μάλιστα ἡ ἐπιτόπια παράδοση, ποῦ λέει πῶς νεαρὸς ὄντας ἀκόμα ὁ κοσμικὸς Κώστας Ὑφαντῆς, ὁ μετέπειτα Ἅγιος Κοσμάς Αἰτωλός, ὅταν πρωτοβγῆκε στὸ κήρυγμα στὰ χωριὰ τῆς γενέθλιας περιοχῆς του, τὸν κακοποίησαν οἱ συντοπιῖτες του καὶ πῶς αὐτὸς τότε τοὺς καταράστηκε λέγοντάς τους:

—«Ποντίκια λυσσασμένα νὰ σᾶς τρῶνε καὶ μονάχα στὸ χωριὸ μου νὰ βρῖσκετε τὴ γιαιτρεία σας!».

Γιὰ τὴ μεταξὺ τους μυστικὴ συνεννόηση οἱ κομπογιαννῖτες εἶχαν ἐφεύρει ἓνα περιεργὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα, κρᾶμα ἀπὸ ἑλληνικὲς πεπονημένες ἢ συμβολικὲς λέξεις καὶ παρεφθαρμένες ἄλβανικὲς ἢ βλάχικες. Μὲ αὐτὲς ὠνωμάτιζαν τὰ διάφορα ἀντικείμενα τῆς φαρμακολογίας τους. Ἴδου μερικὲς ἐκ τῶν λέξεων αὐτῶν:

**β.
Γλωσσάριο**

- ἁγιαστοῦρα, ἡ = ἐκκλησία.
- ἄλοιφή, ἡ = βούτυρον.
- γιὸς τῆς μαμῆς, ὁ = ὕπνος.
- γκυλιστάρια*, τὰ = αὐγὰ
- Θοδώρα, ἡ = φακὴ.
- καντήρια, τὰ = κρεμμύδια.
- καραφίνα, ἡ = κεφάλι.
- κοκκινοπόδαρος, ὁ = λαγός.
- κυρα - θειά, ἡ = πυρετός.
- λαμπύρω**, ἡ = ρακὴ, οὔζο
- λιγόδοντα, τὰ = φασόλια.
- μάου, ἡ = γάτα.
- μπζοῦρι, τὸ = ψωμί.
- οὔτζινα, ἡ = λάδι.
- πουλευτικὸ, τὸ = καθάρσιο.
- πλαῖνὸ, τὸ = νερό.
- κλεμέτι, τὸ = κριθάρι.

Τόσο εὐεργετικὰ ἦταν τὰ ἀποτελέσματα τῶν θεραπευτικῶν ἐπεμβάσεων τῶν κομπογιαννιτῶν, κυρίως μὲ τὴ χρῆση τῆς μούχλας, ὥστε ἡ ἀπώλεια τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ κοινοῦ πρὸς ἓνα ἐπιστήμονα, σπουδασμένο γιαιτρὸ στὴν Πάδοβα τῆς Ἰταλίας, τὸν Ἰωάνη Πανταζιάδη, σύγχρονο τοῦ σπουδασμένου στὸ Λιβόρνο μεγάλου Θεσσαλοῦ ἰατροφιλόσοφου Διονυσίου Πύρρου καὶ ἐγκαταστημένο στὴ Βόνιτσα γιὰ ἄσκηση τοῦ ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματος, ἦταν ὀλοκληρωτικὴ. Ἀφ' ὅτου μάλιστα ἓνας στενὸς συγγενὴς τοῦ στρατηγοῦ Θ. Γρίβα, ποῦ ἔπασχε ἀπὸ ἐξελκώσεις, γιαιτρεύτηκε ἀπὸ τὸν Ζώνια μὲ τὴ μούχλα, τόσο ἀπηχῆθηκε εὐρύτατα τὸ γεγονός στὸ Ξηρόμερο, ὥστε τὰ ἐπιστημονικὰ φῶτα τοῦ Πανταζιάδη εἶχαν σχεδὸν σβῆσει στὴν Ἀκαρνανία.

Γιὰ τὸν γιαιτρὸ Πανταζιάδη, ποῦ μάταια πάσχισε νὰ ἀντιπαρατάξῃ τὴν ἐπιστημονικὴ ἰατρικὴ πρὸς τοὺς ἀγράμματους κομπογιαννῖτες, ἔχουν τὴ θέση τους ἐδῶ δυὸ ἔγγραφα του. Τὸ ἓνα, γράμμα του στὰ 1836 πρὸς τὸν Γρίβα, στὸ Δραγα-

* Στὴ συνθηματικὴ γλῶσσα τῶν βαγενάδων τῆς Β. Ἠπείρου ἔτσι λέγονται οἱ μαστοὶ τῆς γυναίκας (Ἰ.Αθ. Παπαχαρίσης).

** Ὁμοίως καὶ λαμπύρω = ἡ ρακὴ, τὸ οὔζο.

μέστο, αναφερόμενα στα ιατροφιλοσοφικά συγγράμματα του Πύρρου, είναι το έξις, καθώς το είχε ανακοινώσει ο μακαρίτης Μιλτιάδης Τζάνης στο εβδομαδιαίο έντυπο «Λαός» του Ἀγρινίου, φύλ. 8ης Σεπτεμβρίου 1957, ξεσηκωμένο από αρχείο φιλικής του Ξηρομερίτικης οικογενείας :

Στρατηγέ μου,

Τὸ ἀγαπητόν μου γράμμα σας, πὸν μοῦ ἐστείλατε μὲ τὸν Τασέλο Γερομητσο, ἀνέγνω μὲ εὐχαρίστησίν μου.

Τὰ συγγράμματα τοῦ Πύρρου, πὸν μοῦ ζητᾶτε, ἀτυχῶς δὲν ἠμπόρεσα νὰ τὰ πάρω, γιὰ νὰ μοῦ δοθῇ ἢ εὐχαρίστησις νὰ σᾶς τὰ στείλω. Μοῦ ἔγραψε καὶ ὁ ἀγαπητὸς Κωνσταντῖνος Σίτης, ἀπὸ τὸ Ζαγόρι, νὰ τοῦ τὰ στείλω, καθὼς καὶ ὁ Πανταζῆς Μπέλος, ἀπὸ τὸ Λιασκοβέτσι, μὰ δὲν ἠμπόρεσα νὰ τοὺς εὐχαριστήσω.

Τὸ βιβλίον του περὶ τῆς νέας φαρμακολογίας δὲν ἔγινεν ἀκόμη γνωστὸν στὰ εὐρωπαϊκὰ πανεπιστήμια. Τὰ ἄλλα του βιβλία περὶ Παθολογίας, Ἀνατομικῆς, Φυσιολογίας καὶ Βοτανικῆς, καίτοι ἔχουν πολλὰς ἑλλείψεις, θεωροῦνται καλὰ καὶ σᾶς ὑπόσχομαι, μὴ τὰ λάβω, νὰ σᾶς τὰ στείλω.

Ἀπὸ τὸ κεφάλαιον περὶ ἐπιδημιῶν θὰ διδαχθῆς πολλὰ, ἅμα τὰ μελετήσης. Ἄν ἐξαιρέσης μερικὰς νέας ἐφευρέσεις, κατὰ τὰ λοιπὰ ὑστεροῦν.

Εἰς ὅ,τι νομίζετε χρήσιμον, γράψατε εἰς τοὺς συγγενεῖς σας καὶ φίλους σας νὰ προσέρχονται ἐλευθέρως παρ' ἐμοὶ διὰ νὰ τοὺς παρέχω εὐχαρίστως τὴν ἐπιστημονικὴν μου προστασίαν.

Ταῦτα πρὸς τὸ παρὸν καὶ σᾶς προσκυνῶ μετὰ πόθου.

Ὁ εἰλικρινὴς δοῦλος σας

Ἰωάννης Πανταζηάδης.

Τὸ δεύτερο, ἓνα ιδιόχειρό του ὑπηρεσιακὸ ἔγγραφο τοῦ 1837, «πιστοποιητικὸν ἱατροῦ», πὸν μᾶς τὸ ἀπέφερε δική μας ἀρχεϊακὴ ἀναδίφηση στὰ «Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους» (Μοναστηριακά, φ. 117), εἶναι τοῦτο :

Ἀριθ. 16401.

Πιστοποιητικὸν Ἱατροῦ

Ὅτι ὁ Κύριος Νάκης, Ἐκκλησιαστικὸς Ἐπίτροπος, μετ' οὐ πολὺ φθάσας εἰς Βόνιτσαν, ὑπέπεσεν εἰς δεινὴν φλογιστικὴν νόσον περὶ τὰ τέλη τοῦ παύσαντος Ἀυγούστου 1837. Μόλις δὲ μετὰ πολλοὺς κόπους καὶ ἱατρικὰ βοηθήματα ἀναλαβών, ἐκ μικρᾶς βλαπτικῆς αἰτίας ὑπέπεσε καὶ αὐθις ὑποτροπιάζων εἰς δεινοτέραν τῆς πρώτης νόσου μὲ συμπτώματα χαλεπὰ καὶ κακοήθη.

Τὸ αὐτὸ συμβέβηκε καὶ εἰς τὸν νέον βοηθὸν τῷ Κυρίῳ Ἐκκλησιαστικῷ Ἐπιτρόπῳ. Ὁ νέος οὗτος, κράσεως αἰσθαντικωτάτης πεπρωκισμένος, ἦτο ἀναγκαῖον ἐπακόλουθον νὰ μὴν μείνῃ ἀβλαβῆς εἰς τὸ νοσῶδες κλίμα τῆς Βόνιτσης. Διὸ καὶ περὶ τὰς 27 ἀπελθόντος Ἀυγούστου ἀσθενήσας κατ' ἀρχὰς ἀπὸ ἀσθένειαν γαστρικὴν, πάραυτα αὕτη μετεβλήθη εἰς πυρετὸν νευρικόν, ὅστις τυραννεῖ τὸν νέον αὐτὸν μέχρι τῆς ὥρας.

Ἐπειδὴ ὁ διαληφθεὶς Κ(ύριος) Νάκης, Ἐκκλησιαστικὸς Ἐπίτροπος, μετὰ τοῦ βοηθοῦ αὐτοῦ, ὁ μὲν διάγει ἀναλαμβάνων ἀτελῶς καὶ δυσκόλως, ὁ δὲ πάσχει εἰσέτι ἐκ τοῦ νευρικοῦ πυρετοῦ εἰς τὴν κακίστην καὶ ὀλέθριον τῆς Βόνιτσης ἀτμοσφαῖραν καὶ ἵνα μὴ συμβῇ ἀπενεκταῖον τι αἴφνης,

Ὁ ὑποφαινόμενος νομίζει ἀναγκαιοτάτην τὴν ταχεῖαν ἀπομάκρυνσιν καὶ

μετάβασιν τῶν διαληφθέντων ἐκ τῆς Βονίτσης εἰς τόπον κατάλληλον πρὸς ἐντελῆ ἀναλαβὴν τῆς προτέρας αὐτῶν ἀτομικῆς ὑγείας.

Βονίτση τὴν 7 Ὀκτωβρίου 1837

Δόκτωρ

Ἰ. Πανταζηάδης

Ἰ(ατρός) Τάγματος παρὰ τῇ Φρουρᾷ Βονίτσης.

Ὁ γνωστὸς Ἰὺγένιος Γιαννούλης ὁ Αἰτωλὸς, παραλλάζοντας τὸ ὄνομά της, ὠνόμαζε, ὄχι χωρὶς κάποια βᾶση, τὴν Βόνιτσα Φόνισσα! Ἀλλὰ αὐτὰ ἀνήκουν στὸ ἀπώτερο παρελθόν. Τὸ «νοσοῦδες κλιμα» καὶ «ἡ κακίστη καὶ ὀλέθριος ἀτμοσφαῖρα» της ἔχουν πιά ἐκλείψει, ἀφ' οὔτου ἡ Βόνιτσα ἀπαλλάχτηκε ἀπὸ τὰ ἔλη, πού τὴν περιέβαλλαν. Καὶ σήμερα ἡ Βόνιτσα εἶναι ἡ θελκτικὴ καὶ γραφικὴ νύμφη τοῦ Ἀμβρακικοῦ.

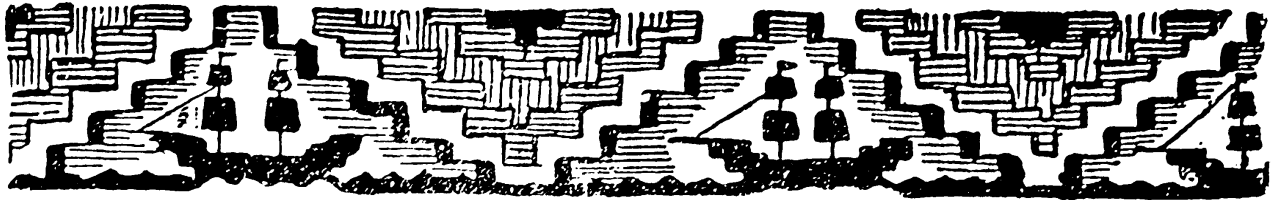
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΦΑΙΔ. ΚΟΥΚΟΥΛΕ, Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμὸς, Β/1 Ἀθῆναι 1948, σ. σ. 224—225.—ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Λόγοι καὶ Ἄρθρα, Ἀθῆναι 1902, σ. σ. 518—522.—ΝΤΙΝΟΥ ΚΟΝΟΜΟΥ, α) Ἠπειρώτες στὴ Ζάκυνθο, Ἀθῆναι 1964, σ. σ. 25—28· β) Ναοὶ καὶ Μοναστήρια στὴ Ζάκυνθο, Ἀθῆναι 1964.—ΣΠ. ΔΕΒΙΑΖΗ, Ἡ χρυσοχοικὴ τέχνη ἐν Ζακύνθῳ, περιοδ. «Πινακοθήκη», τόμ. 4 (1094—1905).—ΖΑΧ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ, Διαμάντης Μπάφας καὶ ἡ Ἠπειρωτικὴ ἀργυροτεχνία, ἐφημ. «Ἐλεύθερον Βῆμα», Ἀθῆναι 25 Δεκεμβρίου 1928.—ΑΓΓΛ. ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ, Ἠπειρωτικὴ λαϊκὴ τέχνη, περιοδ. «Ἠπειρωτικὰ Χρονικά», Ε' (1930), τεύχ. Γ, σ. 264.—ΣΩΦ. ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΚΟΥ, Μονὴ Λιγοβιτισίου, περιοδ. «Ποιμὴν ὁ Καλός», τόμ. Α, (1929), σ. 103.—ΓΕΡ. ΗΡ. ΠΑΠΑΤΡΕΧΑ, Ἰ. Μονὴ Παναγίας τῆς Λιγοβιτσιάνας, ἐφημ. «Νέα Ἐποχὴ», Ἀγρίνιον 15 καὶ 24 Σεπτεμβρίου 1957.—Κ. Σ. ΚΩΝΣΤΑ, Ἡ Καλαρρῦτικὴ ἀσημοουργία στὴν Ἀκαρνανία, ἐφημ. «Τὸ Βῆμα», Ἀθῆναι 8 Σεπτεμβρίου 1968.—ΘΩΜΑ ΜΠΟΚΟΡΟΥ, Αἰτωλία, Ἀκαρνανία. Μνημεῖα — Ἡρώες — Θρύλοι. Ἀγρίνιον 1968, σ. σ. 29, 31.

Β. Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, Ἑλληνικοὶ Ὀρίζοντες, ἐκδ. β'. Ἀθήνα 1959, σ. 344.—ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΥΤΑΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ, Ἀθῆναι τόμ. Α (1964), σ. σ. 140—150.—Γ. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗ, Ἡ λαϊκὴ πανηγυρὶς τοῦ ἁγίου Συμεῶνος εἰς Μεσολόγγιον κατὰ τὴν Πεντηκοστήν, περιοδ. «Ἐπετηρὶς Κέντρου Λαογραφίας», τόμ. ΙΗ'—ΙΘ' (1965—1966), ἐν Ἀθήναις 1967, σ. σ. 181—194.—ΑΓΓΕΛ. ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ, Ἑλληνικὴ ἀργυροχοικὴ τέχνη, περιοδ. «Νέα Ἐστία», τόμ. 14 (1933), τ. Χριστουγεννιάτικο, σ. σ. 11—15.—ΠΟΠΗΣ ΖΩΡΑ, Κεντήματα καὶ Κοσμήματα τῆς ἐλληνικῆς φορεσιᾶς, Ἀθήνα 1966, σ. σ. 17—18, 20—21.

Γ. ΑΛ. Π. ΚΟΥΤΣΑΛΕΣΗ, Διαφέροντα καὶ περιεργὰ τινὰ ἱστορήματα, ἐκδ. «ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ» ἀριθ. 7, Ἀθῆναι 1956, σ. σ. 263—264.—ΑΘ. Χ. ΠΑΠΑΧΑΡΙΣΗ, Τὰ «Σώπικα» ἢ ἡ συνθηματικὴ γλώσσα τῶν Βαγενάδων τῆς Βορ. Ἠπείρου, περιοδ. «Ἠπειρωτικὰ Χρονικά», Ε' (1930), σ. 267.—Κ. Σ. ΚΩΝΣΤΑ, α) Γιατροὶ — Νοσοκομεῖα — Ἀρρώστειες στὸ πολιορκημένο Μεσολόγγι, περιοδ. «Νέα Ἐστία», τόμ. 65 (1959), σ. σ. 528—531. β) Ὁ Λουκάς Βάγιας στὸ Μεσολόγγι, περιοδ. «Ἠπειρωτικὴ Ἐστία», ΙΓ' (1964), σ. σ. 801—805. γ) Ὁ Ἅγιος Κοσμάς Αἰτωλὸς καὶ ἡ τοπικὴ προφορικὴ παράδοση, ἐφημ. «Τὸ Βῆμα», Ἀθῆναι 20 Αὐγούστου 1967, σ. 6.

ΚΩΣΤΑ Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗ

ΑΓΝΩΣΤΟΙ ΕΘΝΙΚΟΙ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΚΟΥΚΟΥΛΙ ΤΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

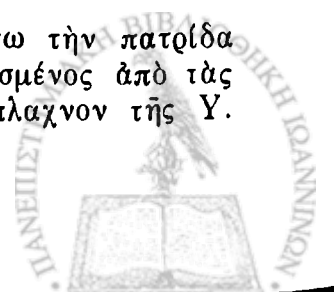
(Ο Παπασακελλάριος και τὰ παιδιά του Μάνθος και Ίωάννης)

Ο ἐκλεκτὸς συμπατριώτης και πασίγνωστος γιὰ τὴ σημαντικὴ του συγγραφικὴ ἐργασία κ. Ἰ. Ἀγγ. Παπακώστας, στὸν Γ' Τόμο, τῆς χρονιάς 1966, τοῦ «Νέου Κουβαρά», δημοσίευσε (σελ. 12-88) ἓνα ὑπέροχο και πολὺ ἀξιοπρόσεχτο θέμα με τίτλο: «Ἡ συμβολὴ τοῦ Ζαγορίου στὴν ἐπανάσταση τοῦ εἰκοσιένα». Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ὁ φωτισμένος αὐτὸς ἐκπαιδευτικὸς με τὶς ἐπιστημονικὲς του ἐργασίες φέρνει σὲ φῶς πολὺτιμα στοιχεῖα ποὺ διαλευκαίνουν σκοτεινὰ σημεῖα τῆς Ἡπειρωτικῆς μας ἱστορίας. Τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα χρωστοῦν παρὰ πολλὰ στὸ διακεκριμένο αὐτὸν ἐπιστήμονα ἐρευνητὴ. Ο κ. Ἰ. Ἀγγ. Παπακώστας, ἀνάμεσα στὰ πολλὰ ὄνόματα ποὺ ἀναφέρει τῶν Ζαγορίσιων ἀγωνιστῶν τοῦ 21, γράφει και τοῦτα στὴ σελίδα 54: «Και κληρικοὶ ὅμως ἀπὸ τὸ Ζαγόρι βρέθηκαν στὸν Ἀγῶνα, ὅπως ὁ Παπασακελλάριος ποὺ κατὰ τὸ 1828 ἦτο στὴ Β' Χιλιαρχία, κατ' ἀναφορὰ τοῦ γιου τοῦ Μάνθου (10/10/1830), ποὺ ἐπίσης προσέφερε ὑπηρεσίες στὸν Ἀγῶνα». Ἀλλὰ και γι' αὐτὸν τὸ Μάνθο τὸ γυιὸ τοῦ Παπασακελλάριου ὁ κ. Παπακώστας γράφει στὴ σελίδα 75 τὰ ἑξῆς: «Σακελλάριος Μάνθος ὑπηρέτησεν μετὰ τὸν Ἀγῶνα 7 ὅλα χρόνια χωρὶς νὰ λάβῃ οὔτε ὅσα ἐξ ἰδίων εἶχεν ἐξοδεῦσαι μαζί με τὸν κληρικὸ πατέρα του, ὅπως ἀναφέρει παραπονούμενος σὲ κάποια ἀναφορὰ του πρὸς τὸν Κυβερνήτη (με χρονολογία 10/10/1830)». Γιὰ νὰ γράφει τὰ παραπάνω ὁ κ. Παπακώστας στηρίχτηκε στὸ παρακάτω γράμμα τοῦ Μάνθου Σακελλάριου, ποὺ τὸ δημοσιεύει και αὐτὸ στὸν Γ' Τόμο τοῦ «Νέου Κουβαρά» σελ. 87. Γιὰ νὰ δώσει τὰ παραπάνω στοιχεῖα ὁ συγγραφέας ἀναφέρει τὸ ἀρχεῖο τοῦ μακαρίτη Γιάννη Βλαχογιάννη. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Μάνθου Σακελλάριου πρὸς τὸν Καποδίστρια λέγει τοῦτα:

«Ἐξοχώτατε

Εἶμαι γέννημα και θρέμμα τῆς Ἡπείρου ἐκ τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἰωαννίνων. Ἐπὶ ἑπτὰ χρόνια ἤδη ὀλοκλήρους ὑπηρέτησα τὴν πατρίδα και στρατιωτικῶς και πολιτικῶς. Πρὸ δύο σχεδὸν χρόνων ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς Υ. Ε. ἐστερήθην και τὸν τελευταῖον φιλόστοργόν μοι πατέρα Σακελλάριον Ζαγορίσιον, ἀφοῦ εὐαρεστήθητε νὰ τὸν διορίσητε ἱερέα τῆς Βασ. Χιλιαρχίας τοῦ κατὰ τὴν Ἀνατολ. Ἑλλάδα στρατοπέδου. Εἰς ὅσας ὑπηρεσίας ἐθνικὰς ἐχημάτισα ἐγὼ τε και ὁ πατήρ μου ὄχι μόνον δὲν ἐλάβομεν τοὺς δεδουλευμένους μισθοὺς μας, ἀλλὰ και εἰς κατεπειγούσας ἐθνικὰς ἀνάγκας ἐξοδεύσαμεν ἐξ ἰδίων μας. Τρεῖς σχεδὸν ὀλοκλήρους χρόνια κυβερνάτε τὴν πατρίδα και αἰσθανόμενος τὰς σοφὰς και πολυειδεῖς ἀσχολίας σας και τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐν γένει τῶν ὁμογενῶν μου αἰτήσεις δὲν ἐτόλμισα ἄχρι τοῦδε νὰ παρησιασθῶ νὰ ζητήσω ὑπηρεσίαν.

Ἦδη δὲ κινούμενος ἀπὸ ἔμφυτον ἀφοσίωσιν νὰ ὑπηρετήσω τὴν πατρίδα και ὑπὸ τὰς σεβαστὰς διαταγὰς και ὁδηγίας τῆς Υ. Ε. και βιασμένος ἀπὸ τὰς ἀναποφεύκτους ἀνάγκας τῆς ζωῆς μου προστρέχω εἰς τὸ φιλεύσπλαχρον τῆς Υ.

Ε. θερμοπαρακαλών να ευαρεστηθῆτε να με αξιώσητε με αναλόγους τῆς Ικανότητός μου υπηρεσίας δηλ. με γραμματεϊαν τινός Διοικήσεως ἢ με τὰ ἀστυνομικὰ καὶ ὑγειονομολιμεναρχικὰ χρέη τινός θέσ ως.

Τολμῶ δὲ νὰ βεβαιώσω Τὴν Υ. Ε. διτι θέλω δικαιώσει καθ' ὄλην τὴν ἔκτασιν τῆς ἐμπιστοσύνης της.

Ἵποσημειοῦμαι με βαθύτατον σέβας
τῆς Ὑμετέρας ἐξοχότητος
Δούλος ταπεινότητος
Μάνθος Σακελλαρίου».

τῆ 10 Ὀκτωβρίου 1830
Ἐν Ναυπλίῳ

Ἀπὸ τὰ παραπάνω στοιχεῖα ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ ἔρχονται σὲ φῶς ἀπὸ τὸν κ. Παπακώστα καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ τοῦ Μάνθου Σακελλαρίου γίνεται φανερὸ πὼς τόσο ὁ Παπασακελλάριος, ὅσο κι' ὁ γιὸς του Μάνθος ἦταν Ζαγορίσιοι καὶ γι' αὐτὸ κι' ὁ κ. Παπακώστας τοὺς περιλαμβάνει στοὺς καταλόγους τῶν Ζαγορίσιων ποὺ ἔλαβαν μέρος στὸν Ἱερό Ἀγῶνα τοῦ 1821. Ἐκτεῖνο ποὺ δὲν ἀναφέρεται εἶναι τὸ χωριὸ τοῦ Ζαγοριοῦ ἀπ' τὸ ὁποῖο κατάγονταν αὐτοί.

Συνδυάζοντας τώρα τὰ παραπάνω σημαντικὰ καὶ αὐθεντικὰ στοιχεῖα μετὰ τὰ ὅσα ἔχω βρεῖ κι' ἔχω συγκεντρώσει ὡς τώρα κι' ἐγὼ σχετικὰ μετὰ τὴν οἰκογένεια Σακελλαρίου, μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς εὐκόλα βγαίνει τὸ συμπέρασμα πὼς τόσο ὁ Παπασακελλάριος, ὅσο κι' ὁ Μάνθος, τὸ παιδί του, ἦταν ἀπὸ τὸ χωριὸ μου τὸ Κουκούλι τοῦ Ζαγοριοῦ. Βγαίνει τὸ συμπέρασμα αὐτὸ ἀπὸ τὰ παρακάτω δεδομένα. Ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς παιδικῆς μου καὶ ἰδιαίτερα τῆς δασκαλικῆς μου ζωῆς στὸ Κουκούλι, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ 1924, ἔχω ἀκούσει ἐπανειλημμένα νὰ λένε διάφορα ἡλικιωμένα πρόσωπα πὼς ἕνας παπὰς ἀπὸ τὸ χωριὸ μας, ἀφοῦ σκότωσαν τὸ Μάνθο Οἰκονόμου καὶ κηρύχτηκε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι στὰ 1821, πῆρε τὰ δύο του παιδιά καὶ πῆγε ἐκεῖ ποὺ γέγονταν ὁ πόλεμος γιὰ νὰ πολεμήσουν κι αὐτοί. Ἀπ' αὐτοὺς δὲν ξαναγύρισε κανένας στὸ χωριό, γιὰτὶ σκοτώθηκαν κι οἱ τρεῖς στὸ Μεσολόγγι. Ὄνόματα ἢ παράδοσι αὐτὴ δὲν διατήρησε, παρὰ μονάχα τὸ γεγονός, ὅπως τὸ διατύπωσα παραπάνω. Θὰ δοῦμε δὲ πῶς κάτω ὡς πῶς σημεῖο εἶναι σωστὰ αὐτὰ ποὺ ἔφερε ὡς τις μέρες μας ἡ παράδοσι αὐτὴ. Δὲν πρέπει νὰ φαίνεται σὲ κανέναν παράξενο, διτι ἀρκετοὶ ἄνδρες ἀπὸ τὸ Ζαγόρι ἔφυγαν τότε καὶ πῆγαν νὰ πάρουν μέρος στὸν ἀγῶνα. Ἐχουν γραφεῖ ἀρκετὰ γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ ἀπὸ τὸ Λαμπρίδη. Ὁ Β. Φανίτσιος στὸ βιβλίον του «Ζαγορία Ἱστορία τ' Λαμπρίδη» στὴ σελ. 89 γράφει: «1820 — 1822 στὸ Τσεπέλοβο ὁ Ψαλίδας, ὁ Βηλαρὰς κι ἄλλοι Γιαννιώτες ποὺ ἦταν τὸ Ἡπειρωτικὸ Γραφεῖο στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι μ' ἀρχηγὸ τὸν Βηλαρὰ καὶ τὸν Ψαλίδα, ὅπως καὶ στὴν Κάσσα τοῦ Γιαννίνου». Ἀκόμα βρίσκει κανένας σχετικὰ μετὰ τὴ στρατολογία ἀγωνιστῶν ἀπὸ τὸ Ζαγόρι καὶ στὰ βιβλία ποὺ ἀναφέρονται στὴ βιογραφία καὶ τὴν πατριωτικὴ δράσι τοῦ Βηλαρὰ καὶ τοῦ Ψαλίδα. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ πῶς εὐγλωττα ὁμως καὶ πῶς καθαρὰ μιλάει ὁ Παν. Ἀραβαντινὸς στὸ βιβλίον του μετὰ τίτλο: «Βιογραφικὴ συλλογὴ λογίων τῆς Τουρκοκρατίας». Στὸ βιβλίον αὐτὸ καὶ στὴ σελίδα 180—181, περιγράφοντας τὴ δραστηριότητα τοῦ μεγάλου δασκάλου ἀπὸ τὸ Βραδέτο τοῦ Ζαγοριοῦ Ἀναστ. Σακελλαρίου ποὺ δασκάλευε τότε στὸ Κουκούλι καὶ στὸ Μονοδέντρι, γράφει τὰ ἑξῆς: «Κατὰ τὴν τοιαύτην λοιπὸν καχεκτικὴν ἐποχὴν ὁ Ἀναστάσιος διδάσκων διηρημήνευε τὸν Ὅμηρον, τὸν Πλάτωνα, τὸν Ξενοφῶντα, τὸν Δημοσθένη καὶ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας συγγραφεῖς μετὰ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐκείνου, ὅστις κατέλαβε τὴν καρδίαν παντὸς εὐαισθητοῦ Ἑλληνοῦ, ἔχοντος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἐπαναστάσει ἡλικίαν μεῖζονα τῶν 15 ἐτῶν..... συνεπείρ δὲ τῆς ἐνθουσιώδους ταύτης τοῦ διδασκάλου διαγωγῆς οὐκ εὐάριθμοι τῶν ἐνηλίκων αὐτοῦ ἀκροατῶν ἐκπαιρισθέντες περιεζώσαντο τὴν ρομφαίαν...».

Θεωρῶ χρέος μου νὰ τονίσω ἐδῶ πὼς ἀρχικὰ δὲν ἔδωκα σημασία σ' αὐτὰ

πού άκουσα από τούς γέρονς χωριανούς μου σχετικά με τόν παπά που πήγε να πολεμήσει με τὰ παιδιά του. Αργότερα όμως, όταν άσχολήθηκα κάπως πιδ συστηματικά με τή διερεύνηση τών ιστορικών στοιχείων του χωριού μου κι άρχισα να προσέχω και να μαζεύω πολλά χαρτιά, μου έπεσε στα χέρια μου ένα σχέδιο από κάποιο γράμμα (άναφορά) τής Μηλίτσας Σακελλαρίου προ τόν Ιωάννη Κωλέττη, στο όποιο, αναφέρεται πως ο Πατέρας της Σακελλάριος και τ' άδέρφια της Μάνθος και Ιωάννης έλαβαν μέρος στον άγώνα του 1821 και πρόσφεραν σ' αυτόν ύλικές θυσίες και τή ζωή τους ακόμα. Το σχετικό σχέδιο τής άναφοράς τής Μηλίτσας δέν έχει χρονολογία. Θα γράφτηκε πάντως μέσα στα 1843—1847, γιατί τότε κατά διαστήματα διετέλεσε Πρωθυπουργός τής Ελλάδας ο Ιωάννης Κωλέττης. Το σχέδιο είναι γραμμένο από έγγραμματο τής εποχής και παρέχει σχετικές οδηγίες για τὰ συμπλήρωση τής άναφοράς. Πιδ κάτω παρατίθεται αυτό σέ φωτοτυπημένο αντίγραφο. Στο σχέδιο αυτό είναι γραμμένα τὰ εξής :

« Έκλαμπρότατε Κύριε.

Η ειλικρινής φίλια τήν όποίαν είχετε μετά τών μακαρίτων Σακελλαρίου και τών υιών αυτού Μάνθου και Ιωάννου, ενεθάρρυνε και τήν ύποφαινομένην δυστυχή θυγατέρα του πρώτου και άδελφήν τών τελευταίων, να λάβω τήν τόλμην και να ένοχλήσω τὰς πολυτίμους στιγμάς σας με τήν παράκλησιν μου ταύτην.

Έκλαμπρότατε!

αί μεγάλοι θυσίαι και εκδουλεύσεις και χρηματική συνδρομή τών μακαρίτων πατρός μου και άδελφών μου είναι πασίγνωστοι εις όλον τδ Έλληνικόν κράτος και ιδίως εις τήν έκλαμπρότητά σας, δια τὰς όποιας τδ έθνος και η

Εκλαμπρότατε Κύριε
 Η ειλικρινής φίλια τήν όποίαν
 είχετε μετά τών μακαρίτων Σακελλαρίου και τών υιών αυτού Μάνθου και Ιωάννου, ενεθάρρυνε και τήν ύποφαινομένην δυστυχή θυγατέρα του πρώτου και άδελφήν τών τελευταίων, να λάβω τήν τόλμην και να ένοχλήσω τὰς πολυτίμους στιγμάς σας με τήν παράκλησιν μου ταύτην.
 Έκλαμπρότατε!
 Η ειλικρινής φίλια τήν όποίαν είχετε μετά τών μακαρίτων Σακελλαρίου και τών υιών αυτού Μάνθου και Ιωάννου, ενεθάρρυνε και τήν ύποφαινομένην δυστυχή θυγατέρα του πρώτου και άδελφήν τών τελευταίων, να λάβω τήν τόλμην και να ένοχλήσω τὰς πολυτίμους στιγμάς σας με τήν παράκλησιν μου ταύτην.
 Έκλαμπρότατε!

Ἑλληνική κυβέρνησις εὐηργέτησε καὶ εὐεργετεῖ ὅλους τοὺς τοιοῦτους ἀγωνιστάς· δὲν εἶναι λοιπὸν μέγα ἀδικον εἰς τὴν ὑποφαινομένην μείνασαν ἔρημον καὶ ὄρφανὴν νὰ μὴ συμμεθέξῃ τῆς εὐεργεσίας ταύτης καὶ νὰ δυστυχῇ; δι' αὐτὸ τοῦτο ἐτόλμησα νὰ σᾶς ἐνοχλήσω θεωροῦσα ὑμᾶς (καθὸ εὐλοχρινῆ φίλον τοῦ πατρός μου καὶ τῶν ἀδελφῶν μου) ὡς ἄλλον πατέρα μου, καὶ νὰ σᾶς παρακαλέσω μετὰ δακρύων νὰ λάβητε οἶκτον εἰς τὴν δυστυχίαν μου, καὶ ἀνοκουφίστητε αὐτὴν γενόμενος προστάτης καὶ διεκδικητῆς τῶν πατρικῶν καὶ ἀδελφικῶν δικαιωμάτων μου, ὅπως ἀποδοθῇ καὶ εἰς ἐμὲ ἡ δικαία εὐεργεσία ὁποῖαν ἡ ἐκλαμπρότης σας γνωρίσητε, ἢ τέλος πάντων τοῦλάχιστον ἡ χρηματικὴ συνδρομή.

Ζητοῦσα ὄθεν τὴν συγγνώμην σας διὰ τὴν παρενόχλησίν μου ταύτην, παύω μὲ πλήρη πεποίθησιν καὶ ἐλπίδα, διὸ θέλητε παραδεχθῆ εὐμενῶς τὴν παράκλησίν μου ταύτην καὶ ἐνεργήσητε πατρικῶς ὅ,τι δέον ὑπὲρ αὐτῆς πρὸς ἀνακούφισιν τῆς δυστυχίας μου.

Δεχθῆτε σᾶς παρακαλῶ τὸ πρὸς τὴν ἐκλαμπρότητά σας ἀπεριόριστον νίκδον σέβας μου μεθ' ὃ εἶμαι τῆς ἡμετέρας ἐκλαμπρότητος πρόθυμος καὶ ταπεινὴ δούλη.

Μηλίτσα Σακελλαρίου»

Ἑλληνική κυβέρνησις εὐηργέτησε καὶ εὐεργετεῖ ὅλους τοὺς τοιοῦτους ἀγωνιστάς· δὲν εἶναι λοιπὸν μέγα ἀδικον εἰς τὴν ὑποφαινομένην μείνασαν ἔρημον καὶ ὄρφανὴν νὰ μὴ συμμεθέξῃ τῆς εὐεργεσίας ταύτης καὶ νὰ δυστυχῇ; δι' αὐτὸ τοῦτο ἐτόλμησα νὰ σᾶς ἐνοχλήσω θεωροῦσα ὑμᾶς (καθὸ εὐλοχρινῆ φίλον τοῦ πατρός μου καὶ τῶν ἀδελφῶν μου) ὡς ἄλλον πατέρα μου, καὶ νὰ σᾶς παρακαλέσω μετὰ δακρύων νὰ λάβητε οἶκτον εἰς τὴν δυστυχίαν μου, καὶ ἀνοκουφίστητε αὐτὴν γενόμενος προστάτης καὶ διεκδικητῆς τῶν πατρικῶν καὶ ἀδελφικῶν δικαιωμάτων μου, ὅπως ἀποδοθῇ καὶ εἰς ἐμὲ ἡ δικαία εὐεργεσία ὁποῖαν ἡ ἐκλαμπρότης σας γνωρίσητε, ἢ τέλος πάντων τοῦλάχιστον ἡ χρηματικὴ συνδρομή.

Ζητοῦσα ὄθεν τὴν συγγνώμην σας διὰ τὴν παρενόχλησίν μου ταύτην, παύω μὲ πλήρη πεποίθησιν καὶ ἐλπίδα, διὸ θέλητε παραδεχθῆ εὐμενῶς τὴν παράκλησίν μου ταύτην καὶ ἐνεργήσητε πατρικῶς ὅ,τι δέον ὑπὲρ αὐτῆς πρὸς ἀνακούφισιν τῆς δυστυχίας μου.

Δεχθῆτε σᾶς παρακαλῶ τὸ πρὸς τὴν ἐκλαμπρότητά σας ἀπεριόριστον νίκδον σέβας μου μεθ' ὃ εἶμαι τῆς ἡμετέρας ἐκλαμπρότητος πρόθυμος καὶ ταπεινὴ δούλη.

Μηλίτσα Σακελλαρίου»

Καὶ παρακάτω γράφονται μὲ τὸν ἴδιο γραφικὸ χαρακτῆρα τὰ ἑξῆς :

« ἡ ἐπιγραφή καὶ ὁ ἐσωτερικὸς τίτλος
 Πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον Κύριον
 Κύριον Ἰωάννην Κωλέττην Πρω-
 θυπουργὸν τῆς Συνταγματικῆς
 Κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος
 κ.λ.π. κ.λ.π. κ.λ.π.»

Διαβάζοντας ὁμως τὸ σχέδιο τῆς παραπάνω ἀναφορᾶς βρέθηκα σὲ κάποιον δίλημμα καὶ σὲ δυσκολία γιὰ νὰ ἐντοπίσω τὴν καταγωγῆς τῆς Μηλίτσας Σακελλαρίου, γιὰτὶ τέτοιο ἐπώνυμο (Σακελλαρίου) δὲν εἶχε διατηρηθῆι στὸ χωριὸ μας ὡς τις ἀρχῆς τοῦ αἰῶνα μας. Γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ μὲ διευκόλυναν νὰ πάρω σαφεῆ γνώμη γιὰ τὸ ἐπώνυμο «Σακελλάριος» διάφορα ἄλλα παλιὰ ἔγγραφα (πωλητή-

ρια, χρωστικά έγγραφα, προικοσυμβόλαια κ. λ. π.) γραμμένα πριν από το 1820. Σε πολλά απ' αυτά αναγράφεται στο τέλος έτσι : «ὁ γράψας Σακελλάριος μαρτυρῶ». Δὲν ὑπῆρχε πιά γιὰ μένα καμμιά ἀμφιβολία πὼς πριν ἀπὸ τὸ 1820 ὑπῆρχε στὸ Κουκούλι κάποιον πρόσωπον ἐγγράμματο μετὰ τὸ ὄνομα «Σακελλάριος» ποὺ ἔγραφε τὰ σχετικά ἔγγραφα. Ἐκεῖνο ποὺ γιὰ κάμποσον καιρὸ μετὰ ἀπασχόλησε πάλι ἦταν τὸ ζήτημα νὰ ἐξακριβώσω, ἂν αὐτὸς ὁ «Σακελλάριος» ἦταν ἰδιώτης ἢ πρόσωπον ἱερωμένο. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως χρόνια διαβάζοντας κάποιον γράμμα σταλμένο ἀπὸ ξενητεμένο Κουκουλιώτη (Ν. Φλώρο) στὰ 1821 στὴ γυναῖκα του ξεκαθάρισα καὶ τὸ ζήτημα αὐτό. Στὸ γράμμα του ὁ Νικ. Φλώρος διαβιβάζει προσκυνήματα στοὺς τέσσερες παπάδες τοῦ χωριοῦ, μνημονεύοντας μαζί μ' αὐτοὺς καὶ τὸν Σακελλάριον. Ἄν μάλιστα συνδυάσουμε μετὰ τὸ θέμα τοῦτο καὶ τὴν κτιτορικὴ ἐπιγραφὴ τῆς Κεντρικῆς Ἐκκλησίας τοῦ χωριοῦ μας Κουκουλιοῦ, μαθαίνουμε πὼς τὸ μικρὸ ὄνομα τοῦ Παπα Σακελλάριου ἦταν Ἀλέξιος (... ΚΑΙ ΑΛΕΞΙΟΥ ΙΕΡΕΩΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ). Ὑστερα λοιπὸν ἀπ' ὅλα τὰ παραπάνω μποροῦμε σήμερα νὰ καταλήξουμε μετὰ θετικότητα στὰ παρακάτω συμπεράσματα.

Ἡ παράδοση ποὺ σέρνονταν ἐδῶ καὶ κάμποσα χρόνια στὸ χωριὸ μας καὶ ποὺ τὴν ἄκουσα κι' ἐγὼ ἀπὸ ἡλικιωμένα ἄτομα, πὼς κάποιος παπὰς πῆρε τὰ δυὸ παιδιά του καὶ πῆγε νὰ πολεμήσει στὴν ἐπανάσταση, εἶναι ἀληθινὴ Ὁ παπὰς αὐτὸς ἦταν ὁ Σακελλάριος ἀπὸ τὸ Κουκούλι μετὰ τὰ παιδιά του Μάνθο καὶ Ἰωάννη. Δὲν εἶναι σωστὴ ἡ παράδοση πὼς καὶ οἱ τρεῖς τοὺς σκοτώθηκαν στὸ Μεσολόγγι καὶ γι' αὐτὸ δὲν ξαναγύρισαν πιά στὸ χωριὸ. Ἀπ' αὐτοὺς τοὺς τρεῖς μονάχα ὁ ἕνας, ὁ Ἰωάννης, ἴσως νὰ σκοτώθηκε γλήγορα κατὰ τὶς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Οἱ ἄλλοι δυὸ ἐπέζησαν. Ὁ πατέρας Παπασακελλάριος πέθανε σὰν παπὰς τῆς Β' Χιλιαρχίας στὰ 1828, ὁ δὲ Μάνθος τὸ παιδί του ζοῦσε ὡς τὰ 1830, ποὺ ἔγραφε τὸ γράμμα του (ἀναφορὰ) στὸν Καποδίστρια. Βέβαια, αὐτοὶ οἱ δυὸ, πατέρας καὶ παιδί, δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ξαναγύρουν στὸ χωριὸ μας, ἀφοῦ αὐτὸ παρέμεινε στὴ σκλαβιά τῶν Τούρκων καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση.

Ὁ Παπασακελλάριος αὐτὸς, ποὺ κατὰ τὰ δεδομένα ποὺ ἔχουμε τὸ ὄνομα του ἦταν Ἀλέξιος, ἦταν ἐγγράμματος στὸ χωριὸ ποὺ πριν ἀπὸ τὸ 1820 ἔγραφε τὰ διάφορα χαρτιά στὸ χωριὸ καὶ ὑπόγραφε «ὁ γράψας σακελλάριος μαρτυρῶ». Ἄν ὁ ἀδερφὸς τῆς Μηλίτσας Μάνθος διωρίστηκε σὲ κάποια θέση ἀπὸ τὸν Καποδίστρια, καθὼς ζητοῦσε, ἢ ὄχι, δὲν τὸ ξέρουμε. Οὔτε καὶ πότε πέθανε αὐτὸς εἶναι γνωστό. Πάντως, τότε ποὺ ἔκανε τὴν ἀναφορὰ τῆς ἡ Μηλίτσα Σακελλαρίου πρὸς τὸν Κωλέττη (1843—1847) δὲν θὰ ζοῦσε καὶ αὐτὸς, γιὰτὶ αὐτὴ γράφει πὼς ἔμεινε ὀρφανὴ καὶ ἔρημη. Ἀκόμα δὲν ξέρουμε, ἂν ἔπιασε κανέναν τόπο ἢ ὄχι ἢ ἀναφορὰ τῆς πρὸς τὸν Κωλέττη. Οὔτε καὶ πότε πέθανε αὐτὴ στὸ Κουκούλι. Ἄν καμμιά φορὰ βρεθοῦν καὶ τίποτε ἄλλα χαρτιά σχετικά μετὰ τὸ ζήτημα αὐτό, ἴσως μπορέσουμε νὰ διαφωτιστοῦμε καὶ γιὰ τὰ σκοτεινὰ αὐτὰ σημεῖα. Γιὰ τὴν ὥρα, εἶναι τὸ πῶς σημαντικὸ γεγονός πάντως σ' αὐτὸ τὸ θέμα : πὼς ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια γίνεται φανερὸ πὼς κι' ἀπὸ τὸ Κουκούλι, μαζί με ἄλλους ἀγωνιστὰς ποὺ ἔτρεξαν νὰ βοηθήσουν τὴν ἀγωνιζόμενη πατρίδα, ὑπῆρξαν κι' ὁ Παπασακελλάριος μετὰ τὰ παιδιά του Μάνθο καὶ Ἰωάννη, ποὺ διάθεσαν γιὰ τὴν πατρίδα καὶ χρηματικὰς ἐνισχύσεις. Δικαιολογημένα λοιπὸν τὰ ὀνόματά τους μποροῦν νὰ παροῦν κάποια θέση στοὺς καταλόγους τῶν ἐθνικῶν ἀγωνιστῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Χρέος μας εἶναι νὰ κάνουμε ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ μὴν λησμονηθεῖ ὀλοκληρωτικὰ ἢ μνήμη τους.

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

ΙV. ΠΟΛΥΖΩΗΣ ΚΟΝΤΟΣ

ὁ φοιβόληπτος Γιαννιώτης παπαδάσκαλος

Ἐπισημαίνοντας καὶ προβάλλοντας τοὺς ἐπιφανέστερους ἐργάτες τοῦ Ἡπειρ. Διαφωτισμοῦ, παράλειψη σοβαρὴ θὰ ἦταν, ἂν δὲν ἀναφερόμαστε καὶ στὸν ἄξιο Γιαννιώτη παπαδάσκαλο, λόγιο καὶ ποιητὴ Πολυζώη Κοντό, ποὺ ὄχι λίγες ὑπηρεσίες πρόσφερε στὸν ἀναγεννώμενο ἑλληνισμό καὶ τὴν ἔθνοφωτιστικὴν ἰδέα. Καὶ τούτου ἢ πλούσια πνευματικὴ δραστηριότητα, καθὼς τῶν περισσότερων τοῦ εἵδους του, ἀναπτύσσεται στὶς πολυπληθεῖς καὶ ἀνθηρότατες ὁμογενεῖς παροικίες τῶν παραδουνάβειων ἀστικῶν κέντρων, ὅπου τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα κατὰ τὰ τέλη τῆς ΙΗ' καὶ τῆς περασμένης ἑκατονταετηρίδας διανύει, μὲ τὴ θαυμαστὴ συμπαράσταση τοῦ συστήματος τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν Φαναριωτῶν ἡγεμόνων, τὸν νεώτερον χρυσοῦν αἰῶνα του, ἀπεργαζόμενο σύντονα τὴν ἐθνικὴν Ἀναγέννηση.

Στὸ χῶρο αὐτὸν οἱ ἀπόδημοι Ἕλληνες, μακριὰ ἀπὸ τὴ βαρεῖα ἀτμόσφαιρα τῆς σκλαβωμένης Πατρίδας καὶ βαθύτατα συγκινημένοι ἀπὸ τὶς νεοφανεῖς ἰδέες, ποὺ σκόρπισε στὴν Εὐρώπῃ ὁ Γαλλικὸς Διαφωτισμὸς καὶ ἡ Ἐπανάσταση, ἀνολγουν πρῶτοι μὲ τὶς λαμπρὲς Σχολές τους, τὶς ζωηρὲς συζητήσεις τους, τὶς πολλὰ καὶ ποικίλες ἐκδόσεις, τὶς μυστικὲς ἀκόμα ὀργανώσεις τους, τὶς πύλες τῆς Νεώτερης Ἱστορίας μας. Κι ἀνάμεσά τους ἔξοχος ὁ Πολυζώης Κοντός.

Α') Βίος

Οἱ σχετικὲς μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Πολυζώη εἰδήσεις, ποὺ οἱ παλιότεροι βιογράφοι μᾶς παρέδωσαν, εἶναι πολὺ λειψὲς καὶ ἀνεπαρκεῖς φυσικὰ γιὰ μιὰ πλήρη σκιαγραφία του. Ὁ Ἀραβαντινὸς στὴ βιογραφικὴ Συλλογὴ του (σ. 9.) ἀφιερώνει γι αὐτὸν ὀλίγες μόνον ἀράδες ἀναφερόμενες στὴν πρὸ τῆς ἀποδημίας περίοδο τῆς ζωῆς του καὶ παρεμπόμπιας γιὰ τὰ κατόπι στὸν ὄχι περισσότερο διαφωτιστικὸ Βρεττὸ (Ν. Φ. Β' 281).

Περισσότερες πληροφορίες, ἀλλὰ χρονικὰ ἀκαθόριστες καὶ μᾶλλον γενικὲς μαζὶ μὲ κάπως πληρέστερο κατάλογο τῶν ἔργων καὶ δημοσιευμάτων του, παρέχει ὁ Σάθας (Ν. Φ. 653—4).

Σύντομη τέλος βιογραφία τοῦ Κοντοῦ περιέλαβε στὸ γνωστὸ μὲ τὸν τίτλο «Νέα Ἑλλάς ἢ Ἑλλ. Θέατρον» ἔργο του (σελ. 519—21) ὁ «ἀκραιφνέστατος» φίλος του, Σιατιστιέας λόγιος πραγματευτὴς τῆς Βουδαπέστης Γεώργιος Ζαβίρας, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ δυνάμενος ἀπὸ τὸ δεσμὸν τοῦ ἀκριβῶς αὐτὸν νὰ γνωρίζῃ καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον τὰ πράγματα, προτιμᾷ ν' ἀντικαθιστᾷ τὶς κυριώτερες σχετικὲς μὲ τὴ ζωὴ τοῦ Κοντοῦ χρονολογίες μὲ ἀποσιωπητικά...

Μὲ βάση λοιπὸν τὰ παρεχόμενα ἀπὸ τοὺς παραπάνω στοιχεῖα καὶ κάποιες ἄλλες ἀπὸ διάφορες πηγὲς σταχυολογημένες εἰδήσεις, ἐπιχειροῦμε τὴν ἱστορικήν τῆς μακροῦς καὶ γόνιμης ζωῆς τοῦ Π. Κοντοῦ, ἀπὸ τὴ γενέτειρα δηλ. ὡς τὶς παραδουνάβειες πολιτείες, τὶς ὁποῖες ὁ δαιμόνιος παπαδάσκαλος, κατὰ τὸ τελευταῖα σαράντα χρόνια του, ὄργωσε κυριολεκτικὰ διδάσκοντας, ἱερουργώντας καὶ συγγράφοντας.

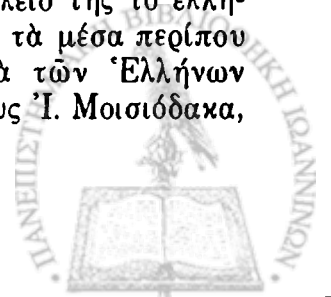

Ὁ Ἄρ. ἀναφερόμενος στὸν Κοντὸ γράφει, πὼς ὑπῆρξε «γόνος εὐπατρίδης τῆς πόλεως Ἰωαννίνων» γεννήθηκε δὲ «μεσοῦσης τῆς ἸΗ' ἑκατονταετηρίδος». Μιὰ πληροφορία ὁμοίως τοῦ Δ. Θερεϊανοῦ, βιογράφου τοῦ Κοραῆ (Ἄδ. Κοραῆς Β' 125), ἄγνωστο ἀπὸ ποῦ ἀντλημένη, διι δηλ. «ὁ ἐν ἱερεῦσι ἐλάχιστος Π. Κοντὸς ὁ ἐξ Ἰωαννίνων» ὑπῆρξε ὀλίγον Ἰ. πρεσβύτερος τοῦ μεγάλου Χιώτη (1748—1833) μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τοποθετήσουμε μὲ κάποια βεβαιότητα τὸ ἔτος τῆς γέννησής του περὶ τὸ 1745⁽¹⁾. Οἱ γονεῖς τοῦ Πολυζώη, ποῦ καθὼς ὅλοι οἱ Γιαννιώτες εὐπατρίδες τῆς ἐποχῆς ἐντρέπονταν τὴν ἀμάθεια, φρόντισαν γιὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατὸ ἄρτια μόρφωσή του εἰσάγοντάς τον στὴ μόνη ὑπάρχουσα τότε, μετὰ τὸ κλείσιμο δηλ. τῆς Μαρουτσείου (1753), ἀξιόλογη σχολὴ τῆς πόλης μας τῆ Γκιουματικῆ, διευθυνόμενη ἀπὸ τοὺς Μπαλάνους καὶ μάλιστα (ἀπὸ τοῦ 1760) ἀπὸ τὸν Κοσμᾶ, τοῦ ὁποῖου ἔγινε μαθητὴς ἐκ τῶν ἀρίστων «ἐκπαιδευθεὶς πληρέστατα». Μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του ἀπὸ τὴ Μπαλαναία ὁ Κοντὸς παντρεύτηκε καὶ ἐβρώθηκε, ἐδίδαξε δὲ σ' αὐτὴ τῇ Σχολῇ σὰν ὑποδιδάσκαλος, κατὰ τὶς πληροφορίες τοῦ Ἀραβ. πάντα, «ἐπὶ τινα ἔτη». Διψῶντας ὁμοίως γιὰ εὐρύτερη μάθηση ἀλλὰ καὶ ἐλευθερία, γιὰτὶ καθὼς θὰ φανῆ ἦταν φύση ἀνήσυχη, ἀρκετὰ δὲ ὠριμος, ἐγκαταλείπει ὁ Πολυζώης περὶ τὸ 1785 τὴ γενέτειρα μὲ πρῶτο σταθμὸ τοῦ ταξιδίου του τὴ Βενετιᾶ. Στὴ πολιτεία αὐτῇ, ὅπου διέμεινε ἱκανὸν χρόνον, «ἐσπούδασε, λέγει ὁ Σάθας, τὴν τε γαλλικὴν καὶ λατινικὴν διάλεκτον», ἴσως δὲ παρακολούθησε γιὰ λίγο καὶ μαθήματα ἱατρικῆς στὴν κοντινὴ καὶ ἑλληνοσύχναστη Πάδουα, ἐπειδὴ ἀργότερα θὰ μετεφράση στὰ ἑλληνικὰ τὴν πολύτιμη ἱατρικὴ τοῦ Μπούχαν, ποριζόμενος τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀπὸ τὴν ἐργασία του σὰν δάσκαλος ἢ ἱερέας τῶν ὁμογενῶν. Ἐδῶ τὸν βρῆκαν πιθανώτατα τὰ συνταρακτικὰ γεγονότα τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, τὰ ὁποῖα μὲ ζωηρότατο ἐνδιαφέρον παρακολούθησε καὶ τὰ ὁποῖα σύγκαιρα μὲ ἄφθονους «τίχους» του κοροΐδεψε ὁ Πολυζώης. Τὸ πρῶτο μέρος αὐτοῦ τοῦ πονήματός του μὲ τὸ δάνειο τίτλο «Νεκρικοὶ Διάλογοι», ἐτύπωσε καθὼς θὰ ἰδοῦμε, λίγο ἀργότερα (1793) ἄνώνυμα «εἰς Βιέννην τῆς Ἀουστρίας», στὴν ὁποία ἔφθασε τὸ προηγούμενον ἴσως ἔτος, ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τῆς Ἑλλην. Κοινοῦτητας γιὰ ἐφημέριος «τοῦ αὐτόσε ἱεροῦ ναοῦ (Ἄγ. Γεωργίου) τῶν ὀρθοδόξων Γραικῶν».

Παράλληλα πρὸς τὰ ἐφημεριακά του στὸ ναὸ αὐτὸ καθήκοντα ὁ Κοντὸς, ποῦ καλὰ - καλὰ δὲν ξέρουμε ἂν καὶ πόσο ἀκριβῶς καιρὸ ἐξάσκησε⁽²⁾, γίνεται δάσκαλος τῶν παιδιῶν τοῦ πρίγκιπα Κζατορίσκη, ἀσχολεῖται δὲ μὲ μελέτες φιλολογικῆς καὶ ἐκδόσεις ἀρχαίων συγγραφέων κατὰ τὴν προσφιλεῆ συνήθεια τῶν μεγάλων Ἑλλήνων λογίων τῆς ἐποχῆς. Γιατὶ, τὸν ἴδιο χρόνον τῆς ἐκτύπωσης τῶν Νεκρικῶν Διαλόγων του, ἐκδίδει «κριτικῆς ἐπιθεωρήσεως τὰ κείμενα» «Ξενοφῶντος Ἐφεσίου τὰ κατ' Ἀνθίαν καὶ Ἀβρακόμην» μὲ ἔξοδα τοῦ Γιαννιώτη πραγματευτῆ Δημ. Χατζηνίκου.

Κατὰ τὸ 1795 τὸν καλοῦν γιὰ ἐφημέριο οἱ ὀρθόδοξοι τῆς Πέστης τῆς Οὐγγαρίας, ὑπὸ τὸν ἀπαράβατον ὁμοίως ὄρον, «νὰ μεταγάγη ἐκ τῆς πατρίδος καὶ τὴν πρεσβυτέραν αὐτοῦ», καθὼς λέει ὁ Ζαβίρας, «ἄλλως γὰρ οὔτε ἦν αὐτῷ ἄδεια ἐκεῖ ἱερατεῦειν». Ὡσπου νὰ φέρῃ ὁμοίως ἀπὸ τὰ Γιάννινα τὴν παπαδιά του ὁ Κοντὸς, οἱ Πεσταῖοι διώρισαν ἄλλον Παπὰ στὴν ἐκκλησιά τους καὶ αὐτὸς «ἵνα ἀποφύγη πᾶσαν πέτραν σκανδάλου» δέχτηκε τὴ θέση τοῦ δασκάλου τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων στὸ σχολεῖό τους.

Μὲ τὴν εὐκαιρία, ἀξίζει νὰ ποῦμε ὀλίγα γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Κοινότητα τῆς Πέστης οὐ μόνον πολυπληθεστάτης, κατὰ τὸν Λάμπρον (Ν. Ε. Η' σελ. 289), ἀλλὰ καὶ σπουδαιότατης ἀπασῶν τῶν ἐν Οὐγγαρία, καὶ τὸ Σχολεῖό της τὸ ἑλληνικό, μὲ τὸ ὁποῖο τόσο στενὰ συνδέθηκε ὁ Πολυζώης. Ἦδη ἀπὸ τὰ μέσα περίπου τοῦ ἸΗ' αἰῶνα (1761) ἡ σύμπνοια καὶ ἡ προθυμία περὶ τὰ κοινὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Αὐστρουγγαρίας θὰ κινήσῃ τὸ θαυμασμὸ του Διδ. τοῦ Γένους Ἰ. Μοισιόδακα,

ένος από τούς διαπρεπέστερους, καθώς ἄλλοτε εἶπαμε, μαθητὲς τοῦ Εὐγενίου στὰ Γιάννινα, πὺ ἐγραφε :

« Ἡ προθυμία ὁποῦ ἔχουν πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἡ ἀγάπη ὁποῦ τρέφουν πρὸς τὸ γένος μὲ ἐξέστησαν. Αὐτοὶ κἂν πλούσιοι κἂν μετριοκατάστατοι εἶναι, φθάνει μόνον νὰ ἀκούσουν τὸ ὄνομα τοῦ κοινοῦ καλοῦ καὶ ἐν τῷ ἅμα συντρέχουν... ». (Ἀθηνᾶ Τόμ. 57 σελ. 14). « Χάριν λοιπὸν τοῦ Γένους, συνεχίζει ὁ Λάμπρος, ἰδρύεται τὸ Σχολεῖον τῆς Κοινότητος, οὗ ἡ ἱστορία συνδέεται πρὸς τὰ ὀνόματα τοῦ Ἰωαννίτου Πολυζῶη Κοντοῦ, τοῦ Ζακυνθίου Βενδότου καὶ ἄλλων (Μιχ. Παπαγεωργίου, Χαρ. Μεγδάνη, Γαβριήλ Καλλονᾶ κ. ἄ.)... Χάριν τέλος τοῦ Γένους ἰδρύεται παρὰ τῇ Κοινοτῆτι πλουσία βιβλιοθήκη καὶ συγκομίζονται ἐντυπα καὶ χειρόγραφα... ». Τὰ μαθήματα, καθὼς ἀναφέρει ὁ Οὐγγρος καθηγ. Ἄν. Χόρβαθ (Ν. Ἔστια 1940 σελ. 930 κ. κ. παραπέμποντας εἰς Ν. Δελιαλῆ: Ἀναμνηστικὴ ἔκδοσις Παύλου Χαρίση (Κοζ. 1935 σελ. 48—67), πὺ διδάσκονταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὴν Ἑλλ. Σχολὴ τῆς Βουδαπέστης, ἦσαν τὰ Ἑλληνικά, τὰ Φιλοσοφικά, τὰ λατινικά, ἡ ρητορικὴ, ἡ ἐκκλ. μουσικὴ καὶ ἐπὶ πλέον αἱ ξένα γλῶσσαι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ ἡ Γερμανικὴ. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ μὲν, συνεχίζει, τὰ ἑλληνικά, τὴν πρώτην θέσιν κατεῖχον οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Ξενοφῶν, ὁ Θουκυδίδης, ὁ Πλάτων, ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Δημοσθένης, ὁ Ὅμηρος, ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Εὐριπίδης, ὁ Πλούταρχος, ὁ Λουκιανός. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων μαθημάτων ἐδιδάσκοντο Ὀρθοπεδικά, Γραμματικὴν, Ποιητικὴν, Φιλοσοφίαν καὶ Μαθηματικά. Ἡ ἱστορία ἐδιδάσκετο ὁμοῦ μετὰ τῆς Γεωγραφίας ἰδίως ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καὶ Βυζαντινῆς ἐποχῆς... ». Ἡ ἀκτινοβολία τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας τῶν Βοϊβοδάτων, γράφει παρακάτω ὁ Χόρβαθ (δ. π. σελ. 1009), ἔφθασε καὶ στοὺς κύκλους τῶν ἐποίκων τῆς Οὐγγαρίας. Ἐχομε ὑπ' ὄψει μας ἀρκετὰ παραδείγματα τῆς ἐπαφῆς τῶν Ἑλλήνων τῆς Ρουμανίας μὲ τοὺς ἐποίκους τῆς Οὐγγαρίας. (1) « Ὀθησαυρὸς Γραμματικῆς » τοῦ Κων(νου) Καραϊωάννου, Ἑλληνοσ ἰατροῦ τοῦ Βοϊβοδάτου, τυπώθηκε σὲ δύο τόμους στὴ Βούδα (Τυπογραφεῖο τοῦ Πανεπιστημίου 1796 καὶ 1797) μὲ τὴ φροντίδα τοῦ τότε διδασκάλου τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς τῆς Πέστης Πολυζῶη Κοντοῦ, ἀφιερωμένος στὴν οἰκογένεια τοῦ ἡγεμόνα Μουρούζη... » (3).

Στὴν Πέστη διαμένοντας ὁ Κοντός γνωρίζεται καὶ συνδέεται στενὰ μὲ τὸν ἐκεῖ ἄριστα ἐγκατεστημένον γνωστότατο Σιατιστέα λόγιο πραγματευτὴ Γ. Ζαβίρα, τοῦ ὁποῦ βοηθεῖ καὶ παραστέκεται στὶς φιλολογικὲς του ἀσχολίες. Τὸν πρῶτο κίβλας χρόνον τῆς διαμονῆς του στὴν οὐγγρικὴ αὐτὴ πόλιν ἐκδίδει ὁ Πολυζῶης δύο ποιήματά του, τὸν Ὑμνον στὸν πρίγκιπα τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ καὶ Πένθιμο στὴ θανὴ τοῦ Ἀρχιδουκῆς Ἀλεξάνδρου. Δύο δὲ χρόνια κατόπι (1796—97) τυπώνει, καθὼς εἶπαμε, ἀπὸ τὴν « ἐν Βούδα Βασιλικὴν Τυπογραφίαν τῆς κατ' Οὐγγαρίαν Ἀκαδημίας » τὴ Γραμματικὴ τοῦ φίλου του Τρικκαλινοῦ ἰατροφιλοσόφου μαθητῆ τοῦ Βούλγαρη στὰ Γιάννινα Κων. Καραϊωάννου, « μετὰ προσθήκης πολλῶν κανόνων ἀνεκδότων καὶ ἀναγκαίων παραδειγμάτων ». Καὶ στὴ Βιέννη ἀπὸ τὴν τυπογραφίαν τῶν Σιατιστέων ἀδελφῶν Μαρκίδων Πούλιου ποίημά του εὐχαριστήριον πρὸς τὸν καθηγητὴ τῆς ἰατρικῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βουδαπέστης ἐπιστημονικώτατο ἰατροφιλόσοφο Φέρδιν. Στέψις, πὺ τὸν γιάρειψε ἀπὸ βαρύτετη ἀρρώστεια.

Σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ τοῦρθε φαίνεται κ' ἡ παπαδιά του ἀπὸ τὰ Γιάννινα καὶ μὴ ἔχοντας ἐξασφαλισμένο πόρον ζωῆς, ἐπειδὴ ἡ τοποθέτησις του στὸ Σχολεῖο τῆς Πέστης ἦταν προσωρινή, μεταβαίνει περὶ τὰ μέσα τοῦ 1797 στὴν παρακειμένη Οὐγγρικὴ ἐπίσης πόλιν Τοκάια, καλεσμένος ἀπὸ τὴν ἐκεῖ ἑλληνικὴ Κοινότητα γιὰ δάσκαλος στὸ σχολεῖό της, « ὅπου διήνυσεν, λέει ὁ Ζαβίρης, ὀλόκληρον ἔτος ».

Εἶναι ἐποχὴ, πὺ στὴν Αὐστρουγγαρία καὶ τὴν πρωτεύουσά μας τὴ Βιέννη εἰδικώτερα, διαδραματίζονται τὰ συνταρακτικὰ γιὰ τὸν ἑλληνισμό γεγονότα μὲ

τὴν ἀνακάλυψη τῆς μυστικῆς Ἑταιρείας τοῦ Ρήγα καὶ τὴ σύλληψη τοῦ ἴδιου καὶ τῶν στενῶν συνεργατῶν του, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μετὰ πολὺμηνες βασανιστικὲς ἀνακρίσεις ἄλλους παραδίδει ἡ Αὐστριακὴ Κυβέρνησις στοὺς Ἐούρκους καὶ ἄλλους ἀπελαύνει ἀπὸ τὸ ἔδαφός της. Σ' αὐτοὺς τοὺς τελευταίους ἦταν καὶ οἱ γνωστοὶ τυπογράφοι ἀδελφοὶ Μαρκίδη Πούλιου, τῶν ὁποίων τὸ ἱστορικὸ τυπογραφεῖο λίγο μετὰ τὴν ἀπέλασή τους ἔκλεισε ὀριστικά. (20—6—1797).

Ὁ Πολυζῶης μαθαίνει τὸ γεγονός κι ἔρχεται στὴ Βιέννη μὲ σκοπὸ ν' ἀνοίξῃ δικό του ἑλληνικὸ Τυπογραφεῖο. Ὑπέβαλε μάλιστα, καθὼς πληροφορεῖ ὁ Γ. Λαΐος σὲ σχετικὴ μ' αὐτοὺς τοὺς Μαρκίδες Πούλιου ἐργασία του (Δ. Ι. Ε. Ε. 1957 σελ. 216), καὶ αἴτηση στὶς Ἀρχές, ἡ ὁποία ὅμως ἄγνωστο γιὰ ἀπορρίφθηκε (28—8—1798). Νὰ εἶχαν τάχα ἀποδείξεις τῆς ἰδεολογικῆς του μεταστροφῆς καὶ τῶν θερμῶν γαλλόφιλων αἰσθημάτων του; Ἄγνοοῦμε (4). Τοῦτο μόνο ξέρουμε. Πῶς ὁ Πολυζῶης, μετὰ τὴν ἀποτυχία του αὐτῆ, μᾶλλον ἐπέστρεψε στὸ Σχολεῖο τοῦ τῆς Τοκάια, ὅπου, παρὰ τὰ γραφόμενα τοῦ Ζαβίρα (5), τὸν βρῖσκομε διαμένοντα τὸν Αὐγουστο τοῦ ἐπόμενου ἔτους (1799).

Εὐθὺς κατόπι ὁ δαιμόνιος παπᾶς, διψῶντας πλατύτερες γνωριμίες καὶ θέλοντας ν' ἀντιληφθῆ ἀπὸ κοντὰ καὶ μὲ τὰ μάτια του τὴ συντελούμενη στὴ Γαλλία κοσμογονία καὶ τοὺς πρωταγωνιστὲς της, πὺ τόσο τελευταία ἐθαύμαζε, παίρνει τὴν ἀπόφαση νὰ πάῃ στὸ Παρίσι «περιεργείας χάριν».

Εἶναι ἄλλωστε ἐποχὴ, πὺ οἱ Ἕλληνες συνεπαρμένοι ἀπὸ τὶς ἰδέες τῆς Γαλλ. Ἐπανάστασης καὶ τὶς λαμπρὲς κατὰ τῶν ἀντιδραστικῶν καὶ φιλότουρκων Αὐστριακῶν νίκες τῶν στρατιῶν της (ἦταν πρόσφατες ἐναντίον της ἐκείνης τῆς Β. Ἰταλίας, ὅστερσι ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ Αὐστρία ὑπόγραψε τὴν ταπεινωτικὴ συνθήκη τοῦ Καμποφόρμιο—1797), στρέφουν τὰ βλέμματα πρὸς τὴ Δημοκρατικὴ Γαλλία, ἀπ' ὅπου ἀναμένουν τὴν κατάλυση τῆς Τουρκ. Αὐτοκρατορίας καὶ τὴν ἐθνικὴ τους ἀποκατάσταση. Ἡ σύγκαιρη μάλιστα κατάληψη τῶν Ἰόνιων νησιῶν, πὺ φέρνει τοὺς Γάλλους πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ἡπειρ. Ἑλλάδας, κορυφώνει τὶς ἐλπίδες τῶν ὑπόδουλων γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἐλευθερίας τους μὲ τὴ βοήθεια τῶν γαλλ. ὁπλων. Ψυχὴ τῆς κίνησης αὐτῆς καὶ πρῶτο της μεγάλο θῦμα ὑπῆρξε, καθὼς εἶναι γνωστό, ὁ Θεσσαλὸς πρωτομάρτυρας.

Ἄλλὰ καὶ κάτι ἄλλο, δυνάμενο νὰ συνδεθῆ μὲ τὴ γαλλόφιλη πατριωτικὴ κίνηση τοῦ Ρήγα, ἔσπρωχνε τὸν ἐνθουσιώδη ἱερέα μας πρὸς τὴν ἐπαναστατημένη Γαλλία. Στὸν κόρφο του ἔκρυβε βαθειά, γιὰ τὸ φόβο τῆς Αὐστρ. Ἀστυνομίας βέβαια, μακρὸ σὲ στίχους ἀρχαιοελληνικοὺς δικό του ἔπος ὑμνητικὸ τῶν νικῶν τοῦ Ναπολέοντα, πὺ σκόπευε ἐκεῖ καὶ νὰ τυπώσῃ. Φθάνοντας «μετὰ τινος αὐθέντου φίλου αὐτοῦ» στὴ Γαλλικὴ πρωτεύουσα—τὴν παπαδιά τὴν ἄφησε στὴ Βιέννη—ἔρχεται ἀμέσως σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἀνώτερους πνευματικούς της κύκλους, «ἀπέκτησε δέ, κατὰ πῶς γράφει ὁ ἴδιος Ζαβίρας, οὐ μικρὰν ὑπόληψιν παρὰ τοῖς ἐκεῖ σοφοῖς ἀνδράσι». Τὸ ποίημά του, πὺ ἐκδόθηκε ἀμέσως ἑλληνικὰ καὶ Γαλλικὰ ἀπὸ τὸν πολίτη Λαβαλὲ μαζὶ μὲ προσφωνητικὸ «Τοῖς σοφωτάτοις ἀνδράσι καὶ ἀρίστοις μέλεσι τῆς ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίας», ἐντυπώσασε τοὺς Γάλλους, ὁ δὲ ἑλληνιστὴς καὶ ἀκαδημαϊκὸς Γάλλιος, μὲ τὸν ὁποῖον θάρθη σὲ προστριβὲς ἀργότερα ὁ Κοραῆς, δημοσίευσε σχετικὸ πρὸς ἔπαινον τοῦ Παπαπολυζῶη τετράστιχο ἐπίγραμμα, ὅπου παρομοίαζε τὸν Ναπολέοντα μὲ τὸν Ἀχιλλέα αὐτὸν δὲ τὸν ὑμνητὴ του μὲ τὸν Ὅμηρο!.. (5^α). Κατὰ τὴ παραμονὴ του στὸ Παρίσι, ἄγνωστο πόσης ἀκριβῶς διάρκειας, δὲν φαίνεται νὰ ἐπισκέφθηκε ἢ ὀπωσδήποτε γνωρίστηκε ὁ Πολυζῶης μὲ τὸν Κοραῆ (αὐτὸς ὁ τελευταῖος τουλάχιστον πὺ ἡ φήμη του τὴν ἐποχὴ αὐτῆ σὰν ἐθνοφωτιστὴ καὶ φιλόλογου ὄλο μεγάλωνε, πουθενὰ δὲν μνημονεύει τέτοιο πρᾶγμα). Ἄλλωστε ὁ σοφὸς Χιώτης δὲν εἶχε στὰ καλά του δευτέρια τὸν Γιαννιώτη Παπαδάσκαλο καὶ δὲν θὰ παραλείψῃ ἀργότερα εὐκαιρία

νά μὴ χλευάσῃ τὸ ἔργο του μαζί μὲ τῶν ἄλλων τῆς φατρίας τῶν ἀρχαϊστῶν μὲ τοὺς ὀποίους, σὰν γνήσιος μαθητῆς τῶν Μπαλάνων, μᾶλλον συντάσσονταν ὁ Πολυζῶης (6).

Στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν παραλείπω νὰ καταχωρήσω, χωρὶς καὶ νὰ σχολιάσω εὐρύτερα ἀπὸ ἔλλειψη ἄλλων νεώτερων μαρτυριῶν ἐγκύρων, τὴν παρεχόμενη ἀπὸ τὸν γνωστὸν ἐρευνητὴ τῶν Αὐστριακῶν Ἀρχείων τῆς Βιέννης καθ. Πολυχρ. Ἐνεπεκίδη σὲ πρόσφατη ἐργασία του (Κοραῆς—Κούμας—Κάλβος Ἀθ' 1967), ἡ ὁποία οὔτε πολὺ οὔτε λίγο παρουσιάζει τὸν Π. Κοντὸ σὰν πληροφοριοδότη τῆς Αὐστρ. Κυβέρνησης στὸ Παρίσι.

Ἡ εἰδηση περιέχεται σὲ δημοσιευμένο ἐκεῖ ἀπὸ τὸν παραπάνω μελετητὴ σχετικὸ ἔγγραφο, ὁ ὁποῖος ὑπόσχεται νὰ δώσῃ βάσει ἐντελῶς νέων στοιχείων «ἄλλην φορὰν μίαν νέαν εἰκόνα τοῦ λογίου αὐτοῦ "Ἕλληνας ἱερωμένου» (δ. π. σελ. 40—41).

Τὸ ἐν λόγῳ ἔγγραφο, ποὺ ἀποκαλύπτει μίαν ἄγνωστη πτυχή τῆς δράσης καὶ προσωπικότητος τοῦ Κοντοῦ, ὄχι ἴσως τιμητικὴ γιὰ αὐτόν, εἶναι ἀναφορὰ τοῦ Αὐστριακοῦ πρέσβυ τοῦ Παρισίου Κομπέντζλ μὲ τοποχρονολογία «Ἐν Παρισίοις τῇ 25 Μαρτίου 1802» πρὸς τὸν ὑπουργό του τῶν Ἐξωτερικῶν Κόμιτα Κολλορέντο, ἔχει δὲ ὡς ἐξῆς κατὰ τὸ μέρος τοῦλάχιστον ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει:

«Κύριε Κόμι,

Εἰς τὰς πληροφορίας τὰς ὁποίας μοὶ παρέσχε περὶ διαφόρων πραγμάτων ὁ Ἕλληνας καθηγητὴς Πολυζῶης Κοντὸς καὶ τὰς ὁποίας ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω ἄλλοτε εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξουχότητα, προσέθεσεν ὁ πιστὸς οὗτος ὑπήκοος τῆς Α. Μεγαλειότητος καὶ μερικὰς ἀκόμη τὰς ὁποίας θεωρῶ καθήκον μου νὰ φέρω ὡσαύτως εἰς γνῶσιν σας.

Κύριός τις ὀνόματι Κοραῆς γεννηθεὶς ἐν Σμύρνῃ ἐξ Ἰταλῶν (Sic) γονέων, μετέφρασε πρὸ μικροῦ εἰς τὴν ὀμιλουμένην ἑλληνικὴν τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ Βεκκαρία περὶ ἐγκλημάτων καὶ ποινῶν (1802) μὲ σχόλια εἰς ἐπαναστατικὸν πνεῦμα. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρέχοντος μηνὸς ἀπέστειλεν ὁ ἐν λόγῳ μεταφραστὴς εἰς τὴν Βιέννην εἰς δύο κιβώτια τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἔργου του μὲ τὸν σκοπὸν νὰ πωληθῇ ἐκεῖ καὶ ν' ἀποσταλῇ περαιτέρω εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐκεῖνας, ὅπου ζοῦν Ἕλληνες. Εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι ἡ πράξις αὕτη γίνεται ἐν τῷ πλαίσῳ τῆς ἐξαπλώσεως τῶν ἐπαναστατικῶν ἀρχῶν εἰς μίαν χώραν προοριζομένην ἀπὸ μακροῦ νὰ καταστῇ τὸ θέατρον νέων πολιτικῶν ἀνατροπῶν...». Καὶ τελειώνει ὁ πρεσβευτὴς συνιστῶντας στὸν ὑπουργό του νὰ ἐπισύρῃ σχετικὰ «τὴν προσοχὴν ἐκείνων τῶν Κρατῶν τὰ ὁποία ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν ἐσωτερικὴν γαλήνην».

Οἱ δημοσιευθησόμενες ἀπὸ τὸν Ἐνεπεκίδη ἐκθέσεις τοῦ Πολυζῶη πρὸς τὸν Αὐστριακὸ Πρέσβυ τοῦ Παρισίου, ἀναφερόμενες, καθὼς ὁ ἴδιος γράφει, σὲ Ἕλληνες αὐτῆς τῆς πόλης, σὲ παραχαράκτες νομισμάτων χρυσῶν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωσήφ τοῦ Β', γιὰ τὸν προσωπικὸν ἀπεσταλμένο τοῦ Πασβάνογλου στὴ Γαλλικὴ πρωτεύουσα μὲ σκοπὸ τὴ σύναψη μυστικῶν σχέσεων μὲ τὸν Ναπολέοντα, θὰ δώσουν, πιστεύουμε, ἀπάντησιν σὲ πολλὰ ἐρωτήματα.

Ὁ ἴδιος ἐρευνητὴς μιλάει ἀκόμα γιὰ ἐκθέσεις τῆς Αὐστριακῆς Ἀστυνομίας σὲ βάρος τοῦ Πολυζῶη, ποὺ τὸν παρακολουθεῖ μετὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴ Βιέννη. Νάπαιζε τάχα διπλὸ παιχνίδι κατασκοπεύοντας καὶ τοὺς Αὐστριακοὺς; Θὰ ἴδοῦμε...

Ἀπὸ τὸ Παρίσι ὁ Κοντὸς, περὶ τὰ μέσα ἴσως τοῦ 1802, περνάει στὸ Λονδίνο (6^α), ἄγνωστο τί ἀκριβῶς γυρεύοντας, ἀπ' ὅπου πολὺ σύντομα ἐπέστρεψε στὴν οἰκογένειά του στὴ Βιέννη, «ὅπου, καθὼς ὁ Ζαβίρας γράφει, τανῦν διάγει» (7) καὶ ὅπου ἔμεινεν αὐτῇ τῇ φορὰ τρεῖς περίπου συναπτὰ χρόνια ἐπιδιδόμενος στὶς γνωστὰς ἀσχολίας του. Στὸ διάστημα αὐτὸ καὶ στὴν ἴδια πόλιν ἐξέδωκε

μέ προτροπή και δαπάνη τῶν πραματευτῶν ΚΡ. ΤΡ. (Καραμπίνη Τριαντάφυλλου;) και Π. Σ. ἀγνώστου, τις ἐπιστολές τοῦ Ἀρισταίνετου (1803), γιά τις ὁποῖες, καθὼς θὰ ἰδοῦμε, σκληρὰ ἐπικρίθηκε, και πρωτότυπο Ἀλφαβητάριό του ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Βενδέτη με ἐξοδα τοῦ Καστοριανοῦ ἐμπόρου Τρ. Καραμπίνη.

Ἀρχές πιθανώτατα τοῦ 1805 ἐγκαταλείπει ὁ Κοντός τὴ Βιέννη και ἔρχεται στὸ Βουκουρέστι, λαμπρὸ ἐπίσης κέντρο τοῦ Παραδουνάβειου Ἑλληνισμοῦ, ποῦ πενθεὶ ἀκριβῶς τὴ χρονιὰ αὐτὴ τὸ χαμὸ τοῦ μεγάλου Δισκάλου του, Διευθυντῆ τοῦ Βουκουρεστιανοῦ Γυμνασίου συμπατριώτη δὲ και συμμαθητῆ τοῦ Πολυζώη, τοῦ Κοσμᾶ Λάμπρου τοῦ Φωτιάδη. Στὴν πρωτεύουσα τῆς Βλαχίας δασκάλεψε γιά λίγο ὁ Πολυζώης, ποῦ ὅμως, στὸ Γυμνάσιό της δηλ. τὸ λεγόμενο και Ἀκαδημία, σ' ἄλλο σχολεῖδ ἢ σὰν ἰδιωτικός, δὲν φαίνεται καθαρά. Γεγονὸς εἶναι ἐν τούτοις, πὼς εὐθύς με τὴν ἀφιξή του στὴν παραπάνω πόλη, κερδίζει τὴν εὐνοια τοῦ Μαικήνα τῶν ἑλλ. γραμμάτων ἡγεμόνα της (ἀπὸ τὸ 1802) Κων. Ὑψηλάντη πατρὸς τῶν Ὑψηλάντηδων τῆς Ἐθνεγεροσίας. Γιατὶ τὸν ἴδιον αὐτὸν χρόνον (1805) τυπώνεται στὴ Βιέννη ὕμνον του γιά τὸν ἡγεμόνα αὐτὸν «συντεθεὶς και στιχογραγηθεὶς ἐν Βουκουρεστίῳ παρὰ τοῦ ἐν ἱερεῦσιν ἐλλογίμου Δασκάλου Πολυζώη Κοντοῦ τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων», καθὼς ἀναγράφεται στὸν τίτλο τοῦ ποιήματος. Λίγο ἀργότερα και μᾶλλον κατὰ τὸ ἐπόμενο ἔτος (1806), μετὰ δηλ. τὴ φυγὴ τοῦ Ὑψηλάντη στὴ Ρωσία και τὸν ἐπακολουθήσαντα Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον, ἐγκαθίσταται ὁ Πολ. στὸ Πλοέστι, στὸ ἑλλην. Σχολεῖο τοῦ ὁποῖου φαίνεται νὰ δούλεψε ἀρκετὰ χρόνια. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴν παραπάνω πόλη ἐδίδαξε, καθὼς πληροφορεῖ ὁ Σάθας «και ἀλλαχοῦ τῆς Βλαχίας μέχρι τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἐπαναστάσεως». Ὁ Εὐαγγελίδης (Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας Α' σελ. 400, 407, 412) τὸν φέρει διδάσκοντα τὸ 1819 στὸ Πλοέστι, τὸ 1821 στὴν Ἀκαδημία Βουκουρεστίου και τὸ 1825 σ' ἐκείνην τοῦ Ἰασίου, χωρὶς ὅμως νὰ παραπέμπη σὲ καθαρὸς ἢ προσιτές μας πηγές. Με λίγα λόγια οἱ εἰδήσεις μας γιά τὴ μακροχρονὴ σχετικὰ ζωὴ και δράση τοῦ Κοντοῦ στὴ Μολδοβλαχία εἶναι πενιχρότατες κι οὔτε καλὰ—καλὰ ἀκόμα ξέρουμε ποῦ και πότε ἀκριβῶς πέθανε. Τὸ 1829 ἐν τούτοις τὸν ξαναβρίσκουμε στὴν πρωτεύουσα τῆς Βλαχίας, ὅπου τυπώνει «ἐκ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ νεοσυστάτου Τυπογραφείου» με δαπάνη τοῦ Εὐστάθιου Γουριώτη Θεσσαλοῦ τὸ τελευταῖο γνωστὸ ἔργο του ἐπιγραφόμενον: «Δι' ἑξαστίχων παράφρασις τοῦ ἱεροῦ συμβόλου τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς και ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας . . . ». Τότε κοντά, κι ἐκεῖ πιθανώτατα στὸ Βουκουρέστι, τὸν βρῆκε πλήρη ἡμερῶν ὁ θάνατος και τὸν σκέπασε κι αὐτόν, καθὼς και τόσους ἄλλους ἐξέχοντες ὁμογεῖς, τὸ μακάριο τῆς Δακίας χῶμα⁽⁸⁾.

(Συνεχίζεται)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

1. Ὁ Ἐνεπεκίδης (Κοραῆς, Κούμας κ. λ. σελ. 40) ἀναφερόμενος στὸν Πολυζώη γράφει, χωρὶς και νὰ παραπέμπη σὲ πηγές, πὼς «Περὶ τοῦ ἱερωμένου αὐτοῦ ἐγνωρίζαμεν μέχρι σήμερον, ὅτι ἐγεννήθη εἰς τὰ Ἰωάννινα τὸ 1750 και ὅτι εἶχε χειροτονηθῆ εἰς τὴν Βενετιάν . . . », πληροφορίες ποῦ δὲν ἀνταποκρίνονται στὰ πράγματα. Γιατὶ κανεὶς, καθόσο γνωρίζω, ἀπὸ τοὺς βιογράφους του δὲν καθορίζουν ἀκριβῶς τὸ ἔτος τῆς γέννησός του, τοποθετοῦντες τὸ ἀόριστα περὶ τὰ μέσα τῆς 17ῆς ἑκατονταετηρίδας. Ὅσο δὲ γιά τὸν τόπον τῆς χειροτονίας του, αὐτὴ ἦταν ὅπωςδήποτε τὰ Γιάννινα, πράγμα ποῦ βεβαιώνει ἐκτὸς τοῦ Ἀραβαντινοῦ και ὁ φίλος του Ζαβίρας: «Ἐμαθητεύθη, γράφει, ὁ Κοντός ἐν τῇ Πατρίδι αὐτοῦ, ὅπου ἀνεβιβάσθη και εἰς τὸν ἱερατικὸν βαθμόν, ἐκεῖθεν δὲ μετέβη εἰς Βενετιάν . . . ».

2. Μιὰ γρήγορη ματιὰ φίλου (κατὰ παράκλησίν μου) στὴν ἀξιόλογη μελέτη τοῦ Σωφρ. Εὐστρατιάδη: «Ὁ Ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Βιέννης Ἀλεξ. 1912» δὲν πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ Πολυζώη μεταξὺ τῶν ἐφημεριῶν αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας. Νὰ ἦταν ἢ ἐκεῖ θητεία του ὀλιγόχρονη και χωρὶς διορισμὸ ἐπίσημον; Δὲν μπόρεσα νὰ ἐξακριβώσω.

3. Για την 'Ελληνική Κοινότητα της Πέστης (Πρβλ. και Λάμπρου Ν. Ε. Η' σελ. 280—290, 'Ιω. Μαρτινιάνου: 'Η Μοσχόπολις σελ. 138—144 και Γ. Γώγου: 'Η έν Πέστη 'Ελλ. Κοινότης και 'Εκκλησία' 'Εκκλ. 'Αλήθεια τόμ. Δ' σελ. 339.

4. Καθόλου άπίθανο στην έταιριστική κίνηση του Ρήγα, πού πυρήνες της ύπηρχαν σ' όλες τις παραδουνάβειες πόλεις (μη έξαιρούμενης βέβαια της Πέστης, στής οποίας τόν όρθόδοξο ναό ύπηρετούσε, καθώς ξέρουμε, ως καντηλανάφτης ό Κύπριος συμμάρτυρας του 'Ιω. Καρακζάς) νά μετείχε και ό Πολυζώης. 'Εταιριστικό πατριωτικό, καθώς αναφέρεται (Περ. 'Ελλ. Δημιουργ. τ. 99 σελ. 376) νόημα είχε και ή έπιγραφή άκόμα της σημαίας της 'Ελλ. Κοινότητας αυτής της πόλης (όμηρικό τετράστιχο μέ τοποχρονολογία 1789 'Οκτωβρ. 15 έν Πέστη) στής οποίας τό Σχολείο έδίδαξε ένα χρόνο ό Πολυζώης και πού δέν ήταν δυνατό από τη θέση και την ιδιοσυγκρασία του νά μείνη άμύητος. Πολλά σχετικά μπορεί νά υποθέση κανείς κι από τις έέργειές του άκόμη της έποχής αυτής (1797—1799), καθώς ή μετάβασή του στην Τοκάϊα, ή προσπάθεια άνοιγματος Τυπογραφείου στη Βιέννη σέ άντικατάσταση εκείνου των Μαρκίδων Πούλιου, τό ταξίδι του στό Παρίσι, οι ύποθέσεις όμως θά είναι παρακινδυνευμένες, άφού δέν ύπάρχουν γραπτές μαρτυρίες και πηγές.

5. Τό ότι ό Πολυζώης εύρίσκονταν και τό 1799 στην Τοκάϊα άποδεικνύεται κι από την άκόλουθη ιδιόχειρη σημείωσή του την άποκείμενη στό ύπ' άριθ. 101 χειρόγραφο λεύκωμα του Πόποβιτς 1796 σελ. 5 της βιβλιοθήκης Κοζάνης: «'Αφοβία μεγίστη τό φοβείσθαι τούς Νόμους έφη πού τίς, σ' ό δ' ούν νόμων άκρίβειαν μεμνημένος μηδ' εί τι και γένοιτο, τούτων όλιγωρήσεις ποτέ, ως άν γ' έν άφοβία τόν πολύπλαγκτον βίον έσαι διανύσης.

'Εν Τοκάϊα τη θ' Αύγούστου αψιθ (1799)

'Ο φίλος και εύχέτης

Πολυζώης και Ιερεύς ό έξ 'Ιωαννίνων».

(Πρβλ. Ν. Δελιαλή: 'Αναμν. έκδ. Παύλου Χαρίση τομ. Α' Κοζάνη 19'6 σελ. 51 και Τρ. Εύαγγελίδη ό. π. Α' σελ. 440). Σ' αυτήν την παραίνεση του Πολυζώη δέν μπορεί νά μη διδη κανείς κάποιες καταβολές έμφανεις της κατοπί (1806) στην 'Ιταλία έκδοθείσης άνω-νυμα από φίλους του Ρήγα πολυθρύλητης 'Ελληνικής Νομαρχίας.

5α. Τό έπίγραμμα του Γαλιίου «έπαγγελματικού της έλλ. παιδείας έν τῷ συλλόγω των Γαλιών... εις την έποποιίαν του Πολυζώη» έχει ως έξής:

•Ναι μά Δι' ατέν έγώ εύήθην παίδα άχαιών
Εισέθ' όμηρον όσον κε περιφραδέως μιμέεσθαι
(κάν τινες 'Ελλάδα ού κατιδόντες έναντι' έφθασ)
Πολύζωος ότ' ώφθη έφ' οίς γέγραφ' άλλος όμηρος»

(Ζαβίρα ό. π. σελ. 520).

6. Μέ την εύκαιρία σημειώνω, πώς για κάποιον άλλον Κοντό, Γιαννιώτη φοιτητή στό Παρίσι, συγγενή ίσως του Πολυζώη, έκφράζεται έπαινετικώτατα ό Κοραής. «'Ενθυ-μείσαι, γράφει στό Βασιλείου (1816) του Στωϊκού Κλεάνθους την ιστορίαν, πώς έσπού-δαζεν τη νύκτα εις τάς 'Αθήνας έργαζόμενος μέ μισθόν εις τούς κήπους και την ήμέραν άσχολούμενος εις τά μαθήματά του. Τοιούτος είναι ό νέος Κλεάνθης· πώς ζη δέν έξεύρω· μέ τόν άνεμνον ίσως επειδή είναι πτωχίστατος. Έχει και τούτο πλέον του Κλεάνθους, ότι βοσκός (ναί, φίλε, βοσκός) προβάτων ών, έρριψε τόν καλαύροπα του Πανός, και άρπασε του 'Ερμού τό κηρύκειον. Γνωρίζει και την 'Ελληνίδα και την Λατινίδα καλώς. Είναι από τούς μαθητάς του Ψαλίδα...» ('Απαντα 1965 Β2 σελ. 91). Σέ άλλο δέ γράμμα (ό. π. σελ. 116) του φανερώνει ότι τό πραγματικόν όνομα του Κλεάνθη του είναι Βασι-λειος Κοντός.

6α. Στο 'Αρχείο Ψαλίδα, πού δημοσίεψε τελευταία ό Κ. Διαμάντης, (Δ. Ι. Ε. Ε. 1960 κ. κ.) περιέχεται καθώς αναφέρει (σελ. 577), και άχρονολόγητο «έλεγειακόν τετρά-στιχον εις άρχαίαν έλληνικήν, όπερ άπευθύνει Φρειδεरिकος Νόρθ τῷ εύλαβεστάτῳ και λογιωτάτῳ Ιερεί Πολυζώη». Πότε και πού άκριβώς γνωρίστηκε ό μέγας 'Αγγλος φιλέλ-ληνας και Ιδρυτής της 'Ιόνιας 'Ακαδημίας κόμης Γκύλφορντ, γιατί περι αύτου πρόκειται, μέ τόν Πολυζώη μας και πότε γράφτηκε τό τετράστιχο αυτό δέν μόρρεσα νά έξακριβώσω.

'Η γνωριμία βέβαια μπορεί νά τοποθετηθῆ μετά τό 1815, χρόνο από τόν όποιο ό Γκ. έκδηλώνει θερμό τό ύπερ των 'Ελλήνων ένδιαφέρον του και κατά τις συχνές ίσως από τότε έπισκέψεις του στη Βιέννη και σ' άλλες πόλεις της Εύρώπης, όπου άναζητούσε τούς λόγιους 'Ελληνες τούς ίκανούς νά άποτελέσουν τό προσωπικό της 'Ακαδημίας του. (Πρβλ. Γερ. Σαλβάνου: 'Η 'Ιόνιος 'Ακαδημία 'Αθ. 1949 σελ. 17 κ. κ.). 'Αλλά ή έλε-

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

ΕΝΑ ΕΓΓΡΑΦΟ ΣΧΕΤΙΚΟ ΜΕ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΙ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΚΟΡΥΤΣΑΣ

Ἀναδιφῶντας τὰ διάφορα ἀρχεῖα τῶν συμπατριωτῶν μας Κονιτσιωτῶν — ὅσα δὲν παρεδόθησαν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ποντικῶν καὶ τοῦ ἀδηφάγου θεοῦ τοῦ πυρός Ἡφαίστου ἀπὸ ἄγνοια καὶ ἀπρονοησία τῶν κατόχων των — ἀνεκαλύψαμε καὶ τὸ ἀκόλουθο ἔγγραφο (ἐπιστολή), σχετιζόμενο μὲ τὴν ἱστορία τῆς σκλάβας Βορείου Ἡπείρου καὶ εἰδικὰ μὲ τὴν ἴδρυσιν καὶ λειτουργία τοῦ Γυμνασίου τῆς πόλεως Κορυτσαῶς, τὸ ὁποῖο παραδίδομε εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος μέσω τῶν στηλῶν τῆς φίλης Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας, μὲ τὴν πεποιθήσιν ὅτι, ἔστω καὶ ἓνα μικρὸ λιθαράκι, εἶναι πάντοτε χρήσιμο εἰς τὸ πελῶριο οἰκοδόμημα τῆς Ἱστορίας.

«Πρὸς τὰ ἀξιότιμα μέλη τῆς ἐπὶ τῶν Σχολείων Ἐφορείας τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Κονίτσης

Κύριοι

Μετ' ἐνδομύχου χαρᾶς σπεύδομεν νὰ γνωρίσωμεν ὑμῖν ὅτι τῇ φιλοτίμῳ καὶ ἀδρᾷ δαπάνῃ τοῦ φιλογενοῦς Χρηστάκη Ζωγράφου συνέστη ἐνταῦθα ὑπ' αἰσίους οἰωνοῦς Γυμνάσιον τὸ ὁποῖον ἀπὸ τοῦ ἐπιόντος Σεπτεμβρίου συμπληρούμενον θ' ἀναγνωρισθῆ ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου ἰσοβάθμιον τῶν ἐν Θεσσαλονίκη καὶ Βιτωλίοις. Σκοπὸν δὲ προτίθεται τὸ νεοσύστατον τοῦτο ἐκπαιδευτήριον τὴν μετάδοσιν τῶν φώτων τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἐν τε τῇ ἡμετέρα πόλει καὶ ταῖς περὶ αὐτὴν Ἐπαρχίαις. Κρίνομεν περιττὸν νὰ παρατηρήσωμεν ὑμῖν ὅτι ἡ ἐκλογή τῆς Κορυτσαῶς πρὸς ἴδρυσιν τοῦ κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν Μακεδονίαν νέου τούτου Γυμνασίου ἦν προσήκουσα, διότι οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν θέσιν ἐπικαίρως ἔχει, ἀλλὰ καὶ προέχει τῶν ἄλλων τῆς Μακεδονίας κέντρων κατὰ πολλά, κυρίως δὲ ὡς πρὸς τὸ ὑγιεινὸν τοῦ κλίματος καὶ τὴν αὐστηρότητα τῶν κοινωνικῶν ἠθῶν. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἡ ἐπὶ τῶν Σχολείων Ἐφορεία περὶ πολλοῦ ποιουμένη νὰ παράσχη τοῖς ἐξωθεν σπουδασταῖς τοῦ Γυμνασίου τελείαν εὐκολίαν τῆς ἐνταῦθα ἐγκαταστάσεως καὶ τὸ νὰ ἐξασφαλίσῃ αὐτοῖς τὴν μὲν δίαίταν ἀνετον, τὴν δὲ καθόλου πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἠθικὴν διάπλασιν ἀξιόλογον, ἔκρινεν ἀναπόδραστον

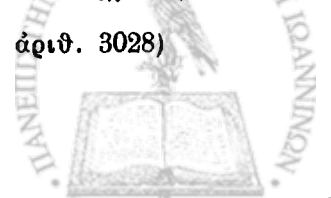

γεία του πρὸς τὸν Πολυζῶη μήπως γράφτηκε μὲ τὴν ἀναγγελία τοῦ θανάτου του; Ὁ Γκίλφορντ πέθανε τὸ 1827 . . . .

7) Ἀπόδειξις πῶς ὁ Ζαβ'ρας (1744—1804) ἔγραψε τὴ βιογραφία τοῦ Κοντοῦ στὰ στερνά του, μεταξύ δηλ. 1803—4, περίοδο, πού ὁ τελευταῖος διέμενε στὴν Αὐστριακὴ Πρωτεύουσα.

8. Παιδί τοῦ δικοῦ μας Πολ. Κοντοῦ ὑπῆρξε ὁ εὐπαιδευτος καὶ μουσοτραφής, καθὼς ὁ πατέρας του, γιαντρός Γεώργιος Πολυζωΐδης Κοντός, ὁ ὁποῖος τὸ 1838 ἐδημοσίευσε σὶὸ Γαλάτσι τῆς Ρουμανίας, ὅπου φαίνεται ἦταν ἐγκατεστημένος, τὸ ἀκόλουθο, κατὰ μίμησιν ἴσως ἐκείνου πρὸς τὸν Ναπολέοντα τοῦ πατρός του, ἔργο: «Ποίημα εἰς τὰς Ἀριστείας τοῦ Κραταιοτάτου Αὐτοκράτορος καὶ Μεγάλου Μονάρχου πασῶν τῶν Ρωσιῶν Νικολάου Παυλίδου καὶ τ. λ. καὶ τ. λ. . . . Ἐν Γαλασίῳ κατὰ μῆνα Φεβρουάριον αὐλή. Ὁ ἐν ἱατροῖς ἐλάχιστος Γεώργιος Πολυζωΐδης Κοντός ἐξ Ἰωαννίνων . . . Ἀρχ. Ἰέμενος κατὰ μοῖραν ἀείδειν ὕπερ' ἀεθλα . . . ».

(Περὶλ. Γκίνη—Μέξα ἀριθ. 3028)

ανάγκην τὴν σύστασιν οἰκοτροφείου. Πρὸς τοῦτο ἐνοικιάσθη διώροφος οἰκία παρὰ τὸ Γυμνάσιον, εὐρύχωρος, εὐάερος, καὶ εἰς τὸ ὑγιεινότερον μέρος τῆς πόλεως κειμένη· ἵνα δὲ σκοπιμώτερον τελεῖ τὸν προορισμὸν τοῦ οἰκοτροφείου διεσκευάσθη οὕτως, ὥστε θέλει περιέχει δύο εὐρυτάτας αἰθούσας καὶ πέντε μεγάλα δωμάτια, πλὴν δὲ τῶν ἄλλων χρησίμων λουτρῶνα καὶ δύο ἐκτεταμένους κήπους μετὰ Γυμναστικῆς. Ἀνετέθη δὲ ἡ μὲν διεύθυνσις τοῦ οἰκοτροφείου τῷ καθηγητῇ τοῦ Γυμνασίου κ. Ἰωάννη Παπία, ἡ δὲ ἐποπτεία τῷ Γυμνασιάρχῃ κ. Ἀποστόλου Κωνσταντίνου καὶ τοῖς ἰατροῖς κ. κ. Ναοῦμ Μάνω καὶ Μιχαήλ Τούρτουλη, ὧν ὁ μὲν διδάκτωρ τοῦ ἐν Βιένῃ Πανεπιστημίου, ὁ δὲ τοῦ ἐν Παρισίοις. Τὸ οἰκοτροφεῖον τοῦτο πρὸς τῇ αὐστηρᾷ καὶ πατρικῇ ἐπιστάσει ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς προόδου τῶν οἰκοτρόφων, παρέχει αὐτοῖς τροφὴν ἐπαρκῆ καὶ ὑγιεινὴν, κατοικίαν, πλύσιν, θέρμανσιν, καὶ ἐν ἀνάγκῃ ἰατρικὴν θεραπείαν ἐπιμελῆ. Ὅπως δὲ καταστῆ δυνατὴ ἡ ἐν αὐτῷ κατάταξις τοῖς πολλοῖς, ὠρίσθησαν δι' ἐν σχολικὸν ἔτος περιλαμβάνον δέκα μῆνας ὡς τροφεῖα λίραι ὀθωμανικαὶ δέκα καὶ πέντε, ἀνθ' ὧν ὁ οἰκοτροφὸς θὰ ἔχη ἀνελλιπῆ τὴν ὡς εἴρηται θεραπείαν.

Εὐελπιζόμενοι ὅτι τὸ Οἰκοτροφεῖον ἐπὶ τοιούτοις ὄροις συνιστάμενον καὶ διαπιστευόμενον εἰς χεῖρας ἀνδρῶν σωφρόνων καὶ ὑπὲρ τῆς προόδου τῆς νεότητος ἐνδελεγῶς ἐργαζομένων θέλει ἀποβῆ πρότυπον μορφωτήριον τῶν μαθητῶν, μετὰ πεποιθήσεως συνιστᾶται ὑμῖν καὶ δι' ὑμῶν πάσι τοῖς ἐνδιαφερομένοις.

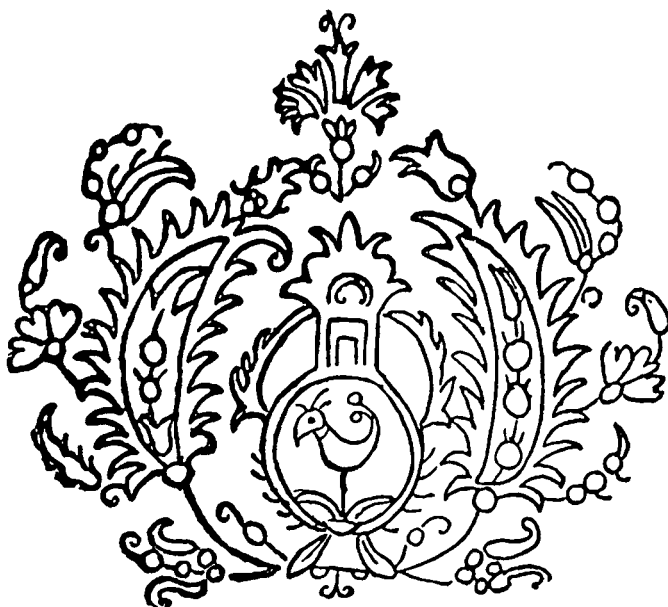
Διατελοῦμεν μετὰ τῆς ἰδιαζούσης ὑμῖν ὑπολήψεως

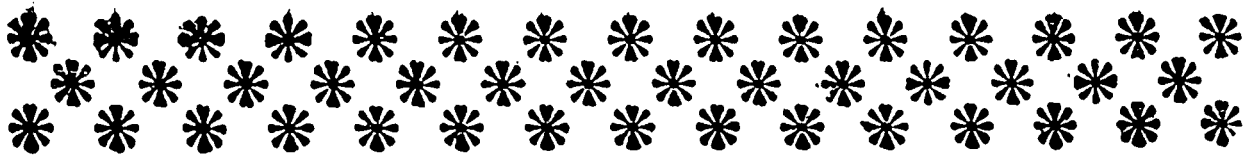
Ἐν Κορυτσᾷ τῇ 11ῃ Ἰουνίου 1887

Ὁ Πρόεδρος
† Κορυτσᾶς Φιλόθεος

Ἡ Ἐφορεία τῶν Σχολείων
Π. Μπίλης
Χαραλαμπ. Κ. Μόσχος
Λεωνίδας Δ. Βίμπλης

Υ. Γ. Προσεχῶς θ' ἀποσταλῆ ὑμῖν καὶ ὁ ἰδιαίτερος Κανονισμὸς τοῦ Οἰκοτροφείου πρὸς γνῶσιν λεπτομερῆ τῶν κατ' αὐτό.

ΜΑΝΘΟΥ Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΣΕΡΓΙΟΣ ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ Ο ΑΛΧΗΜΙΣΤΗΣ

Ὁ Γεώργιος Χασιώτης εἰς τὴν συλλογὴν τῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων τῆς Ἠπει-
ρου¹ ἀναγράφει καὶ ἓνα δημοτικὸ τραγούδι μὲ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν :

«Στέριος ὁ Σαλονικιὸς καὶ ὁ ἀλῆ Πασσᾶς»

Ὁ αὐτὸς εἰς τὴν «Χρυσάλλδα»² ἀναφέρει ὅτι τὸ δημοτικὸ αὐτὸ τραγούδι
ἔδωκεν εἰς αὐτὸν πρὸς δημοσίευσιν εἰς τὴν Χρυσάλλδα ὁ ἐξ Ἰωαννίνων φαρμα-
κοποιὸς Γ. Μολυβάδας.

Εἰς τὴν σελίδα 47 τῆς Συλλογῆς δημοτικῶν ᾠσμάτων τοῦ Α. Ἰατρίδου³
ὑπάρχει ἐκτὸς κειμένου φωτογραφία ποῦ προέρχεται ἐκ λιθογραφίας τοῦ Κ. Πόλ-
μαν καὶ παριστάνει τὸν ἀλῆ Πασσᾶν ἀπειλητικὸν καὶ κρατοῦντα εἰς τὴν δεξιὰν
χεῖρα ἐγχειρίδιον, τὸν ἴδιον καθήμενον καὶ τὸν ἀπαγχονισμὸν τοῦ Στεργίου. Ἡ
φωτογραφία αὕτη ἀνατυπωθεῖσα μὲ μικροτέρας διαστάσεις δημοσιεύεται καὶ ἐνταῦθα.

Τὸ δημοτικὸ αὐτὸ τραγούδι ἀναφέρεται εἰς τὴν τραγικὴν ἱστορίαν τοῦ ἐκ
Θεσσαλονίκης ἀλχημιστοῦ⁴ Στεργίου ἢ Στεργίου Διοκλητιανοῦ. Ὁ ἄγνωστος λαϊ-
κὸς ποιητὴς ἀφοῦ ἀφηγεῖται ὅλας τὰς λεπτομερείας καὶ τὰς παραδόξους ὑποσχέ-
σεις ποῦ εἶχε δώσει εἰς τὸν ἀλῆ Πασσᾶν ὁ Σέργιος τελειώνει ἐπιγραμματικώτατα
τὸ ποίημά του μὲ τοὺς ἐξῆς δύο στίχους :

*«τρεῖς χρόνους ἐπαιδύτηκε Θεοῦ καταραμένος
καὶ τῆς Μπουνίλας τὴν ἰτιά ἐκέρδισ' ὁ καῦμένος»*

διότι πράγματι εἰς τὴν ἰτιὰν ἐκείνην ἐκρεμάσθη ὁ πονηρὸς ἀλχημιστὴς, ποῦ ἐσκέ-
φθη νὰ γελάσῃ τὸν Ἄλῆ πασσᾶν.

Τὸ δημοτικὸ αὐτὸ τραγούδι ἔχει ὡς ἐξῆς :

ΣΤΕΡΓΙΟΣ Ο ΣΑΛΟΝΙΚΙΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΛΗ ΠΑΣΣΑΣ

*«Ἄνοιξε, γλῶσσά μ' ἄνοιξε, καὶ σύ, πικρὸ μ' ἀχειλί,
πές μου δυὸ λόγια σπλαχνικὰ τοῦ Στέργιον Ταῖσίλη
ὁ Στέργιος ὁ Σαλονικιὸς ἦταν καταραμένος,
καὶ δύσης καὶ ἀνατολῆς ἦταν θεωρισμένος»*

*ἦταν σοφός, μὰ Πονηρός, ἦταν καὶ ἐπιτήδειος,
τὸν δαίμον' εἶχε δάσκαλο, κι' αὐτὸς ἦταν ὁ ἴδιος·
ὁ δαίμονας σὰ γαῖδαρο, αὐτὸν τὸν ἐτραβοῦσε,
κ' ἐκεῖ ποῦ θὰ τὸν πάαινε ποτὲ δὲν τὸ θαρροῦσε.
Τοῦ εἶπε «νὰ πᾶς στὰ Γιάννινα, νὰ σμίξῃς τὸν Βεζύρη,
καὶ νὰ σ' ἐντύσῃ μάλαμα, φλωρὶ καὶ τσιουβαῖρι⁵
καὶ νὰ τοῦ πῆς τ' ἀλῆ Πασσιᾶ, ἦρθα νὰ καζαντήσω⁶,
αὐτὸ τ' ἀθάνατο νερὸ ἐγὼ νὰ σὲ ποτίσω·
Θὰ φκιάσ' ἀθάνατο νερὸ νὰ πιῆς νὰ μὴ πεθάνῃς
κ' ἐμένα ποῦ εἶμαι σκλάβος σου, σὲ τί τιμὴ μὲ βάνεις ;»*

— ἢ θὰ σὲ ντύσω μάλαμμα, ἢ θὰ σὲ ἀσημώσω,
 ἢ μιὰ τριχιά μέσ' στὸ λαιμὸ πεσκέσι⁷ νὰ σοῦ δώσω·
 κι' ὅποιος νὰ κραίνη ψέμματα σὲ τοῦτο τὸ ζαμάνι⁸,
 στὸ μ πλάτανο σιὰ Γύφτικα⁹, τὸν βάνω στὸ μεϊντάνι¹⁰.
 Ἐγέλασεν ἀλῆ Πασσιᾶς μὲ τοῦτον τὸν μουρντάρη,
 τοῦ ἔλεε θὰ σοῦ στείλω ἄγὼ πεσκέσι τὸ τριχιάρη¹¹.
 μαντὰμ¹² ἐγὼ ἔγεννήθηκα, ἐλπίζω νὰ πεθάνω,
 καὶ τὸ δικό μου τὸ κορμὶ στὸ μνήμα θὰ τὸ βάνω·
 ἐγὼ σὲ τέτοια πράγματα χαζνέδες¹³ δὲ φοβοῦμαι,
 μ' αὐτὸ τ' ἀθάνατο νερὸ ἀδύνατο νὰ πιοῦμε·
 μοῦ φαίνεται ἴνε ψέμματα αὐτὰ πὸν θὰ μιλήσης,
 καὶ μιὰ τριχιά μέσ' στὸ λαιμὸ αὐτὴν θὰ καζαντήσης.
 Ἐτοιμάζονταν ὁ Στέργιος μας, ἄνοιγε τὰ χαρτιά του,
 νὰ ἰδοῦμε τὰ κατοπινά, τὰ ὑστερνὰ γραφτά του.
 Δέκα παιδιά μαξούμικα¹⁴ γυρεύει τοῦ Βεζύρη,
 κ' ἐπρόσταξεν ἀλῆ Πασσιᾶς, τοῦ τᾶκαναν χαζίρι¹⁵
 τὰ δέκα τὰ μαξούμικα, πὸν βγῆκε νὰ γυρέψη
 μὲ κάντιο¹⁶ καὶ μὲ ζάχαρι ὁ Στέργιος νὰ τὰ θρέψη,
 γιὰ νὰ τοὺς πάρη τὴν πυτιά, νὰ βάλῃ νὰ τὴν βράσῃ,
 μ' αὐτὰ τ' ἀθάνατο νερὸ ὁ Στέργιος γιὰ νὰ φκιάσῃ
 τρεῖς χρόνους ἐπαιδευτήκε Θεοῦ καταραμένος,

καὶ τῆς Μπουνίλας τὴν ἰτιά ἐκέρδισ' ὁ καῦμένος».

Ὁ ἀλῆ Πασσιᾶς τρέμων τὸν θάνατον προσεπάθει μὲ κάθε τρόπον νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ. Ἀπὸ πολλοὺς, πὸν τὸν ἐπεσκέπτοντο, ἐζήτηε συμβουλὰς διὰ τὴν μακροβιότητα, ἀλλ' ὅταν οἱ ἐπισκέπται ἦσαν ἰατροί, δὲν ἄφηνεν αὐτοὺς ἡσύχους, ἀλλὰ τοὺς ἔβαζε νὰ τὸν ἐξετάζουν καὶ νὰ τοῦ δίδουν φάρμακα. Πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς προσεπάθησε νὰ τοὺς κρατήσῃ κοντὰ του, ὅπως καὶ τὸν Ἄγγλον ἰατρὸν Χόλλαντ, ὁ ὁποῖος παρέμεινε ἐπὶ τινα χρόνον εἰς Ἰωάννινα καὶ ἦλθεν εἰς οἰκειοτάτας σχέσεις πρὸς τὸν ἀλῆν Πασσιᾶν.

Οὗτος μᾶς διηγεῖται τὰ ἐξῆς: ¹⁷ Κάποτε συνεζήτητον αὐτὸς καὶ ὁ ἀλῆ Πασσιᾶς διὰ τὴν μακροβιότητα τῶν Ἀμερικανῶν, Ἰνδῶν καὶ τῶν Σινῶν καὶ διὰ τὰ μέσα πὸν παρέτειναν τὴν ζωὴν. Ὁ Χόλλαντ λαβὼν ἀφορμὴν συνέστησε θερμῶς εἰς τὸν ἀλῆν τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν ἰατρικῶν τοῦ συμβουλῶν καὶ τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι «ἡ λεγομένη ἀλχυμεία οὔτε μέσον τι πρὸς παράτασιν τοῦ βίου ἐμηχανήσατο, οὔτε εὔρε τὸν λίθον τῶν σοφῶν». Ἐμβρόντητος ἔμεινεν ὁ ἀλῆς, ὅταν ἤκουσεν, ὅτι δὲν ὑπῆρχε καμμία μέθοδος διὰ τὴν παραγωγὴν πολυτίμων μετάλλων. Προσθέτει δέ, ὁ Χόλλαντ «σφόδρα ἀμφιβάλλω, ἂν κατώρθωσα νὰ τῷ καταστρέψω τὴν πίστιν του εἰς τὸ παντοδύναμον τῆς ἀλχυμείας· τουλάχιστον παρετήρησα ὅτι ἠγανάκτησε μαθὼν ὅτι μικροῦ ἢ οὐδενὸς λόγου ἄξια ἦσαν διάφορα μέταλλα, ἅτινα αὐτὸς ὑπελάμβανε βαρῦτιμα».

Προσέτι ὁ ἀλῆς καὶ αὐτοὺς τοὺς τυχοδιώκτας καὶ κομπογιαννίτας ἰατροὺς, ἐκάλει καὶ ἐζήτηε τὴν συμβολὴν των καὶ παρ' ὅλας τὰς συμβουλὰς καὶ παραστάσεις τοῦ Χόλλαντ ἐκάλεσε τὸ 1816 τὸν ἐκ Θεσσαλονίκης Σέργιον ἢ Στέργιον Διοκλητιανόν, ὁ ὁποῖος κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦτο ὁ περιφημότερος τῶν τότε ἀγυρτῶν.

Ὁ Σέργιος ἐγεννήθη εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἐσπούδασεν ἀρχικῶς εἰς τὴν ἀκμάζουσαν τότε ἐν Θεσσαλονικῇ Σχολὴν καὶ μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς τὴν Βιέννην, ὅπου ἔγινε μαθητὴς τοῦ Χριστοδούλου Ξηρομερίτου ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανίαν, πὸν ἐδίδασκε τὰ φυσικομαθηματικά. Ὁ Σέργιος ἀφοῦ ἔλαβεν

ὀλίγας χημικὰς γνώσεις, ἐπεδόθη εἰς τὴν ἀλχημείαν, τὴν περιεργὸν ἐκείνην τέχνην, ποῦ ἐπέζητει νὰ μετατρέψῃ τὸ μολύβι καὶ τὸν ὑδράργυρον εἰς χρυσάφι καὶ ἀσῆμι. Ἐπειδὴ κατεδιώχθη ἀπὸ τὴν ἀστυνομίαν τῆς Βιέννης διὰ τὴν ἀγυρίαν του κατέφυγεν εἰς τὴν Τεργέστην, ὅπου ἐσκανδάλισε τὴν ἑλληνικὴν παροικίαν αὐτῆς.

Ὁ Σέργιος εἰς τὴν Τεργέστην βρῆκε τὸ πλοῖον τοῦ Γαλαξειδιώτου πλοιάρχου Ἀναγνώστου Μακρῆ, ποῦ ἦτο φίλος τοῦ ἀλλῆ Πασσᾶ καὶ διοικοῦσε τὴν ναυτικὴν μοῖραν αὐτοῦ. Μὲ τὴν πανουργίαν του ἔπεισε τὸν Μακρῆν νὰ τὸν πάρῃ μαζί του εἰς τὸ πλοῖον ποῦ ἀπέπλεε διὰ τὰς Πάτρας. Κατὰ τὸ ταξίδι ὁ Σέργιος ἀφηγήθη τὰς ἀσχολίας του καὶ ἔπεισε τὸν Μακρῆν ὅτι μπτροῦσε νὰ κατασκευάσῃ χρυσάφι καὶ ἀσῆμι καὶ συγχρόνως μὲ ἓνα μυστηριῶδες ὑγρὸν νὰ ἀποδώσῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀθανασία.

Ὅταν ὁ Μακρῆς ἐγύρισεν εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἐπεσκέφθη τὸν ἀλλῆν, διηγήθη

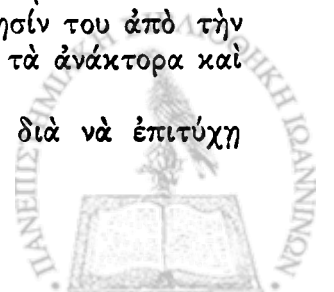
ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΣ ΤΥΡΑΝΝΟΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΣ

ΑΡΧΟΝΝΕΣ ΣΕΡΓΙΟΣ

εἰς αὐτὸν ἐκεῖνα ποῦ ἤκουσεν ἀπὸ τὸν Σέργιον. Ὁ Ἀλλῆς χαρούμενος διότι βρῆκε τέλος τὸ μέσον τοῦ νὰ μὴ ἀποθάνῃ ἀφ' ἑνὸς καὶ νὰ ἀποκτήσῃ ἀφ' ἑτέρου ὅσο χρυσάφι ἤθελε, παρεκάλεσε τὸν φίλον του νὰ εὔρῃ ἀμέσως τὸν Σέργιον καὶ νὰ τὸν φέρῃ εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ἐν τῷ μεταξύ οὗτος ἀπέκτησε μεγάλην φήμην εἰς ὅλην τὴν Μακεδονίαν, ὥστε πολλοὶ μετέβαινον εἰς αὐτὸν διὰ νὰ μάθουν τὴν τέχνην του, συγχρόνως δὲ κατεγίνετο καὶ εἰς τὸ χρυσοποιεῖον.

Ὁ Σέργιος ἀνευρέθη, διότι εἶχεν ἀκολουθήσει τὸν Μακρῆν εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ἐπῆγε λοιπὸν εἰς τὸν Ἀλλῆν καὶ τοῦ ἐξήγησε τὸ μυστήριον τῆς ἀνακαλύψεώς του. Ὁ Ἀλλῆς τοῦ παρεχώρησε ἀμέσως διὰ κατοικίαν τὰ ἀνάκτορα τῆς Λιθαρίτσας, ὅπου τὸν ἐκλείσεν ὡς αἰχμάλωτον, τοῦ ἔδωσεν τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, ἀλλὰ τοῦ ἀπηγόρευσε νὰ ἐξέρχεται καὶ νὰ ἐπικοινωνῇ μὲ τὸν κόσμον καὶ διὰ νὰ μὴ ἔχῃ καμμίαν ὑστέρησιν τοῦ ἐπρομήθευσεν ἀρκετὰ κατ' ἀπαίτησιν του ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ Γερμανίαν. Μαζὶ δὲ μὲ τὸν Σέργιον ἐκλείσθη εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ κάποιος διάκονος, συνεργάτης του καὶ ἀνεπιός του.

Μεταξὺ ἄλλων παραδοξολογιῶν ὁ Σέργιος ἰσχυρίζετο ὅτι διὰ νὰ ἐπιτύχῃ

είχεν ανάγκην ἀπὸ ἀρκετὴν κόπρον ἀπὸ ἀνθρώπους, ἀλλ' αὐτὴ νὰ προέρχεται ἀπὸ παιδιά καὶ κορίτσια πού νὰ εἶναι ἐντελῶς παρθένα. Ὁ Ἀλῆς δὲ διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ αὐτὴν τὴν ἀπαίτησίν του ἐμάζευσε καὶ ἔκλεισε εἰς τὰ ἀνάκτορα 100 παιδιά καὶ ἄλλα τόσα κορίτσια, πού ἐτρέφοντο ὑπὸ τὰς ὁδηγίας καὶ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ Στεργίου. Τὰ δυστυχισμένα αὐτὰ πλάσματα ἐμαρτυροῦσαν, διότι ὑπεχρεώοντο μὲ μαστιγώσεις νὰ τρώγουν ἕξ φορές τὴν ἡμέραν, ἀδιάφορον ἂν εἶχον ὄρεξιν ἢ ὄχι. Καθ' ἓνα ἀπ' αὐτὰ ἠναγκάζετο νὰ καταβροχθίσῃ τὴν μερίδα του καὶ ἐκεῖνο πού μποροῦσε νὰ φάγῃ περισσότερο ἐπαιρνεν ὡς ἀμοιβὴν πέντε παράδες¹⁸ κατὰ μερίδα. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ὑπερσιτίσεως αὐτῆς ἦτο νὰ ἀποθάνουν τὰ περισσότερα παιδιά, ἰδίως κορίτσια, ἀπὸ δυσπεψίαν, διότι, ἐπειδὴ ἦσαν κλεισμένα μέσα εἰς τὰ δωμάτια καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ περιπατήσουν, δὲν μποροῦσαν νὰ χωνεύσουν τὸ πολὺ φαγητό, πού ὑπεχρεώοντο νὰ φάγουν.

Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς, ἐθύμωσε, ὅταν ἔμαθεν αὐτά, ἀλλ' ἐπειδὴ ἤλπιζε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν μακροβιότητα δὲν ἠρνήθη εἰς τὸν Σέργιον κάτι πολὺ παράξενον, δηλαδὴ ἐζήτησε καὶ αἷμα ἀνθρώπινον. Ὁ Πασσᾶς ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν του πολλὰ παιδιά, πού τὰ εἶχε μέσα εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἀπὸ τὰ ὅποια ὁ ἀγύρτης ἔκαμεν ἀφαιμάξιν καὶ ἔβγαζε αἷμα, πού ἔλεγεν ὅτι χρησιμοποιοῦσε εἰς τὰ πειράματά του. Τόσον δὲ συχνὰ ἦσαν αἱ ἀφαιμάξεις, ὥστε τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ δυστυχισμένα αὐτὰ παιδιά ἀπέθνησκον.

Ἐν τούτοις ὅμως οὔτε αὐτὸ συνεχίησε τὸν Ἀλῆν, πού κυριευμένος ἀπὸ τὸν πῶθον τῆς μακροβιότητος, ἦτο διατεθειμένος τὸ πᾶν νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν τυχοδιώκτην, μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀθανασίαν. Καὶ ὁ Σέργιος ἐζήτησε τώρα ἀρκετὰς τρίχας ἀπὸ μαλλιά ἀνδρῶν. Ἄν ἐζητοῦσε γυναικεῖα μαλλιά, τὸ πρᾶγμα ἦτο πολὺ εὐκόλον, διότι τὸ χαρέμι τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ θὰ ἔφθανεν, ἀλλ' ἀνδρικὰ μαλλιά δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ εὔρουν, διότι οἱ Ἀλβανοὶ ἐξύριζαν τὸ κεφάλι των καὶ δὲν ἄφηναν παρὰ μίαν φούνταν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κεφαλῆς των, πού κατ' οὐδένα τρόπον θὰ ἦσαν διατεθειμένοι νὰ στερηθοῦν.

Ὁ Ἀλῆς ὅμως ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ παρακούσῃ εἰς τὸν Σέργιον, πού τοῦ ὑπεσχέθη τὴν ἀθανασίαν, διέταξε τοὺς στρατιώτας του ν' ἀφήσουν τὴν κόμην νὰ ἀναπτυχθῇ εἰς ὅλο τὸ κεφάλι, ἔπειτα δὲ νὰ τὴν κόψουν ὅλοι οἱ στρατιῶται καὶ νὰ τὴν προσφέρουν εἰς τὸν Στέργιον. Μόλις οἱ Ἀλβανοὶ ἤκουσαν τὴν διαταγὴν αὐτὴν ἔγιναν ἕξω φρενῶν, διότι τὸ ἐθεώρησαν ὡς θανάσιμον προσβολὴν. Ἐμαζεύθησαν λοιπὸν εἰς τὸ προαύλιον τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἀλῆ καὶ εἰς ἄλλα δημόσια μέρη καὶ ἤρχισαν νὰ φωνάζουν καὶ νὰ διαμαρτύρωνται προτρέποντες καὶ τοὺς ἄλλους πολιτάς νὰ ἐπαναστατήσουν.

Ὁ Ἀλῆς, πού ἦτο θρασύδειλος, μόλις ἤκουσε τὴν ταραχὴν καὶ ἔμαθε τὴν ἐξέγερσιν τῶν στρατιωτῶν ἐκρύβη καὶ ἀφοῦ ἐκάλεσε τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Κασῆμ Ἀγᾶν, τὸν παρεκάλεσε νὰ μαλακώσῃ τοὺς στρατιώτας καὶ νὰ εἴπῃ εἰς αὐτούς, ὅτι ἅμα ἢ κόμην των θὰ ἐμεγάλωνε ἓνα μόνον δάκτυλον, θὰ τοὺς διέταζε πάλιν νὰ τὴν κόψουν. Προσέτι τοὺς ἐφανέρωσε τὴν αἰτίαν πού προεκάλεσε τὴν ἀπόφασιν ἐκείνην καὶ τοὺς προσέφερε πολλὰ δῶρα. Ἀλλ' οἱ στρατιῶτες καθόλου δὲν ἐμαλάκωσαν καὶ παρ' ὀλίγον νὰ κομματιάσουν τὸν Κασῆμ Ἀγᾶν. Καὶ ἔτσι ὁ Ἀλῆς ὑπεχρεώθη νὰ ὑποχωρήσῃ ἀπέναντι τῆς ἐπιμονῆς τῶν στρατιωτῶν του καὶ ἀνεκάλεσε τὴν διαταγὴν.

Ἐν τούτοις ὁ Σέργιος ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1818 τὰς ἀλχημικὰς ἐργασίας του καὶ τὰ πειράματα κλεισμένοι πάντοτε μέσα εἰς τὰ ἀνάκτορα τρώγων καὶ γλεντῶν καὶ μὴ παρουσιάζων κανένα ἀποτέλεσμα. Ὁ Ἀλῆς πολλάκις τὸν ἐπεσκέπτετο καὶ τοῦ ἐζήτηι πληροφορίας διὰ τὴν πρόδοον τῶν ἐργασιῶν του, ἀλλ' ὁ Σέργιος μὲ ὑποσχέσεις τὸν ἐβραυκάλιζε.

Τελικά ὁ Ἄλῃς, ἐπειδὴ δὲν ἔβλεπε νὰ πραγματοποιηθῆται ἐκεῖνο ποῦ ὑπεσχέθη ὁ ἀλχημιστὴς καὶ ἀφοῦ ἐπληροφορήθη ἀπὸ τὸν ἐκδιδόμενον εἰς τὴν Βιέννην «Λόγιον Ἑρμῆν» τὰ τοῦ ἀγύρτου διέταξε τὸ 1818 τὸν ἀπαγχονισμόν του.

Κάποιαν ἡμέραν ἐπῆγε εἰς ἓνα κιόσκι ποῦ εἶχε παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως καὶ ἐκεῖ προσεκάλεσε τὸν Σέργιον μὲ τὴν πρόφασιν νὰ τὸν γνωρίσῃ μὲ ἓνα δερβίσην, ἐπίσης περίφημον ἀλχημιστὴν, ποῦ εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὴν Περσίαν καὶ δὲν μποροῦσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν, διότι ἡ πανούκλα τότε ἐμάστιζε διάφορα μέρη.

Ὁ Σέργιος ἐπίστευσε τὰ λόγια του καὶ ἐπῆγε εἰς τὸ κιόσκι μὲ μεγάλην χαράν, διότι ἔτσι θὰ εὔρισκε εὐκαιρίαν νὰ κινηθῆ καὶ νὰ περιπατήσῃ ἔξω εἰς τὸν δρόμον, ἔπειτα ἀπὸ τρία χρόνια ποῦ ἦτο φυλακισμένος. Ἐπλησίασε λοιπὸν εἰς τὸ κιόσκι, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον εἶδε τὸν Ἄλῃν νὰ κάθεται, ὁ ὁποῖος ἤρχισε νὰ τοῦ ὀμιλῆ. Ὁ Σέργιος δὲν ὑπωπτεύθη τίποτε καὶ ἦτο ἡσυχος, ἐνῶ ὁ ἰδιαίτερος γραμματεὺς τοῦ Ἄλῃ, ὁ Σπῦρος Κολοβὸς ἡσυχολεῖτο κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ νὰ γράφῃ μὲ μεγάλα γράμματα ἐπάνω εἰς μίαν σανίδα κάτι, ποῦ ἐπρόκειτο νὰ τεθῆ ἐπάνω εἰς τὸ κεφάλι τοῦ Σεργίου, ὅταν θὰ ἐθανατώνετο.

Ὅταν ὁ Σπῦρος ἐτελείωσε τὸ γράψιμο, ὁ Ἄλῃς παρέδωσε τὸν Σέργιον εἰς τὸν Κασῆμ Ἀγᾶν διὰ νὰ τὸν ὀδηγήσῃ δῆθεν εἰς τὸ μέρος ὅπου ἔμεινε ὁ Δερβίσης, διὰ νὰ ὀμιλήσῃ μαζί του, ἀλλὰ μόλις ὁ Σέργιος ἐπροχώρησε μερικὰ βήματα διέκρινε τὴν ἀγχόνην, ποῦ εἶχε στηθῆ δι' αὐτόν. Ὁ ἀγύρτης ὠχρίασε μόλις εἶδε τὴν ἀγχόνην καὶ ἐσταμάτησε ἔντρομος, ἀλλ' ὁ Κασῆμ διὰ τῆς βίας τὸν ἔφερε εἰς τὸ μέρος τῆς ἐκτελέσεως καὶ τὸν παρέδωκεν εἰς τὸν δῆμιον, ὁ ὁποῖος ἐξετέλεσε τὴν διαταγὴν τοῦ Ἄλῃ Πασσᾶ.

Ἡ σανίδα ἐκαρφώθη εἰς τὸ μέτωπον τοῦ Σεργίου καὶ ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τουρκικὴν γλῶσσαν· «Οὕτως ἀπόλλυνται οἱ ἀπατῶντες τοὺς κυρίους των».

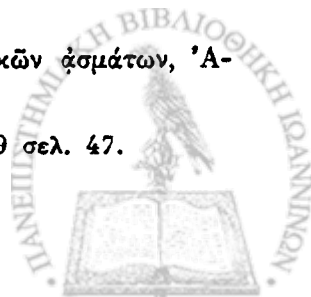
Καὶ ἔτσι μετ' ὀλίγας στιγμᾶς ὁ Σέργιος ἐκρέματο νεκρὸς εἰς τὸ μέσον τῆς Πλατείας, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν ἡλιθιότητα νὰ νομίσῃ, ὅτι θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἀπατήσῃ μέχρι τέλους τὸν Ἄλῃ Πασσᾶν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γ. Χρ. Χασιώτου: Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἡπειρον Δημοτικῶν ἀσμάτων. Ἀθήναι 1866.
2. Α. Ἰατρίδου: Συλλογὴ δημοτικῶν ἀσμάτων ἐν Ἀθήναις 1859.
3. Ἐγκυκλοπαιδεῖα Πυρσοῦ εἰς τὸ ἄρθρον «Σέργιος Διοκλητιανὸς».
4. «Χρυσάλλις» 1865 σελ. 341. Σέργιος ὁ Διοκλητιανὸς ὑπὸ Ε. Σ.
5. «Χρυσάλλις» 1866 σελ. 79 Δημοτικὸ ἄσμα Γ. Χασιώτου.
6. Κώστα Καροφύλα: Ὁ Ἄλῃ Πασσᾶς ὅπως τὸν εἶδαν οἱ περιηγηταί. Ἀθήναι.
7. Σπ. Ἀραβαντινοῦ: Ἱστορία Ἄλῃ Πασσᾶ τοῦ Τεπελενλῆ συγγραφεῖσα ἐπὶ τῆ βάσει ἀνεκδότου ἔργου τοῦ Παναγιώτου Ἀραβαντινοῦ ἐν Ἀθήναις 1895.
8. Τρύφ. Εὐαγγελίδου: Ἱστορία Ἄλῃ Πασσᾶ τοῦ Τεπελενλῆ Σατράπου τῆς Ἡπείρου (1741—1822) ἐν Ἀθήναις 1826.
9. Κλειώ: 10/22 Φεβρουαρίου 1879 ὁ Ἄλῃ Πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων ἀπόσπασμα ἐν μεταφράσει ἐκ τῆς περιηγήσεως τοῦ Ἀγγλου ἱατροῦ Χόλλανδ.
10. Ο. Πουκεβίλ: Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἢ ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος, μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Ε. Ζυγούρα ἐν Ἀθήναις 1890.
11. «Ἐστία», ἔτος Δ. 1870, σελ. 150, ἀρ. 167, ὁ Ἄλῃ Πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Γ. Χρ. Χασιώτου: Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἡπειρον δημοτικῶν ἀσμάτων, Ἀθήναι 1866.
2. Χρυσάλλις: 1866 σελ. 70, Δημοτικὸν ἄσμα.
3. Α. Ἰατρίδου: Συλλογὴ δημοτικῶν ἀσμάτων ἐν Ἀθήναις 1859 σελ. 47.

4. Ἀλχημιστής: καλεῖται ἐκεῖνος ποῦ ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀλχημείαν, ἀλχημεία δὲ εἶναι ἡ ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατὰ τὸν Μεσαίωνα εἰσαχθεῖσα εἰς τὴν Δύσιν ἀπόκρυφος χημειρική ἐπιστήμη (χημεία τὸν τρόπον τινὰ) ἀσχολουμένη περὶ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς φιλοσοφικῆς λίθου διὰ τῆς ἀποσυνθέσεως, μείξεως καὶ ἀνασυνθέσεως μετάλλων καὶ ἄλλων ὑλῶν. Εἶχε δὲ κατὰ τοὺς ἀλχημιστὰς ἡ φιλοσοφικὴ λίθος τὴν δύναμιν νὰ ἀνανεώῃ τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν καὶ νὰ μετατρέπῃ εὐτελεῖ μέταλλα εἰς χρυσόν. Ἐκ τῆς ἀλχημείας ἐκείνης ἤρχισεν ἀπὸ τὸν δέκατον ὕδρον αἰῶνα νὰ διαμορφώνεται ἡ συστηματικὴ ἐπιστήμη τῆς χημείας.

5. Τσιουβατρί; (τουρκ. τζεβαχὺρ) πᾶν βαρύτιμον κόσμημα.

6. Καζαντῶ: κερδίζω, σχηματίζω περιουσίαν, κερδίζω πολλὰ χρήματα.

7. Πεσκέσι: δῶρον.

8. Ζαμάνι: χρονικὸν διάστημα, χρόνος πολὺς, καιρὸς.

9. Γύφτικα: Θέσις πλησίον τῶν Ἰωαννίνων, ὅπως καὶ ἡ Μπουνίλα, εἰς τὰς ὁποίας, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐξετελοῦντο κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ μετέπειτα ἐκεῖνοι ποῦ ὑπέπιπτον εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν διοικητῶν ἢ κατεδικάζοντο δι' ἄλλας αἰτίας.

10. μεϊντάνι: πεδιάς—πλατεῖα,

11. τριχιάρι: τριχιά, σχοινίον.

12. μαντάμ: ἀφῶ.

13. Χαζι νές: θησαυρὸς, ταμεῖον, θησαυροφυλάκιον.

14. μαξούμι: νήπιον, μωρό, μικρὸ παιδί.

15. χαζίρι: ἔτοιμο.

16. κάντιο: (κάνδιον) κρυσταλλοποιημένη ζάχαρις

17. «Κλειώ» 10/22 Φεβρουαρίου 1879 «Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων».

18. Παρᾶς: Τὸ κατώτατον εἰς ἀξίαν τουρκικὸν νόμισμα ἴσον πρὸς τὸ 1/4 τοῦ γροσίου ποῦ κυκλοφοροῦσε ὡς χάλκινον κέρμα.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Β. ΠΑΤΣΕΛΗ

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΛΟΓΟΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΑΖΗ ΔΕΛΒΙΝΑΚΙΩΤΟΥ
ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ
ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΝ ΠΑΠΠΑ ΚΩΝΣΤΑ ΤΕΡΙΑΧΙΤΗΝ

*«Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἡμέραν,
οὔτε τὴν ὥραν ἐν ἣ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται».*

Ἄνδρες σεβαστοὶ καὶ πατέρες τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος, φίλοι συγγενεῖς καὶ γνωστοὶ καὶ τέκνα πνευματικά, ὅσοι συνήχθημεν σήμερον εἰς τὸν ἐνταφιασμόν τοῦ πνευματικοῦ μας πατρός, Κωνσταντίνου ἱερομονάχου τοῦ πρὸς κύριον ἐκδημήσαντος, βλέπω τὴν τιμὴν καὶ παράταξιν, ὅπου ἤλθετε νὰ κάμετε εἰς τὸν προκείμενον νεκρόν, ἄλλος ἀπὸ χατῆρι, ἄλλος ἀπὸ εὐγνωμοσύνην, καὶ ἄλλος ἀπὸ χρέος «ἀπόδοτε πᾶσι τὰς ὀφειλάς, λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον, τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμὴν, τῷ τὸ σέβας, τὸ σέβας, τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον». Βλέπω, λέγω, τὴν τιμὴν ταύτην, πλὴν δὲν ἀποδίδω τὴν αἰτίαν οὔτε εἰς ὑμᾶς, οὔτε εἰς τὸν νεκρόν, εἰ μὴ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὅστις χάρισας τὸ χάρισμα τῆς πνευματικῆς διαγωγῆς καὶ καταστήσας τὸν Μακαρίτην τοῦτον ἰατρὸν τῶν ψυχῶν ἔντιμον, ἠϋδόκησε νὰ γίνῃ καὶ ἡ ταφή του τιμιωτάτη, διότι «τίμιος ἐναντίον κυρίου ὁ θάνατος τοῦ ἁγίου αὐτοῦ». Ἐπροστάχθη ποτὲ ὁ θεόπτης Μωϋσῆς παρὰ θεοῦ διὰ νὰ ὀμιλήσῃ εἰς τὸν θεὸν καὶ ἀπεκρίθη «ἰσχνόφωνος εἰμι κύριε, καὶ διὰ τοῦτο οὐχ' ἱκανός, δηλ. λεπτόφωνος, βραδύγλωσσος καὶ δὲν ἠμπορῶ νὰ ὀμιλήσω». Ἐπροσκαλέσθη καὶ ἐγὼ σήμερον διὰ νὰ ὀμιλήσω ἐνώπιον τοῦ ἱεροῦ καὶ λαμπεροῦ τούτου συλλόγου, ὀμιλίαν αἰφνίδιον, ὀμιλίαν χωρὶς προϋπάρχουσας εἴδησιν καὶ προετοιμασίαν. Ὅθεν δικαίῳ τῷ λόγῳ ἔπρεπε νὰ ἀποκριθῶ καὶ ἐγὼ εἰς τοὺς προσκαλέσαντάς με τό, οὔπω συνέταγμα, «οὔπω καιρός», ἢ οὐχ' ἱκανός εἰμι κύριοι. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἰς τὸν μακαρίτην πατέρα τοῦτον ὕκον χρέος μὲ ὑποχρεοῖ, παρίσταμαι καὶ ἐγὼ τούτῃ τῇ ὥρᾳ ἐν τῷ μέσῳ ὑμῶν ἵνα ἀποδώσω τὸ χρέος τῆς εὐγνωμοσύνης ὅσον δυνηθῶ.

Ἐὰν ἀποθάνῃ Βασιλεὺς ἐπὶ τῆς γῆς, βλέπει τις κρότον μέγαν, θρῆνον πολύν, συναγωγὴν λαῶν καὶ παράταξιν ἀρχόντων ἀρχομένων, ἧτις συνοδεύει τὸ λείψανον αὐτό, καὶ τὸ παραπέμπει εἰς τὸν τάφον. Ἐὰν δ' ἀποθάνῃ ἄνθρωπος πτωχὸς καὶ ταπεινὸς εὐθύς περικυκλώνουν αὐτὸν γυνὴ καὶ τέκνα, συγγενεῖς γνωστοί, μετὰ θρήνων καὶ κλαυθμῶν ἀσπαζόμενοι τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν θάπτουσι τὸν νεκρόν.

Ἐὰν δὲ ἀποδημήσῃ πρὸς κύριον ἱερομόναχός τις καὶ σεβάσμιος ἀνὴρ, πολλὰ ὀλίγον μέλλει τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν κοινὸν κόσμον! ὀλίγοι εἶναι ἐκεῖνοι ὅπου κλαίουσιν, καὶ σπάνιοι οἱ ἀπὸ καρδίας στενάζοντες περὶ καλογῆρων! καὶ διατὶ τοῦτο, ἀθλιοὶ καλόγηροι! διότι λέγουσιν, ἠρνήθημεν τὸν κόσμον καὶ τὰ τοῦ κόσμου καὶ διὰ τοῦτο μισεῖ ἡμᾶς ὁ κόσμος! ἀλλὰ τὸ ἐναντίον βλέπω σήμερον μὲ θαυμασμόν μου εἰς τὸν προκείμενον νεκρόν, εἰς τὸν σεβάσμιον πνευματικόν, λέγω, τὸν ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενόμενον παππᾶ Κώνστα, πλούσιοι καὶ πένητες συνήχθησαν, νέοι καὶ γέροντες πάροικοι καὶ ἐγχώριοι, ποιμένες καὶ διδάσκαλοι τοῦ χριστεπωνύμου λαοῦ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ περιχώρων τούτων. Ὅλοι μας συνήχθημεν σήμερον σκυ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 42.

θρωπάζοντες μετὰ συγγενῶν καὶ φίλων διὰ τὸν θάνατον τοῦ κοινοῦ πατρὸς τούτου καὶ τὴν στέρησιν τοῦ ἱατροῦ τῶν ψυχῶν, πρὸς ὃν ἐφώνη ὁ Κύριος ἄχρι τοῦδε «βόσκει τὰ ἀρνία μου, παππᾶ Κώνστα, ποιμενε τὰ πρόβατά μου», ἀλλ' ὄλους μας μᾶς συνήθροισε σήμερον ἡ ταφή σου, σεβαστέ πάτερ, διότι ἀποστολικῶς εἰπεῖν ἔγινες τοῖς πασι τὸ πᾶν, ἵνα τοὺς πάντας κερδήσῃς. Ἡ ἐνάρετος ζωὴ του βέβαια, ἀδελφοί, καὶ τὰ καλὰ φερσίματά του εἰς τὸν κόσμον ἔκαμαν τὸν κοσμαγάπητον, σεβασμιον καὶ ἀνθρώποις χρήσιμον, διὰ τοῦτο μὲ λύπην συνήχθημεν σήμερον, μέλλοντες τούτῃ τῇ ὥρᾳ νὰ χωρισθῶμεν, στερούμενοι τῆς παρουσίας του καὶ φιλίας του εἰς αἰῶνας. «Ἴδου ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐλήλυθεν ἵνα σκορπισθῆτε ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια καὶ ἐμὲ μόνον ἀφήτε». "Ὁλος ὁ χορὸς τῶν πεπαιδευμένων καὶ ρητόρων, ὅσοι ἐγκωμιάζουσι, ἀρχίζουσι ἀπὸ πατρίδας καὶ γένους, πλὴν ἐγὼ ἐπειδὴ ἔχων ὕλην τὴν ἀρετῆν, δὲν εὐκαιρῶ νὰ ὀμιλῶ περὶ κτηρίων καὶ πολυτελῶν πραγμάτων, οὔτε περὶ λαμπρότητος γένους, τὰ ὅποια εἶναι τυχηρὰ καὶ μηδέν, ὡς πρὸς τὴν ἀρετῆν τοῦ ἀνδρὸς τούτου ὅστις (μὲ ὄλον ὅτι κατὰ τὸ γένος του καὶ οἱ γονεῖς του δὲν ἦσαν εὐκαταφρόνητοι) ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων, φέρων τὸν σπόρον τῆς ἀρετῆς εἰς τὴν ψυχὴν του, ἀνετράφη εὐσεβῶς καὶ ἐντίμως. Ὑπανδρευθεὶς ἐμέθεξε καὶ ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια, καὶ διὰ τὴν καθαρότητα τῆς ζωῆς του, καὶ ἰκανότητα τῆς ψυχῆς του, τὸν ἐπροβίβασεν ἡ χάρις τοῦ παναγίου πνεύματος εἰς τὸν βαθμὸν τῆς ἱεροσύνης θεαρέστως, ἠξιώθη καὶ τῆς χάριτος τοῦ βαθμοῦ εἰς τὴν πνευματικὴν πατρότητα, ὅπου ἀγωνιζόμενος ἀποστολικῶς ἔτρεχεν εἰς τοὺς ἁμαρτωλοὺς ὡς ἱατρὸς εἰς τοὺς ἀσθενεῖς εἰς τοὺς λυπημένους ὡς παρηγορητῆς, εἰς τοὺς ἐργάτας τῆς ἀρετῆς ὡς συμβοηθὸς αὐτοῖς, εἰς τοὺς ὀρφανοὺς ὡς πατήρ, εἰς τοὺς φίλους ὡς φίλος, εἰς τοὺς κοσμικοὺς ὡς κοσμικὸς καὶ εἰς τοὺς πάντας ὡς πᾶς «τοῖς πᾶσι τὰ πάντα γέγονα, ἵνα τὰ πάντα κερδήσω». Ὁ καρπὸς τῆς ἀρετῆς τούτου τοῦ ἀνδρὸς εἶναι φανερὸς εἰς ὄλους μας ἐδελφοί καὶ πατέρες, διότι γινώσκουν ὅτι αἱ ἀρεταὶ πόνῳ κτῶνται καὶ μόχθῳ κατορθοῦνται, ἔτρεχεν ἀόκνως νύκτα καὶ ἡμέραν εἰς πᾶσαν χώραν καὶ πόλιν τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ζητῶν τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ψυχικὴν. νὰ λέγῃ τις πόσους ἀσεβεῖς μετέφερεν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν διὰ τοῦ βαπτίσματος; καὶ πόσους χριστιανοὺς αἰχμαλώτους ἐλύτρωσεν ἀπὸ τὴν ἄρνησιν τῆς πίστεως, καὶ ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ διαβόλου; πόσους δὲ διὰ τῆς ἐξομολογήσεως καὶ μετανοίας ἐπλυνε καὶ ἐθεράπευσε καὶ καθάρισας αὐτοὺς τοὺς ἕκαμεν ὡς τοὺς κληρονόμους ἀξίους τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν; τὰ χρήματά του καὶ τὰ γρόσια του (ἅτινα ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου του ἀπήλαυσε) ἔγιναν τροφή τῶν ἀνθρώπων του, πρὸς οὓς εἶχε χρέος πατρικόν, ἐλεημοσύνην τῶν πτωχῶν, ἔξοδα τῆς ταφῆς του, βοήθεια τοῦ μοναστηρίου του καὶ τῆς πατρίδος του, καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ ὠφέλεια τῆς ἀνθρωπότητος. Εἶθε λοιπὸν τὰ παραδείγματα του, νὰ τὰ μιμηθοῦν ὅλοι οἱ ὅμοιοί του ἐκ τοῦ ἱεροῦ τάγματος καὶ οἱ ἱερομόναχοι καὶ πνευματικοί, ὡς ζωηφόροι ἄγγελοι τοῦ οὐρανοῦ πατρὸς ἐπὶ τῆς γῆς νὰ θησαυρίζουν θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς, καὶ ἔχι ἐπὶ γῆς. Ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεὺς, ποῦ συζητητῆς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ; ἵνα συγκρίνωμεν τὰ ἔργα ἐκείνου μὲ τὴν ἀρετῆν καὶ πράξεις τούτου; Ἦσαν ἀξιοὶ ἄρα γε νὰ παραβληθῶσι μὲ τοῦτον, ὅσοι πνευματικοὶ καὶ ποιμένες τρυπωμένοι εἰς τὸ κελὶ τους; καὶ ἀντὶ νὰ τρέχουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ζητοῦντες τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον, νὰ καρτεροῦν νὰ πηγαίνῃ ὁ ἁμαρτωλὸς νὰ τοὺς εὕρῃ; τὸ πρόβατον νὰ εὕρισκῃ τὸν ποιμένα καὶ ὄχι ὁ ποιμὴν τὸ πρόβατον; «ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Τοιοῦτος λοιπὸν χρηματίσας ὁ μακαρίτης οὗτος τὴν πίστιν τετήρηκε, τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισται, ἐβόσκησε τὰ ἀρνία του, ἐποίμανε τὰ πρόβατά του, ἐχάρη τὴν νεότητά του, ἠγάπησε τὸν πλησίον του, ἐλάτρευε τὸν θεὸν μέχρι γῆρας καὶ ἠὔξησε τὸ πνευματικὸν τάλαντόν του. "Ὅθεν δικαίως ἀκούει σῆ-

μερον τό, ὦ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, ἐπὶ ὀλίγα ἢ πιστός, ἐπὶ πολλῶ σὲ καταστήσω, εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου χαίρων, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος, ὅσον καθαρός, ὅσον ἀμεμπτός καὶ ἂν σταθῇ, πάντοτε ὑπόκειται εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ πταῖσμα «οὐ γὰρ ἐστὶν ἄνθρωπος, ὃς ζήσεται καὶ οὐχ' ἁμαρτήσῃ». Οὐδ' ἂν μίαν ἡμέραν ὑπάρχη ὁ βίος αὐτοῦ (λέγει ὁ Ἰώβ) καὶ διὰ τί τοῦτο; διότι (λέγει ὁ Προφητὰναξ Δαβὶδ) «ἰδοὺ γὰρ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην, καὶ ἐν ἁμαρτίαις εἰκόσθησέ με ἡ μήτηρ μου». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακαρίτης οὗτος πατὴρ ὡς ἄνθρωπος ὢν σάρκα φορῶν, τὸν κόσμον οἰκῶν, καὶ μετὰ ἀνθρώπων συζῶν, ἴσως ἔσφαλλεν καὶ αὐτός. Ἴσως ἔβλαψεν ἢ ἐπὶκράνεν τινα (διὰ τὴν ἐκπληρώσωμεν τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου λέγοντος «ἐὰν ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτοῖς, ἀφήσῃ καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος»), πρέπει νὰ ἐκφωνήσωμεν ὅλοι ἀπὸ ψυχῆς καὶ καρδίας ὁ θεὸς συγχωρῆσαι! (τρεῖς) καὶ τάξειν αὐτὴν διὰ πρεσβειῶν τῆς σήμερον ἑορταζομένης ἀγίας Ἄννης καὶ δι' εὐχῶν τῶν πανοσιωτάτων ἡγουμένων καὶ ἱερέων, ἐν κόλποις Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ! ἔνθα ἀπέδρα πᾶσα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός, ἡμᾶς δὲ παραλαβὼν ἐν μετανοίᾳ καὶ ἐξομολογήσει νὰ μᾶς ἀξιῶσῃ ἅπαντας τῆς ἐπουρανίου αὐτοῦ Βασιλείας, ἀμήν!

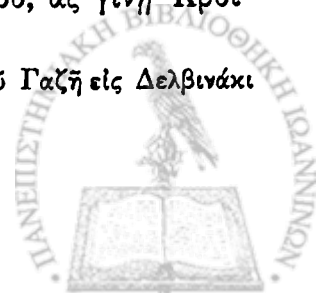
ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΝ ΔΕΛΒΙΝΑΚΙΩΤΗΝ⁽¹⁾

«Ἄδελφοί, ἐὰν τε ζῶμεν τῷ κυρίῳ ζῶμεν, ἐὰν τε ἀποθνήσκωμεν τῷ κυρίῳ ἀποθνήσκομεν, εἴτε γὰρ ζῶμεν, εἴτε ἀποθνήσκομεν, τῷ κυρίῳ ἐσμέν». (Παῦλ. Ἀπ.)

Εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, τίμιοι προεστῶτες καὶ πρόκριτοι καὶ λοιποὶ συμπατριῶτες, ὅσοι σήμερον ἐσυναχθήκετε εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦτον τοῦ σεβασμίου ἀνδρός, βλέπω ὅτι ἐσυναχθήκετε πολλοὶ καὶ περίεργοι, ὡσὰν νὰ μαζωχθήκετε εἰς καμμίαν ἱεράν πανηγυριν καὶ δὲν ἤξεύρετε, ὅτι ἐμαζωχθήκετε ὁ καθ' ἕνα νὰ ἰδῆτε τὸ πανηγῦρι τοῦ θανάτου σας; Ἡ δὲν ἤξεύρετε, ὅτι σήμερον εἶναι τὸ σεργιάνι μας εἰς τὸ πανηγῦρι τοῦ διδασκάλου μας καὶ αὐριον εἰς ἡμᾶς; διότι ποῦ δὲν ἐμβαίνει, ἢ δὲν εἰσχωρεῖ ὁ θάνατος; θάνατος εἰς τοὺς πτωχοὺς, θάνατος εἰς τοὺς πλουσίους, θάνατος εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ δυνάστας, καὶ πάντας τοὺς κοσμοκράτορας, θάνατος εἰς τοὺς διδασκάλους καὶ σοφοὺς. Δὲν ἠμπορέσατε ἄρα γε, ὦ σοφοὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς οἰκουμένης, νὰ ἀποφύγητε τὸν θάνατον μὲ τὴν σοφίαν τῆς ἐπιστήμης σας; Δὲν ἠμπορέσαμεν, λέγουσι, διότι «ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου μωρία ἐστὶ παρὰ τῷ θεῷ». Τοῦτο βεβαιοῖ καὶ ὁ σοφὸς Σολομὼν λέγων: «κἂν γὰρ τις ἦ τέλειος ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τῆς ἀπὸ σοῦ σοφίας ἀπούσης, εἰς οὐδὲν λογισθήσεται». Μὰ ἐσεῖς, ὦ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ δυνάσται, δὲν ἠμπορέσατε μὲ τὴν δύναμιν τῶν στρατευμάτων καὶ χρημάτων σας, νὰ ἀντιπαραταχθῆτε εἰς τὸν θάνατον, καὶ νὰ τὸν ἀποδιώξητε ἀπὸ τῆς παλάτιας σας; Ὅχι δὲν ἠμπορέσαμεν, λέγουσι, διότι πᾶσα ἐξουσία τούτου ἄνωθεν ἐστὶ δεδομένη, καθὼς καὶ «πᾶν δῶρημα τέλειον ἄνωθεν ἐστὶ καταβαῖνον». Ἰδοὺ λοιπὸν καὶ οἱ σοφοὶ καὶ οἱ βασιλεῖς τί ἀποκρίνονται περὶ θανάτου. Ἡμεῖς δὲ τί συνάγομεν ἐκ τούτου, οὐδὲν ἄλλο, εἰμὴ κατὰ τὸ σοφὸν «ἄπερ ἡ φύσις συνέστησεν ἢ φύσις καὶ διαλύσῃ» (Κλεάνθης). Ὅθεν ὅσῳ καὶ ἂν ζήσῃ ὁ ἄνθρωπος πάλιν θὰ ἀποθάνῃ. «Θανεῖν πέπτρωται πᾶσι, κἂν ἐν οἰκίσκῳ τις ἤρξαι αὐτοῦ τηρῆ» (Δημοσθένης). Ἐζῆσεν ἀληθινὰ ὁ μαθουσάλας χρόνους 960, ἀλλ' ἀπέθανεν. Ἐζῆσεν ὁ Ἀβραάμ χρόνους 175 ἀλλ' ἀπέθανε καὶ αὐτός, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι, διότι γῆ ἦν καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση, λέγει ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπον.

Ἄς ἀπαλαύσῃ λοιπὸν τις τὰ ἀγαθὰ ὅλου τοῦ κόσμου τούτου, ἃς γίνῃ Κροῖ-

1. Ὁ Ἱερομόναχος Κωνσταντῖος Σπ. Φλέντος ἦτο διδάσκαλος τοῦ Γαζῆ εἰς Δελβινάκι ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη εἰς τὸ σχολεῖον ὡς διδάσκαλος.

σος με τους πολλούς θησαυρούς, ἄς γίνῃ Μήδας φεβερὸς καὶ Σαρδανάπολος με τὰ πολλὰ τὰ τζάκια καὶ καρβαλικεύῃ, τὰ ἐκλεκτὰ ἄτια(1) τῆς Ἀραβίας με διαμαντένιες σέλαις, ἄς κατάγεται ἀπὸ μεγαλοδόξους πόλεις, ἄς γίνῃ σοφὸς καὶ ζηλευτός, αὐτὸς ἔχει νὰ ἀποθάνῃ, ὡς καὶ ἐν τῇ μακαρίᾳ τῇ λήξει γενόμενος ἡμέτερος διδάσκαλος, κύριος Κωνστάντιος, σπέρμα, γέννημα καὶ ἀνάθρεμμα τῆς χώρας μας καὶ πατρίδος μας ταύτης Δελβινακίου, ἡ ὁποία ἐπαινεῖται πανταχοῦ, ὄχι μόνον διὰ τὴν καλὴν καὶ πολλὴν τοποθεσίαν ὅπου ἔχει, ἀλλὰ καὶ διὰ κάμποσα προτερήματα, ὅπου ἔδειξαν εἰς πολλὰς περιστάσεις καὶ οἱ συμπατριῶται μας, διότι, ἐάν τις ἐξετάσῃ, φίλοι καὶ ἀδελφοὶ συμπατριῶται, τὴν πατρίδα μας εἰλικρινῶς, θέλει ἰδῆ ὅτι αὐτὴ κατὰ τὴν δυνάμιν της, εὐγαλεν ἄνδρας φρονίμους καὶ συνετοὺς πολλοὺς, εὐγαλε πλουσίους καὶ ὑπερπλουσίους, εὐγαλε σπουδαίους καὶ πεπαιδευμένους ὄχι ὀλίγους, τῶν ὁποίων πρῶτος ἦτο ὁ παρὼν σεβαστὸς μας διδάσκαλος, τοῦ ὁποίου ἡ προκοπὴ καὶ ἡ ὑπόληψις δὲν θέλει ἀλησμονηθῆ ποτε (ὁ κλέος οὔποτε ὀλεῖται). Τέλος πάντων εὐγαλεν ἡ πατρίς μας τοιοῦτους ἀξιόλους ἄνδρας, οἵτινες τριάντα τρεῖς χρόνους ἐφύλαξαν τὴν σωτηρίαν καὶ ὑπόληψιν τῆς πατρίδος των. Πρῶτον μὲν με τὴν βοήθειαν τοῦ Ὑψίστου, καὶ δεύτερον με τὴν ἀξιότητά τους ἔδειξαν εἰς τοὺς κινδύνους ἀρετὴν καὶ ἀξιότητα καὶ οὔτε τὴν πατρίδα ἄφησαν νὰ πωληθῆ, καὶ σχολεῖον ἐσύστησαν ἑλληνικόν. Δὲν λέγω ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια, με τὸ ὁποῖα ἐπεριτοίχισαν καὶ περιεκύκλωσαν τὴν χώραν. Δὲν λέγω καλλαῖς συνήθειαις. Δὲν λέγω ἐλεημοσύνας ὅπου κάμνει ἡ πατρίς μας εἰς τὴν φιλοξενίαν ὅπου ἔχει. Τοῦτο ἄς τὸ ὁμολογήσουν οἱ ξένοι καὶ διαβάται, καὶ ὅσοι τὸ ἐδοκίμασαν, ἐγὼ δὲ δικαίως ἡμπορῶ νὰ εἰπῶ τοῦτο τοῦ Σολομῶντος εἰς τὰ περὶ πατρίδος μου «πολλοὶ μὲν χῶραι ἐκτήσαντο δύνανιν, πολλοὶ δὲ πλοῦτον καὶ κάλλος, σὺ δὲ καὶ ὑπερῆρας αὐτάς, ὃ πατρίς».

Ἄλλ' ἵνα μὴ πολυλογῶ, στρέφω τὸν λόγον μου εἰς τὸν προκείμενον νεκρὸν Κωνστάντον τὸν διδάσκαλον, ὁ ὁποῖος καταγόμενος ἀπὸ τοιαύτην πατρίδα καὶ γεννηθεὶς εἰς αὐτὴν ἀπὸ γονεῖς τιμίους καὶ αὐτόχθονας πατριώτας ἔδειξε μακρόθεν ὅτι ἔχει νὰ τιμήσῃ καὶ θεὸν καὶ πίστιν καὶ πατρίδα καὶ γονεῖς καὶ συγγενεῖς του. Διότι νέος ὢν καὶ παῖς ἀνετράφη με τιμιότητα καὶ φρονιμάδα, καὶ με ὄλα τὰ χρηστά ἤθη, φθάσας δὲ εἰς τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν, ἀντὶ νὰ νυμφευθῆ ἄνθρωπον ὁμοιοπαθῆ, ἐνυμφεύθη τὴν ἱερομοναχικὴν ἱεροσύνην, ἀντὶ νὰ ζηλεύσῃ τὰς ἐγκοσμίους ἀπολαύσεις, ἐπροτίμησε τὰ οὐράνια ἀγαθὰ καὶ χαρίσματα, ἐπῆγεν εἰς τὴν ξενητείαν, ἐσπούδασεν, ἐπρόκοψε, καὶ δὲν ἠρνήθη τὴν πατρίδα του, ὡς ἓνας ἄκληρος καλόγηρος ὅπου ἡμποροῦσε νὰ τὸ κάμῃ καὶ καθὼς τὸ ἔκαμαν πολλοί, ἀλλ' ἔτρεξεν ὀπίσω πάλιν ὡς ἓνας φαμπιλίτης, διὰ νὰ τὴν εὐεργετήσῃ καὶ νὰ τὴν φωτίσῃ εἰς ὄλα τὰ κακὰ τῆς δυστυχίας της, ἐφέρθη φρονιμώτατα καὶ ὠφέλησεν αὐτὴν ἀξιόλογα, ὄχι μόνον με τὴν σπουδὴν, ἀλλὰ καὶ με τὴν ζωὴν του ἔδραμεν εὐθύς ὅπου τὸν ἐστείλαμεν καὶ ἐθυσιάσθη ἀληθινὰ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος του. Αὐτὸς πλέον τὸ ἔργον τετέλευκε, τὴν πίστιν τετήρηκε, τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγωνίσαστο. Ἐκαμεν λέγω ὁ σεβάσμιος ἡμῶν εὐεργέτης τὸ χρέος του καθ' ὅλον ὑπὲρ τὴν δυνάμιν του, καὶ διὰ τοῦτο φαίνεται εὐαρεστήσας τῷ κυρίῳ ἐδικαιώθη νὰ περάσῃ εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, διότι φωνάζει ὁ θεὸς εἰς τοιοῦτους ἀνθρώπους διὰ τοῦ προφήτου λέγων «τελεῦτα, καὶ ἀνάβηθι πρὸς με». Ὅθεν διωρίσθη νὰ ἀσθενήσῃ ὁ ἄνθρωπος, νὰ ἐξομολογηθῆ καὶ νὰ διορθωθῆ εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς του, εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς φιλατίας του αὐταδέλφης, νὰ ταφῆ εἰς τὰ μνήματα τῶν γονέων του, καὶ εἰς τοὺς κόλπους τῆς γλυκυτάτης πατρίδος του μ' ἐνταφιασμὸν ἔνδοξον ἀπὸ ὅλους του τοὺς συμπατριώτας του, καὶ με τίμιον καὶ νόμιμον θάνατον (τίμιος ἐναντίον κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτῶν). Τοιοῦτοι ἄνδρες, φίλοι καὶ ἀδελφοὶ συμπατριῶται, ὀλίγοι φαίνονται εἰς τὸν κόσμον, καὶ μάλιστα εἰς τὰ μέρη ταῦτα τῆς Ἡπείρου ἄλλος

1. Ἴπποι.

δὲν ἐφάνη τοιοῦτος κατὰ τὰ ἔργα, παρὰ ὁ πρῶν ἐν Ἰωαννίνοις διδάσκαλος Μπαλάνος. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν εὐεργέτησε τὴν πατρίδα του, χρηματίσας εἰς τὴν εὐτυχίαν της, οὗτος δὲ εἰς τὴν δυστυχίαν τῆς πατρίδος του ἠύξησε τὸ τάλαντόν του, καὶ ἐκεῖνος μὲν διδασκαλεύων ἐπὶ τῆς εὐτυχίας τῶν Ἰωαννίνων εἶχε πολλὰ μέσα καὶ βοηθείας εἰς τὴν ὠφέλειαν τῆς πατρίδος του, οὗτος δὲ ἐστερεῖτο πολλῶν. Καὶ ἐκεῖνος μὲν εἰς τὴν εὐτυχισμένην πόλιν τῶν Ἰωαννίνων καὶ μεγαλόπολιν, ὅσον ὠφελοῦσε τόσο ἀὐτωφελεῖτο, οὗτος δὲ χωρὶς νὰ ἔχη καμμίαν ἀὐτωφέλειαν, ὠφέλησε καὶ εὐεργέτησε τὴν πατρίδα του μέχρι θανάτου. "Ὅθεν κάθε κριτικὸς ἄνθρωπος καὶ ἀφειλοπρόσωπος ἠμπορεῖ νὰ εἶπῃ, ὅτι ὁ διδάσκαλός μας εἶναι πλέον ἐπαινετός, ὄχι μόνον ἀπὸ ἓνα καὶ δύο, ἀλλὰ τολμῶ εἰπεῖν, ἀπὸ ὅλους τοὺς σημερινούς διδασκάλους (πλὴν τινῶν) καὶ διὰ πολλὰ ἄλλα αἴτια, ἐξόχως ὅμως διὰ τὰ ἐξῆς κυριώτερα.

Ἡ ἀρετὴ διαιρεῖται κατὰ τοὺς φιλοσόφους εἰς 4 μέρη, εἰς ἀνδρείαν, εἰς φρόνησιν, εἰς σωφροσύνην καὶ εἰς δικαιοσύνην. Ἄς ἰδῶμεν λοιπὸν ἂν ἦταν ἐνάρετος ὁ μακαρίτης. Εἶναι ὁμολογούμενον ὅτι κάθε ὑπομονητικὸς καὶ ἀφοβὸς ἄνθρωπος εἶναι οὐδὲν ἄλλο, εἰ μὴ ἀνδρείος, κατὰ τὴν ψυχὴν, ὅ ἐστι γενναϊόψυχος. Τώρα ὅλοι μας τὸ γνωρίζομεν, πόσον ὑπομονητικὸς καὶ πόσον ἀφοβὸς καὶ ἀπτότητος ἦταν ὁ μακαρίτης, ὥστε καὶ δεσμευθεὶς μαζῆ μετὰ τὸ αἰδεσιμώτατον οἰκονόμον, ὡς κακοῦργος εἰς κακούργους, ποσῶς δὲν ἐφοβήθη, ἀλλὰ πάντα ὑπέμεινε διὰ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, ἀπὸ τὸ ὅποῖον καὶ συνάγεται ἡ γενναϊοψυχία του. "Ὅλοι μας τὸ γνωρίζομεν πόσον φρόνιμος ἦταν ὁποῦ καὶ μετὰ καλοὺς καὶ μετὰ κακοὺς ἐστάθη πάντα φίλος καὶ ἠγαπημένος, καὶ δὲν ἀνακατώθη, οὔτε ἐσυγχίσθη ποτὲ μετὰ τοὺς προεστῶτας τῆς χώρας ἢ μετὰ ἱερεῖς ἢ μετὰ ἀρχιερεῖς, ἀλλ' ὅλοι τὸν ἀγαποῦσαν καὶ τὸν ἐθαύμαζον διὰ τὴν φρονιμάδα του. "Ἄνθρωπος νέος, ἄνθρωπος ἀνύπανδρος, μέσα εἰς τὸν κόσμον ἐζοῦσε μετὰ (λέξις δυσανάγνωστος) καὶ ἀναπαύσεις, καὶ τόσο σῶφρων ἐστάθη, καὶ τόσο ἐφύλαξε τὸ χαρακτῆρα τῆς διδασκαλίας του, καὶ τὴν ὑπόληψιν τῆς ἱερωσύνης του, ὥστε κανένας λεκὲς δὲ τοῦ ἐκόλλησεν, οὔτε καμμία κατηγορία σαρκικῆ τοῦ ἔγινεν. Αὐτὸς ὄχι μόνον ὡς λογικὸς κανένα δὲν ἠδίκησεν τὴν ζωὴν του, ἀλλὰ ἔχων παράδειγμα καὶ τὸν προφήτην Δαβὶδ λέγοντα «ἀδικίαν ἐμίσησα καὶ ἐβδελυξάμην, τὸν δὲ νόμον σου ἠγάπησα», παρέβλεπε καὶ τὸ δίκαιόν του, διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς τὴν ἀδικίαν, καὶ ἀρπαγὴν, καὶ πλεονεξίαν. Πλὴν ἠμπορεῖ νὰ εἴπῃ τις τόσο ἀγιος ἐστάθη αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος καὶ δὲν ἔκαμε κανένα σφάλμα ἢ ἀμαρτήμα; "Ὅχι δὲν τὸ λέγω αὐτό, ὁ Θεὸς μόνος ἦνε ἀναμάρτητος, ἄνθρωπος δὲ οὐδεὶς, διότι «οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, ὃς ζήσεται καὶ οὐχ ἀμαρτήσῃ». Αὐτὸς ἔζησεν ἐν ἀνθρώποις, καὶ ὡς ἄνθρωπος βέβαια, ἤμαρτεν, ἢ ἔπταισε κανενός. Ἐνδέχεται νὰ ἐμάλωσε μετὰ κανένα, καὶ δὲν ἐπρόφθασεν, ἢ δὲν ἠμπόρεσεν, ἢ καὶ δὲν ἠθέλησε ζῶν νὰ συγχωρηθῇ, τί πρέπει νὰ κάμῃ τώρα ἀποθανών; νὰ ἀναστηθῇ ὑπίσω διὰ νὰ ἔλθῃ νὰ σοῦ ζητήσῃ συγχώρησιν, χριστιανέ; Τοῦτο καὶ αὐτὸς τὸ θέλει, πλὴν δὲ τὸ ἔχει εἰς τὸ χέρι «ὡς κριτὴν γὰρ ἀπέρχομαι, λέγει, ἔνθα προσωποληψία οὐκ ἔστι». Νὰ μὴ τὸν συγχωρήσῃς καὶ σὺ πάλιν; δὲν θὰ συγχωρήσῃ καὶ ἐσένα ὁ Θεός, καὶ ἰδοὺ τί λέγει ὁ Χριστός: «ἐὰν ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα, ἀφήσει καὶ ὁ πατήρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος». "Ὅθεν ὡς χριστιανοὶ καὶ συμπατριῶτες, ὡς φίλοι καὶ ἔδελφοί, ὡσὰν ὁποῦ εἶχαμεν τὸν μακαρίτην ἓνα εὐεργέτην μας, ἐν καύχημα τῆς πατρίδος καὶ στυλὸν τῆς ἐκκλησίας μας, ἄλλο χρέος δὲν ἔχομεν ἀναγκαϊότερον εἰς αὐτὸν κατὰ τὸ παρὸν παρὰ νὰ βοηθήσωμεν καὶ νὰ παρηγορήσωμεν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, λέγοντες κοινῶς καὶ μεγαλοφώνως ὅλοι μας ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας τρεῖς τό, ὁ Θεὸς συγχωρήσαι, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ! ὁ Θεὸς συγχωρήσαι! ὁ Θεὸς συγχωρήσαι, καὶ τάξειν αὐτὴν ἐν κόλποις Ἀβραάμ, Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ, ἔνθα καὶ ἡμᾶς ἀπαντας ἀξιῶσαι! γένοιτο!

(Συνεχίζεται)

Ἱερέως ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑ·Ι·ΣΙΟΥ

ΜΙΚΡΑ ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΒΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΚΟΝΙΤΣΗΣ*

Ι'

ἹΑ ΔΕΙΑΙ ΣΤΕΦΑΝΩΜΑΤΟΣ

Κατωτέρω παραθέτομεν ἐν φωτοτυπία τὰς διαφόρων τύπων ἀδείας Στεφανώματος, ἐκδοθείσας ὑπὸ τῶν τότε Ἐπισκόπων καὶ τῶν ἀρχιερατικῶν αὐτῶν Ἐπιτρόπων, τῶν Μητροπόλεων α') Ἰωαννίνων καὶ Βελλᾶς, καὶ β') Βελλᾶς καὶ Κονίτισης, τὰς ἐπονομαζομένας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην «Βούλας».

Ἡ ὀνομασία αὕτη ἐδόθη εἰς αὐτὰς ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι αὐταὶ ἔφερον τὴν ἰδιότυπον σφραγίδα ἐνὸς ἐκάστου τῶν Ἀρχιερέων, μὲ τὰ ἀρχικά ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Γράμματα τοῦ ὀνόματός των καὶ τῆς Ἐπισκοπῆς αὐτῶν, ὡς καὶ τὸ ἔτος τῆς ἐνθρονίσεώς των.

Μία ἐξ αὐτῶν ἢ τοῦ 1895 φέρει ἐπικεφαλίδα «εἰς ἔλλειψιν βούλας». Ἡ ἐπικεφαλὶς αὕτη ἐγράφετο ὅταν βέβαια ἐξηντιλοῦντο αἱ ὑπὸ τῶν Μητροπόλεων εἰς τοὺς ἀρχιερατικούς των Ἐπιτρόπους ἀποστελλόμεναι ἀδειαι, ὡς τοῦτο εἶναι εὐνόητον.

Σχετικῶς δὲ διὰ τὰς βούλας αὐτὰς διαλαμβάνει καὶ τὸ ἐν τῇ παρουσίᾳ ὑπ' ἀρ. 24 (Κεφ. Ζ') ἔγγραφον τοῦ 1856 ὡς ἐξῆς :

« . . . . . ζητῶν συνάμα νὰ σοὶ στείλωμεν καὶ ἀδείας στεφανώματος τοῦ πρώτου γάμου : ἀπαντῶντες σοὶ ἐξαποστέλλομεν πρὸς τὸ παρὸν εἴκοσι βούλας τοῦ πρώτου γάμου. . . . .

ἐν Ἰωαννίνοις 1856 φευρ(ουαρίου) 12

† ὁ Ἰωαννίνων καὶ Βελλᾶς Παρθένιος».

κάτωθεν τούτου :

«τὰς ἄνωθεν 20 : βούλας εἴκοσι ἔλαβα παρὰ τοῦ χρυσάνθου ἱερομονάχου τοῦ πρώτου γάμου.

1856 τῇ 12 μαΐου 1856 κόνιτζα

Οἰκονόμος Π(απᾶ) Ἰωάννης».

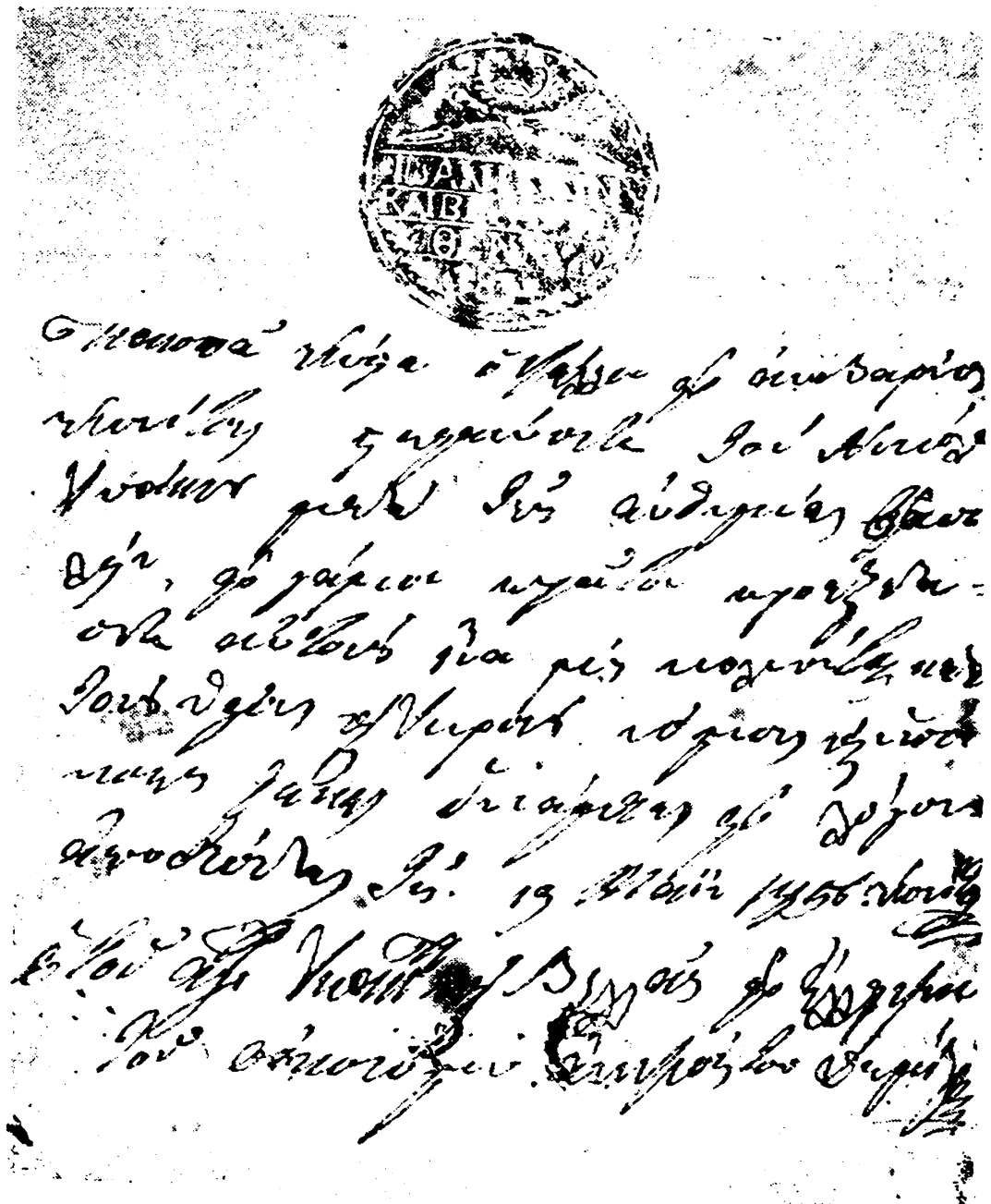
Ὁ λόγος δὲ διὰ τὸν ὁποῖον ἡμεῖς συμπεριλαμβάνομεν καὶ αὐτὰς ἐν τῇ παρουσίᾳ, εἶναι : ἀφ' ἐνὸς μὲν ὅπως διασώσωμεν ἱστορικῶς τοῦλάχιστον τοὺς τύπους τῶν σφραγίδων αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅπως διευκολύνωμεν καὶ τὸν μελετητὴν τῆς αὔριον ἵνα εὐχερέστερον σχηματίσῃ γνώμην περὶ τῶν ἐν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 38.

γένει ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας ἐν Ἠπείρῳ.

Ἔπονται δὲ αἱ φωτοτυπία αὐτῶν κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ὡς ἑξῆς :

Πανομοιότυπον ἀδείας στέψεως τοῦ 1856 μετὰ τὴν εἰδικὴν σφραγίδα τοῦ Ἰωαννίνων καὶ Βελλᾶς Παρθενίου.

Ημερας οι εφημεριδες εις εαν
 ημερας ημερολογου ευσταθως τον
 λογου. ελευθεριας του κ. κ. κ. κ.
 ημερας του ημερας ημερας
 ημερας του ημερας ημερας
 ημερας του ημερας ημερας
 ημερας του ημερας ημερας

24

Πανομοίωτον άδειας στέψεως του 1875 με την ειδικήν σφρα-
 γίδα του Έπισκόπου Βελλάς και κονίτης Γερμανού.

ΙΑ'

Κατάλογοι Ἐπισκόπων Βελλᾶς

α') Παναγιώτου Ἀραβαντινοῦ¹

« . . . . . Ἀρχιερεῖς αὐτῆς ἀναφέρονται

Μανουήλ	1233
Ἀντώνιος	1564
Νικόλαος	1720
Γερμανός	1729
Θεοδόσιος Ἰωαννίτης γενόμενος Λαρίσης	1818
Ἰωσήφ ὁ Νάξιος ἐξωσθεῖς	1822
Λεόντιος Ζαγορίσιος	1823
Ἰωσήφ ἐκ νέου ἐξωσθεῖς	1840
Ἱερόθεος ὁ ἀπὸ Σμύρνης Βελλᾶς & Πωγωνιανῆς	1842».

β') Νικολάου Μυστακίδου²

« Ἐπίσκοποι καὶ Μητροπολίται τῆς Μητροπόλεως ταύτης γνωστοὶ εἰσὶν οἱ ἑξῆς :

1164 — 1170 Παχώμιος Βελλᾶς, ἀνὴρ φιλότιμος καὶ φιλόκοσμος, ἐφ' οὗ τὰς ἡμέρας ἰδρῦθησαν Μοναὶ τινες ὡς καὶ ἡ τῆς Ζέρμας.

1223 — 1240 Μανουήλ ἱεράρχης μεγαλοπρεπῆς καὶ φιλότιμος.

1546 — 1564 Δεοδόσιος ἢ Δοσίθεος.

1564 — 1565 Ἀντώνιος.

1569 — 1573 Θεοδόσιος, ἐφ' οὗ τὰς ἡμέρας ἐν τῇ Μητροπόλει ἔγιναν μεταβολαὶ τινες.

1592 — 1596 Μανασσῆς, ἱεράρχης φρόνιμος, εὐσεβής, τολμηρὸς καὶ φιλογενής, ἀλλὰ καὶ οὗτος οὐ διέφυγε τὰς δολοπλοκίας τῶν τότε διοικητῶν καταδιωχθεὶς παρ' αὐτῶν ραδιουργία τινὸς Ἰωαννίτου

1620 — 1622 Ἄγγελος.

1626 — . . . . Σωφρόνιος.

1627 — . . . . Νεόφυτος.

1630 — 1632 Φιλάρετος, ἀνὴρ ἐνάρετος.

1636 — 1638 Ἀκάκιος, ἐφ' οὗ τὰς ἡμέρας ἀνεκαινίσθη ἡ Μονὴ Βελλᾶς.

1769 — . . . . Ἰωαννίκιος ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ ἱεροπρεπής.

1720 — 1722 Νικόλαος, Βελλᾶς καὶ Κονίτσης, ἐφ' οὗ τὰς ἡμέρας μετεφέρθη ἡ ἔδρα εἰς Κόνιτσαν, καὶ ἐφ' οὗ τὰς ἡμέρας ἐμαρτύρησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Ἅγιος αὐξέντιος ἐκ Βελλᾶς, ὅστις εἶναι ἐνταφιασμένος εἰς τὸ κοιμητήριον τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

1723 — 1728 Γερμανός, ὅστις ἀναφέρεται καὶ τὸ 1742.

1727 — 1729³ Δοσίθεος, ὅστις ἐδώρησεν εἰς τὰς Μονὰς βιβλία τινὰ ὡς καὶ εἰς τὴν Μονὴν Ρεϋνίκου κ.τ.λ.

1729 — 1730 Διονύσιος, ἀγαθὸς καὶ εὐσεβής.

1 = Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου 1856, Τόμος Β', σελ. 31

2 — Ἐφημερὶς «Κόνιτσα» ἀριθ. φύλλου 19 τῆς 22ας Μαρτίου 1915.

3 = Μάλλον 1828.

1778 — 1779 Θεοδόσιος, ὅστις κατήγετο ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Ἰωαννίνων, καὶ ὅστις ἠϋξησε τὴν Ἐκκλησίαν Πυρσογιάννης.

1782 — . . . . Παῖσιος.

1794 — . . . . Ἀνθιμος, ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ πολὺαθλὸς εἰς βασάνους ἀναριθμήτους καὶ τυραννίας ὑπομείνας γενναίως παρὰ τῶν ὀθωμανῶν.

1805 — . . . . Χρῦσανθος.

1812 — . . . . Παρθένιος⁴.

1814 — 1823 Ἰωσήφ Νάξιος, ἐφ' οὗ τὰς ἡμέρας ὁ ἐκ Κονίτσης Ἅγιος Ἰωάννης ἐμαρτύρησεν εἰς Ἀγρίνιον τὴν 23ην Σεπτεμβρίου 1814.

1823 — 1824 Λεόντιος ἐκ Σουδενῶν Ζαγορίου ὄν ἐφοβήθη ὁ τότε διοικητῆς Κονίτσης Σουλεϊμάν Βέης⁵.

1833 — 1839 Ἰωσήφ.

1834 — . . . . Ἰωακείμ Βελλᾶς καὶ Πωγωνιανῆς.

1834 — 1842 Ἱερόθεος ἐξ Ὀστανίτσης τέως Σμύρνης καὶ ἐν Βουκουρεστίῳ μέχρι τοῦ 1848.

1843 — 1844 Ἰωαννίκιος Ἰωαννίνων καὶ Βελλᾶς.

1856 — . . . . Παρθένιος Ἰωαννίνων καὶ Βελλᾶς.

1863 — 1876 Γερμανὸς τέως Βερροίας⁶ εἶτα εἰς Ἅγιον Ὄρος, καὶ ἀπέθανεν 1 Ἰανουαρίου 1884.

1876 — 1899 Βασίλειος Παπᾶ Χρήστου Τζάνου ἐκ Κόντσικου⁷ καὶ ἀπέθανεν Ἰανουαρίου 30 - 31 1902. Βοηθοὶ τούτου ἐχρημάτισαν οἱ Βενέδικτος Γεωργιάδης⁸ καὶ Μυριοφύτου Νικόδημος, 1897.

1899 — 1905 Κωνσταντῖνος τέως Ροδοστόλου ἐκ Σιγῆς τῆς Βιθυνίας, ὅστις τὸν Ἰούνιον τοῦ 1904 ἐπῆγεν ἐξάρχος εἰς τὰς Σταυροπηγιακὰς Μονὰς, καὶ εἶτα Τραπεζοῦντος.

1906 — . . . . 6 Ἰουλίου Σπυρίδων Βλάχος ἐκ Ρουσιᾶς τοῦ Πωγωνίου πρὸς ὃν ἡ Ἐπαρχία ὀφείλει πολλὰς χάριτας καὶ ἄπειρον εὐγνωμοσύνην, διότι δὲν ἔπαυσεν ἐπισκεπτόμενος καὶ τὰ μικρότερα χωρίδια τῆς Ἐπαρχίας, εἰς τὰ ὁποῖα διορθώνει τὰ κακῶς ἔχοντα, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸν ἱερόν ἀγῶνα ἔδρασεν⁹.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω, εὐρομεν, κατὰ τινὰ παράδοσιν, ὅτι πρὸ ἀμνημονεύτων ἐτῶν ἐγκατέλειψαν τὴν Ἐπισκοπὴν Βελλᾶς δύο ἀρχιερεῖς Γεράς (ἴσως Γεράσιμος) καὶ Γαλακτίων, οἵτινες ἠσκήτεον ἢ ἐμόναζον εἰς τὸ κατὰ τὰ Ραβένια ἀσκηταρῖὸ ἢ μοναστήρι «στοὺς ἀγίους».

4 = Ὑπονοῶ ὅτι οἱ τρεῖς οὗτοι Ἀνθιμος 1794, Χρῦσανθος 1805, καὶ Παρθένιος 1812, ὑπῆρξαν τιτλοῦχοι μᾶλλον, ἀρχιερατικοὶ Ἐπίτροποι, διευθύνοντες τὰ τῆς Ἐπισκοπῆς κατὰ τὰς διαφόρους ἀπουσίας τοῦ Θεοδοσίου, καὶ οὐχὶ ποτὲ Ἐπίσκοποι. Ὁ Θεοδόσιος, ὡς εἶναι ἀποδεδειγμένον ἐκ διαφόρων ἄλλων ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ ἐπιγραφῶν, ἀρχιεράτευσεν μέχρι τοῦ 1818 συνεχῶς.

5 = Βλέπε περὶ τοῦ Λεοντίου εἰς Κεφάλαιον ΣΤ' τῆς παρούσης, σελ. 32.

6 = ἐκ Βερροίας καταγόμενος, καὶ οὐχὶ τέως Βερροίας.

7 = ἐκ Κόντσικας Ἰωαννίνων.

8 = ἐκ Γραμμένου, καὶ πιθανὸν Σχολάρχης ἐν Κονίτση.

9 = ἐννοεῖ τὸν Βορειοηπειρωτικὸν ἀγῶνα τοῦ 1914.

(Συνεχίζεται)

ΠΑΝΟΥ ΓΡΙΣΠΟΥ, Δασολόγου

ΔΑΣΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ*

Γ (Συμπληρωματικά)

Δαδί (ιτό) προϊόν της δαδοποίησεως του ξύλου. Ἡ δαδοποίηση γίνεται κυρίως στο ἐγκάρδιο ξύλο τῆς Πεύκης, τόσο τῆς χαλεπίου καὶ τραχείας, ὅσο καὶ τῶν ὄρεινῶν Πεύκων, ἤτοι Μαύρης, Ρόμπολο, Λιάχας. Στὰ ρητινευόμενα πεῦκα, ὑπάρχει περισσὸ ρετσίφι, πού ἐμποτίζει τὸ ἐγκάρδιο ξύλο, ἐνῶ στὰ ὄρεινὰ πεῦκα πού δὲν ρετινοκαλλιεργοῦνται, τὸ ρετσίφι ἀπὸ τοὺς ρετινοφόρους πόρους εἰσχωρεῖ στο ἐγκάρδιο καὶ τὸ διαποτίζει. Αὐτὸς ὁ διαποτισμὸς εἶναι ἡ δαδοποίηση. Τὸ δαδί χρησιμοποιεῖται γιὰ προσάνναμμα. Περισσότερο δαδοποιημένο εἶναι τὸ κάτω μέρος τοῦ κορμοῦ, ἐνῶ ὅσο ψηλότερα πηγαίνουμε, τόσο τὸ ξύλο εἶναι λιγώτερο δαδί. Γι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι τῶν ὄρεινῶν χωριῶν, πού στὰ βουνά τους ὑπάρχουν ὄρεινὰ πεῦκα, γιὰ τὴν ἀπόληψη δαδιοῦ σκάπτουν στὸν κορμὸ στοῦ κάτω μέρος δένδρου, μὲ συνέπεια νὰ ἐξασθενίσουν ἔτσι τὴν ἀντίστασή του στὸν ἀνεμὸ ἢ στο χιόνι, πού σὲ μιὰ περίπτωση θεομηνίας ἀναιρέπουν τὸ δένδρο. Πλήθος τέτοια σκαμμένα μεγάλης ἡλικίας τσάμια καὶ ρόμπολα βλέπουμε στὰ δάση τοῦ Ζαγοριοῦ, Λαίστας, Βωβούσας, Βρυσσοχωρίου, Ἡλιοχωρίου, ὅπως καὶ στὰ δάση τῆς περιοχῆς Μετσόβου καὶ Γρεβενῶν, Περιβόλι, Ἀβδέλα κ. ἄ. Στὴν Πελοπόννησο ἐπίσης, στὰ πευκοδάση τῆς Κορινθίας, τοῦ Πάρνωνος κλπ. Τὸ δαδί πού φέρουν καὶ πουλοῦν στὶς πόλεις εἶναι ἀπὸ παράλιο πεῦκο (χαλέπιο καὶ τραχύ).

Φράση: «ὁ τόπος ἔχει γίνεи δαδί» εἶναι δηλ. εὐφλεκτος ἀπὸ τὴν ξηρασία. Ἡ αὐτὸς ἔχει γίνεи δαδί» (λέγεται καὶ μπαρούτι) ἔτοιμος νὰ πάρη φωτιά, ἀπὸ ὀργή.

Τόπων. Δαδί, ἡ κωμόπολις σήμερα Ἀμφίκλεια, στὴ Λοκρίδα.

Δακράκια (τά) συνεπνυγμένη λέξη, ἀντὶ δακρυάκια ἤτοι δάκρυα, ἐννοεῖται τῆς Παναγίας. Πρόκειται γιὰ ποώδη φυτὰ πού ἀνθοῦν περὶ τὸ Πάσχα, καὶ πιστεύεται ὅτι ἐφύτρωσαν ἀπὸ δάκρυα τῆς Παναγίας, πού θρηνοῦσε τὰ πάθη καὶ τὸ θάνατο τοῦ Ἰησοῦ. Εἶναι διάφορα βοτανικὰ εἶδη, ἀνάλογα μὲ τοὺς τόπους. Στὴν περιοχὴ τῆς Οἴτης πρόκειται γιὰ τὸ εἶδος *Ranunculis oregonicus* M. B. U. Sartorianus. Στὶς περιοχὲς τοῦ Παρνασσοῦ, τοῦ Κόρακα, τοῦ Πηλίου, ὁ Χελδράϊχ τὸ ἀναφέρει γιὰ εἶδη τῶν Πρώϊμων (*Primulaceae*) ἤτοι *Primula acaulis* L καὶ *Columnae*, ὅπου φέρουν ἐπίσης τὸ ὄνομα *Παναγίτσα*. Δηλ. ἐδῶ ἔχει παραλειφθῆ τὸ δακράκια, ἀπὸ τὸ πλήρες ὄνομα «δακράκια τῆς Π.». Στὸ Ζαγόρι, ἐπίσης, ἐπιχωριάζει τὸ δακράκια γιὰ τὰ πριμουλώδη, πού λέγονται καὶ *πασχαλομάνουσα* (βλ. λ.).

Παράβλ. πρὸς τὴν ἀρχαία δοξασία γιὰ τὸ φ. Ἑλένιο *Inula Helenium* L.).

Οἱ ἀρχαῖοι ἐπρέσβευαν ὅτι τὸ φ. εἶχε φυτρώσει ἀπὸ τὰ δάκρυα τῆς ὥρας Ἑλένης πού θρηνοῦσε γιὰ τὰ παθήματά της.

Δαρτὸς (ἐπιθ.) ὁ δαρμένος, ὁ ξυλισμένος. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος πού ἔδειρε ἢ δέρνει, κτυπᾷ. Λέγουν: *μπόρα δαρτή*, ἤτοι βροχὴ πού δέρνει, μαστιγώνει,

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 53.

καθώς πέφτει με ὀσμὴ, ὅποιος ἢ δ, α χτυλᾶ. «Δαρτὸ» σὰν οὐσιαστικὸ λέγεται ἐνιαχοῦ καὶ τὸ δαρμένο γόλα, ἤτοι τὸ ἀποβουτυρωμένο. (βλ. δέρονω).

Δασικὸς σὰν ἐπιθ. ὑποδηλώνει τὸν ἀναφερόμενο στὸ δάσος, ἢ τὸν προερχόμενο ἢ τὸν ἀνήκοντα ἢ τὸν ἀσχολούμενο μὲ τὸ δάσος ἢ μὲ τὰ δασικὰ ζητήματα ἢ τὴ δασικὴ παραγωγὴ κλπ. Ὅπως: δασικὸς ἐπιχειρηματίας, δασικὸς ἔμπορος, δασ. ἐργάτης, δασ. χωρικὸς κλπ. Ἐπίσης, δασικὴ Ἐπιστήμη, δασ. Τεχνικὴ, δ. διαχείρισις, δ. βλάστησις, δ. κλιματικὴ ζώνη, δασ. ἀστυνομικὴ διάταξις, δ. Νομοθεσία, δ. δένδρον, δ. ἔδαφος, δ. προϊόν, δ. ἔτος κλπ.

Δασικὸς σὰν οὐσ. ὑποδηλώνει τὸν ὑπάλλληλο πού φέρει τὸ βαθμὸ τοῦ δασικοῦ. Στὰ μέρη ὅπου οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ δασικὰς ἐργασίας, λέγουν: «Ἦρθε ὁ Δασικὸς». Ἡ «Περιμένουμε τὸ Δασικὸ». Ἡ «ὁ Δασικὸς ἔκαμε προσήμανση στὸ δάσος». Ἡ «Ὁ Δασικὸς θὰ κάμη ἐξέλεγχον» κλπ.

Συχνὰ ὁ Δασικὸς συγγέεται μὲ τὸ Δασάραχη ἢ μὲ τὸν ἀπλὸ Δασολόγο. Οἱ ὄροι αὐτοὶ τῆς Δασικῆς Διοικήσεως ἐμπῆκαν στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ διὰ τῆς ὑπηρεσιακῆς ὁδοῦ, ἔχουν κατὰ συνέπεια λόγια προέλευση. Ἐν τούτοις σιγὰ σιγὰ ἀφομοιώνονται καὶ ἐκλαικεύονται.

Δάσος (τὸ) πανταχοῦ. Εἶναι ἕκτασις ἐδάφους πού καλύπτεται ὀλοκληρωτικὰ ἢ μερικὰ ἀπὸ ἄγρια ξυλώδη φυτὰ. Ἀπαραίτητος ὄρος τὸ δάσος νὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ φυτὰ ἄγρια (ἀπὸ ἀπόψεως καρποφορίας) καὶ ξυλώδη. Ἔτσι ἔχομε Πευκοδάσος, Ἐλατοδάσος, Κυπαρισσοδάσος κλπ. ὄχι ὅμως Λεμονοδάσος, ἄμπελοδάσος κλπ. γιὰ τὰ φυτὰ αὐτὰ εἶναι μὲν ξυλώδη, ὄχι ὅμως καὶ ἄγρια. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ περιπτώσεις ἐνδιάμεσες ἢ μεταβατικὰς ὅταν τὸ δασικὸ δένδρον ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποτελεῖται τὸ δάσος εἶναι ταυτόχρονα καὶ καρποφόρο, ὅπως στὴν περίπτωση τῆς Κουκουναριάς, τῆς Χαρουπιᾶς κ. ἄ. ἢ μπορεῖ νὰ ἐξημερωθῆ καὶ νὰ μεταβληθῆ σὲ καρποφόρο, ὅπως ἡ Καρνά, ἢ Καστανιά κ. ἄ.

Ἡ ἔννοια τοῦ δάσους στὴ λαϊκὴ γλῶσσα συνδέεται μὲ τὴν ἔννοια τῆς μεγάλης ἐκτάσεως: «Ὅταν εἶταν στοῦ Μαυρικιό, τοῦ χωριό, σ' αὐτὸν τὸν τόπο ὅπου εἶναι τώρα τοῦ χωριό Πέτα, εἶταν δάσους — λόγγους μιγάλους». (Παν. Παπασπύρου. Συλλογὴ ἐν Ἠπ. Χρονικοῖς. τ. Δ' τευχ. Α — Β σ. 159). Ἡ λέξις δάσος ἔχει ἀκόμη μιὰν ἔννοια πυκνότητος. Ἐπίρ. δασά, ἤτοι πυκνῶς. Καὶ ρ. δασεύω, δασώνω, ἤτοι πυκνώνω, σφιχτοδένομαι: «Σὰ βάτος νὰ δασώση ἢ νύφη κι ὁ γαμπρός». (Ἐκλ. Νο 146α).

Δασοπερπατῶ σημαίνει ὄχι περπατῶ στὸ δάσος, ἀλλὰ περπατῶ μὲ πυκνὰ βήματα, ἄρα γρήγορα, ὄχι ὀκνά:

«Δασοπερπάτα Νόβαινα καὶ μὴ κονταναμένεις». (Ὁ Ρουπακιᾶς κι' ἡ Νόβαινα. Συλλ. Εἰρ. Σπανδωνίδη. Ἀγόργιανη Παρνασίδος).

Δασὸ (τὸ) Μέρος δασῶδες, δασοσκεπές.

Σὲ μερικὰ μέρη τῆς Εὐρυτανίας τὸ ὑψηλὸ δάσος λέγεται καὶ **κτέος**. (Δ. Λουκόπουλος). (βλ. λόγγος).

Δάφνη (ἡ) τὸ δένδρον *Laurus nobilis* L. Εἶναι τὸ κύριον ἀντιπροσωπευτικὸν εἶδος τῆς ἐπωλύμου δασικῆς κλιματικῆς ζώνης, τῆς ἄλλως καὶ *Lauretum* καλουμένης. Κλάδοι δάφνης χρησιμοποιοῦνται παρ' ἡμῖν ἀντὶ κλάδων φοινίκων κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Βαίων. (βλ. βάγια).

Τὰ δαφνόφυλλα τὰ προερχόμενα ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν χρησιμοποιοῦνται ἐναντίον τῆς βασκανίας. Ἐπίσης εἰς τὴν μαγειρικὴν. Τὰ λευκὰ μικρὰ σγουρὰ ἄνθη τῆς Δάφνης ὀνομάζονται στὴν Ἠπειρὸ **ἀρνάκια**, οἱ καρποί, δαφνοκούκκουτσα.

Γαμήλιο ἔθιμο ἀπὸ τὴν Δρόβιανη τῆς Ἐπ. Δελβίνου. Ὁ γαμπρός ὀδηγεῖται στὴν Δάφνη, πού εἶναι δένδρῳδες ἄτομοι φυόμενον στὸν περίβολον τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωριού. Ἀνεβαίνει πάνω στὸ δένδρον, κόβει μερικὸς κλώνους καὶ

τοὺς μοιράζει στοὺς συμπεθέρους. Αὐτοὶ κρατῶντας τοὺς ὄρθιους ἐπιστρέφουν τραγουδῶντας:

«Ὅλες οἱ δάφνες — δάφνες, εἶναι ψηλὲς μεγάλες» κλπ. καὶ παίρνουν τὸν νοῦνον καὶ ὄλοι μαζὶ γυρίζουν στὸ σπῖτι τοῦ γαμπροῦ. Ἐκεῖ ὁ γαμπρὸς ταῖτᾶ, ἤγουν πετᾶ τὶς δάφνες στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτὸ κινοῦν νὰ πᾶνε νὰ πάρουν τὴ νύφη, τραγουδῶντας. «Κίνησε τ' ἀρχοντόπουλο νὰ πάη νὰ πάρη τὴ νύφη» κλπ.

Τπν)α. Δαφνώνας. Δαφνοπόταμο. Δαφνόρρομα κ. ἄ. Πιθανῶς ὁμοῦ στὰ πν. αὐτὰ νὰ ἀναμιγνύεται καὶ ἡ Πικροδάφνη.

Ἐπώνυμα. Δαφνῆς. Δαφνομήλης.

Ἐγλορηστική. Ἀπὸ ξύλο δάφνης κατασκευάζεται ὁ ζυγὸς στὸ ξυλάετρο.

Ὁ Ἡσίοδος, πρῶτος περιέγραψε τὸ πηκτὸν ξυλάετρον, συνιστᾶ «δάφνης καὶ πετελῆς ἀκιώτατοι ἰστοβοῆες» (Ἔρ. Ἡμ. 435).

Δέντρο (τὸ) ἦτοί τὸ δενδρῶδες φυτόν. Κατ' ἐξοχὴν δένδρον, ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἢ Ἐλαία.

Ὅλα τὰ δέντρα δέντρα ἔναι ἢ Ἐλιά Ἐλιά ἔναι.

Μόνον στὴν Κύπρῳ ἐκφέρεται καὶ κατ' ἀρσ. γένος. Ὁ δένδρος:

Ὅπῳχει δένδρος, ἔχει σκίος.

Συνθέτως: δεντροπερίβολο. Δενδροστοιχία. κλπ.

Προσδιοριστικῶς: ξυνόδεντρα, φρουτόδεντρα, λεμονόδεντρα, πορτοκαλλόδεντρα, ἐλαιόδεντρα κλπ.

Περιληπτικῶς: τὰ δεντρικά.

Προκειμένου γιὰ διαιρητικὰ δέντρα, πολλάκις ἡ ἔννοια τοῦ δέντροῦ συμπίπτει μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ξύλου. Λέγεται δηλ: ξύλο ἀντὶ δέντρο. Λέγεται καὶ στὴν Π. Διαθήκῃ, τὸ ξύλον τῆς Γνώσεως, τὸ ξύλον τῆς Ζωῆς, ἀντὶ τὸ δένδρον τῆς γ. τῆς ζ.

Μεταφορικῶς, τὸ δέντρο χρησιμοποιεῖται πολλαχῶς, σὲ ὠραῖες εἰκόνες, ὅπως στὴν ἐπόμενη Κρητικὴ μανινάδα:

δέντρο πού δὲ σοῦ μέλλεται νὰ φάεις τὸν καρπό του

μὴν κοιμηθῆς στὸν ἴσκιό του καὶ πάρεις τὸν καῦμό του.

Δέντρος (ὁ) γενικὴ ὀνομασία τῶν εἰδῶν τῆς δρυὸς *Quercus*. Στὴ χώρα μας εὐδοκίμοι ἐπὶ τὰ δέκα εἶδη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα, ὁ λαὸς ἀναγνωρίζει ὡς δρυὸς μόνον τὰ ἑπτὰ δηλ. τὰ φυλλοβόλα. Τὰ ἄλλα τρία τὰ μὴ φυλλοβόλα, τὰ ἀειθαλῆ, δὲν τὰ ἀναγνωρίζει ὡς δρυὸς. Τὰ πρῶτα εἶναι: ἡ Βαλανιδιά (βλ. λ.) πού εὐδοκίμει στὴν παραλίω καὶ χαμηλὴ Ἡπειρῳ (Θεσπρωτία καὶ Ν. Ἄρτης καὶ Προβέζης) ὅπως ἔχομε εἶπει, ἡ Ρένια (βλ. λ.) εἶδος τῶν θερμῶν καὶ ὑγρῶν περιοχῶν τῆς χαμηλῆς παραλίω περιοχῆς τῶν προσχωματογεννῶν ἐδαφῶν τῶν πεδιάδων Λούρου καὶ Ἀράχθου. Τὸ εἶδος τείνει νὰ ἐξαφανισθῆ συνεπεῖα ἐντόνου ὑλοτομίας. Τὸ Μεράδι ἢ Μερόδεντρο (Ἡμερόδεντρο βλ. λ.) εἶδος τῶν μέσων ὑψόμετρων μὲ βαλάνους πού ψημένοι στὴ θράκα τρώγονται συχνὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ὄρεσιβίους κατοίκους. Ἡ δωδωναία δρυὸς μὲ τὶς μαντικῆς ιδιότητες, ἦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα Μεράδι, διότι ἀναφέρεται ὡς Φηγός, ὄνομα τὸ ὁποῖον τῆς ἀπέδιδαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, λόγῳ τοῦ ἐδωδίμου τῶν καρπῶν τῆς. Πιθανὴ ὁμοῦ εἶναι καὶ ἡ ὑπόθεσις νὰ ἦτο Πλατύφυλλος δρυὸς κν Πλατίτσα ἢ Πλατυκλάρι ἢ Γρανίτσα, εἶδος πού εὐδοκίμει στὸ ὑψόμετρο τῆς Δωδώνης καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦνται κατὰ πλειοψηφίαν οἱ Ἡπειρωτικοὶ δρυμοί. Ἄλλο εἶδος εἶναι τὸ Κελάνι ἢ Ροτσόκι, πού στὴν Ἡπειρῳ δὲν σχηματίζει αὐτοτελῆ δάση, ἀλλὰ ἀπαντᾶ μέσα στὰ δάση τῆς Πλατυφύλλου δρυὸς σποράδην. Στὴν Μακεδονίαν ὅπου σχηματίζει δάση, ὀνομάζεται Πίκρο (Ἐπ. Συντικῆς). Τέλος, ὁ Τσέρος ἢ τσέρνο ἢ τσερόκι, εἶναι εἶδος πού δὲν σχηματίζει αὐτοτελῆ δάση, ἀλλὰ ἀπαντᾶ σποράδην μὲν, πολὺ συχνὰ ὁμοῦ μέσα στοὺς Ἡπειρωτικοὺς δρυμούς, ὅπου, μὴ ὑλοτομούμενον, λόγῳ

τῆς κακῆς ποιότητος τοῦ ξύλου του, τείνει νὰ ἐπεκταθῆ καὶ ἐπικρατήσῃ. (βλ. λ.) Τὰ ἀνωτέρω εἶδη ἀπαντοῦν σὲ ὅλη τὴ χώρα καὶ στὴν Ἑπειρο, ὑπὸ τὸ περιληπτικὸν ὄνομα δέντρος (δ) ὅπως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπαντοῦσαν ὑπὸ τὸ ὄνομα δρυς (ή), ὄνομα ποῦ στὴν Κρήτη καὶ στὰ νησιά τοῦ Ν. Αἰγαίου ἀποδίδεται στὴ γνωσθὴ δρυς (Μεράδι) ἀλλὰ ἐκφέρεται κατὰ ἀρσενικὸν γένος. Ἐνα ἠπειρωτικὸν δημ. τραγούδι λέγει :

Τὸν Χρῆστο τὸν ἐβάρεσαν | σὰν κάνας δέντρος βάϊσε.

Καὶ ὁ Χριστοβασιλῆς στὰ «Διηγήματα τῆς Στάνης» (*Ἦταν ἀπὸ Θεοῦ) γράφει.

Ἔχει στὴ ρίζα του ὁ δέντρος μιὰ μικρὴ κουφάλα (...) Γύρω τριγύρω στὸν δέντρο ποῦ καίγονταν (...) εἶταν τόσο μεγάλος ὁ δέντρος ... ».

Πολλαχῶς τῆς Ἠλείου, ὅπως στοὺς Χουλιαράδες, ἀπαντᾷ τὸ πιν δέντρος κατ' ἀρσενικὸν γένος. Δέντρος λέγεται καὶ ὁ γαμπρὸς στὰ κονδαρίτικα. Καὶ αὐτὰ μὲν ὡς πρὸς τὰ φυλλοβόλα εἶδη. Τὰ τρία εἶδη μὴ φυλλοβόλα, εἶναι. Ὁ Πρίνος κν Πουρνάρι (βλ. λ.) ἢ Ἀρία δρυς κν Ἀρία. Καὶ ἡ Μακεδονικὴ δρυς, ποῦ λέγεται γενικῶς Δοῦσκο, στὴν Ἑπειρο Κρίπνα. (βλ. λ.)

Δέρβος (δ) καὶ Δέρβος καὶ Δέρβος. Στὸ Ζαγόρι ἀπαντᾷ πολλαχῶς, κυρίως δὲ μέσα σὲ δάση τὸ περιεργὸν τοπωνύμιον δέρβος ἢ δέρβος (Κοινότης Καστανῶνος) τὸ ὁποῖον κατὰ τοπικὴν ἐρμηνείαν σημαίνει περίπατος. Λέγουν «θὰ βγοῦμε δέρβι». Δέρβος στὴν ἀρχ. γαλατικὴν ἐσήμαινε δρυς. Σέ πολλὰ χωριά τοῦ Ζαγορίου ἀπαντᾷ καὶ ἐπώνυμον Δέρβος, ὡς ἐν Μπάγι.

Δέρνω (ρ.) Χρησιμοποιεῖται ἐπὶ ἀνθρώπων, ζώων, φυτῶν καὶ ἀψύχων στοιχείων τῆς Φύσεως. Εἰς τὰ χωριά δέρνονται οἱ ἄνθρωποι συχνότερα ἢ στὰς πόλεις. Εἶναι τὸ προχειρότερον μέσον καὶ ταυτόχρονα τὸ ὀλιγώτερον ὀδυνηρόν, γιὰ τὴν ἐπίλυσιν διαφορῶν, ἐκδίκησιν, ἐπιβολὴν ποινῶν κλπ. χωρὶς προσφυγὴν σὲ δικαστήρια κ.τ.δ. Ὑπάρχουν χωριά ὅπου δέρνονται συχνότερα οἱ κάτοικοι μεταξύ των καὶ ἄλλα ὅπου δέρνονται σπανιώτερον καὶ ἄλλα ὅπου δὲν εἶναι σύνηθες τὸ ξύλο. Συχνὰ οἱ ἄνθρωποι δέρνουν καὶ τὰ ζῶα, κυρίως τὰ σκυλιὰ καὶ τὰ φορτηγὰ ζῶα.

Πομ. «Σκυλι δαρμένο κακὸ κυνήγι κάνει».

Δέρνουν ἐπίσης καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως.

Μοναχοδέντρι στὸ βουνό, δλ' οἱ καιροὶ τὸ δέρνουν.

Ποργ. Τὸ δέντρο ποῦναι στὸ βουνό, δλ' οἱ καιροὶ τὸ δέρνουν.

Λέγουν ἐπίσης : — «Μᾶς δέρνει ὁ ἄνεμος» — «Οἱ πέντε ἀνέμοι» — κλπ.

Ἀκόμη : Μὲ δέρνει ἡ βροχὴ. — Μὲ δέρνει ἡ νύχτα κ' ἡ αὐγὴ.

Ἅγιοι ποῦ δέρνουν. (Παραδόσεις ἀπὸ τὴν Εὐρυτανία). «Ὅτιαν πέρασε ὁ Γιουσοῦφ Ἀράπης ἀπὸ τὸ μοναστήρι (τοῦ Πρ. Ἡλία) στὸ Παλιοχώρι παρὰ τὸ Γαρδίκι) ἐκακομεταχειρίσθηκε τοὺς μοναχοὺς καὶ τοὺς ἠλείησε μὲ ἐξόντωση, ἐνῶ οἱ στρατιῶτες του μῆχαν στὴν ἐκκλησιὰ καὶ, κατὰ συνήθειο, ἔβγαλαν μὲ τὶς ξιφολόγχες τοὺς τὰ μάτια τῶν ἁγίων. Οἱ μοναχοὶ ὅλοι νύχτα ἔπεσαν σὲ προσευχὴ, ἐνῶ ὁ Γιουσοῦφ Ἀράπης ὀνειρευότανε πῶς κάποιος ἀπὸ τοὺς Ἅγιους τὸν ἔδερνε. Ἐύλο ἀλύπητο ὅλη νύχτα ποῦ τὸ πρῶτ' ὅταν ξύπνησε δὲν μποροῦσε νὰ σταθῆ στὰ πόδια του. Ἐφώναξε τὸν ἠγούμενο καὶ τὸν διέταξε νὰ τὸν πᾶει στὴν ἐκκλησιὰ. Ἐκεῖ παρατήρησε μὲ προσοχὴ ὅλους τοὺς ἁγίους καὶ ἀναγνώρισε ἐκεῖνον ποῦ τὸν ἔδερνε στὸν ὕπνο του. — Ποιὸς ἅγιος εἶναι τοῦτος; Ρώτησε τὸν ἠγούμενο. — «Ὁ Ἅγιος Ἡλίας», τοῦ ἀποκρίθηκε ὁ ἠγούμενος, αὐτὸν ἔχομε προστάτη μας, ἀγᾶ μου». — «Ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἅγιο, νὰ μὴ φεύγετε» ἀπάντησε ὁ Γιουσοῦφης, καὶ διηγήθηκε τὸ πάθημά του. Ὑστερα ἐπλήρωσε τὰ καταλύματα τοῦ ἀσκεριοῦ του καὶ ἔφυγε ἀφήνοντας ἀπειραχτὸ τὸ μοναστήρι καὶ τοὺς καλογήρους.

Στους Δομιανούς, άλλο χωριό ἐτοῦτο τῆς Εὐρυτανίας, ἐκτίζονταν τὸ καμπα-
ναριό, ἀλλὰ οἱ μαστόροι ἔκαναν ψεύτικη δουλειά. Αὐτὸ ἐπροκάλεσε τὴν ἀγανά-
κτηση τῆς Παναγίας, ἣ ὁποία ἔπιασε τὸν ἀρχιμάστορα καὶ τὸν ἔκανε μαῦρο στὸ
ξύλο στὸν ὕπνο του. Τὴν ἄλλη μέρα σὰν ξύπνησε ὁ δαρμένος ἀρχιμάστορας ἐξο-
μολογήθηκε τὸ πάθημά του καὶ ἄλλαξε τακτική, ὅλο τὸ καμπαναριό χτίστηκε μὲ
πέτρα πελεκητὴ καὶ μὲ μιὰ φίνα δουλειὰ ποὺ φαίνεται ὡς τὰ σήμερα.

(Αἱ παραδόσεις κατὰ Δημ. Λοιχόπουλο).

Ἄπαντὰ ἐπίσης τὸ ρ. καὶ ὡς μέσον (αὐτοπαθές) καὶ ὡς παθητικόν.

Βλ. δημ. στ. «Κοράσι μου τί δέρνεσαι καὶ τσαγγουνομαδέσαι;». — Τὸ
γάλα δέρνεται γιὰ νὰ δώση βούτυρον. Τὰ αὐγά δέρνονται ἢ χτυπιοῦνται σὲ
ὠρισμένα παρασκευάσματα τῆς μαγειρικῆς καὶ ζαχαροπλαστικῆς.

Διαλεούδι (τό) καὶ ἀποδιαλεούδι. Τὸ ὑπόλειμμα μετὰ τὴν διαλλογὴν.
— «Μᾶς ἔδωσαν τ' ἐποδιαλεούδια» δηλ. ὅ,τι ἐπερίσσευε μετὰ τὴν ἀπόληψιν τοῦ
καλοῦ πράγματος.

Διάνεμο (τό) γνέψιμο, σινιάλο, ποὺ γίνεται κυρίως μὲ κίνησιν στὸν ἀέρα
ἀντικειμένου τινός, ὡς μανδηλίου κλπ.

Δημ. στ. — «Καὶ βγάνει τὴν ὀμπόλια της καὶ διάνεμο τοὺς κάνει».

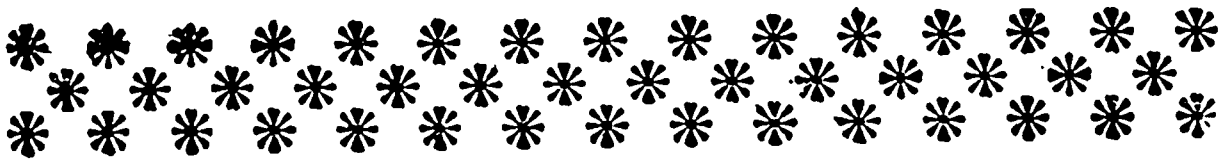
Καὶ ρ. *διανεμίζω* κάνω σῆμα κινῶν στὸν ἀέρα μανδηλί, σημαίαν κλπ. Τὸ
διάνεμο γίνεται ἐνίοτε ὡς συμπεφωνημένον σημεῖον, συνηθέστερον ὁμως, εἰς
ἀποχαιρετισμὸν ἢ πρόσκλησιν.

Διάταξις ρυθμίσεως κατὰ χῶρον καὶ εἶδος ὠρισμένων ζητημάτων στὸν ὀ-
ρεινὸν χῶρον. Πρόκειται γιὰ πρόχειρον μέτρον λαμβανόμενον εἴτε ἀπὸ τὴν κοι-
νοτικὴν Ἀρχήν, εἴτε ἀπὸ ἄλλας δημοσίας Ἀρχάς, ὡς τὴν Χωροφυλακὴν, τὴν
Δασικὴν Ἀρχήν, τὴν Ἀγρονομίαν κλπ. Αἱ διατάξεις αὗται λέγονται συνήθως
Ἀστυνομικαὶ ἀσχέτως ἂν ἐκδίδονται ἀπὸ τὴν Ἀστυνομίαν ἢ ἄλλας Ὑπηρεσίας.
Δημοσιεύονται δὲ σὲ σύνηθες δημόσιον μέρος τῆς κοινότητος ὅπου δύνανται νὰ
λαμβάνουν γνῶσιν οἱ πολῖται ἢ ἐνίοτε διαβάζονται ἐπ' ἐκκλησίαις. Μία τοιαύτη
Διάταξις, ρυθμιστικὴ θεμάτων βοσκῆς καὶ ξυλεύσεως τοῦ χωρίου Καλαριτες, χρο-
νολογουμένη ἀπὸ τὸ ἔτος 1827 ἀνευρέθη ὑπὸ Χρ. Ι. Σούλη καὶ ἐδημοσιύθη στὸν
Ζ' τόμον τῶν Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν. Πρόκειται περὶ μοναδικοῦ γραπτοῦ μνη-
μείου λαϊκοῦ δασοπονικοῦ χαρακτῆρος ἔχοντος μεγάλην σημασίαν. Ἡ ἀναδημο-
σίευσίς ἐνταῦθα παραλείπεται, λόγῳ τῆς ἐκτάσεως τοῦ κειμένου. Ἡ ἀνάλυσις του
καὶ ἡ ἀξιολόγησις του ἀπὸ δασοπονικῆς ἀπόψεως θὰ γίνῃ εἰς ἀρμοδιότεραν θέσιν.

Διμήνι (τό). Ποικιλία σίτου ὠριμάζουσα πρὸς θερισμὸν δύο μῆνας περίπου
μετὰ τὴν σποράν. Τὸ ταχέως ὠριμάνσεως εἶδος σίτου τοῦτο ἔχει ἰδιαιτέραν σημα-
σίαν σὲ περιπτώσεις ποὺ δυσμενεῖς τοπικαὶ κλιματικαὶ συνθῆκαι δὲν ἐπέτρεψαν
ἔγκαιρον σποράν. Ἐνδιαφέρει ἐπίσης τοὺς χωρικοὺς—κτηνοτρόφους, τοὺς μετακι-
νουμένους ἀπὸ πᾶ χειμερινὰ στὰ θερινὰ λιβάδια, οἱ ὅποιοι ἀσκοῦν παραλλήλως
πρὸς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ ὀρεινὴν γεωργίαν καὶ οἱ ὅποιοι σπείρουν σὲ ὀρεινοὺς
ἀγρούς, κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον, ἀναμένοντες νὰ θερίσουν κατὰ Ἰούλιον. Ἐντεῦ-
θεν (πν) α, Διμηنيώ, Διμήνι κλπ. (Βλ. ἐν Κορινθίᾳ, Ἄνω Διμηνιώ, Κάτω Δι-
μηνιώ).

(Συνεχίζεται)

ΚΩΝ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΑΛΗΕΣ ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΕΣ ΜΙΚΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΕΣ

Μιά δραματική σύγκρουση Χριστιανῶν κι' Ἑβραίων

«1872 Ἀπριλίου 15 τὴν ἡμέρα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου οἱ Ὀβραῖοι ἔβρισαν τὸ Χριστό. Λύθησαν τότες οἱ Χριστιανοὶ κι' ἔδεραν κι' ἔσφαζαν, κι' ἔρριχναν τὰ σπύτια τῶν Ὀβραίων.

Καὶ τόση ἦταν ἡ ὀργή τῶν Χριστιανῶν, ποὺ κατέβηκαν ὄλα τ' ἀσκέρια καὶ δὲ μπορούσαν νὰ τοὺς κάμουν καλά»¹.

Αὐτὰ μᾶς διέσωσε ὁ Γεροκαλαμένιος σὲ συντομία καὶ τὰ ὁποῖα ὡς ἓνα σημεῖο εἶναι σωσιὰ. Τ' ἄλλα ὄμως γιὰ κρέμισμα σπιτιῶν καὶ γιὰ σφαγὲς εἶναι ὑπερβολή.

Ἐμεῖς θὰ προσπαθήσουμε νὰ δώσουμε μιὰ ἀκριβέστερη καὶ πλατύτερη περιγραφή τῶν γεγονότων αὐτῶν, ὅπως ἀκριβῶς μᾶς τὴν ἀφηγήθη ὁ πατέρας μου, ποὺ τότες ἦταν πάνω κάτω εἰκοσάχρονο παιδί καὶ τᾶχει ζήσει².

— Ἦταν ἀπομεσήμερο μεγαλοσαββατιάτικο· ἡ ἀγορὰ μισοκλεισμένη, γιὰτὶ ἡ ἀργαστηριαραῖοι, ποὺ ἦταν ἀπὸ χωριά, εἶχαν φύγει. Ἄρα οἱ τελευταῖοι διαβάτες, κι' αὐτοὶ φυσικὰ ἦταν ντόπιοι ἢ ἀπὸ τὰ χωριά τῶν προαστείων.

Κεῖνη τὴν ὥρα ἓνα σιμιτζιόπλο³ δεκάξη — δεκαφτὰ χρονῶν περνοῦσε ἀπὸ τὸ Ἀλευροπάζαρο⁴, ἓνα ἀπόμερο στενοσόκακο, μὲ μιὰ κανίστρα στὸ κεφάλι μὲ σταυροψώματα, ποὺ προορίζονταν γιὰ σπύτια πελατῶν.

Τὴ στιγμή ποὺ κατέβασε τὴν κανίστρα στὸ πεζοδρομὶ γιὰ νὰ σιάξει τὴν πεδολόγα⁵ στὸ κεφάλι του· νά σου καὶ περνάει ἓνας ἔβραῖος. Κάνει πῶς σκοντάφτει καὶ πατάει μέσα στὴν κανίστρα· βρῆκε εὐκαιρία, γιὰτὶ τὸ σοκάκι ἦταν ἔρημο αὐτὴ τὴν ὥρα.

Σκοπὸς του βέβαια ἦταν νὰ πατήση τὸ σταιρὸ τῶν ψωμιῶν ἀπὸ φανατισμό. Πάντα ἦταν ἀτυχῶς κάποιος μίσος, ἀνάμεσα σ' ἔβραῖους καὶ χριστιανούς, ποὺ ζωήρευε αὐτὲς τὲς ἡμέρες, ἀντὶ, ὅπως θᾶπρεπε, νά ναι μονιασμένοι, ἀφοῦ ἦτανε δεμένοι μὲ τὴν ἴδια ἀλυσίδα τοῦ ραγιᾶ.

Τὸ παιδί θυμωμένο τοῦ τραβάει ἓναν κατακέφαλο· ἀκολούθησαν φωνὲς καὶ

1. «Τὸ σημειωματάριο τοῦ Γεροκαλαμένιου» Κ. Κρυστάλη πεζογραφήματα. Ἀθήνα 1894. Τυπογραφεῖο τῆς Ἑστίας.

2. Ὁ Δ. Σαλαμάγκας στὰ «Γιαννιώτικα ἱστοριοδιφικὰ σημειώματά» του (Ἡ. Ἑστία 1962 σελ. 816) γράφει σχετικῶς τὰ παρακάτω:

«... στὶς 8 Μαΐου αὐτῆς τῆς χρονιάς (1872) τὰ «Ἰωάννινα» (ἐφημερίδα) καταχωροῦν «Ἐρίδα καὶ σύγκλιον» στὴν ἀγορὰ μεταξὺ Ἑβραίων καὶ Χριστιανῶν, ποὺ διευθετήθηκε ἀπὸ τὸν τότε Μητροπολίτη — ἐξαπέλυσε μάλιστα αὐτὸς καὶ σχετικὴ ἐγκύκλιο — ὄχι, ὄμως, φαίνεται ὀριστικὰ. Γιὰτὶ στὶς 29 τοῦ ἰδίου μηνῆ σημειώνεται στὰ «Ἰωάννινα» συμπλοκὴ πλέον ἀνάμεσα στὰ δυὸ αὐτὰ ἀλλόθρησκα στοιχεῖα τῆς πόλης, κατὰ τὰ ὁποῖα σκοτώθηκε ἀπὸ τὸ βυρσοδέψη (ταμπάκο) Παῦλο, ἓνας ἔβραῖος...»

Σημ. δική μου: Κατὰ τὴ διήγηση τοῦ πατρός μου, ὁ φονεὺς ἦταν ἓνα τσαγκαρόπουλο. Ὅπως κι' ἂν ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἡ διήγησή μας τούτη, γενικὰ, ἐλέγχεται ἀκριβῆς.

3. Σιμιτζῆς = ὁ φούρναρης ποὺ φτιάχνει καὶ σιμίθια.

4. Ἡ σημερινὴ ὁδὸς Γοργόλη, διατηρεῖ σχεδὸν ἀκόμη, τὴν παλιὰ τῆς μορφή.

5. Ἡ κουλούρα γιὰ νὰ μὴ τρυπιέται τὸ κεφάλι ἀπὸ τὸ βᾶρος.

βρισιές. Μαζεύτηκε ὄλη ἡ Ὀβριακή, γιατί τὸ ἀλευζοπάζαρο γειτονεύει μὲ τὸν ἔβραϊκὸ μαχαλᾶ· ἀποτέλεσμα, νὰ κάμουν τὸ συμπτζιόπλο «τόπι στὸ ξύλο».

Ὅμως ἡ εἶδηση δὲν ἀργήσε νὰ διαδοθῆ ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, σὰν ἡ φωτιὰ στὴν ἀχυρώνα. Βοῦϊξαν ὄλα τὰ Γιάννινα καὶ νὰ, ὕστερα ἀπὸ λίγη ὥρα, κοπάνισαν ἀφηνιασμένα πλήθη ἀπὸ Λούτσα καὶ πέρα Λούτσα, Ζευγάρια, Καραβατιά, Ζαβαντιέ καὶ Σαράϊ — Μαχαλᾶ, Λιβαδιώτη καὶ Σιαράβα, ὄπλισμένοι μὲ ξύλα καὶ λιθάρια.

Δὲν ἔμεινε μαχαλᾶς χριστιανικός, πὺ νὰ μὴ ξεσηκώθηκε, καὶ ἡ Ὀβριακή ἐγινε κεραμιδαριό . . . .

Δὲν ἔμεινε λάστρα γιὰ λάστρα⁶ καὶ κεραμίδι γερό· οἱ δύστηχοι οἱ ἔβραιοι κλείστηκαν στὰ σπίτια τους, γιὰ ν' ἀποφύγουν τὰ χειρότερα.

Σωστὸ πεδίο μάχης ἡ ἔβραϊκὴ συνοικία.

Οἱ πολιτσάνοι⁷ καὶ οἱ Τσιαντάρηδες⁸ πὺν ἔτρεξαν ἀπὸ τὰ γύρω Καρακόλια⁹, δὲ μπόρεσαν νὰ κάμουν «ζάπι»¹⁰ τὸν ὄχλο, οὔτε κι' οἱ Σουφαρίδες¹¹ μὲ τὴν ἐπέλασή τους πάνω στὶς μάζες.

Εἰδοποιήθηκε ὁ Σαβφὲτ — Πασιᾶς¹² γιὰ τὸ κακὸ πὺν γίνονταν καὶ κατέβασε ἀσκέρι ἀπὸ τὸν Κούσλα¹³. Ὅμως ἡ μανία τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου εἶχε ἐξαφθῆ σὲ σημείο ἀφάνταστο καὶ ἡ ὄχλοβοῆ ἔφτασε στὰ μεσοῦρανα πὺν ἦταν φόβος μήπως τὸ πρᾶγμα πάρει μεγαλύτερη ἔκταση.

Ἀναγκάστηκε νὰ κατεβῆ κι' ὁ ἴδιος ὁ Βαλῆς μὲ τὸ ἀμάξι του, ὅμως χωρὶς ἀποτέλεσμα. Οἱ χριστιανοὶ εἶχαν ἀφηνιάσει καὶ δὲν εἶχαν βασταμό.

«Μᾶς πάτησαν τὸ σταυρὸ οἱ Ὀβραῖοι, μᾶς ἔδειραν καὶ τὸ παιδί! . . .».

Πάνω σ' αὐτὰ, ἔρχεται κι' ὁ Δεσπότης ὁ Σοφρώνιος¹⁴, πὺν στὸ μεταξὺ εἰδοποιήθηκε, μὲ τὸ διασιαξῆ¹⁵ δίπλα στὸν ἀμαξᾶ μὲ κατάλευκη μακρὰ φουστάνελλα καὶ τὸ χρυσοκέντητο σελιάχι μὲ τὶς πιστόλες. Κρατοῦσε ὀρθιο τὸ δεσποτικὸ ξύλινο ραβδί μὲ τὴν ἀργυρῆ λαβὴ πρὸς τὰ πάνω, σὰν κοντάρι σημαίας, ὅπως συνειθίζονταν τότε σὲ κάθε ἐπίσημη ἔξοδο τοῦ Δεσπότη.

Φτάνοντας στὸ πεδίο τῆς μάχης ὁ Δεσπότης σηκώθηκε ὀρθὸς στὸ ἀμάξι, ἄπλωσε τὰ χέρια του, γιὰ νὰ κατασιγάσῃ τὸ πλῆθος καὶ φώναξε: «Μὴ τε παιδιὰ μου, μὴ τε εὐλογημένοι· διαλυθῆτε, νὰ πᾶτε στὰ σπίτια σας κι' ἐγὼ θὰ κάνω καλὰ μὲ τὸν πασιᾶ — Ἐφέντη».

Στὴ στιγμὴ σταμάτησε τὸ πετροβόλημα, τὰ σηκωμένα ξύλα χαμήλωσαν καὶ ὁ σάλος ἐκόπασε, γιατί ὁ σεβασμὸς τοῦ λαοῦ στὸ Δεσπότη του ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἦταν ἀπεριόριστος.

6. Τὰ τζάμια λέγονται καὶ λάστρες στὰ Γιάννινα.

7. Οἱ ἀστυνομικοὶ (ἀστυνομίας πόλεων).

8. Οἱ χωροφύλακες. λέγονταν καὶ τζιαντορμάδες (ἀπὸ τὸ Gendarme).

9. Οἱ σταθμοὶ Χωροφυλακῆς.

10. Νὰ δαμάσουν.

11. Ἡ ἔφιππος Χωροφυλακῆ.

12. Ὁ Σαβφὲτ — Πασιᾶς ἦταν στὰ Γιάννινα τὸ 1872. Γιαννιώτικα ἱστοριοδιφικὰ σημειώματα Δ. Σαλαμάγκα (Η. Ἐστία 1963 σελ. 103).

13. Ὁ στρατὸν. Χτίστηκε ἀπὸ τὸ Ρασημ Πασιᾶ, χριστιανικῆς καταγωγῆς, δραστήριο καὶ γνώστη τῆς ἑλληνικῆς· ἀργότερα ἔγινε Σατραζάμ (Μ. Βεζύρης)· δεινὸς ἐξολοθρευτὴς τῶν ληστών. Ὁ ἴδιος ἔκτισε τὸ Διοικητήριον (στὴ θέσῃ ὅπου ἡ Ζωσιμαῖα Βιβλιοθήκη) τὸ 1870. Ν. Πατσέλη. Οἱ Μωαμεθανοὶ εἰς τὴν Ἡπειρον. (Η. Ἐστία 1967 σελ. 19). Ἐπίσης τὸ 1868 ἔκτισε τὸ Μεχτάπ, Σχολικὸν κτίριον παρὰ τὸ Ταχυδρομεῖον, ὅπου τώρα τὸ νέον μέγαρον τοῦ Ο.Τ.Ε. (Η. Χρονικά 1933 σελ. 98) Χ. Σούλη. Τουρκικαὶ ἐπιγραφαὶ Ἰωαννίνων.

14. Σοφρώνιος ὁ Χρηστίδης ἀρχιερατεύσας στὰ Γιάννινα ἀπὸ τὸ 1869 — 1889.

15. Στὰ 1889 ἐξελέγη Θεσσαλονίκης καὶ πάλι, γιὰ δευτέρη φορὰ, στὰ Γιάννινα ἀπὸ τὸ 1902 — 1906. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Ἰωαννίνων. Παραμυθίας καὶ Πάργας. Ἀθηνᾶγορα. Ἡ. Χρονικά 1928.

15. Ὁ ἀκόλουθος τοῦ Δεσπότη, ὁ κλητήρας.

Βλέποντας ὁ Βαλῆς πὼς μ' ἓνα λόγο τοῦ Δεσπότη σταμάτησε τὸ κακὸ, ὑποψιάσθηκε, πὼς σ' αὐτῇ τὴν ὑπόθεση θὰ εἶχε τὸ δαχτυλάκι του κι' αὐτός, γιὰ τοῦτο θυμωμένος τοῦ λέει: «Δεσπότη — Ἐφέντ ἐσὺ θὰ τοὺς ἔβαλες, γιὰτὶ δὲν πρόφτακες καλὰ — καλὰ νάρθῃς καὶ σταμάτησε τὸ ντραβαλιό!»¹⁶.

Ὁ Σοφρώνιος μὲ ὕφος ἀξιόπρεπο, ἀλλὰ καὶ ἔντονο τοῦ ἀπάνησε: «Γι' αὐτὸ τὸ λόγο πὺν εἶπες πασιὰ — Ἐφέντ θὰ πᾶμε στὴν Πόλη νὰ κριθοῦμε' φερμανλῆς¹⁷ εἶσαι κ' ἐσύ, φερμανλῆς κ' ἐγώ»! Δίχως ἄλλη κουβέννα τράβηξε κατὰ τὴ Μητρόπολη.

Πρώτη του δουλειὰ ἦταν νὰ βγάλῃ διαταγὴ —προφορικὴ βέβαια — πρὸς τὸ λαὸ τῶν Γιαννίνων καὶ τῆς περιφέρειας: «κανεὶς νὰ μὴ ψωνίση ἀπὸ ἔβραϊο, οὔτε καὶ χαμάλι ἀκάμα νὰ πάρῃ».

Ἡ εἶδηση μεταδόθηκε ἀστραπιαία καὶ ἀπὸ κελνὴ τὴν ἡμέρα κανεὶς δὲ ζύγωνε νὰ ψωνίση ἀπὸ ἔβραϊο, μὰ οὔτε χαμάλη ἀκόμη χρησιμοποιοῦσε. Τὸ ἴδιο καὶ στὰ χωριὰ κανεὶς δὲν ψώνιζε ἀπὸ γυρολόγο ἔβραϊο.

Ἐδῶ ὡς μᾶς συγχωρηθῆ μιά παρεμβολή, πὺν τὴν κρίνουμε ἀναγκαία, γιὰ νὰ ποῦμε μερικὰ γιὰ τὰ ἐπαγγέλματα τοῦ χαμάλη καὶ τοῦ γυρολόγου, πὺν μονάχα οἱ ἔβραιοι τὰ ἔξασκούσαν ὡς τότε.

Καὶ οἱ μὲν χαμάληδες εἶχαν ἓνα σαμάρι ἀπὸ ζιάκα (τσιουβάλι) καὶ τὸ φοροῦσαν στὴν πλάτη σὰν γυλιό, μακρὺ ὡς τοὺς γλουτούς: στὸ κάτω μέρος ἦταν παχύτερο, παραγεμισμένο μὲ ἄχυρο, γιὰ νὰ συγκρατῆ τὸ φορτίο.

Ἦταν τόσο ἐξησκημένοι, ὥστε σήκωναν τεράστιες μπάλες ἀπὸ ὑφάσματα ἢ κάσες μὲ γυαλικά, πὺν ξεφόρτωναν ἀπὸ τὶς ταλίκες¹⁸ κι' ἀργότερα ἀπὸ τ' αὐτοκίνητα.

Ὅταν δὲν εἶχαν δουλειὰ, σεργιανοῦσαν στὴν ἀγορὰ μὲ κρεμασμένο τὸ σαμάρι στὸν ἓνα τὸν ὦμο ἢ τὸ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ ἀκουμπιστήρι ξαπλωμένοι φαρδιὰ — πλατιὰ σὲ κανένα πεζοδρόμι τῆς ἀγορᾶς — κι' εἶχαν ἀρκετὰ τέτοια στέκια, σιτὸν Ἄη — Νικόλα τῆς Ἄγορᾶς (στοὰ Λούλη), σιτὴ στοὰ Μαραμένου, τὸ Κριθαροπάζαρο καὶ τὸ Κουρμανιό¹⁹ (Κουρουμανιό) — ὅπου μποροῦσε νὰ τοὺς βρῆ ὁ καθένας γιὰ τὴ δουλειὰ του.

16. Φασαρία, κακὸ.

17. Διωρισμένος μὲ σουλτανικὸ φερμάνι.

18. Στὸ στρατὸ τὴ λέγανε κλιμάμαξα.

19. Τώρα πλατεῖα Νεομάρτυρος Γεωργίου. Ὑπάρχει παράδοση πὼς ἐκεῖ μοίραζαν τὸ κακῆς ποιότητος ψωμί — «Κουρουμάνα» ὅπως τὸ ἔλεγαν στὰ Γιάννινα — στοὺς ἐργάτες οἱ ὅποιοι ἦταν στὴ δούλεψη τοῦ Ἀλῆ — Πασιά, ὅταν ἔκανε γενικὴ ἐπίσκεψή τοῦ κάστρου κατὰ τὸ 1810. Τὸ γεγονός αὐτὸ τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ φρουρίου ἀπὸ τὸν Ἀλῆ — Πασιά, τὸ διαλαλεῖ ὁ ἴδιος μὲ μιά ἐλληνικώτατη ἔμμετρη ἐπιγραφὴ μὲ ὠραία ἔκτυπα κεφαλαῖα βυζαντινὰ γράμματα σὲ στίχους παρουσιάζοντας τὸν ἑαυτό του μὲ περηφάνεια σὰν ἀπόγονο τοῦ Πύρρου.

Ἡ πλάκα αὐτὴ ἐντειχιμένη ἀπὸ τὸ 1815 στὴν ἄνω δεξιὰ πλευρὰ τῆς νότιας πύλης (γωνία), πὺν ὀδηγεῖ ἀπ' εὐθείας στὸ ἄλλοτε στρατ. Νοσοκομεῖο (νῦν βασιλικὸ Περίπτερο) τοῦ ἐσωτερικοῦ φρουρίου (Ἴτο — καλέ), εἶναι ἄγνωστη στοὺς πολλούς.

Τὴν ἔχει κάνει ὁ χρόνος κατάμαυρη καὶ δυσανάγνωστη. Χώρια ἀπὸ τὴ καταστροφὴ πὺν ἐπιθε, ἀπὸ σφαῖρα κανονιοῦ τοῦ Χουροῖτ — Πασιά κατὰ τὴν πολιορκία τοῦ Ἀλῆ, ἢ ὅποια ἔσβυσε γιὰ πάντα τοὺς πρώτους πέντες μισοὺς στίχους.

Τὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς βλάβης ἢ φύση προσπαθεῖ νὰ τὸ καλύπτῃ μὲ ἀγριολούλουδα κάθε χρόνο...

Ἐπιμένω στὴν περιγραφὴ τῆς, ἂν καὶ ἄσχετη πρὸς τὸ κύριο θέμα, καὶ γιὰ ἓνα ἀκόμα λόγο.

Εἶναι νὰ θαυμάζῃ κανεὶς ὅταν συλλογιστῆ, πὼς στὰ μαῦρα ἐκεῖνα χρόνια τῆς σκλαβιάς στήθηκε ἐπίσημα στὸ κάστρο, καὶ τὴ σεβάστηκαν ὕστερα οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλῆ, ἐνῶ

Οἱ γυρολόγοι πάλι ἦταν ντυμένοι, ὅπως οἱ περισσότεροὶ ἔβραιοι, μὲ γαλάζιους ραβδωτοὺς νιουλαμάδες, γενειοφόροι, μὲ σκούφο μαῦρο στὸ κεφάλι.

Μὲ τὸ ἓνα χέρι κρατοῦσαν ἓνα μοχτσια²⁰ γεμάτο ψιλικά, νταντέλλες, κουμπιά, ράμματα, βελόνια κ. ἄ. καὶ τὸ ἄλλο κρατοῦσαν τὸ σιδερένιο μπράτσο (πῆχυ) πάνω στὸν ὦμο (σὰν τὸ τουφέκι νὰ ποῦμε, ἀλλὰ σὲ ὀριζόντια θέση), γιὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὰ τόπια τὸ πανί (χασέδες, ρετσίνες, ἰντιάνες κλπ.) ποὺ εἶχαν στὸν ἄλλον ὦμο ἀκουμπισμένα.

Ἔτσι βαρυφορτωμένοι ἔσερναν τὰ κουρασμένα βήματά τους οἱ φουκαράδες στὰ στενοσόκακα τῶν Γιαννίνων ἢ τοὺς μαχαλάδες τῶν χωριῶν διαλαλῶντας τὸ ἐμπόρευμά τους μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ συρσιτῆ φωνή: «Μέρτοα διάφουρα, πανί καλό, ράμματα, βελόνια, κουβαρίστρες!».

Οἱ γυναῖκες ποὺ ἤθελαν νὰ ψωνίσουν ἔβγαιναν στὴν ἐξώπορτά τους καὶ φώναζαν «Γείτονα, γείτονα!», αὐτὸ ἦταν τὸ ἐπαγγελματικὸ τους ὄνομα. Ἐκεῖνος ἀπόθετε τὸ ἐμπόρευμά του στὸ κατώφλι τῆς πόρτας ἢ στὴν αὐλή, ἀνοίγε τοὺς μοχτσιαδάδες του καθιστὸς σταυροπόδι κι' ἄρχιζε ἢ διαλεγῆ.

Στὸ μεταξύ, μαζεύονταν κι' ἄλλες γειτόνισες γιὰ νὰ ψωνίσουν ἢ νὰ χαζέψουν κι' ἔπνιγαν «τοὺν κουριμένο τὸν γείτονα» μὲ τὰ ἀτελεύτητα παζάρια τους.

Ἐκεῖνος ζητοῦσε πάντα τὰ διπλᾶ, οἱ ἄλλες πολὺ πιὸ κάτω ἀπὸ τὰ μισά, ὅσο ποὺ στὸ τέλος ἔφταναν σὲ κάποια συμφωνία, ἀνάμεσα σὲ γοερὲς κραυγὲς τοῦ γυρολόγου καὶ φρικτοὺς ὄρκους (μὰ τοῦ ψωμί... στὰ πιδιά μ') πὼς δὲ βγάξει τίποτα.

Ἄπ' αὐτοῦ βγῆκε ἡ ρῆση «Ὁβραϊκά παζάρια».

Μὰ ὁ καῦμένος καὶ συμπαθέστατος «γείτονας» δὲν εἶχε νὰ κάνῃ μονάχα μὲ τὸ γυναικολόγι, ποὺ τοῦ σήκωσε τὸ νοῦ μὲ τίς φωνές, ἦταν κι' οἱ γαβριάδες ποὺ τὸν τριγύριζαν, γιὰ νὰ χαζέψουν, κι' ἂν τοὺς βολοῦσε, νὰ σουφρώσουν κάνα γκούργκλα (κουβαρίστρα), καμμιὰ ἴφλα ράμματα....

Ἄλλες τούρκικα γραμμένες τῆς κατέβασαν, γιὰ νὰ μὴ θυμίζον τὸ ὄνομα ἐκείνου τοῦ ἀποστάτη, ποὺ τόλμησε νὰ σηκώσῃ κεφάλι στὸ Σουλτάνο.

Γιὰ ὅλα τὰ παραπάνω, ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ τὴν παρηθέσω ὀλόκληρη:

. . . . . νέου διὰ βίας
. . . . . εσον τῆς φωτίας
. . . . . βοήθειαν ζητοῦσε
. . . . . ποτὲ δὲν ἤμποροῦσε
. . . . . ὅσα τοῦ ἦταν χρεία

τούτου παρευθὺς ν' ἀνάψῃ τὴ φωτία
τοῦτο διὰ ν' ἀνανεωθῆ ἔτι νὰ ἀναζήσῃ
τὰ σαθρωμένα τείχη του πάλιν νὰ κρατήσῃ
ὅπου στοὺς πρώην δέσποτας αὐτὸν παρακαλοῦσαν.

καὶ δι' ἀναλαινισμόν πάντα παρακαλοῦσαν.

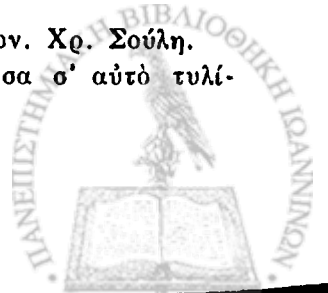
Καὶ μόνον ποὺ ἀπέρασαν διάφοροι αἰῶνες
καὶ καθεξῆς πολλότατοι ἕπατοι κ' ἡγεμόνες
κανένας δὲν ἤμπόρεσε νὰ λάβῃ τὴν φροντίδα
καὶ εὐεργέτης νὰ δειχθῆ εἰς ταύτην τὴν πατρίδα
οὔτε εἰς τὴν παρέλευσιν τοσούτων πολλῶν χρόνων
ἤμπόρεσαν νὰ βάλωσι κανένα λίθον μόνον.

Ὁ Κράτιστος δ' Ἀλῆ Πασᾶς Βεζύρης τῆς Ἡπείρου
περίφημος ἀπόγονος τοῦ θαυμασίου Πύρρου
ὡς ἄλλο πῦρ θαυμάσιον τοῦτο τὸ ἀνασταίνει
καὶ πάλιν ὠραιότατον τὸ ἀποκατασταίνει.

A Ω Ι Ε (= 1815).

Σημ. Ὅρα Ἡπ. Χρονικά 1931. Τουρκικαὶ ἐπιγραφαὶ Ἰωαννίνων. Χρ. Σούλη.

20. Ἐνα πανί μεγάλο μὲ δεμένες κόμπο τίς ἄκρες σταυρωτά· μέσα σ' αὐτὸ τυλίγονταν οἱ πρᾶματιες.

Αὐτὸς τοὺς ἔδιωχε μὲ φωνές μὰ καὶ κείνου, γιὰ ἐκδίκηση, ἄρχιζαν ἀπὸ μακριὰ τὰ πειράματα μὲ ἀσχημολογὰ, ποὺ τὰ συνέπλεκαν σὲ σίγχο μὲ τὴ λέξη: «γείτονα, γείτονα...».

Καὶ τὴν αἰχμὴν νὰ γυρίσουμε, ὕστερα ἀπὸ ἀρκετὸ, μὰ ἀναγκαῖο ξεμάκραιμα, ἐκεῖ ποῦ σταθήκαμε.

Ἄφοῦ λοιπὸν σταμάτησε κάθε δοσοληψία μὲ τοὺς ἀτυχοὺς αὐτοὺς βιοπαλαιστὲς, ἔπρεπε κάποιοι ἄλλοι νὰ πάρουν τὴ θέση τους. Ἄπὸ τότε ἔκαναν τὴν ἐμφάνισή τους χαμάληδες καὶ γυρολόγοι χριστιανοί.

Γενικὴ ἀπραξία καὶ νέκρα στὰ ἑβραϊκά μαγαζιά. Ἄνοιγαν — ἔκλειναν ἄπρακτοι. Ἄρ μὰ καὶ ποῦ ἔβλεπαν κανένα πελάτη, κι' αὐτὸς θὰ ἦταν Τοῦρκος ἢ Ἑβραῖος. Ὅμως ἡ κατάσταση δὲ σώζονταν.

Οἱ μέρες πέραγαν καὶ τὸ κακὸ συνεχίζονταν. Ἄρχισαν τὰ παρακάλια: γιατί δὲν ἔρχεστε... τί σᾶς κἀναμαν...!

Ἡ ἀπάντηση: τί ἄλλο θέλαταν; μᾶς βρῖσταν τὸ Χριστό, μᾶς πατήσαταν τὸ Σταυρό, μᾶς δείραταν τὸ παιδί... τί ἀλισβερίς²¹ νὰ κάνουμε!...

Στὸ τέλος ἀναγκάστηκαν νὰ ξεσηκώσουν τοὺς μεγάλους. Σχηματίστηκε μία ἐπιτροπὴ ἀπὸ προύχοντες μ' ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἀρχιραβῖνο καὶ τράβηξαν γραμμὴ γιὰ τὴ Μητρόπολη, γιατί καταλάβαιναν, πὼς ἀπὸ κεῖ ἐκπορεύονταν ἡ ἀπαγορευτικὴ διαταγή, νὰ παρακαλέσουν τὸ Δεσπότη, νὰ τὰ συμβιβάσῃ τὰ πράγματα, νὰ γίνῃ κανένα «ντερμάνι»²².

Ἐπειτα ἀπὸ τὰ πολλὰ κι' ἀφοῦ ἐπίσημα ζήτησαν τὸ «συμπάθειο», λύθηκε ἡ ἀπαγόρευση.

Ἐπῆρχε εὐρύτατη διάδοση, πὼς μαζὶ μὲ τὸ «συμπάθειο» πλήρωσαν κρυφὰ στὴ Μητρόπολη καὶ κάποιο γερὸ χρηματικὸ ποσὸ γιὰ «τζιζά»²³. Αὐτὸ φυσικὰ δὲν ἐπιβεβαιώθηκε, οὔτε ἦταν δυνατό, γιὰ λόγους εὐνόητους.

Ἀπολογισμὸς αὐτῆς τῆς σύγκρουσης ἦταν ἡ κακοπάθεια πολλῶν ἑβραϊκῶν ἀρχοντοσπιτῶν καὶ πρὸ παντὸς σὲ τζάμια καὶ σὲ κεραμίδια.

Τὸ χειρότερο εἶναι, πὼς τὴν πλήρωσε μὲ τὴ ζωὴ του καὶ κάποιος ἑβραῖος φουκαριτζίκος.

Τὴν ὥρα τῆς φασαρίας, μεθυσμένος περνοῦσε τρικλίζοντας ἀπὸ τὸ Κουρμανιδὸ καὶ φώναζε «ζιέφτσια — ζιέφτσια»²⁴, ἓνα τσαγκαροπαίδι, ἀκούγοντάς τον καὶ νομίζοντας γιὰ πρόκληση τῆ χαροκοπία τοῦ δύστυχου αὐτουνοῦ, πετιέται ἀπὸ τὸ μαγαζὶ του μὲ μιὰ φαλτσέτα²⁵ καὶ τοῦ τὴ χώνει στὴν κοιλιά... «Νά, νὰ ἰδῆς ἰσὺ ζέφκια!».

(¹) ἄτυχος ἔπεσε παρακάτω, ἐκεῖ κοντὰ στὸν πλάτανο τοῦ Κουρμανιοῦ. Τὸν πῆγαν στὸ σπῖτι του σηκωτόν, ὅπου σὲ λίγο πέθανε...

Ὁ ἄλλος πῆρε τὸ δρόμο γιὰ «μέσα» δηλ. γιὰ τὸ ἑλληνικὸ, ὅπως τῶλεγαν ἐπὶ τουρκοκρατίας

21. Δοσοληψία. Σ η μ. Τὸ παχὺ σίγμα, ὅπως τὸ ch τὸ γράφουμε μὲ μιὰ στιγμὴ σ', κατὰ τὸ «οἰούφαρα καὶ φαρασιάν» τοῦ μακαρίτη καθηγητῆ τῆς γαλλικῆς Χατζηγιάννη.

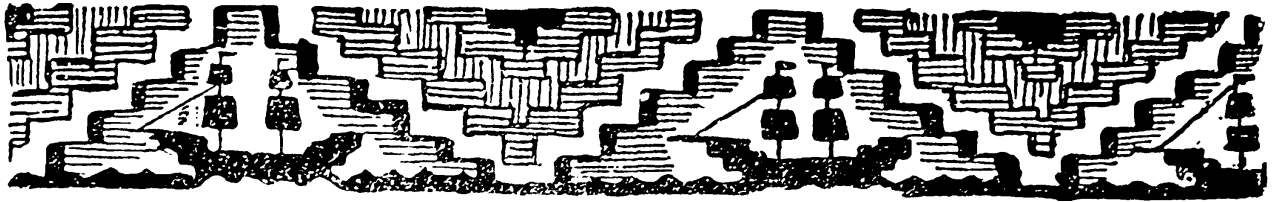
22. Σωτηρία.

23. Πρόστιμο.

24. Χαρές, γλέντια.

25. Τὸ τσαγκάρικο μαχαίρι.

ΝΙΚΟΥ ΧΡ. ΤΣΑΚΑ

ΠΑΡΓΑ-ΣΤΕΡΙΑ*

(Λ Ε Ξ Ι Λ Ο Γ Ι Ο Ν)

Α' Βραβείον τῆς ἐν Ἀθήναις Γλωσσικῆς Ἑταιρείας

πασσοῦμι (τὸ) καὶ πασοῦ-
μάκι (τὸ) = τουρκ. λ. γυναικειο ὑπόδη-
μα με τακοῦνι πὺ φοροῦσαν οἱ τουρκά-
λες / πλεχτὸ μάλλινο ποδεῖο χρησιμοπο-
ιούμενο γιὰ τὸν ὕπνο ἢ γιὰ οἰκιακὴ χρῆσι.

πάστα (ἡ) = κυρίως ὁ ντοματοπελ-
τὲς ἀλλὰ καὶ διάφορα ζυμαρικά. Γι' αὐτὸ
καὶ γιὰ διάκρισι «πάστα ντομάτα».

παστέλι (τὸ) = γλυκὸ πὺ φτιά-
χνουν οἱ γκέγκηδες ἀπὸ σουσάμι καὶ μέλι.

παστέλωμα (τὸ) καὶ παστέλα
(ἡ) = ἀφυδάτωσι τοῦ ἐλαιοκάρπου ὕστερα
ἀπὸ ξηρασία, παγετὸ ἢ ἀρρώστεια (ἡ κυ-
ρίως παστέλα). Ὁ παστελωμένος καρπὸς
εἶναι μηδαμινῆς ἀποδόσεως καὶ κάνει κα-
κῆς ποιότητος λάδι.

παστιτσάδο (τὸ) καὶ παστι-
τσάδα (ἡ) = φαῖ φτιαγένο ἀπὸ κρέας
μὲ μακαρόνια ἢ ἄλλα ζυμαρικά στὴ φωτιά
(τζάκι, φουφου κ.λ.π. καὶ ὄχι στὸ φούρνο).

πάστρα (ἡ) = ὑπερβολικὴ καθαριό-
της. πρβλ. «λάμπει ἀπὸ πάστρα», «μοσκο-
βολάει στὴν πάστρα». Ἄλλ. λ. παστρεύω
(ρ), παστρεμένος (ὁ) = καθαρὸς καὶ πα-
στρικὸς (ὁ) ἀλλὰ καὶ μὲ εἰρωνικὴ σημα-
σία. πρβλ. «παστρικὸ τσανάκι». ξεπαστρέω
(ρ) = ξεκαθαρίζω, ξεαφανίζω κάτι, κά-
ποιον. / πάστρα (ἡ) = εἶδος χαρτοπαιγνίου,
κυρίως διότι ὅταν ταιριάζουν τὰ φύλλα
τοῦ παίχτη «παστρεύει» (παίρνει) ὅσα φύλ-
λα εἶναι κάτω.

Παστροῦ (ἡ) = πολὺ καθαρὴ καὶ
νοικοκυρὰ γυναῖκα.

παστράβλο (τὸ) = ξυλουργικὸ
ἐργαλεῖο μὲ κοπίδι ὁμοιο μὲ τῆς πλάνιας
καὶ δυὸ χερούλια (σὰν αὐτιά) πὺ χρησι-
μοποιεῖται γιὰ τὰ ἀπρόσιτα (κοῖλα κ.λ.π.)

σημεῖα τῶν ἐπίπλων (δηλ. παστρεύει τὰ
ἄβολα).

πατάκα (ἡ) = Ἴτ. λ. patacca μη-
δαμινῆς ἀξίας νόμισμα. πρβλ. «δὲν ἔχει
οὔτε πατάκα», «δὲν τοῦ παίρνεις πατάκα.
/ ἡ πατάτα. πρβλ. «κρέας μὲ πατάκες».

παταράκι (τὸ) = ὀνομασία τοῦ
ψαριοῦ γλώσσα, πὺ λέγεται καὶ ζωμα-
τίδα.

πατατούκα (ἡ) = χοντρὸ μάλλινο
ἡμίπαλτο τῆς παλιᾶς ἐνδυμασίας. Σημ.
Ἀπ' αὐτὸ «Πατατοῦκος» (ἐπειδὴ φοροῦσε
πατατούκα) ὁ Παργινὸς δάσκαλος τοῦ πυρ-
πολικοῦ στὴν ἐπανάστασι τοῦ 21 Ἰωάν-
νης Δημουλίτσας».

πατατράκ (τὸ) = ἀπότομο σώρια-
σμα πραγμάτων μὲ πάταγο / μεγάλος καυ-
γὰς θόρυβος καὶ σύγχυσι ἀπὸ πολλὰ ἄτο-
μα. πρβλ. «ἀπὸ τῆ μιὰ οἱ συγγενεῖς τοῦ
μιανοῦ, ἀπὸ τὴν ἄλλη τοῦ ἀλλουνοῦ ἐγίν-
κε μεγάλο πατατράκ».

παταφάνα, παφλάνα ἢ
φαφλάνα (ἡ) — χάλκινο νόμισμα
μὲ πολὺ μικρὴ ἀξία. Πιθ. ἀπὸ τὴν Ἴτ. λ.
pataffione.

πατέντα (ἡ) = Ἴτ. λ. patente δί-
πλωμα. Κυρίως γιὰ νὰ ἐπιταθῆ μιὰ κακὴ
ἐννοια. πρβλ. «κλέφτης μὲ πατέντα», «ρου-
φιάνος μὲ πατέντα».

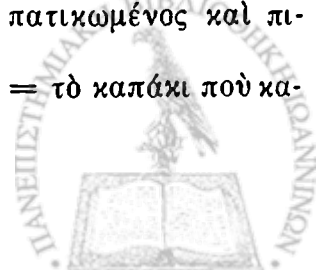
πατήτρα (ἡ) = ἐξάρτημα τοῦ ἀρ-
γαλειοῦ χειριζόμενο μὲ τὰ πόδια.

πατίκι (τὸ) = παντόφλα.

πατικώνω καὶ πιτακώνω (ρ)
= πατῶ, συμπιέζω κάτι ἀπὸ πάνω πρὸς
τὰ κάτω. πρβλ. «πατίκωσέ το καλὰ τὸ μαλ-
λὶ νὰ πάρη κι' ἄλλο». Ἄλλ. λ. πατίκωμα
καὶ πιτάκωμα (τό), πατικωμένος καὶ πι-
τα — (ὁ).

πατιλέτα (ἡ) = τὸ καπάκι πὺ κα-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμ., σελ. 57.

λύπτει τὴν τσέπη σακκακιοῦ ἢ πανοφοριοῦ.

πατιρντι (τὸ) = τουρκ. λ. θόρυβος, καυγάς.

πάτ — κιούτ = τουρκ. λ. φρ. πὺ σημαίνει «πάρε — δῶσε (δοσοληψία)». περβ. «δὲν θέλω πάτ — κιούτ μὲ τὰ μούτρα του».

πατούνα καὶ πατούσα (ἦ) = τὸ πέλμα τοῦ ποδιοῦ.

πατούρα (ἦ) = κατακάθ, περβ. «πῆρε τὸ καλὸ καλὸ καὶ μᾶς ἄφησε τὸ πατούρες» / τὸ κάτω μέρος ἐνὸς ἀντικειμένου. / τραβηχτὸ (βλ. λ.) γιὰ πατούρες (περιθώρια) τζαμιῶν.

* πατρατζίκι (τὸ) = λέξι πὺ συναντιέται μόνυ στὴ φράσι «ὁ διάλογος μὲ τὰ πατρατζίκια του» (;;;).

πατσαρώνω (ο) = ζεματάω, κατακαίω. περβ. «τοῦρριξε μιὰ μπικιόνα θερμὸ νερὸ) καὶ τὸν πατσάρωσε», δὲν ἤξαιρα πὺ ἦταν καυτὸς ὁ τραχανᾶς καὶ πατσαρώθηκα». Ἄλλ. λ. πατσάρωμα (τὸ) πατσαρωμένος (ὁ).

πάτσι = ἐπίφρ. πὺ λέγεται σὲ ἰσοπαλία, ἰσοφορία, ἰδίως στὰ χαρτιά. περβ. «στὴν ἀρχὴ κέρδιζε ὕστερα τὸν ἤφερα πάτσι», «πάτσ' καὶ πόστια» (ἰσοφαρίσαμε καὶ ἀρχίσαμε ἀπ' τὴν ἀρχή).

πάτσι (τὸ) = παιδικὴ ὀνομαστία τῶν παπουτσιῶν. Γιὰ τὰ μικῆς ἡλικίας παιδιὰ (μόλις ἀρχίζουν νὰ μιᾶνε) ὑπάρχει ἀπειρία λέξεων εὐχρηστων καὶ εὐκολοπρόφερτων πὺ τοὺς μαθαίνουν οἱ μανάδες τους, νομίζοντας δι τὰ μάθουν πὺ εὐκολὰ νὰ μιᾶνε. Π. χ. νόνο (τὸ) = ζωγραφισμένο πρόσωπο, σιράτες (οἱ) = βήματα, τσίτσι (τὸ) = κρέας, πάπα (τὸ) = ψωμί, προύτα (τὸ) = νερό, ντέ(κο) (τὸ) = ἄλογο, γαῖδουρι, μὲ (τὸ) = προβατίνα, γίδα, μπέ,ε,ε (τὸ) = πρόβατο, κατσίκι, μουμούλα, μπαμπούλα (ἦ) = σκιάχτρο, ἄτα (τὸ) = περίπατος, νινι (τὸ) = ἄλλο μικρὸ παιδάκι, κάκα (τὰ) = κόπρανα, τσιούτσα καὶ τσίτσι (τὰ) = κάτουρα, νάνι (τὸ) = ὕπνος, κόκο (τὸ) = γλυκό, καλοῦδι, τσουτσούνα (ἦ) = πέος, λιλι (τὸ) = ἡχηρὸ παιχνιδάκι, μίμι (τὸ) = σπειρί, πονίδι, μπιμπι (τὸ) = σπειρί, μόμο (τὸ) = πόνος, νταντὰ = δαρμός, τζιτζι καὶ μεμὲ (τὸ) = βυζί, γκίτσι (τὸ) = δόντι, τουτοῦ (τὸ) = παπόρι, αὐτο-

κίνητο, μᾶμ(ου) (τὸ) = φαγητό, ντεντέ (τὸ) = περίπατος, ντούκου (τὸ) — καίκι, πούπου (τὸ) = ροῦχο κ.λ.π. κ.λ.π.

* πατσουλι (τὸ) = ἄρωμα, κολώνια. Οὐσιαστικοποίησι παλαιᾶς βιομηχανίας ἀρωμάτων Πατσουλίν (;). περβ. «βάλε καὶ λίγο πατσουλι», «μᾶς ξεθέωσε (βρώμισε) στὸ πατσουλι».

πατωτικὸ (τὸ) = σουβλι τοῦ τσαγγάρη γιὰ τὶς σόλες.

παυλόσυκο (τὸ) = φραγκόσυκο. παυλοσυκιά (ἦ) = ἡ φραγκοσυκιά. Ἡ ὀνομασία πὺ διαδεδομένη στὴν Ἐφτάνησο.

πάφιλας (ὁ) = λεπτὸς τενεκές. Ἄλλ. λ. παφιλένιος (ὁ, ἦ τὸ), παφίλι (τὸ), ξορκοπαφίλης (ὁ) = ἀδέκαρος, χωρὶς ἄξια.

πάχτος (ὁ) = νοίκιασμα ἀπὸ ἐπιχειρηματία («παχτωτὴ» ἢ «παχτωτζῆ») ἐλαιοσοδειᾶς. Ἡ συνηθισμένη συμφωνία εἶναι σὲ εἶδος πὺ θὰ παραχθῆ, ὁπότε παίρνει 2 μερίδια ὁ ἰδιοκτήτης καὶ 1 ὁ παχτωτῆς ἢ 3 καὶ 2 ἀντιστοίχως κ.λ.π. Ρ. παχτώνω. — τωμένος (ὁ) πάχτωμα (τό).

πέξο (τὸ) = Ἴτ. λ. peso βάρος καὶ ἡ διαδικασία τοῦ ζυγίσματος. περβ. «τί παίζο νᾶχη ἄραγες;», «κάντου ἕνα πέξο νὰ ἰδοῦμε πόσο εἶναι» / τὸ μεγαλύτερο βάρος πὺ χωράει ἕνα ζυγιστικὸ ὄργανο. περβ. «τὰ ξύλα βγήκανε 12 πέξα».

πεξοῦλι (τὸ) καὶ πεξούλα (ἦ) = ἀναβαθμὸς τῶν ἐλαιῶνων, περιβολιῶν κ.λ.π.

πεϊβάνι (τὸ) = τουρκ. λ. ἱμάντας μὲ τὸν ὁποῖο δένονται τὰ πόδια τῶν μικρῶν ἀλόγων γιὰ νὰ μάθουν ρεβάνι (βλ. λ.). συναφ. λ. κουσκουни (τό).

πεινάει (μὲ) = ἰδιωμ. ἔκφρασι σὲ τρίτο ἐνικό, ἐνῶ ἀφορᾶ ἐνέργεια κ.λ.π. πρῶτου ἐνικοῦ προσώπου. π. χ. «μὲ διψάει», διψῶ «μὲ κρυώνει» = κρυώνω.

πέκε = τουρκ. λ. μάλιστα, ὅπως θέλεις. περβ. «πέκε φέντιμ», «πέκε λέπε».

πέκνα (ἦ) = τὸ κόκκινο στίγμα στὸ πρόσωπο.

πελάντζα (ἦ) = Ἴτ. λ. bilancia ζυγός.

πελέκι (τὸ) = τσεκούρι / παρομοίωσι γιὰ μεγᾶλα στὸ εἶδος τους πράγματα. περβ. «ψάρια πελέκια». / ποντίκια τῶν ἀγρῶν.

πελεκοῦδι (τὸ) = κομμάτι ξύλου πού πετάγεται στὸ σκίσιμο τῶν ξύλων μὲ τσεκούρι. Φρ. «κάηκε τὸ πελεκοῦδι» = ἔγινε μεγάλο γλέντι.

πενίρ (ι) τὸ = τουρκ. λ. τυρί. Φρ. «πενίρ, ἔκμὲκ χαζίρ γεμέκ».

πεντέγουλο (τὸ) συνήθ. πλη. πεντέγουλα (τὰ) = πέντε στρογγυλὰ καὶ ἰσομεγέθη «γουλιὰ» τῆς θάλασσας πού τὰ μεταχειρίζονται τὰ κορίτσια στὸ ὁμώνυμο παιχνίδι.

πεντε (ἡ ο) λάπι (τὸ) καὶ πεντελάπη (ἡ) = μολυβοκόντυλο. Στὴν Ἴτ. lapis = τὸ μολύβι, ἀλλὰ γιὰ τὴν σύνθετο μὲ τὸ πέντε — (;).

πέντε — πέντε = ἐπιρρ. ἐνδεικτικὸ μεγάλης δειλίας, φόβου. πρβλ. «ἂν σοῦ κοτᾶ ἔλα, ἀλλὰ σοῦ πάει πέντε—πέντε».

πεντεφούντω (ἡ) = παιχνιδιάρια, κακῆς διαγωγῆς γυναῖκα (παράβαλε μὲ λέξι φοῦντι).

περάντζα (ἡ) καὶ περαντζι (τὸ) = Ἴτ. λ. paranza ἱστιοφόρο σκάφος (τώρα μηχανοκίνητο) πού ψαρεύει μὲ τράτα.

περβάζι (τὸ) καὶ πρεβάζι (τὸ) = ὀσκελετὸς τοῦ παραθυριοῦ. / κομμάτι σανίδας πού ἀντικαθιστᾶ (σὲ πάτωμα ἢ νταβάνι) κατεστραμμένο τμήμα.

περβατάω καὶ πρεβατάω (ο) — παρεφθ. περιπατῶ, βαδίζω.

περγαμηνάτο (τὸ) = τὸ ἀντισηπτικὸ ὑπερμαγκανικό.

περγουλιὰ καὶ πέργουλα (ἡ) = Ἴτ. λ. pergola κληματαριά.

περγουλίδα (ἡ) συνήθ. σὲ πληθ. περγουλίδες (οἱ) = μικρὰ κομματάκια καὶ πολύχρωμα γιαλιὰ πού ἔχουν πεταχτῆ στὴ θάλασσα καί, μὲ τὴν τριβὴ τῶν κυμάτων κ.λ.π., ἔχουν λειανθῆ. Συνηθισμένο παιχνίδι τῶν μικρῶν κοροτσιῶν σὲ ἄμιλλα ποῖδ θὰ μάση τὰ πιὸ ὠραία.

περδικλάρι (τὸ) = κομμάτι σκοινι μὲ τὸ ὁποῖο δένονται τὰ πόδια τῶν ὑποζυγίων, προτοῦ ἀφεθοῦν ἐλεύθερα γιὰ βόσκησι, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν νὰ ἀπομακρυνθοῦν.

περδικλωμα (τὸ) = δέσιμο μὲ περδικλάρι. Ρ. περδικλώνω καὶ πεδικλώνω, περδικλωμένος (ὁ).

περδικόχορτο καὶ περδικοχόρ-

τι (τὸ) καὶ περδικούλα (ἡ) = χορτάρι πού φυτρώνει στοὺς παλαιούς τοίχους καὶ χάλασματα καὶ ἐχρησίμευε σὰν διουρητικὸ.

περέτιο (τὸ) = ἐξυπηρέτησι σὲ οικιακὲς κυρίως ἀνάγκες. Ρ. περητεύω.

πέρι καὶ περὶ = σὰν ἀντιθ. σύνδεσμος. πρβλ. «κάλλιο νὰ μὲ σκοτώνες πέρι αὐτὴν τὴν κουβέντα πού μοῦειπες».

«νὰ τοῦεἰχα δώσει τὸ φιλι
στὰ δυὸ του μαῦρα φρούδια,
περὶ πού τὸ ξενήτεψα
καὶ πάει μὲ τὰ καράβια».

περικοκλάδι (τὸ) = περιπλοκάδα. πρβλ. «πορικοκλάδι θὰ γενῶ μέσα στὴ γειτονιά σου».

* περικόυλο (τὸ) = Ἴτ. λ. pericolo κίνδυνος.

περνοδιαβαίνω (ο) = πηγαινοέρχομαι ἀπὸ κάπου πολὺ συχνὰ καὶ ἰδίως μὲ ἐρωτικὸ σκοπὸ. περνοδιάβασμα (τὸ).

περσεύω (ο) = περισσεύω. παρατ. ἐπέρσευα, μέλλ. θὰ περσέψω, ἀορ. ἐπέρσεψα. πέρσεμα (τὸ).

περφέτο (τὸ) = Ἴτ. λ. perfeto = ἄριστο, ἔξοχο. Γιὰ ἐδῶ μόνον τὸ ἔξοχο ἀπὸ τὰ κίτρα τὰ λεγόμενα cedri della leggi ebraica, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπὸ αἰῶνων μετεφέροντο καὶ ἐπωλοῦντο (διὰ τῆς Τεργέστης) πρὸς ὄλους τοὺς Ἑβραίους τῆς Εὐρώπης.

* πεσινάτια (τὰ) = Τουρκ. λ. μετρητά, χρήματα.

πεσκεσί (τὸ) = δῶρο, κυρίως ἀπὸ φαγώσιμα. Ἄλλ. πεσκελίκι (τὸ).

* πεσκίρι (τὸ) = τουρκ. λ. πετσέτα.

πετάλι καὶ φετάλι (τὸ) = ἡ τομὴ ἑνὸς πράγματος κατὰ τὸ μεγαλύτερο πλάτος του εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐκταθῆ εἰς τὸ διπλάσιο. Εἰδικὰ τὸ ἀνοιγμα μέχρι τῆ ραχοκοκκαλιὰ καὶ ἀλάτισμα καὶ στέγνωμα, γιὰ νὰ διατηρηθοῦν, διαφόρων ψαριῶν, (μπάφες, σάλπες, λαυράκια κ.λ.π. / φράσι «τὸν ἔκανε πετάλια» = τὸν ἔδειρε πολὺ.

πετάντες (ὁ) = ξυλουργικὸ ἐργαλεῖο (Βλ. σμίλα).

πετ(ι)μέζι (τὸ) = τουρκ. λ. μούστος συμπυκνωμένος μὲ πολὺ βράσιμο.

πέτο (τὸ) = Ἴτ. λ. peto τὸ στῆθος

/ τὸ μπροστινὸ μέρος τοῦ σακακιοῦ. / ἡ κουμπότρυπα τοῦ γιακά για τὸ λουλουῖδι. (μπουτονιέρα).

πε τ ο ὑ γ ι α (ἦ) = γεροῦλι για τὸ ἀνοιγμα τῆς πόρτας.

πε τ ρ ι ἄ (ἦ) = βολὴ με πέτρα.

πε τ ρ ο β ἄ λ ι (τὸ) = Ἄλβ. πετροβάλε, πετρέλαιο. Καί :

πε τ ρ ὀ λ ι ο (τὸ) = Ἴταλ. λ. petroleo (ἀπὸ Ἑλληνικὴ φυσικὰ προέλευσι).

πέ τ σ (ι) κ ο ς (ὀ) = ἐπίθ. κακοφτιαγμένος, ἰδίως για πορτοπαράθυρα, δταν ἄλλοῦ ἐφαρμόζουν κι' ἄλλοῦ ἀφήνουν κενὰ στὸ κλείσιμο.

πέ τ σ ο (τὸ) = Ἴτ. λ. pezzo και πετσεῖνο (τὸ) = κομμάτι / — τσο (τὸ) = μέγανος καυγάς, μακελειό.

πε τ σ ο κ ο μ μ ὀ ς (ὀ) και πετσοκόπημα (τὸ) = (pezzo + κόβω) (Βλ. πέτσο). Ρ. πετσοκόβω.

* πε χ λ ι β ἄ ν η ς (ὀ) = τουρκ. λ. παλαιστῆς / πλανόδιος παλαιστῆς, θαυματοποιὸς / ἀλήτης.

* πε χ ρ ῖ ζ ι (τὸ) = τουρκ. λ. αὐστηρὴ δαιτα. πρβλ. «μοῦ ἔβαλε ὁ τζεράχης πεχρῖζι», «μπῆκα σὲ πεχρῖζι».

π η γ α ι μ ὀ ς (ὀ) = μεταβυσι. Καί πάει (τὸ). πρβλ. «με τὸν πηγαιμὸ τοῦ Λεφτέρη γύριζε ὁ Θανάσης», «στὸ πάει εἶναι δυὸ ὥρες δρόμος».

π η δ ο ὑ λ ι (τὸ) = σκουλίκι τοῦ τυριοῦ ποὺ κάνει μεγάλα ἄλματα.

π η λ ἄ λ α (ἦ) = γρήγορο τρέξιμο με πηδήματα. Ρ. πηλαλάω, πηλάλημα (τὸ).

π ἦ λ ι α και π ἦ λ α (ἦ) = Μεγάλο τετραγωνο δοχεῖο για ἐναπόθεσι λαδιοῦ στὰ παλαιότερα χρόνια, κομμένο (χωρὶς μετάπλασι) ἀπ' εὐθείας ἀπὸ πέτρωμα εἰδικὸ τῆς Μάλτας. Πλάκες κομμένες ἀπὸ πῆλια, ἐπειδὴ εἶναι πυρίμαχο εἶδος, ἐχρησίμευαν για φούρνους, τζάκια κ.λ.π.

π η λ ω τ ὀ ς (ὀ) = εὐρύχωρο χτίσμα στὴ γωνία τοῦ ὑπογείου ποὺ ἐχρησίμευε στὴ διατήρησι τοῦ ἐλαιοκάρπου. Ἐπειδὴ, καίτοι ἡ παραγωγή ἦταν περιορισμένη, τὰ 37 ἱπποκίνητα λιουτρουβιά δὲν πρόφταιναν νὰ δουλέψουν ὄλον τὸ καρπὸ, οἱ παραγωγοὶ τὸν συντηροῦσαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο μέχρι ποὺ νὰ βροῦν σειρά, ρίχνον-

τάς του ἄλατι σὲ στρώσεις. Κάθε πηλωτὸς χωροῦσε ἀπὸ 10 — 30 ἄλωνα (βλ. λ.).

π η ν ε λ ἔ σ σ α (ἦ) = μεγάλο και πλατὺ πηνέλο για μεγάλες ἐπιφάνειες.

π ἦ τ τ α (ἦ) = φαγητὸ ἀπὸ λεπτὰ φύλλα ζυμαριοῦ στρωμένα σὲ τεψὶ με ἐνδιάμεσα στρώματα ἀπὸ διάφορα γεμίσματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα και τὸ ὄνομα κάθε πῆττας. Π. χ. λαχανόπηττα, σπανακόπηττα, γαλατόπηττα, κρεμμυδόπηττα, κοτιόπηττα ἢ ζορκόπηττα (χωρὶς τὸ συνηθισμένο κάλυμμα με φύλλο). Εἰρων. φρ. «πῆττα με τσόλια (ράκη)» και αἴνιγμα με διφορούμενη λύσι = «τεντωμένη μπαίνει ζαρωμένη βγαίνει».

π η χ τ ἦ (ἦ) = φαγητὸ ἀπὸ βραστὰ πόδια σφαχτῶν ἢ και γουρουνίσιο κεφάλι, ποὺ ἀφήνεται νὰ κρυώση και (λόγω τῆς ζελατίνας) πῆζει, και τρώγεται καρυκευμένο με πιπέρι μαῦρο και ἄλατι.

π ι α τ ἄ ν τ ζ α (ἦ) = μεγάλο πιάτο, μεγάλη ποσότητα φαγητοῦ. πρβλ. «ἔφαα μιὰ τέτοια πιατάντζα φασούλια».

π ἰ γ κ α (ἦ) = ὑπόδημα ἀπὸ γουρουνίσιο δέρμα (για κάλυμμα) συγκροτούμενο με σπάγγους ἢ δερμάτινα λουριά. Ἐχρησιμοποιεῖτο ἀπὸ τοὺς Ἀλβανοτσιάμηδες τῆς περιοχῆς.

π ι γ κ ὶ ν ο μ α ι (ο) = θυμώνω, παίρνω γινάτι, κακοφανίζομαι. (ἐνεργ. πιγκώνω). Ἄλλ. λ. πῖγκωμα (τὸ) — μένος (ὀ) πρβλ. «μὴ με πιγκώνεις γιατί θὰ τὰ χαλάσουμε», «πῆρε ἕνα πῖγκωμα ποὺ γίνκε τοῦρκος».

* π ι δ ὀ κ α (ἦ) = Ἴτ. λ. pidocchio ψεῖρα.

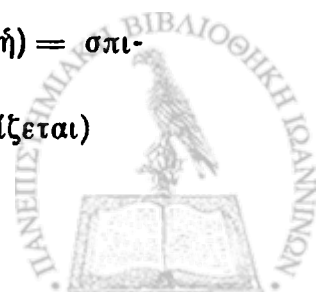
π ι ἔ τ α (ἦ) = ἀναδίπλωσι τοῦ ρούχου ποὺ ἐπιτυγχάνεται με εἰδικὸ ράψιμο ἢ σιδέρωμα.

π ι θ ὶ ν ω (ο) = ἐναποθέτω. πρβλ. «πίθωσέ το κάτω».

π ι θ ω τ ὀ (τὸ) = κωνικὰ ξυσμένο κομμάτι σαπουνιοῦ ποὺ βάζουν στὸν ἀφεδρῶνα τῶν μικρῶν παιδιῶν για νὰ ἐνεργηθοῦτ (ὑπὸ + θέτω).

π ι θ α μ ἦ και π ε θ α μ ἦ (ἦ) = σπιθαμῆ.

(Συνεχίζεται)

ΑΓΑΘΗΣ ΝΟΤΙΔΟΥ — ΔΡΙΤΣΟΥ

ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ ΚΑΙ Τ' ΑΥΓΑ

(Ἀναμνήσεις Καλαντιστρίας)

Στὴν Ἠπειρο, στὰ χωριά τοῦ Πωγωνίου, τὰ παιδιά τὴν παραμονὴ τῆς ἑορτῆς τοῦ Λαζάρου γυρίζουν στὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ τους, κάποτε δὲ καὶ σ' ἄλλα πλησιέστερα πρὸς τὸ δικό τους χωριά, γιὰ νὰ ποῦν τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου καὶ νὰ μαζέψουν αὐγά. Στὰ χέρια τους κρατοῦν κουδοῦνες ἢ κυπριά γιὰ νὰ συνοδεύουν μὲ τὸν ἀχό τους τὸ τραγούδι τους, καλάθια γιὰ νὰ βάζουν τ' αὐγά, καὶ γκλίτσες διὰ νὰ διώχνουν τὰ σκυλιά. Ὑπάρχουν τρεῖς παραλλαγές τοῦ τραγουδιοῦ αὐτοῦ τοῦ Λαζάρου. Τὶς παραθέτω κατωτέρω, ὅπως τὶς τραγουδοῦσαμε στὸ χωριὸ μας, Τεριάχιον Πωγωνίου, πρὶν ἀπὸ τὸ 1900, γιὰ νὰ τὶς περισώσω ἀπὸ τὴ φθορὰ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Διότι, δυστυχῶς, ὅπως πᾶμε, κοντεύουν κι' αὐτὰ νὰ ξεχαστοῦν ὅπως ξεχάστηκαν τόσα ἄλλα ὠραῖα ἔθιμα τῆς πατρίδος μας.

Α' ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

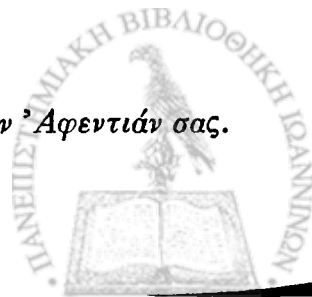
Καλὴν Ἐσπέραν, Ἄρχοντες,
ἀν εἶν' ὁ ὄρισμός σας,
Λαζάρου τὴν ἀνάστασιν
νὰ ποῦν σι' ἀρχοντικό σας.
Τὴν σήμερον τὸν Λάζαρον
τὸν κλαίει ἡ Βυθανία,
οἱ δνὸ του αἱ ἀδελφαὶ
ἡ Μάρθα κι' ἡ Μαρία.
Μάρθα τοῦ λέει: — "Ἄν ἐδῶ
ἦσουν ἐσύ, Χριστέ μου,
ὁ ἀδελφός μου δὲν ἀπέθνησκε,
ὁ φίλος σου, Θεέ μου.
"Ὅλοι ὁμοῦ ἐκίνησαν
καὶ πῆγαν εἰς τὸν τάφον.
Εὐθὺς ἐπρόσταξ' ὁ Χριστὸς
καὶ κύλησαν τὸν λίθον.
Τότ' ἡ μεγάλη του φωνὴ
κράζει, Σωτήρ μου, μόνος.
— Ἐγείρου, φίλε Λάζαρε,
καὶ ἔβγα ἔξω μόνος.
Ὁ Λάζαρος ὑπήκουσεν
κι' ἀνέστη παραχρῆμα
καὶ δεδεμένος τοῖν χερσοῖν

ἐβγήκε ἀπὸ τὸ μνήμα.
Τὴν αὔριον ἐκίνησεν
Χριστὸς ὁ Ἀυτρωτῆς μας
εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα
νὰ πάη ὁ Ποιητῆς μας.
Ὡς βασιλεὺς εἰσέρχεται
καβάλα εἰς τὸν ὄνον
γιὰ νὰ πληρώσῃ τὴν Γραφὴν,
Προφήτας τε καὶ Νόμον.
Εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα
σὰν ἔμαθε τὸ πλῆθος
βγήκαν καὶ τὸν ἐδέχθησαν
μὲ βάγια καὶ μὲ μύθους.
Μὲ βάγια εἰς τὰ χέρια τους,
μὲ χέρια σταυρωμένα,
Τοῦ τραγουδοῦσαν τὰ παιδιά
μὲ μάτια δακρυσμένα.
Βάγια, βάγια τῶν Βαγιῶν
κι' ὡς τὴν ἄλλη Κυριακὴ
τρῶμε κόκκινο ἀγρό.
Δῶσ' μου, Κυρά μου, νὰ σοῦ πῶ.
Καὶ τοῦ χρόνου.

Β' ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

(σὲ διαφορετικὸ σκοπὸ)

Καλὴν Ἐσπέραν σας, Καλὴ Βραδυνά σας, Καλῶς σᾶς ἠύραμεν, τὴν Ἀφεντιάν σας.

Ἄν ὀρίζετε νὰ σᾶς εἰποῦμε
διὰ τὸν Λάζαρον ποῦ προσκνυοῦμεν.
Ἦρθεν ὁ Λάζαρος, ἦρθαν τὰ Βάγια,
ἦρθεν ὁ Χριστὸς στὴ Βυθανία,
ὅπου εὔρισκεν Μάρθα καὶ Μαρίαν.
— Μάρθα ποῦ εἶν' ὁ Λάζαρος ὁ ἀδελφός μας
καὶ ὁ φίλος μας ὁ ἰδικός μας;
— Εἶν', Ἀφέντη μου, ἀποθαμένος
καὶ εἰς τοὺς νεκροὺς βαθεῖα χωμένος.
— Ἄς ὑπάγωμεν νὰ τὸν ἰδοῦμε
καὶ εἰς τὸν τάφον του νὰ λυπηθοῦμε.
Ἀκολούθησαν μικροὶ μεγάλοι,
ὅλοι οἱ Ἕλληνες, Ἑβραῖοι καὶ ἄλλοι.
Εἶπε καὶ πρόσταξε νὰ τὸν ἀνοίξουν,
τὴ βαρεῖα τὴν πέτρα του νὰ τὴν κυλήσουν.
— Λάζαρε, Λάζαρε, γιὰ δεῦρο ἔξω,
γιὰ νὰ σὲ ἰδῶ, νὰ σὲ γνωρίσω,
κι' ἀπὸ τοὺς νεκροὺς νὰ σ' ἀναστήσω.
Ἦ, τοῦ θαύματος, ὀρθὸς εὐρέθη.

Τὰ χεράκια του σταυρωμένα
τὰ ποδαράκια του κουμπουδεμένα.
— Δῶσ' μου, Ἀφέντη μου, λίγο νεράκι,
τὶ εἶν' τὰ χεῖλη μου πικρὰ φαρμάκι.
Καὶ ἐμεῖς οἱ Χριστιανοί,
γιὰ νὰ μὴν κολαστοῦμε,
Νὰ πηγαίνωμε στὴν ἐκκλησία,
Νὰ διαβάζωμε Χριστοῦ βιβλία.
Χριστέ μου Παντοδύναμε,
καὶ Ποιητὰ τοῦ κόσμου
Π' ἀνάστησες τὸν Λάζαρο
αὐτὸν τὸν ἀδερφό μας.
Τριάντα χρόνους ἔζησε
ποτές του δὲν ἐγέλασε.
Βάγια, βάγια τῶν Βαγιῶν
κι' ὡς τὴν ἄλλη Κυριακὴ
τρῶμε κόκκινο αὐγὸ
καὶ τοῦ χρόνου νὰ σᾶς πῶ.

Γ' ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

(σὲ διαφορετικὸ τόνο καὶ σκοπὸ)

Καλὸν καὶ τ' Ἅγιος ὁ Θεός,
καλὸν εἶν' κι' ἄς τὸ ποῦμε.
Κι' ὅποιος τ' ἀκούει χάλρεται
κι' ὅποιος τὸ λέει ἀγιάζει.
Κι' ὅποιος παραφουκράζεται
Παράδεισο θὰ λάβη,
Παράδεισος καὶ λειτουργιὰ
καὶ ἅγιο μοναστήρι.
Καὶ κεῖ δέντρος δὲν ἦτανε
δέντρος ἐφανερῶθη.
Τὸ δέντρο ἦταν ὁ Χριστὸς
κι' ἡ ρίζα ἡ Παναγία.
Κι' αὐτὰ τὰ φύλλα ποῦ' πεφταν
ἦταν οἱ Μαρτυράδες,
ποῦ μαρτυροῦσαν κι' ἔλεγαν
γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὰ πάθη.
— Χριστέ μου, ποιὸς σ' ἐσταύρωσε;

— Οἱ ἄνομοι Ἑβραῖοι,
οἱ ἄνομοι καὶ τὰ σκυλιά,
σκυλιὰ παραδομένα.
Τὸν Φαραὼ διέταξαν
νὰ φκιάση δυὸ περόνια,
κι' αὐτὸς ὁ τρισκατάρατος
βαρεῖ καὶ φκιάνει πέντε.
— Ἐσύ, Γύφτε, ποῦ τὰ 'φκιασες,
ἔσον νὰ τὰ διατάξης.
— Ἀλήθεια, ἐγὼ ποῦ τὰ 'φκιασα,
ἐγὼ θὰ τὰ διατάξω.
Τὰ δυὸ βάνει στὰ πόδια του,
τὰ δυὸ στὰ χερονούχια,
τὸ πέμπτο τὸ φαρμακερὸ
τὸ βάνει στὴν καρδιά του.
Νὰ τρέξη αἷμα καὶ νερὸ
νὰ πικραθῇ ἡ καρδιά του.
Καὶ τοῦ χρόνου.

Ἦμουν μαθήτρια στὴ Δεύτερη Τάξη, τοῦ Δημοτικοῦ βεβαίως, ὅταν, δὲν θυμᾶμαι ποιὸς ἢ ποιά ἀπὸ τὴν τάξη, ἔκαμε αὐτὴ τὴν πρόταση. Στὴν τάξη μας εἶμασταν τέσσερα κορίτσια καὶ δυὸ ἀγόρια. Τὰ κορίτσια εἶμασταν ἡ Ἑλένη Χαραλάμπου Δρίτσου, ἡ Ἀγαθὴ Κώστα Δρίτσου, ἡ Ἑλένη Γιώργου Κύρου καὶ ἡ Ἑλένη Νικολάου Λώλη (Θεὸς συγχωρέσ' τὴν, πέθανε μόλις δεκαοχτῶ χρόνων κορίτσι). Καὶ τὰ ἀγόρια ἦταν ὁ Νικόλαος Γαλίτσης καὶ ὁ Δημήτρης Μάνθιος). Αὐτὰ τὰ δυὸ ἀγόρια σκοτώθηκαν στὸν Πρῶτο Παγκόσμιο Πόλεμο στὸ Τσανάκ Καλέ, ὅπου ὑπη-

ρετοῦσαν στὸν Τουρκικὸ στρατό. Τοὺς εἶχαν ἐπιστρατεύσει ἀπὸ τὴν Πόλη. Τ' ἀγόρια ἦταν λίγο μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ κορίτσια, ὅμως τὴν πρωτοβουλία σ' ὅλα τὰ ζητήματα τὴν εἶχαμε ἐμεῖς τὰ κορίτσια.

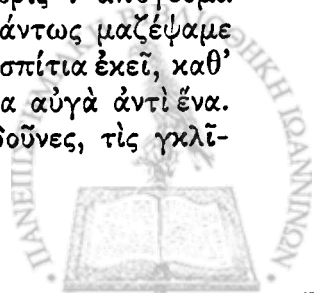
Ὅπως εἶπα παραπάνω, δὲν θυμᾶμαι ποιὸς ἢ ποιά ἔρριξε τὴν ἰδέα νὰ βγοῦμε καὶ μεῖς οἱ κοπέλλες νὰ ποῦμε τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου καὶ νὰ μαζέψουμε αὐγά. Γιατὶ ὡς τότε τὸ προνόμιο αὐτὸ τὸ εἶχαν μόνον τὰ ἀγόρια. Γιὰ τὰ κορίτσια ἦταν ντροπῆς πράματα αὐτά. Ὅμως ἀνεξήγητο παραμένει καὶ τὸ πῶς μᾶς τὸ ἐπέτρεψαν ἀπὸ τὰ σπίτια μας. Τώρα ἐφ' ὅσον εἶχε παρθῆ ἡ ἀπόφασις, ἔπρεπε νὰ μάθουμε καὶ τὰ τραγούδια.

Δὲν χάσαμε καιρό, βαλθήκαμε πεισματικὰ καὶ σὲ λίγες μέρες εἶχαμε μάθει καὶ τὰ τρία τραγούδια τοῦ Λαζάρου. Ἐπρεπε ὅμως νὰ γίνουμε δυὸ ομάδες καθ' ὅτι θὰ πηγαίναμε καὶ στὰ γύρω χωριά, στὸ Βομπλό (σημερινὸ Σταυροδρόμι) καὶ στὸ Ζάβροχο, καὶ μεῖς στὴν τάξη μας εἴμασταν ἕξη ὄλοι κι' ὄλοι. Τοῦλάχιστον, ἂν ὄχι δέκα, ὄχτῳ ἔπρεπε νὰ εἴμαστε. Σκεφτήκαμε ἀπ' ἐδῶ, σκεφτήκαμε ἀπ' ἐκεῖ, ὡς πού στὸ τέλος καταφέραμε νὰ πάρουμε καὶ δυὸ ἀπὸ τὴν Τρίτη τάξη, τὰ πιὸ μικρότερα καὶ τὰ πιὸ ἐξυπνα, καὶ ἔτσι συμπληρώσαμε τὸν ἀριθμὸ ὄχτῳ. Τὰ τραγούδια τὰ μισοξέραμε, μᾶς βοήθησε καὶ ὁ δάσκαλός μας, κάποιος Θανασάκης, ὅπως τὸν φώναζε ἡ γυναῖκα του ἡ δασκάλα, πού ἦταν καλὸς δάσκαλος, μόνον πού ὄλη τὴν ὥρα ἔτρωγε τὰ νύχια του, καὶ γινήκαμε ἀτσίδες. Μάθαμε νεράκι καὶ τὰ τρία τραγούδια.

Ὅταν ἔφτασε ἡ μέρα τῆς παραμονῆς τοῦ Λαζάρου, χωρίσαμε σὲ δυὸ ομάδες. Ἡ μιὰ ομάδα μὲ τὰ τέσσερα παιδιὰ θὰ πῆγαινε στὸ Ζάβροχο, καὶ ἡ ἄλλη μὲ τὰ ἄλλα τέσσερα θὰ πῆγαινε στὸ Βομπλό. Ὅταν θὰ γυρίζαμε πίσω ἀπὸ τὰ ξένα χωριά θὰ μαζευόμασταν στὸ Σχολεῖο μας καὶ ὄλοι μαζὺ θὰ γυρίζαμε στὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ μας. Τ' αὐγά πού θὰ μαζεύαμε ἀπὸ τὰ ξένα χωριά θὰ τὰ παραδίναμε μαζὺ μὲ τὰ καλάθια στὸν Γέροντα Παπᾶ — Γιώργη, κι' αὐτὸς θὰ μᾶς τὰ μοίραζε τὸ βράδυ. Ἄ, ὅλα κι' ὅλα ζαβολιές δὲν χωροῦσαν. Τ' αὐγά θὰ μοιράζονταν σὲ ἴσια μερίδια, καὶ θὰ δίναμε καὶ στὸν Γέροντα τὸν Σεβαστό μας Παπᾶ — Γιώργη ἴσιο μερίδιο. Γιατὶ πρῶτα πρῶτα ἦταν γέροντας, δική του οἰκογένεια δὲν εἶχε, καὶ ἔπειτα τὸ κελλί του ἦταν πλάι στὸ Σχολεῖο μας, στὴν ἴδια αὐλή. Μάλιστα, ἐμεῖς τὰ κορίτσια τοῦ κάναμε καὶ θελήματα, τοῦ φέρναμε νερὸ ἀπὸ τὴ βρύση καὶ τοῦ μαζεύαμε λάχανα ἀπὸ τ' ἀλώνια.

Ἐφτασε ἡ μέρα. Ἐπιθεωρήσαμε τὰ καλάθια, τὰ κουδούνια, τὶς γκλιτσες κι' ὅλα τὰ χρειαζόμενα γιὰ τὴν ἐξόρμησι, κάναμε καὶ μιὰ τελευταία πρόβα στὰ τραγούδια καὶ τὰ βρήκαμε ὅλα καλά. Ἀλλὰ τώρα μᾶς βασάνιζε ἓνα ἄλλο πρόβλημα: ποῖο τραγούδι ἀπὸ τὰ τρία θὰ λέγαμε; Βεβαίως δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ τὰ ποῦμε καὶ τὰ τρία. Τὸ πρῶτο μᾶς φάνηκε κάπως ἀκαταλαβίστικο μ' ἐκεῖνο τὸ ὕφος του, «Καλὴν Ἐσπέραν, Ἀρχοντες». Τὸ δεύτερο «Καλὴν Ἐσπέραν σας, Καλὴ Βραδυά σας» μᾶς φάνηκε σὰν καλὸ. Καὶ τὸ τρίτο «Καλὸν καὶ τ' Ἄγιος ὁ Θεός», καλὸ κι' αὐτό. Ὅμως στὰ ξένα χωριά πῶς θὰ ξέραμε ποιὸς εἶναι πλούσιος καὶ ποιὸς φτωχός; Ἡ ἀπόφασις πάρθηκε πῶς θὰ λέγαμε τὸ δεύτερο τραγούδι στὰ ξένα χωριά καὶ στὸ χωριό μας πού τοὺς ξέραμε ποιοὶ θεωροῦντουσαν ἀρχόντοι θὰ λέγαμε τὸ πρῶτο ἢ τὸ δεύτερο, ἀναλόγως. Τελικὰ ὅμως συμφωνήσαμε πῶς θὰ λέγαμε τὸ πρῶτο τραγούδι σ' ὅλα τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ μας γιὰ νὰ μὴν κακοφανῆ κανεὸς.

Ὅπως εἶχαμε συμφωνήσει ἀνὰ τέσσερεις ξεκινήσαμε ἀπὸ νωρὶς τ' ἀπόγευμα γιὰ τὰ ξένα χωριά. Ἄλλοῦ μᾶς ἔδιναν, ἄλλοῦ μᾶς ἔδιωχναν. Πάντως μαζέψαμε ἀρκετά. Ἐγὼ ἤμουν μὲ τὴν ομάδα τοῦ Βομπλοῦ, γιατί ἤξερα τὰ σπίτια ἐκεῖ, καθ' ὅτι εἶχα ἐκεῖ τὴν ἀδερφή μου παντρεμένη, ἡ ὁποία μᾶς ἔδωσε τρία αὐγά ἀντὶ ἓνα. Νύχτωσε. Μαζευτήκαμε πάλι στὸ Σχολεῖο, πήραμε τὶς κουδούνες, τὶς γκλι-

τσες και τὰ καλάθια και ξεκινήσαμε. Πιάσαμε ἀπὸ τὸν κάτω μαχαλᾶ νὰ τὰ λέμε. Τὰ τραγούδια μαζί μὲ τὰ κουδουνίσματα και τὰ γαυγίσματα τῶν σκυλιῶν ἦταν σωστὸς πανζουρλισμός. Καὶ νὰ μὴν ἤθελε καμμιά νοικοκυρὰ νὰ μᾶς ἀνοίξη, οἱ φωνές και τὰ κουδούνια τὴν ἔκαναν θέλοντας και μὴ νὰ μᾶς ἀνοίξη. "Ἄλλωστε τὴ ψυχὴ εἶχεν ἓνα αὐγὸ, προκειμένου νὰ χαλάσῃ κανεὶς τὴν καρδιά τῶν παιδιῶν;

Εἶχαμε περάσει τὰ περισσότερα σπίτια τοῦ χωριοῦ μας και εἶχαμε φτάσει πάνω στὰ Γιωταίικα. Ἐκεῖ ξέραμε πὼς ἦταν ἓνας γέρος πλούσιος (ὅπως φανταζόμασταν τοὺς πλούσιους κεῖνα τὰ χρόνια), ἀλλὰ ἀφάνταστα νευρικός και στριμμένος. Ὡς και οἱ πέτρες τοῦ δρόμου τοῦ ἔφταιγαν. "Ὅμως, ἀφοῦ τὸν ξέραμε, γιατί πήγαμε; Σὰν παιδιά, δὲν φανταστήκαμε ὅτι θὰ μᾶς ἔκανε τέτοια ὑποδοχὴ. Γιὰ νὰ φτάσωμε ὡς τὴν ἐξώπορτα ἔπρεπε νὰ ἀνηφορήσωμε ἓνα στενὸ σοκάκι. Ἄλλὰ δὲν προφτάσαμε νὰ φτάσωμε ὡς ἐκεῖ ὅταν ἓνας πελώριος ἀσπρόμαυρος σκύλος ὤρμησε και ἄρπαξε τὸ πρῶτο παιδί πού βιάδιζε μὲ τὴ μεγάλη κουδούνα μπροστὰ και τὸ γυρόφερνε ἀπὸ τὰ σκουτιά του. "Ὀλη ἡ ὀμάδα ὀπισθοχώρησε τρομαγμένη κουτροβαλώντας τὸν κατήφορο. Ἐγὼ κρατοῦσα τὸ καλάθι μὲ τ' αὐγὰ τοῦ κόντευε νὰ γεμίσει, και κατὰ πὼς ἔκαμα νὰ ὀπισθοχωρήσω μὲ ἔσπρωξαν οἱ πρῶτοι και ἔπεσα ἀνάσκελα μὲ τὸ καλάθι μαζί πού ἀναποδογύρισε. "Ὅσα αὐγὰ δὲν ἔσπασαν ἐπὶ τόπου, πῆραν κουτροβάλες τὸν κατήφορο και καθὼς ἔτρεχαν τὰ παιδιά ἔπεφταν ἀπάνω τους και τὰ τσαλαπατοῦσαν. Φωνές, κλάματα, κακό. Ἐγὼ ἔμεινα ἐκεῖ ξαπλωμένη, χτυπημένη, τσαλαπατημένη, ὡς πού βγήκαν ἀπὸ τὸ σπίτι και μάζεψαν τὸ σκυλί. Μετὰ πολλὰ ξανασυνταχτήκαμε και ἀφοῦ συνήλθαμε ἀπὸ τὴν τρομάρα μας ἀποφασίσαμε νὰ ἐκδικηθοῦμε τὸ γέρο τσιγγούνη. Τότε ἀρχίσαμε νὰ λέμε δυνατὰ τὸ ἄλλο τραγούδι, τὸ παρατράγουδο:

*Ἐδῶ εἶν' τοῦ κούκκου ἡ φωλιά
και τοῦ διαβόλου ἡ τρύπα.
Ὁ νοικοκύρης νὰ κουβαλάῃ
κι' ὁ Διάβολος νὰ τὰ παίρνῃ.*

Και τὸ εἶπαμε δυὸ και τρεῖς φορές γιὰ νὰ τ' ἀκούσῃ.

"Ὑστερα δὲν εἶχαμε ὄρεξη νὰ γυρίσωμε στ' ἄλλα σπίτια και γυρίσαμε στὸ Σχολεῖο νὰ μοιράσωμε τ' ἄλλα αὐγὰ πού εἶχαμε φέρεῖ ἀπὸ τὰ ξένα χωριά. Εἶπαμε στὸν Παπᾶ τὰ χάλια μας και κεῖνος μᾶς εἶπε πὼς ἐφ' ὅσον ξέραμε ὅτι δὲν μᾶς ἔδιναν δὲν ἔπρεπε νὰ πᾶμε. Μᾶς παρηγόρησε και μᾶς μοίρασε τ' αὐγὰ πού εἶχαμε ἀφίσει ἐκεῖ. Τὸν παρακαλέσαμε νὰ κρατήσῃ και τὸ μοιράδι, ἀλλὰ αὐτὸς μὲ κανέναν τρόπο δὲν δέχτηκε. Ἐμεῖς ὅμως ὁ καθένας ἀπὸ τὸ μερίδιό του τοῦ ἀφίσαμε μὲ τρόπο ἀπὸ ἓνα αὐγὸ φεύγοντας.

Βγήκαμε στὸν αὐλόγυρο τῆς ἐκκλησιᾶς και σταθήκαμε λίγο νὰ τὰ λέμε ἀπὸ πόσα αὐγὰ πήραμε κτλ. Τὸ φεγγάρι, σχεδὸν πανσέληνος, πού πήγαινε νὰ βασιλέψῃ ἔρριχνε τὶς χλωμές ἀκτίνες του πάνω στὴν καμπάνα τῆς ἐκκλησιᾶς και τὴν ἔκανε νὰ γυαλίζῃ σὰν ἀσήμι. Τότες, δὲν ξέρω πειὸ ἀπὸ τ' ἀγόρια πρότεινε, ποιὸς εἶν' ἄξιος νὰ πετύχῃ τὴν καμπάνα, κι' ἔρριξε ὁ ἴδιος τὸ πρῶτο αὐγὸ. Δὲν ἄργησαν νὰ τὸ μιμηθοῦν και τ' ἄλλα. Ἐμεῖς τὰ κορίτσια δὲν πκίρναμε μέρος, μὰ δὲν ἀργήσαμε νὰ δειξώμε και μεῖς τὴ δύναμή μας, κι' ἀρχίσαμε και μεῖς. Σὲ λίγο δὲν μᾶς εἶχε μείνῃ στὰ χέρια αὐγὸ γι' αὐγὸ.

Τὸ πρῶτὸ πού πῆγε τὸ παιδί νὰ χτυπήσῃ τὴν καμπάνα, πού νὰ χτυπήσῃ ἡ καμπάνα, μόνον ἓνα κλάκ κλάκ ἀκούγονταν σὰν βουβὸ παράπονο. Τ' αὐγὰ πού εἶχαν σπάσει ἐπάνω τῆς εἶχαν στεγνώσει και ἔτσι ἦταν ἀδύνατον νὰ βγάλῃ ἦχο. Τὴν ἴδια κι' ὄλας μέρα φώναξε ὁ δάσκαλος τὰ ἀγόρια και τὰ ἔβαλε πρῶτα νὰ σκαρφαλώσουν και νὰ πλύνουν τὴν καμπάνα. Γιατὶ τὸ πρᾶγμα μαθεύτηκε, τί εἶχε γίνῃ και ποιὸς ἔκαμε τὴ ζημιὰ. Ἀφοῦ ἔπλυναν τὴν καμπάνα τ' ἀγόρια ὁ δάσκα-

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ψυχοσάββατο

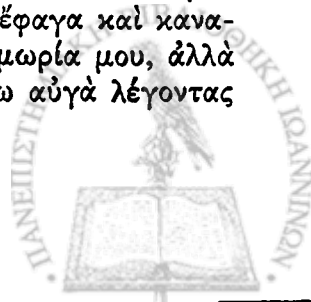
Ψυχοσάββατο και τὸ φεγγάρι ὄριμο γιὰ μνήμες πεθαμένων
φύτρωσε πάνω στὶς μολόχες
μ' ἓνα χαμόγελο θαμπό, λησμονημένο
γεμᾶτο σκιές ἐντόμων καὶ ψιθύρους.
Πάει καιρὸς πὸν τὸ ξεχάσαμε.
Σὲ κύματα μᾶς κύλησε ἀρμυρὰ ὁ Νότος
λυκοποριές μᾶς ἔταξε ὁ Βοριᾶς.
Πάει καιρὸς.
Ἐλάτε νὰ μιλήσουμε
γιὰ τὶς πνυγολαμπίδες τοῦ περσινοῦ καλοκαιριοῦ
καὶ γιὰ τὴ θλίψη τους
ἢ γιὰ τὶς πέτρες στὰ ποτάμια
πὸν νοσταλγοῦν πηγές καὶ θάλασσα
δακρῦζοντας γιὰ τὸν ψαρὰ καὶ γιὰ τὴν πέστροφα
ἐλάτε νὰ μιλήσουμε στὸν κῆπο
ποτίζοντας βασιλικὰ
κοιτάζοντας τ' ἀποδημητικὰ
ν' ἀφήνουν τὶς φωλιές τους
πὸν νοσταλγοῦσαν ἔξη μῆνες...

MIX. ΓΚΑΝΑΣ

λος τὰ ἐκλεισε κάτω στὸ κατώι τοῦ Σχολείου γιὰ πολλές ὥρες δίνοντάς τους καὶ ἀπὸ ἓνα γερὸ ξύλο. Τ' ἀγόρια μαρτύρησαν καὶ τὰ κορίτσια. Ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν πήγαινε τὸ χέρι τοῦ δασκάλου νὰ μᾶς χτυπήσει μᾶς ἔβαλε καὶ πλύνουμε τὴν ἐκκλησιὰ, μέσα ὅλες τὶς πλάκες, ἔξω τὸ χαγιάτι καὶ ὅλη τὴν αὐλὴ καὶ τὸ Σχολεῖο. Ἀφοῦ τελείωσαν αὐτά, καὶ ἐπειδὴ ἦταν πολὺ κουραστικά, ἄλλες κουβαλοῦσαν νερὸ ἀπὸ τὸ λάκκο καὶ ἄλλες ἔπλεναν, μετὰ μᾶς ὑποχρέωσε νὰ κάνουμε ὅλο τὸ Μεγαλοβδόμαδο ἀπὸ πενήντα μετάνοιες κάθε βράδυ στὴν ἐκκλησιὰ ἢ κάθε μιά μας.

Ὅσο γιὰ μένα, ἐκτὸς πὸν εἶχα ξεσχίσει τὸ καινούργιό μου ἀλατζαδένιο μου φόρεμα ὅταν ἔπεσα μὲ τὸ καλάθι, ἐμείνα μιὰ νύχτα νηστική καὶ ἔφαγα καὶ κανα-δυὸ χαστούκια στὰ μοῦτρα ἀπὸ τοὺς δικούς μου. Αὐτὴ ἦταν ἡ τιμωρία μου, ἀλλὰ αὐτὴ ἦταν καὶ ἡ πρώτη καὶ τελευταία φορὰ πὸν βγῆγα νὰ μαζέψω αὐγὰ λέγοντας τὰ Τραγούδια τοῦ Λαζάρου.

Θάλασσα

Θάλασσα, σὲ βλέπω ἀπὸ μακρὰ,
στρωτή, πλατεία στὸ ἀγνάντεμά σου,
ἀπέραντη, ἀτρικύμιστη θωριά,
καθρέφτης ἁμοιαστος τῆς ὠμορφιάς σου!

Λύτρωση, βαθιὰ σὰ μοῦ ξυπνᾶς,
κοιμισμένες, ἱερὲς μανιές...
(Τῆς νάρκης νὰ ντύνεται ὁ βραχνᾶς
μὲ φῶς, μὲ ἀφρούς, μὲ ἀρμύρα, ὦ ἀρμονίες!)

Θάλασσα, μελτέμι φτερωτό,
νὰ μὲ ταξιδεύει ἀφροντιμένο,
μόνο ἐμπρός, κάθε καινούργιο νὰ κυττῶ
καὶ νὰ φεύγω, χωρὶς νὰ περιμένω,

"Ὅσο πὸν νὰ βγῶ σὲ μιὰ στερηὰ
— τέτια, ὄνειρευτή, δὲ θᾶναι κι' ἄλλη —
ἦ γιὰ πάντα νὰ χαθῶ σὰ μιὰ σκιά,
στὴν ὑγρὴ σου, θάλασσά μου, ἀγκάλῃ!

ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΚΟΡΟΒΙΤΣ

Ἀπὸ τὸν Οὐρανὸ...

Ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τὸ φῶς
ἀπὸ τὴν γῆ τὰ χέρια
καὶ στὴν μέση ὁ ἔρωτας
φορτωμένος τὰ ὄνειρα.

ΤΑΚΗΣ ΣΩΤΗΡΧΟΣ

"Ἐτσι ἀνεβαίνω...

"Ἐτσι ἀνεβαίνω, εἶπε ὁ γέρος,
ἕνα — ἕνα τὰ σκαλιὰ
καὶ δὲν βιάζομαι, ἀγόρι μου,
ἀφοῦ τὸ ξέρω πὼς ἡ σκάλα
μιὰ μέρα καὶ γιὰ μένα θὰ τελειώσει.
"Ὑστερα βαθειὰ πολὺ ἀναστέναξε
καὶ πέθανε πάνω στὴν σκάλα.

ΤΑΚΗΣ ΣΩΤΗΡΧΟΣ

Ἐπιγράμματα

Εἰς μνήμην

Σπόρος ζωῆς ἐκάρπισες στὴ γῆ τὴν πετρωμένη
 κι εὐώδιασεν ὁ οὐρανὸς μυρσίνη καὶ θυμάρι.
 Ὁ Ἰσκιος φῶς ἐγένηκε καὶ ἡ ἐλπίδα χάρη.
 Ὅποιος μικρὸς ἀναπαυθεῖ, τὸν κόσμον ὁμορφάνει.

I n M e m o r i a m

Ἐλπίδες βλάστησεν ἡ γῆ στοῦ σύμπαντος τὰ μάκρη.
 Μάης. Χρυσὸ τριαντάφυλλο καὶ ἡ δροσιά σου δάκρυ.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

Στὸ καλάμι μου

Στὸ καλάμι μου σφυρίζω τὰ ἐρωτήματα
 καὶ τὰ βοννὰ πιὸ ἐλαφρὰ ἀπ' τὸ χρόνο.
 Ἐγείρα σ' ἓνα μεράκι
 συντροφιά μου ἀφάνες κι ἀμπαρόρριζες
 κάτω ἀπὸ κείνο τὸ πλατάνι
 τοῦ δεκαπενταύγουστου
 μὲ τοὺς ἐπτὰ σπουργίτες ἀπὸ φῶς.

Μὲ τὰ τρικάταρτα φιλιὰ

Μὲ τὰ τρικάταρτα φιλιὰ
 στὰ μπαλκονάκια τοῦ ἔρωτα
 ἐκεῖ πὺν κοσκινίζουνε
 τὸ φῶς στὰ πλατανόφυλλα.

Γυναῖκες διάλεγαν βαθιὰ
 στὸ δειλινὸ βελοῦδα
 ἄνδρες διαβαίναν φέροντας
 μὲς στὴ φωνὴ τοὺς γιούς των.

Θ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ ΖΙΤΣΑΙΑΣ

ΟΙ ΤΡΙΚΑΛΙΝΕΣ ΠΟΔΙΕΣ

(Διήγημα)

Ἄπο τότε πού γνώρισε τὸν κόσμον ἡ Ἀνθή, γνώρισε καὶ τὶς Τρικαλινὲς ποδιές. Σὲ χρώμα οὐρανί, κολλαριστές, μ' ἄσπρες χιονάτες μπορντούρες κι ὅταν τὶς ξεδιπλώνες μύριζαν σὰν γιασεμί καὶ κρίνον. Ἦταν κάτι τὸ πολὺ φανταχτερό, ὄχι μόνον γιὰ τὰ μάτια τῆς μικρῆς μὰ καὶ γιὰ ὅποιον τὶς ἔβλεπε.

Τὶς ἔφερνε ἀπὸ τὰ Τρίκαλα ὁ θεῖος τῆς ὁ Τρίγκης. Θὰ τὸν ἔχετε ἀκουστά.

Καὶ ποῖος δὲν τὸν ἤξερε ἐκείνον τὸν ἀρχοντάνθρωπο, μὲ τὶς ψηλὲς γιαλιστερὲς μπότες καὶ τὰ γκριζὰ σιδερωμένα μουστάκια, πού ἔφταναν ὡς τ' αὐτιά κι ἔστριβαν τσιγγελωτὰ πρὸς τὰ ἑπάνω. Ἐλεγαν πὼς τὰ ἔδενε σφιχτὰ κάθε νύχτα μ' ἓνα λαστιχένιο μουστακοδέτη, γιὰ νὰ μένουν ὅλη μέρα ἴσια κι ἀλύγιστα.

Τὸ ἴδιο ἴσιος κι ἀλύγιστος ἦταν κι ἀτός του. Καὶ στὸ κορμί καὶ στὴ τιμὴ καὶ στὸ λόγο, καὶ στὰ ἔργα του.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ θεῖος τῆς πηγαινοερχότανε πολλὲς φορὲς τὸ χρόνο γιὰ δουλειές, Γιάννινα — Τρίκαλα, καὶ κάθε φορὰ, μαζὶ μὲ τὶς πραμάτιες πού κουβαλοῦσε, ἔφερνε κι ἀπὸ μιὰ τρικαλινὴ ποδιά στὴν Ἀνθή. Τὸ δῶρο γιὰ τὴ μικρὴ δὲν ἄλλαζε. Ποδιά καὶ πάλι ποδιά. Γιατὶ τάχα νὰ εἶχε αὐτὴ τὴν προτίμηση ὁ θεῖος τῆς, ποτὲ δὲν μπόρεσε νὰ τὸ μάθῃ.

Ἄν τὶς φύλαγε, θὰ εἶχε γιὰ ὅλη τὴ ζωὴ τῆς καὶ πάλι θὰ περίσσευαν, ἀφοῦ τῆς ἔλεγε μάλιστα πὼς ἦταν ὑφαντές, πλῆνε — βᾶλε, ἀκατάλυτες κι ἀξέβαφες.

Ὅμως καλὰ πού δὲν τὶς φύλαξε, γιατί ἡ Ἀνθή ἀπόμεινε κοντὴ κι οἱ ὠραίες ἐκεῖνες ποδιές ἦταν πολὺ μακρὲς.

Αὐτὸ βέβαια δὲν τὸ ἤξερε ἀπὸ τότε. Ἄλλοι λόγοι τὴν ἔκαναν νὰ τὶς σκορπᾷ

κι' ἄς τῆς ἔλεγε ὁ θεῖος τῆς κάθε φορὰ τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια.

— Πᾶρε καὶ φύλαξέ τε, γιὰ τὴν προίκα σου, νὰ μὲ θυμᾶσαι καὶ μένα ἀπὸ κάποτε, νὰ μ' ἀνάβῃς κι ἀπὸ κανὰ κερί.

Ἡ Ἀνθή καὶ χωρὶς τὶς ποδιές τὸν θυμότανε κι αὐτὸν κι ἄλλα πολλὰ, γιατί τὴν ἔσφιγγε, κληρονομημένο ἀπὸ τὸν τόπο τῆς, νὰ γυρῶσιν συχνὰ πυκνὰ τὴ σκέψη τῆς πρὸς τὰ πίσω καὶ νὰ θυμᾶται, «κάποια παλιὰ κι ὀλότελα χαμένα», πού λέει κι ἡ ποιητὴς.

Πού νὰ τὶς εὔρισκε ὁ μπάρομπα Τρίγκης ἐκεῖνες τὶς ποδιές; Νὰ τὶς μοίραζαν στὸ δρόμο σ' αὐτὴ τὴν Πολιτεία τὴ μακρυνή; Μακρυνὴ θὰ ἦταν, ἀφοῦ, καθὼς μολογοῦσε ἔκανε μέρες καὶ νύχτες πολλὲς νὰ πάῃ καὶ νὰ γυρῶσιν μὲ τὶς φορτωμένες μούλες του. Καὶ μόνον ποδιές ἔβγαζε ἐκεῖνος ὁ τόπος καὶ τίποτε ἄλλο;

Κι ἀκόμα φαντάζονταν ἡ Ἀνθή, πὼς ἐκεῖ στὴ μέση στὰ Τρίκαλα, θὰ ἦταν, τὸ δίχως ἄλλο, ἓνας πελώριος ἀργαλειός, πού ὑφαίναν χίλιες σατίες, ἀόρατα χέρια, πέρα δῶθε, σ' ἀσημένια χτένια, μὲ στιμόνι τὸν οὐρανὸ κι ὑφάδι ἀπὸ γιασεμί κι ἀπὸ κρίνα. Ἔτσι κάπως, ὅπως στὰ παραμύθια, κι ὀλοτρόγυρα νὰ στέκονται ψηλόλιγνες γυναῖκες, μὲ λεβέντικες κορμοστασιές, σὰν τὶς λεῦκες στ' Ἀηγιωργιοῦ τὸ ξωκκλήσι, νὰ τὶς ἔδεναν σφιχτὰ στὴ μέση τους, καὶ νὰ φευγαν, ἀράδες, ἀράδες, κι ὕστερα ἄλλες κι ἄλλες πολλὲς, νὰ γέμιζαν οἱ δρόμοι κι οἱ Πολιτεῖες καὶ τὰ χωριά, ἀπὸ ὑφαντὲς Τρικαλινὲς ποδιές, οὐρανιὲς μ' ἄσπρες φάσεις. Τόσο πολλὲς, ὥστε ἔφταναν κι ὡς ἐκεῖ πάνω στὸ δικὸ τῆς πέτρινο χωριὸ καὶ στὰ δικά τῆς χέρια.

***

Τὶς ἔπαιρνε ἡ Ἀνθή μὲ τρολλὴ χαρά,

τοῦ ἔδινε δυὸ σκαστὰ φιλάκια στ' αὐλακωμένα μάγουλα, τοῦ τραβοῦσε τὰ μoustάκια, τοῦ ἔβγαζε τὸ σκουφο καὶ τὸν φοροῦσε αὐτή, καὶ μετὰ μὲ παρόμοια καμώματα καὶ παιγνίδια, τοῦ ἔδειχνε τὸν ἐνθουσιασμό της. Μετὰ... ἤξερε αὐτὴ τί θὰ ἔκανε.

Νὰ τίς φορέση, δὲν μπορούσε, ἦταν μικρὴ. Ἐξ ἄλλου, καὶ πόσες θὰ φοροῦσε; Ἀπανωτές θὰ τίς ἔβαζε; Νὰ τίς κρύψη πάλι καὶ νὰ μὴ τίς βλέπη ἀνθρώπου μάτι; Ἀμαρτία ἦταν τέτοια ὠραία πράγματα νὰ μὴ τὰ χαίρονται καὶ νὰ μὴ τὰ θαναμάζουν. Νὰ τίς φυλάξη μήπως γιὰ ἀργότερα; Κι ἂν μοῦχλιαζαν ὅπως οἱ μουσταλευριές καὶ τὰ σῦκα τῆς Κυράνας, πού τὰ πετοῦσε κάθε χρόνο ἀφάγωτα; Τσιγγουνεύονταν νὰ δώση μὰ καὶ νὰ φάη ἀκόμα κι ἡ ἴδια. Νύχτα τὰ πετοῦσε ἔξω σὲ ξένους ὄβηρους, νὰ μὴ τῆ δοῦν καὶ τὴν κοροϊδέψουν, ἀλλὰ ὅλοι ἤξεραν τίνος εἶναι κι ὅλοι γελοῦσαν μ' αὐτὴ τῆ γρουσούζα. Μῦθος εἶχε γίνῃ κι αὐτό. Γι' αὐτὸ κι ἡ Ἀνθὴ τίς μοίραζε ὅλες. Ποῦ ὅμως καὶ σὲ ποιὲς τίς ἔδινε; Ἄ, ὄχι σ' ὅποια κι ὅποια. Μονάχα ἐκεῖ πού θὰ πρέψουν καὶ θὰ φαντάξουν καταπῶς τοὺς ἀξίζε. Στὶς ψηλές, τίς λιγερές, τίς ὁμορφες. Νά, στὴ Ρίνα, τὴ Μάτω, τὴν Βούλα, τὴν Ἀνέτα... ὅλες μία καὶ μία. Χωρὶς ψεγάδι, ὅπως κι οἱ ποδιές. Τὴ μόνη ἀξίωση πού εἶχε ἡ μικρὴ, ἦταν νὰ τίς φοροῦν καὶ νὰ βγαίνουν ἔξω μ' αὐτές. Νὰ τίς βλέπει ὁ κόσμος, νὰ τίς βλέπει κι ἡ Ἀνθὴ.

Γρήγορα ἔγινε γνωστὸ τοῦτο τὸ παράξενο κάμωμα τῆς μικρῆς σ' ὄλο τὸ χωριό. Ἐσκαζαν ἀπὸ τὴ ζήλεια τοὺς οἱ γειτόνισες, οἱ συγγένισες, οἱ γνωστές.

Ἄφοῦ τίς μοίραζε, γιὰ τί δὲν ἔδινε καὶ σ' αὐτές ἀπὸ μία;

Ἄμ δέ, πού δὲ θῶδινε καὶ σ' αὐτές ἡ Ἀνθὴ; Ἄλλη ἦταν κοντὴ, ἄλλη χοντρή, ἄλλη κακοσούλουπη. Ὁχι. Ἐκείνη διάλεγε τὰ πρόσωπα, σύμφωνα μὲ τὴ δικὴ της αἰσθητικὴ ἀντίληψη. Τί φταεῖ αὐτὴ ἂν οἱ ποδιές ἦταν μακρυνές κι ὁμορφες πολὺ καὶ δὲν ταίριαζαν σ' ὅλες; Καὶ τοῦτο εἶχε γίνῃ γνωστὸ.

Γι' αὐτὸ κι ὅποια ἔπαιρνε τὴν ποδιά, χαίρονταν καὶ κρυφοκαμάρωνε, γιὰ τὴν

ὁμορφία της, ἔστω κι ἂν αὐτὴ ἡ ἀναγνώριση γίνονταν ἀπὸ ἓνα ἀσήμαντο κορίτσι. Ἦταν σὰν νᾶκανε ἓνα εἶδος καλλιστεῖων ἡ Ἀνθὴ καὶ ἔδινε τὸ ἑπαθλο μόνη της.

***

Πήγαιναν στὴ Μάνα της οἱ παραπονούμενες καὶ τίς τᾶλεγαν, τάχα γιὰ τὸ καλὸ της. — Τί τὴν ἀφήνεις καὶ τίς σκορπάει; Ἐχει ἀνάγκη ἡ Ρίνα κι ἡ Μάτω, ποῦναι ἀρχοντιπούλες; Γιὰ τί δὲν τίς κρύβεις γιὰ τὴν προίκα της, ἢ θαρρεῖς καὶ θ' ἀργήση νὰ μεγαλώση; Τίς κοπέλλες τίς τραβοῦν ἀπὸ τὰ μαλλιά καὶ τρανεύουν γρήγορα. Γελοῦσε ἡ κυρὰ Κατερίνη. — Δικές της εἶναι, ἔλεγε, ἄς τίς κάνει ὅ,τι θέλει. Ὅσο γιὰ τὴν προίκα της, μία τὴν ἔχω, ζωὴ νᾶχει, θὰ τῆς τὰ φέρει ὁ πατέρας της ὅλα ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ σε χρυσᾶ κουτιά. Αὐτὸ ἦταν σὰν καὶ κείνο πού ἔταζαν ὅλες στὰ παιδιὰ τους, δταν τὰ νανούριζαν μωρὰ στὴν κούνια.

(Κοιμήσου καὶ παράγγειλα στὴν Πόλη τὰ προικιά σου στὴ Βενετιά τὰ ρούχα σου καὶ τὰ διαμαντικά σου).

Τὰ ἤξεραν ὅλες αὐτὰ τὰ τριγουδιστὰ ταξίματα, τίς μεγάλες παραγγελίες καὶ τίς γλυκεῖες ἀπαντοχές, πού ποτὲ δὲν πήγαιναν πουθενὰ καὶ τίποτε δὲν ἔρχονταν, γιὰ τί τὸ ἀεράκι τὸ δροσερὸ, στὸ ὁποῖο τίς ἐμπιστεύονταν (Φύσα ἀεράκι δροσερὸ...) σκόρπιζε τὰ λόγια στὸ δρόμο καὶ τὴ μελωδία στὰ πουλιὰ τὰ πετούμενα. Τὸ ἤξεραν, ἀλλὰ πάλι οἱ Μανάδες τᾶλεγαν, κι ἔπλεκαν τὸ γλυκὸ τους ὄνειρο μὲ τὸν ὕπνο τοῦ μωροῦ τους.

Ἄπ' αὐτὰ τὰ ταξίματα ἦταν καὶ τὰ λόγια τῆς Μάνας της κι ὅλες καταλάβαιναν τὴ σημασία καὶ γνώριζαν τὴν τύχη τους. Οὔτε τὰ λογάριαζαν κι οὔτε τίς ἐνδιέφεραν τοῦτα καὶ συνέχιζαν σὲ πιδ ἔντονο ὕφος.

— Ὅταν γυρῶσῃ ὁ ἀφέντης ὁ Τρίγκης, θὰ τοῦ τὰ μαρτυρήσοιμε.

— Καλά, νὰ τοῦ τὰ πῆτε. — Κι ἐρχότανε ὁ ἀφέντης ὁ Τρίγκης κι ἐμπαιναν μία μία στὸν μεγάλον ὄντι μὲ τὰ παχειὰ χαλιά, νὰ τὸν καλωσορίσουν, μὲ τὸ κεφάλι σκυμένο καὶ τὸ χέρι στὸ στήθος σ' ἐν-

δειξη σεβασμοῦ, ἀλλὰ καμμιά δὲν ἄνοιγε τὸ στόμα της. Τί καὶ πῶς νὰ τὰ ποῦν σὲ κείνο τὸ αὐστηρὸ πρόσωπο, ποῦ δὲν ἔδινε δικαίωμα οὔτε καὶ νὰ γελάσῃ κανεὶς μπροστά του; Τί, Ἀνθὴ ἦταν ὁ πᾶσα ἓνις νὰ τοῦ τραβῆ τὰ μουστάκια καὶ νὰ τοῦ βγάξῃ τὸ σκοῦρο;

Ἐκείνη μὴ κοιτᾶς, ἦταν ἡ ἀδυναμία του καὶ εἶχε τὸ λεύτερο νὰ λέει ὅ,τι θέλει καὶ νὰ κάνῃ ὅ,τι θέλει.

Κι ἡ δουλειὰ τραβοῦσε κορδόνι μὲ τὴν ἴδια τακτική. Μόλις ἄκουγε πῶς ὁ θεῖος θὰ ρθῆ ἀπὸ τὰ Τρίκαλα, ἔβαζε σ' ἐνέργεια, μυαλὸ καὶ πόδια, νὰ βρῆ καὶ νὰ σταμπάρῃ ποιά ἦταν κατάλληλη νὰ τὴ φορέσῃ.

***

Ἔτσι καὶ τούτη τὴ φορά. Μεγαλοβδόμαδο ἦταν ποῦ ἦρθε ὁ θεῖος ὁ Τρίγκης ἀπὸ τὰ Τρίκαλα καὶ ἔφερε πάλι τὴν ποδιά. Ἡ Ἀνθὴ μπῆκε σ' ἐννοια. Σὲ ποιά νὰ τὴ δώσῃ; Στὴ Βάσω, στὴ Μέλπω, στὴ Χρυσῆ... σὰν νὰ μὴ τῆς πολυγέμιζε τὸ μάτι. Μπᾶ! καλὲ καὶ πῶς δὲν τὴ θυμήθηκε ὡς τὰ τώρα; Τὴν Ἀφροδίτη, τὴν ψηλή, μὲ τὰ πράσινα μάτια καὶ τὰ μαῦρα κορακάτα μαλλιά. Ταῖρι δὲν εἶχε στὸ χωριό. Καμμιά σὰν καὶ αὐτή. Καθότανε στὴν ἄλλη ἐνορία καὶ δὲν τὴν πολυέβλεπε, γι' αὐτὸ καὶ δὲν τὴ στοχάστηκε ποτέ.

Πῆρε τὴν ποδιά, τὴν τρύπωσε στὴ σχολικὴ τσάντα, καμώθηκε πῶς θὰ πάῃ νὰ διαβάσῃ μὲ κάποια φιληνάδα καὶ γραμμὴ, γιὰ τὸν ἄλλο μαγαλά.

Στὸ τέλος τοῦ δρόμου, δταν κόντευε νὰ φτάσῃ στὸ σπίτι τῆς Ἀφροδίτης, ἀντάμωσε τὴν καψο Μαρία. Ἔτσι τὴν ἔλεγαν στὸ χωριό, γιὰτὶ ἦταν ἀδικημένη καὶ ἀπὸ τὴ φύση καὶ ἀπὸ τὴ μοίρα. Φτωχούλα, ὀρφανὴ ἀπὸ πατέρα, ζοῦσε σ' ἓνα καλύβι στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ μὲ τὴ γρηὰ Μάνα

της. Ἦταν καμπούρτσα, ἀλλοίθωρη, μὲ χέρια μακρὰ καὶ κοντὰ πόδια. Τὰ χρόνια της ἦταν ἀκαθόριστα. Ποῦ νὰ τὰ μαντεύσῃς; Τὰ μαλλιά της εἶχαν τούφρες ἄσπρες, μαῦρες καὶ κίτρινες. Ἔτσι ὅπως τὰ μάρτζα κατσίκια. Πάντως κοπέλλα ἦταν ἡ καψογή, καὶ σὰν κοπέλλα σκέφτονταν καὶ αἰσθάνονταν. Στάθηκε μπροστὰ καὶ τῆς ἔκοψε τὴ φόρα. Καλημέρα καλὸ μου— Καλημέρα Μαρία. — Ἄμ, γιὰτὶ Ἀνθίτσα μου, δὲ δίνεις καὶ σὲ μένα καμμιά Τρικαλινὴ ποδιά ἀπ' αὐτὲς ποῦ σοῦ φέρνει ὁ μάρμπας σου; Τάχα δὲν θὰ πρόψῃ καὶ σὲ μένα; Κι ἐγὼ καλὴ εἶμαι.

Τῆς μικρῆς τῆς ἦρθε νὰ γελάσῃ, ἀλλὰ ἔννοιωσε ἓνα σφίξιμο στὴν καρδιά καὶ ἓναν κόμπο στὸ λαιμό.

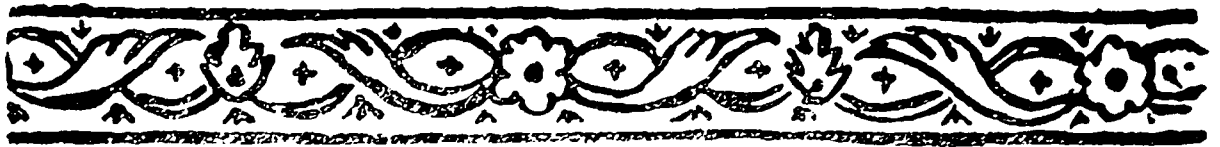
— Πῶς, πῶς Μαρία μου, καὶ ἐσένα θὰ σοῦ δώσω, γιὰ σένα ξεκίνησα. Νὰ καὶ ἡ ποδιά. Δὲν σὲ ξέχασα, ἀλλὰ τώρα ἦρθε ἡ σειρὰ σου.

***

Τὸ βράδυ στὴν Ἀνάσταση, ποῦ πῆγε ὄλος ὁ κόσμος καὶ οἱ κοπέλλες, καὶ οἱ ὁμορφες καὶ οἱ ἄσχημες, πῆγε καὶ ἡ Μαρία μὲ τὴν Τρικαλινὴ ποδιά. Μόνον αὐτὴ τὴ φοροῦσε. Οἱ ἄλλες φοροῦσαν τὶς μεταξωτὲς μὲ τοὺς κεντημένους πανσέδες. Πάσχα βλέπεις καὶ ἔβαλαν τὰ γιορτινά τους. Καλὰ ποῦ εἶχε καὶ ἡ καψο Μαρία, μιὰ καινούργια ὠραία ποδιά καὶ τὴν ἔβαλε στὴν Ἀνάσταση. Καὶ τί καμάρι ποῦ τραβοῦσε! Γελοῦσε ὀλόκληρη καὶ ὄλο στὴ μέση ἔβγαίνε νὰ τὴ δοῦν ὄλοι.

Τὴν εἶδε καὶ ἡ Ἀνθὴ καὶ πῆρε μιὰ χαρά... ἀπὸ τὶς μεγαλείτερες. Ἀφοῦ καὶ τώρα ἀκόμα ποῦ ἄσπρισαν τὰ μαλλιά της, δταν τὴ θυμᾶται βρίσκει πῶς ἦταν ἀπὸ τὶς πιὸ ἀληθινὲς καὶ τὶς πιὸ συγκινητικὲς χαρὲς τῆς ζωῆς της.

Β. ΜΑΡΓΑΡΗ

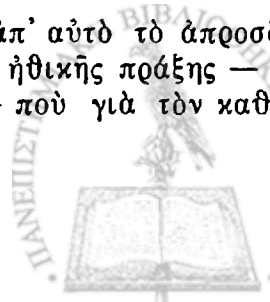
Η ΗΘΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

(Δοκίμιο)

Ἄν ὑπάρχει κάτι στὸν κόσμον ποὺ νὰ μὴν ἔχει διόλου ἀντικειμενικὴ ὑπόσταση, θέλω νὰ πῶ, ποὺ νὰ μὴν ἔχει κανένα σημεῖο, καμμιά ιδιότητα ἀντιληπτὴ καὶ παραδεχτὴ ἀπ' ὄλους, κάτι ποὺ ὀπωσδήποτε καὶ κατ' ἀνάγκη νὰ τὸ χαρακτηρίζει καὶ πὺν πέρα ἀκόμη νὰ τὸ προϋποθέτει, αὐτὸ τὸ κάτι, πάνω ἀπ' ὄλα τ' ἄλλα, πέρα ἀπὸ κάθε ἄλλο, εἶναι ἡ οὐσία τῆς ἠθικῆς πράξης. Κι' αὐτὸ γιὰ τὴν ἠθικὴν πράξιν εἶναι κάτι τὸ ἐντελῶς προσωπικόν. Φτιάνομε σ' αὐτὴ ὀλότελα μόνοι, πῶς σκέφτονται οἱ ἄλλοι δὲ μᾶς νοιάζει, παρὰ μόνο ἡ συνειδησὴ μας — ἡ σκέψη μας ὀρθώνει ξάφνου στὸ βῆμα μας ἐμπρὸς τὸ οὐσιώδες κριτήριον τῆς ἠθικῆς μας συμπεριφορᾶς: γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους, γιὰ μένα εἰδικὰ τὶ εἶναι ἠθικὴ πράξιν, τὶ πρέπει, κατὰ τὴν γνώμη μου, νὰ κάνω, γιὰ νὰναί τοῦτο σύμφωνο μὲ τὶς ἀρχὲς τῆς συνειδήσεώς μου — τῆς σκέψεώς μου. Γιατί, ναί μὲν, τὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα αὐτῆς, (τῆς ἠθικῆς πράξης) εἶναι γιὰ ὄλους τὰ ἴδια, ὀμως ἡ ἐσωτερικὴ οὐσία τῆς, ἐκεῖνο ποὺ τὴν κάνει νὰ ὑπάρχει σὰν τέτοια, προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν συνειδησὴν, καὶ λαβαίνει γιὰ τὸν καθένα διαφορετικὸ περιεχόμενον. Τοῦτο συμβαίνει γιὰ τὴν ἠθικότητα τῆς πράξης ἀπαιτεῖ τὴν ἀδέσμευτην συμμετοχὴν τῆς συνειδήσεως στὴ συμφωνία μαζί τῆς. Ἔτσι, ἐνῶ ὄλοι συμφωνοῦν, πῶς μιὰ ἐνέργεια εἶναι ἠθικὴ, ἂν ἐκεῖνος ποὺ τὴν ἔκανε τὴν ἐθεώρησε σὰν τέτοια, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ὀ καθεὶς ἔχει δικιά του, ξεχωριστὴν γνώμη, γιὰ τὸ τὶ πρέπει νὰ κάνει, πῶς πρέπει νὰ συμπεριφέρεται, γιὰ νὰναί, οἱ πράξεις του, ἂν θέλει, σύμφωνες μὲ τὴν ἠθικὴν του. Ἐνας αἴφνης, ποὺ θεωρεῖ τὴν ἀνταπόδοσιν καλοῦ σὰν πράξιν κατὰ βάθος ἀνήθικην, καὶ σὲ δεδομένη περίπτωσιν παραβῆ τὸ χρέος

του καὶ προδώσει τὴν γνώμη του, τότε, ἐνῶ οἱ ἄλλοι θὰ θεωροῦν τὴν ἐνέργειάν του σὰν πράξιν ἠθικὴν κύρους, αὐτὸς στὴν οὐσία δὲν θάγει προβῆ, παρὰ σὲ μιάν ἀνήθικην ἐνέργειαν. Ἀντίθετα, ὀποιοδήποτε κακούργημα ἔγκλημα, κι' ἂν κάνει κάποιος, δὲ θεωρεῖται ἡ συμπεριφορὰ του ἀξιοκατάκριτη καὶ ἠθικὰ καταδικαστέα, ἂν προέβῃ σ' αὐτὴν, ὑπακούοντας σ' ἕνα ἀνώτερον ἠθικόν Χρέος τῆς συνειδήσεώς του, δηλ. αὐτοῦ τοῦ ἴδιου, σ' ἕνα ἀτομικὸν «πρέπει», χωρὶς κανένα ἀπώτερον συναλλακτικὸν χρωματισμό. Κι' ὄχι μόνον αὐτὸ, παρὰ ἀποτελεῖ ἡ πράξιν του ἀξιεπαίνην, κατὰ βάθος, συμπεριφορὰ, ἐνέργεια ἠθικὴν ὕψους γιὰ τοὺς παραπάνω ἀκριβῶς αὐτοὺς λόγους. Ἔτσι ὀταν ἕνας ἔχει σχηματίσει τὴν γνώμη, πῶς ἡ σωτηρία τοῦ ἑαυτοῦ του — τὴν ὀποία θεωρεῖ σὰν τὴν ὕψιστην ἠθικὴν ὑποχρέωσιν τοῦ ἀτόμου — ὄχι ἀπλῶς ἐπιτρέπει, ἀλλ' ἐπιβάλλει τὴν μὲ κάθε τρόπο ἱκανοποίησιν τοῦ ἐγῶ του — ἔστω καὶ σὲ βάρος τῶν ἄλλων —, καὶ ἔχοντας αὐτὴ τὴν γνώμη, παλεύει μὲ κάθε τρόπο γιὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ καθήκοντος (ὄχι ἀπλῶς δικαιομάτος), τὸ ὀποῖον καθῆκον δὲν τοῦ τὸ ἐπέβαλε κανεὶς τρίτος ἀλλὰ ἡ συνειδησὴν του — εἶναι καρπὸς τῶν συλλογισμῶν τῆς — τότε τὸ ἀτομὸν αὐτὸ ἀφορᾷ ἠθικὴν προσωπικότητα, γιὰ τὴν ἀγωνίζεται νὰ προσαρμόσει τὴν ζωὴν του σὲ συγκεκριμένα μέτρα, ὑπακούοντας σὲ κάτι ποὺ τὸ θεωρεῖ (αὐτὸς) ὄχι δικαίωμα παρὰ καθῆκον, ποὺ σὲ τελευταία ἀνάληψιν σημαίνει κόπος καὶ πόνος. Καὶ ποὺ ἀκόμη μποροῦσε κάλλιστα νὰ τὸ ἀποφύγει, γιὰ τὸ ἑαυτοῦ του κι' ὄχι κανεὶς ἄλλος τοῦ τὸ ἐπέβαλε.

Πέρα, ὀστόσο, ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀπροσδιόριστον γνωρίσμα τῆς ἠθικῆς πράξης — τὴν ἀτομικότητα — ποὺ γιὰ τὸν καθένα

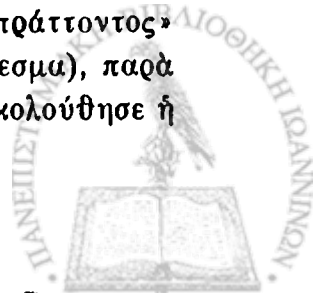

παίρνει και ξεχωριστό περιεχόμενο, και γι' αυτό ακριβώς (και κατ' ανάγκη) αποτελεί τη βαθύτερη ουσία της, πέρα κι' έξω απ' αυτό, υπάρχουν πολλά βασικά σημεία, κοινά για όλους χαρακτηριστικά της ηθικής πράξης, που δίχως αυτά δε μπορεί να πει κανείς πως ξεκινά για το δύσκολο ανέβασμα της ηθικής δοκιμασίας. Είναι οι διάφοροι δρόμοι, στάδια, απ' τα οποία πρέπει να διαβεί οπωσδήποτε ο ηθικός αθλητής, για να γίνει η πράξη του ενέργεια προσδίδουσα σ' αυτόν ηθικό κύρος. Τα στάδια αυτά — κοινά, ευδιάκριτα και τα ίδια για όλους — που οπωσδήποτε χαρακτηρίζουν την ηθική συμπεριφορά, είναι η *ἐλευθερία* της *συνειδήσεως*, η *ἠθικὴ συνείδηση* και *συναίσθηση* της *θυσίας*, σὰν καρπὸς τῆς ὄλης πρωτοβουλίας τοῦ ηθικοῦ ἀνθρώπου. Καὶ πρῶτα απ' ὅλα, ἡ ἠθικότητα μιᾶς πράξης στηρίζεται στὴν ἐντύπωση, πὼς απ' αὐτὴ δὲν ἔχουμε νὰ κερδίσουμε ἀπολύτως τίποτε, πὼς κανένα ἰδιαίτερο ὄφελος δὲν μᾶς περιμένει στὸ τέλος τοῦ δρόμου, ἀλλὰ προβαίνουμε σ' αὐτὴ, ἐπειδὴ καὶ μόνο θέλουμε νὰ εἴμαστε σύμφωνοι μ' ἐκεῖνο πὸν μᾶς ἐπιτάσσει ἡ ἠθικὴ μας σκέψη. Ἡ ἐντύπωση αὐτὴ, ἡ συναίσθηση αὐτὴ τῆς «θυσίας» πὸν χαρακτηρίζει τὴ συνείδηση στὴν πορεία μιᾶς ηθικῆς πράξης, ἀνεβάζει τὸν ἀνθρώπο στὸ ὕψος πὸν τοῦ πρέπει, μ' αὐτὴ κατορθώνει ὁ ἀνθρώπος νὰ ξεφύγει απ' τὴ ροὴ τῶν γεγονότων καὶ νὰ γίνει, αὐτὸς μόνος, «*πρόσωπο*» μέσα στὴν ἀπόσπαστη φύση.

Ὑστερα ἔρχεται ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως. Αὐτὸ σημαίνει πὼς ἡ ἠθικὴ πράξη εἶναι ὀλωσδιόλου *ἀδέσμευτη*, ἔχει μέσα τῆς τὴν πνοὴ τῆς ἀπόλυτης ἐλευθερίας (μιλάμε πάντα τὴν ἀνθρώπινη γλώσσα) καὶ δὲ βαστᾷ στὴ πλάτη τῆς κανένα ἀπολύτως ξένο βᾶρος, καμιά ἐντελῶς ἐπιρροὴ «ἐκ τῶν ἔξω», δηλ. πέρα ἀπὸ τὸ ἄτομο πὸν τόλμησε, σὲ πείσμα τῆς μοίρας, νὰ τὴν ἐκτελέσει. Ἄν τύχει νὰ συμβεῖ τὸ ἀντίθετο (ἐνέργεια πὸν ξεκινᾷ μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ ἀνταλλάγματος), τότε φανερὰ πιά, δὲν πρόκειται περὶ ἠθικῆς ἀλλὰ περὶ *ἐμπορικῆς* πράξεως... Μὲ κα-

νέναν τρόπο δὲ γίνεται νὰ συνυπάρχουν καὶ τὰ δύο ἢ ἡ πράξη θάνατι ἠθικὴ καὶ ἐντελῶς ἐλεύθερη, ἢ ἡ ἀστηρίζεται σὲ διάφορα μελλοντικὰ κέρδη, καὶ τότε πιά δὲ θάνατι πράξη ἠθικὴ ἀλλὰ δραστηριότητα πὸν θὰ θυμίζει συναλλαγές.

Πέρα ὁμως κι' ἀπὸ τὴν ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως σὰν ἀπαραίτητη βάση πὸν πρέπει νὰ στηρίζεται τὴν ἠθικὴν πράξη, ἓνα ἄλλο, ἀναγκαῖο ἐπίσης, ἔρεισμα αὐτῆς εἶναι ἡ λειτουργία τῆς *ἠθικῆς συνειδήσεως*, γιὰ τὴ σύλληψη καὶ ἐκτέλεση τῆς πράξης. Αὐτὸ σημαίνει πὼς γιὰ νὰ γίνει μιὰ πράξη ἠθικὴ (ἢ ἀνήθικη), θὰ πρέπει νὰ τὴν κάνουμε ἐν γνώσει μας, πὼς θάνατι μιὰ ἐνέργεια, πὸν θὰ συμφωνεῖ (ἢ θὰ διαφωνεῖ) μὲ τὶς ἀρχές πὸν ἐμεῖς θεωροῦμε ἠθικές. Ἔτσι, ἂν ὑποθέσουμε πὼς κάνουμε κάτι, ἔχοντας τὴν πεποίθηση πὼς ἡ ἐνέργειά μας εἶναι ἀντίθετη πρὸς τοὺς ἠθικοὺς μας κανόνες, τότε ἔστω καὶ ἂν πλανώμαστε ὡς πρὸς τὴν κρίση μας αὐτὴ, ἔστω δηλ. κι' ἂν μιὰ τέτοια ἐνέργεια σ' ὄλη τῆς τὴν πορεία εἶναι ἠθικὴ, σὲ σχέση μὲ μᾶς πὸν τὴν κάνουμε εἶναι ἀνήθικη, γιὰτὶ σὰν τέτοια τὴν θεωρήσαμε πρὶν τὴν φέρουμε εἰς πέρας. Μόνον ἐφόσον ὑπάρχει ὁ παράγοντας αὐτός, τῆς ἐκ τῶν προτέρων ἀξιολογήσεως τῆς πράξης ἀπὸ μέρος τῆς συνειδήσεως, μόνον τότε ἡ πράξη παίρνει τὸ χρώμα τῆς ἠθικῆς ἀξίας ἢ ἀπαξίας πὸν τῆς ταιριάζει. Ἄν δὲ συμβεῖ αὐτό, ἂν δηλ. ἡ συνείδηση δὲν ἀξιολογήσει ἢ δὲν ἀξιολογήσει ὀρθὰ τὴν ἐνέργεια στὴν ὁποία θὰ προβεῖ, τότε ἠθικὴ πράξη ἢ δὲν ὑπάρχει ἢ λαβαίνει τὸ ἀνάστημα, πὸν προσδιορίζεται ἀπὸ τὴ λειψὴ γνώμη τῆς συνειδήσεως. Λόγου χάρι κάποιος μπορεῖ νὰ ἐπεσώρευσε δεινὰ στοὺς ἄλλους ἢ νὰ ὠφέλησε ἓνα κοινωνικὸ σύνολο στὸν ἀγῶνα τοῦ γιὰ τὴν πρόοδο, ὥστίοσο ὅλα αὐτὰ δὲν ἔχουν σημασία κρινόμενα μόνον τους, ἀλλὰ σὲ σχέση μὲ τὴ γνώμη πὸν εἶχε αὐτὸς γιὰ ὅλα ἐτοῦτα σὰν ἠθικὲς ἢ μὴ πράξεις. Αὐτὸ σημαίνει πὼς τὸ κύρος τῆς ἢ ἠθικῆς πράξης δὲν τὸ παίρνει ἀπὸ τούτη ἢ ἐκείνη τὴ (γνώμη — διάθεση) — δραστηριότητα τοῦ «*πράττοντος*» στὸν ἐξωτερικὸ κόσμον (ἀποτέλεσμα), παρὰ μόνον ἀπὸ τὶς σκέψεις πὸν ἀκολούθησε ἢ

συνείδηση πριν ακόμη προβεί στην τελειώσή της. Κι' αυτό ακριβώς σημαίνει ήθικη πράξη. Τὸ νὰ θέλω καὶ νᾶχω αποφασίσει νὰ κάνω κάτι ὑπακούοντας ὄχι σὲ κανένα συμφέρον, παρὰ μόνον στὴν ἐπιταγὴ τῆς ἀτομικῆς μου ἠθικῆς, στὸ ἀνώτατο «πρέπει» τοῦ ἑαυτοῦ μου. Ποτὲ λοιπόν, προκειμένου νὰ κρίνουμε μιὰ ἀνθρώπινη συμπεριφορὰ, δὲ θὰ ἀναφερθοῦμε στὸ ἀποτέλεσμα. Ὅχι μόνο δὲ θὰ ἀναφερθοῦμε ἀλλὰ οὔτε κἂν θὰ τὸ λάβωμε ὑπόψη μας. Κι' ὄχι μόνο τὸ ἀποτέλεσμα ἀλλὰ πολὺ συχνὰ καὶ τὴ γεμάτη σκοπέλους, ἰδρώτα καὶ θλίψη, ἀλλὰ καὶ χαρὰ καὶ περηφάνη μαζί πορεία, ποὺ ὀδηγεῖ στὴν ὁποιαδήποτε ἔκβαση τῆς ἀρχικῆς προθέσεως. Γιατὶ καθόλου σπάνια ἀπρόβλεπτα ἐμπόδια ὀρθώνονται μπροστὰ μας καὶ ἀλλάζουν συχνὰ τὸ χαραγμένο δρόμο, ποὺ θὰ μᾶς φέρει στὸ ἐπιθυμητὸ τέλος. Ἴσως ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἐνδιαφέρουν τὸν ἠθικὸ κριτὴ, γιατί τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ ἠθικὸ νόημα τῆς πράξης. Τὰ ὄρια αὐτῆς τελειώνουν ἐκεῖ ἀκριβῶς ποὺ ἀρχίζουν ὅλα ἐτοῦτα, ὅλα ἐκεῖνα ποὺ παίρνουν τὴ μορφή «μέσων» — νεκρῶν γραμμάτων γιὰ τὸ ἠθικὸ νόημα, τῆς πράξης. Πέρα ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημείο, ὅ,τι κι' ἂν συμβεῖ, ὁποιαδήποτε πορεία κι' ἂν ἀναγκαστεῖ ν' ἀκολουθήσει ὁ ἠθικὸς ἀγωνιστὴς στὸ ἀνέβασμά του γιὰ τὴν κατάκτηση τοῦ ἀποτελέσματος, ὅποιο κι' ἂν εἶναι τοῦτο, ὅλα αὐτὰ δὲν ἔχουν, δὲ μπορεῖ νᾶχουν τὴν παραμικρὴ σημασία γιὰ τὴν ἠθικὴ τοποθέτηση τῆς πράξης. Αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦν κἂν «πράξη» στὴν πορεία μιᾶς ἠθικῆς δοκιμασίας κι' ἢ σημασία τους βρῖσκεται σὰν τὰ κυττάρους μὲ τὸ μάτι πρακτικῶν καὶ ἄλλων ἀναγκῶν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

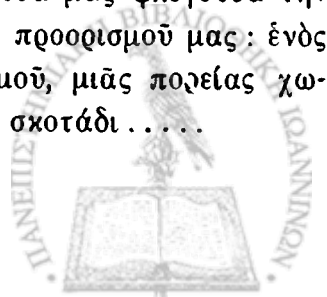
Τὰ τελευταῖα τοῦτα λόγια θυμίζουν ἐσφαλῶς τὸ οὐσιῶδες θέμα τῆς προσπάθειας καθ' ἑαυτὴν (ἀνεξάρτητα δηλ. ἀπὸ τοὺς καρπούς της) σὰν μοναδικὸ μέτρο ἐκτιμήσεως τῆς ἠθικῆς προσωπικότητος. Τὸ ἀνάστημα τῆς τελευταίας δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ τί εἶναι ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ τί κάνει γιὰ νὰ γίνει. Φερ' εἰπεῖν, ἓνας ποὺ τὸ παρελθόν του εἶναι συνδεδεμένο μὲ διάφορα κοινὰ ἐγκλήματα, καὶ ποὺ πα-

ρὰ ταῦτα, βλέποντας πὼς ἢ συμπεριφορὰ του εἶναι ἀντίθετη πρὸς τὶς ἀρχές ποὺ θεωρεῖ ἠθικές, προσπαθεῖ εἰλικρινὰ νὰ ξαναβρεῖ τὸ δρόμο ποὺ ὀδηγεῖ κοντὰ τους, ἓνας τέτοιος λοιπόν, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τῆς προσπάθειάς του γιὰ τὴ βελτίωσή του, εἶναι πῶς ἢ θῆκε ἀπὸν ἄλλο, ποὺ, κάνοντας μιὰ ζωὴ χωρὶς προσπάθεια, εἶναι καὶ θὰ εἶναι μέχρι τέλος ἓνας «καλὸς» καὶ ἡσυχὸς ἄνθρωπος.

Ἡ προσπάθεια, βέβαια, τοῦ ἠθικοῦ ἀνθρώπου, προκειμένου νὰ τὸν ἀξιολογήσουμε, δὲν πρέπει νὰ λαμβάνεται σὰν κάτι τὸ αὐθύπαρκτο, ἀλλὰ πάντα σὲ σχέση μὲ τὶς ὑπάρχουσες ἐξωτερικὲς ἀλλὰ περισσότερο ἐσωτερικὲς προδιαθέσεις καὶ δυνατότητες αὐτοῦ.

Ἔτσι, δύο ἄτομα διαφορετικῆς θελήσεως σὲ μιὰ συγκεκριμένη ἠθικὴ δοκιμασία, θὰ ἀντιδράσουν ἀναλόγως καὶ συνεπῶς μὲ διαφορετικὰ ὁ καθένας ἀποτέλεσμα. Κι' αὐτὸ θὰ χρωστιέται ὄχι στὴ μικρότερη προσπάθεια τοῦ ἑνός, ἀλλὰ στὴν ἰσχυρότερη ἀντοχὴ τῆς θελήσεώς του ἐναντίον τοῦ πειρασμοῦ: Ἐνας κλεπτομανὴς παρὰ τὴν τίμια προσπάθειά του δὲν μπορεῖ ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπ' τὸ ἐλάττωμα τοῦτο, μέσα στὸ ἴδιο χρονικὸ διάστημα ποὺ θὰ καταφέρει κάποιος κοινὸς πορτοφολᾶς (μὲ τὴν ἴδια προσπάθεια) νὰ ἐξελίξει τὸ δικό του. Ὁ δεύτερος πολὺ γρήγορα θὰ πάψει νὰ κλέβει, ἐνῶ ὁ πρῶτος, ὄντας βεβαρημένος μὲ κάποια ἀταβιστικὴ προδιάθεση, θὰ χρειαστεῖ νὰ καταβάλει περισσότερη καὶ ἐντατικώτερη προσπάθεια γιὰ νὰ γλιτώσει ἀπ' τὴ μανία ποὺ τὸν καταδιώκει....

Βλέπει κανεὶς, λοιπόν, ὅλο τὸν πικρὸ δρόμο ποὺ φέρνει στὴν ἠθικὴ πράξη, βλέπουμε ὅλοι τὸν δρόμο αὐτό, κι' ἂν καὶ ξέρουμε πὼς τὸ μόνο μας κέρδος θάναί ἢ θυσία, ὥστόσο προχωροῦμε, σίγουροι πὼς βαδίζουμε μέσ' τὸν ἑαυτόν μας, στὸ γνήσιο ἀνθρώπινο ἑαυτό μας, θέλω νὰ πῶ, στὸν ἑαυτό μας ἐκεῖνο, ποὺ ὄχι ἀπλῶς μᾶς ξεχωρίζει ἀπὸ τὴν φύση τῶν λοιπῶν ζωντανῶν, ἀλλὰ καὶ ποὺ μᾶς δίνει τὸ κουράγιο νὰ βλέπουμε μέσα μας φλέγουσα τὴν οὐσία τοῦ ἀληθινοῦ προσορισμοῦ μας: ἐνὸς ἀτέρμονος βηματισμοῦ, μιᾶς πορείας χωρὶς τέλος μέσα στὸ σκοτάδι.....

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΜΕΓΑΛΟΙ ΚΑΙ ΜΙΚΡΟΙ ΑΓΝΩΣΤΟΙ

Αυτά τὰ τελευταῖα χρόνια, καταβάλλεται ἐδῶ στήν Ἡπειρο, καί φαντάζομαι πῶς τὸ ἴδιο συμβαίνει σέ ὅλον τὸν ἑλληνικὸ χῶρο, μιὰ προσπάθεια ἐντατική γιὰ νὰ ἀποσαφηνισθοῦν σκοτεινὰ σημεῖα τῆς τοπικῆς ἢ καί τῆς γενικῆς μας ἱστορίας καί γιὰ νὰ γυρίσουν στὸ φῶς τοῦ ἡλίου προσωπικότητες πρώτου ἢ καί δεύτερου ἐπιπέδου, πού τελείως ἄδικα ἔχουν ἀπωθηθῆ πρὸς τὰ περιθώρια τῆς ἱστορικῆς μνήμης. Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια» ἔχει φιλοξενήσει πολλὲς τέτοιες ἐργασίες, πού προσφέρουν λίγο ἢ πολὺ, στήν ἀνάπλαση τῆς παλαιότερης ἐθνικῆς μας φυσιογνωμίας. Ἀπὸ αὐτὲς τίς ἐργασίες πολλὲς, ἐδῶ τουλάχιστον στήν Ἡπειρο, βγῆκαν ἀπὸ τὸν μόχθο τῶν δασκάλων, καί αὐτὸ τιμᾶει ἰδιαίτερα τὸν ἐκπαιδευτικὸ κόσμον. Δὲν λείπουν ἐπίσης καί πολὺ χρήσιμες προσπάθειες, γιὰ νὰ μονωθῆ in globo, μέσα στήν ἱστορικὴ ροή, τὸ ἔργο μιᾶς οἰκογενεῖας δυναμικῆς, πού ἔδωσε στὸ Ἔθνος, ἔστω καί σὲ στενὸ τοπικὸ χῶρο, ταγούς ἢ ἀγωνιστές. Τέτοιαν ἐργασία παρουσιάζει τὸ ὠραῖο βιβλίον τοῦ κ. Λ. Μελά, πού ἀναφέρεται στήν ἱστορικὴ ζωὴ τοῦ σπιτιοῦ του. Ὅλα ὅμως αὐτὰ τὰ δημοσιεύματα ἀναφέρονται σὲ ἀνθρώπους πού ἔδρασαν μέσα στὸν τόπον μας ἢ μόνον γιὰ τὸν τόπον μας. Ὑπάρχουν ὅμως καί ἄλλοι Ἕλληνες, πού ἔδρασαν ἔξω ἀπὸ τὰ χῶματά μας καί γιὰ σκοποὺς ξένους πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς μας σκοποὺς, πού δὲν παύουν ὅμως νὰ παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον καί γιὰ μᾶς, ὅταν ἡ δράση τους ὑπηρετήσε γενικώτερα συμφέροντα τῆς μεσογειακῆς μας περιοχῆς ἢ ἐφανέρωσε μιὰ δυναμικότητα ὑψηλῆς ποιότητος πού τιμᾶει τὸ λαὸ μας. Ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ὑπάρχουν μερικοὶ πρώτης σειρᾶς, πού ἡ ἀκτινοβολία τους ἢ ἡ ἐπίδραση τους, σταθερὴ ἢ ἐντοπισμένη σὲ κάποια ἱστορικὴ περίοδο, ἦταν τέτοιας στάθμης, ὥστε τὸ παρὸν δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς ἀγνοήσῃ, ἀφοῦ βρέθηκαν κάποτε ἢ βρίσκονται ἀκόμη στὸ προσκήνιον τῆς πολιτικῆς ἢ τῆς καλλιτεχνικῆς ζωῆς ἢ τοῦ ἀγῶνα γιὰ τὴν μόρφωση τοῦ λαοῦ.

Θὰ ἦταν ὑπερβολὴ ζήλου νὰ ἀναφερθῆ κανεὶς στὸν Gresco, ἂν καί τὸ περισσὸν δὲν εἶναι πάντα ἐκ τοῦ διαβόλου, ἂν σκεφτῆ κανεὶς ὅτι τὸν ἀγνόησε ὁ ἴδιος ὁ Ρούμπενς, ὅταν, μὲ διπλωματικὴ ἀποστολή, πῆγε στὸ Τολέντο καί ὅτι μόνον ὁ 19ος αἰῶνας τὸν ἀνάστυξε ἀπὸ τῆ φριχτῆ λησμονιά. Οὔτε ὁ Καποδίστριας χρειάζεται διαλαλητὴ, ἀφοῦ, ἐνῶ ταπεινὲς παλαιὲς ἐμπάθειες ἀγωνίζονται γιὰ νὰ ἐξοστρακίσουν τὴ μνήμη του ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ μας χῶρον, ἢ Ἑλβετία, πού σὰν ὑπουργὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν εὐνόησε σὲ μιὰ κρίσιμη καμπὴ τῆς ἐθνικῆς τῆς ζωῆς, τιμᾶει μὲ ἐπιμονὴ τὴ μνήμη του. Οὔτε ὁ Ζὰν Μωρεάς, ὁ συντάκτης τοῦ μαυροῦ τῶν Συμβολιστῶν καί σπουδαία μορφή τῶν γαλλικῶν Γραμμάτων, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ντόπια λιβάνια. Οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Κοραῆς. Αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὅμως πού, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν τεράστιον ρόλον πού ἔπαιξε στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν πνευματικὴ μας ἀναγέννηση, στάθηκε ἕνα βαρὺ ὄνομα μεταξὺ τῶν μεγάλων φιλολόγων τῆς Εὐρώπης καί κίνησε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, δὲν ἔχει νομίζω ἐρευνηθῆ ἡ ζωὴ, καθὼς θὰ ἔπρεπε, σὲ ὅλες τῆς τίς πτυχές, παρὰ τὴν τεράστια προσπάθεια τοῦ Θερειανοῦ. Δὲν εἶδα π. χ. πουθενὰ νὰ γίνεται λόγος γιὰ τίς σχέσεις του μὲ τὸν Π. Α. Κουριέ, ἐνῶ στὸ ἔργο αὐτοῦ τοῦ τελευταίου εἶδα νὰ ἀναφέρεται μὲ σεβασμὸ καί φιλία τὸ ὄνομα τοῦ Κοραῆ. Καί ὁ Κουριέ δὲν ἦταν τυχαῖος ἄνθρωπος. Ἀξιωματικὸς τοῦ Ναπολέοντος καί γερὸς συγχρόνως φιλόλογος, ἐρι-

στικός, δύστροπος φιλόδικος, — τὸν ἐδολοφόνησε ὁ ἀγροφύλακας του —, συντάκτης πνευματώδης τοῦ περίφημου Pamphlet des Pamphlets, ἐξουθενωτικοῦ λιβέλλου, καὶ σπάνιος συγχρόνως στυλίστας, καθόλου βολικός δηλαδὴ ἄνθρωπος, ποῦ δὲν σεβάστηκε τὸν Ναπολέοντα, σεβάστηκε τὴν σοφία τοῦ Κοραῆ καὶ ἦταν σὲ θέση νὰ τὴν ἐκτιμήσῃ.

Αὐτὸς ἀνακάλυψε στὴν Βιβλιοθήκη τῆς Φλωρεντίας τὸ χειρόγραφο τοῦ: Δάφνις καὶ Χλόη, τῆς θαυμάσιας νουβέλλας τοῦ Λόγγου, καὶ ἔκαμε τὴν πρώτη της ἐκδοσὴ. Ἐδῶ ὅμως, δὲν θὰ ἀναφερθῶ σὲ ἀνθρώπους ποῦ βρέθηκαν κάποτε στὸ προσκήνιο τῆς κοινωνικῆς ζωῆς καὶ ποῦ τὸ ὄνομά τους πάντα τὸ τιμᾷ ἓνας λαὸς ἢ ὀλόκληρη ἢ ἀνθρωπότητα. Ὑπάρχουν ἄλλοι, — καὶ μερικῶν τὸ ὄνομα ἢ καὶ τὴν δράση τυχαίως μοῦ τάφερον στὸ νοῦ ξανά ἢ γιὰ πρώτη φορὰ μοῦ τὰ ἔμαθαν βιβλία ποῦ πρωτοδιάβασα —, ποῦ γι' αὐτοὺς δὲν ἐνδιαφέρεται κανεὶς, ποῦ ἔπαιξαν ὅμως κάποιον ρόλο, ἔστω καὶ ρόλο ἀπλοῦ κομπάρσου, σὲ γεγονότα ποῦ στάθηκαν καμπὲς νευραλγικῆς τῆς ἱστορίας, τῆς γενικῆς καὶ τῆς δικῆς μας. Στὴν περίφημη π. χ. ναυμαχία τῆς Ναύπακτου, ποῦ ἀποτελεῖ τὴν ἀπαρχὴ τῆς ἐπιθετικῆς δράσης τοῦ δυτικοῦ κόσμου ἐναντίον τῶν Τούρκων, καὶ θεωρεῖται γι' αὐτὸ γεγονὸς κοσμοϊστορικό, πολέμησαν μὲ πραγματικὸ πνεῦμα αὐτοθυσίας καὶ διακρίθηκαν πολλοὶ Ἕλληνες, σὲ πλοῖα μερικοὶ δικὰ τους, καὶ μὲ ἑλληνικὰ πληρώματα. Ποὺς ἱστοριοδίφης, ὅμως, μᾶς ἔδωσε τὰ ὀνόματά τους καὶ μᾶς μίλησε, ὄχι βέβαια πετῶντι καλάμω, γιὰ τὴ δράση τους; Ἐν τούτοις, γι' αὐτοὺς θὰ ὑπάρχουν ἀσφαλῶς στοιχεῖα στὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετιᾶς, τῆς Ρώμης ἢ τῆς Ἰσπανίας, καὶ λείπει μόνον ὁ καλοπροαίρετος ἐρευνητής. Τώρα, στὶς παρακάτω γραμμὲς, θὰ δώσω τὰ ὀνόματα κάποιων Ἑλλήνων ποῦ ἡ τύχη μοῦ τάμαθε μέσα στὶς σελίδες βιβλίων γραμμένων ἀπὸ ξένους. Καὶ ἐλπίζω ὅτι, ἴσως ἔτσι, θὰ κινηθῇ ὁ ζῆλος τῶν δικῶν μας ἐρευνητῶν, γιὰ νὰ φέρουν, ἔστω γιὰ λίγο, στὸ προσκήνιο τῆς ζωῆς μας τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς, ποῦ εἶναι οὐσιαστικὰ δικοὶ μας καὶ ποῦ πρόσφεραν κάποτε κάτι στὸν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου γιὰ κουλτούρα καὶ ἐλευθερία ἢ διακρίθηκαν στὶς ἡρωϊκῆς του ἐξορμήσεις, ἄσχετα ἂν ἦταν πάντα σύμφωνες μὲ τὴν ἠθικὴ πράξη, ἢ ἂν ἡ δράση τους εἶχε σχέση μὲ τὴν πορεία τοῦ ἔθνους μας.

Ὁ Φωκᾶς, ὁ κεφαλλονίτης θαλασσοπόρος ποῦ ἀνακάλυψε τὸ στενὸ τὸ ὁμόνυμο (Juan de Fuca) στὴν 48ο βορείου πλάτους, ὁ ἐπίσης κεφαλλονίτης Γεράκης, ποῦ κατάρθωσε νὰ γίνῃ πρωθυπουργὸς τοῦ παλαιοῦ Σιάμ, ὁ Γαλανός, ποῦ ζῶντας ἐπὶ ὀλόκληρες δεκαετίες στὴν Ἰνδία, διαποτίστηκε ἀπὸ τὴν βραχμανικὴ σοφία καὶ ἔδωσε στὴ γλῶσσα μας πλῆθος ἰνδικῶν κειμένων, ἀναφαίρονται, μοῦ φαίνεται, τουλάχιστον στὶς Ἐγκυκλοπαιδεῖες.

Ἐκεῖ ἀναφέρεται καὶ ἡ οἰκογένεια Βούρβαχη. Ἐδῶ καὶ χρόνια, διαβάζοντας τὴν γαλλικὴ ἱστορία τοῦ Malet, ποῦ σκοτώθηκε στὸν ἀ΄ Παγκόσμιο πόλεμο, γνῶρισα τὸν στρατηγὸ Βουρβακί. Διοικητὴς στρατιᾶς τοῦ Νικημένου γαλλικοῦ στρατοῦ στὸν γαλλοπρωσσικὸ πόλεμο τοῦ 1870, ἔρριξε τὸν στρατό του στὴν Ἑλβετία γιὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν αἰχμαλωσία καὶ αὐτὸς ἀποπειράθηκε νὰ αὐτοκτονήσῃ στὰ σύνορα. Ἐζῆσε ὅμως καὶ πέθανε στὸ Πό, ὅπου τοῦ στήθηκε μνημεῖο. Αὐτὸς ὁ Βουρβακί ἦταν γιὸς τοῦ κεφαλλονίτη κουρσάρου Βούρβαχη, ποῦ προσέφερε σημαντικὲς ὑπηρεσίες στὸν Ναπολέοντα μεταφέροντας του μηνύματα ἀπὸ τὴ Γαλλία, τὴν ἐποχὴ ὅπου ὁ Νέλσον τὸν εἶχε ἀπομονώσει στὴν Αἴγυπτο, ὀργώνοντας τὴν Μεσόγειο, μετὰ τὴν ναυμαχία τοῦ Ἄβουκίρ. Αὐτὸ ἔλεγε ὁ Malet, αὐτὸ λένε καὶ τὰ εἰδικὰ λεξικά μας. Διαβάζοντας ὅμως τὸ παλαιὸ σύγγραμμα τοῦ Boulay de la Meurthe: Τὸ Διευθυντήριο καὶ ἡ ἐκστρατεία τῆς Αἰγύπτου, λαμπρὰ ἐνημερωμένο, μὲ βάση τὰ ἔθνη τῆς Γαλλίας, δὲν εἶδα πουθενὰ νὰ ἀναφέρεται ὁ Βούρβαχης. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ μὲ τὴν ἐργασία τοῦ Ζὰκ Μπαινβίλ: Ἡ γαλλικὴ ἐκστρατεία στὴν Αἴγυπτο. Ἐκεῖ εἶδα νὰ ἀναφέρεται κάποιος Stamaty, προφανῶς Ρωμῆος, σὺν

άνθρωπος τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Διευθυντηρίου. Ἐκεῖ ἐπίσης εἶδα ὅτι τὸ Διευθυντήριο διάλεξε ἓναν Ἑβραῖο καὶ τὸν κερκυραῖο Βιτάλη γιὰ νὰ μεταφέρουν στὸν Βοναπάρτη γράμματα, χωρὶς τελικὰ νὰ πετύχουν νὰ ξεγελάσουν τὸν φοβερὸ Ἄγγλο ναύαρχο. Ἐνα πρᾶγμα εἶναι βέβαιο: ὅτι ὁ Βιτάλης συναντήθηκε μὲ τὸν Ναπολέοντα, δταν αὐτὸς γύρισε στὴν Γαλλία, μεταξύ Γρέjus καὶ Παρισίων.

Γιὰ τὸν Βούρβαχη δὲν βρῆκα τίποτε. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Γάλλου Αὐτοκράτορα ἐκδηλώθηκε ζωηρὰ γιὰ τὴν οἰκογένεια Βούρβαχη, μένει νὰ βρεθῆ ὁ ἐρευνητὴς πού θὰ βρῆ στὰ γαλλικὰ Ἀρχεῖα τὴν αἰτία αὐτῆς τῆς συμπάθειας καὶ θὰ τὴν ἐξηγήσῃ. Στὸ ἴδιο βιβλίο τοῦ Μπαινβιλ βρῆκα ἄλλη μιὰ νύξη γιὰ Ἑλληνα. Ὁ Βοναπάρτης, μὲ μιὰ του ἀπόφαση τῆς 22 Αὐγούστου 1798, ἴδρυσε τὸ Ἴνστιτούτο τῆς Αἰγύπτου.

Τὸ Ἴδρυμα εἶχε τέσσερα τμήματα καὶ ἐπρόκειτο γιὰ σοβαρὴ ὑπόθεση, ἂν σκεφτῆ κανεὶς ὅτι, στὸ τμήμα τῶν Μαθηματικῶν, μέλος ἦταν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Βοναπάρτη, καὶ ὁ περίφημος Monge, πατέρας τῆς παραστατικῆς Γεωμετρίας. Τώρα, στὸ τμήμα: Λογοτεχνία καὶ Τέχνες, ἀναφέρεται κάποιος Ραφαήλ ντὲ Μονάκης, *règne grec*, Ἑλληνας ἱερωμένος. Ἔως ἐδῶ καὶ μὴ παρέκει, ἐκ μέρους μου τουλάχιστον. Ὅποιος ὅμως ἐρευνητὴς θελήσῃ, ἄς κοιτάξῃ νὰ βρῆ τὸ γιὰτὶ ἔγινε σ' αὐτὸν τὸν Ἑλληνα τόσο μεγάλη τιμὴ.

Ἐχομε καὶ ἄλλους πού πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολήσουν. Ὅταν ὁ περιβόητος Μαγελλᾶνος ἐπιχείρησε τὸν πρῶτο γύρο τοῦ κόσμου, πού στάθηκε μιὰ πρακτικὴ ἀπόδειξη τῆς νέας κοσμοθεωρίας πού ἀνέτρεψε τὸ συγκρότημα τῶν Ἰδεῶν τοῦ Μέσου Αἰῶνα, τὸ κατόρθωμα συγκίνησε ὅλον τὸν δυτικὸ κόσμο, γιὰτὶ ὁ πρῶτος αὐτὸς περίπλους τῆς γῆς ἔγινε φυσικὰ μὲ πανιὰ καὶ χρειάστηκε νὰ ἀντιμετωπισθοῦν ἄνθρωποι καὶ στοιχεῖα ἐπὶ δύο ὀλόκληρα χρόνια.

Ὁ ἴδιος ὁ Μαγελλᾶνος σκοτώθηκε στὶς Φιλιππίνες καὶ ἀπὸ τοὺς συντρόφους του πολὺ λίγοι γύρισαν στὸ μόνο ἀπὸ τὰ τρία του πλοῖα, πού εἶχε σωθῆ. Μοιάζει τὸ ἔπος αὐτὸ μὲ τὸ σημερινὸ πού κατακτάει τὸ διάστημα, καὶ εἶναι τιμὴ γιὰ ἓνα λαὸ τὸ ὅτι βρέθηκαν ἄνθρωποι του σὲ τέτοιο ἥρωϊκὸ ξεκίνημα. Τώρα, ἔχω διαβάσει, ὅτι στὰ πληρώματα τοῦ μεγάλου θαλασσοπόρου συμπεριλαμβάνονται καὶ δύο Κερκυραῖοι. Δὲν θυμᾶμαι ἀκριβῶς σὲ ποιά περιγραφή τοῦ φοβεροῦ ταξιδιοῦ τὸ εἶδα. Μοῦ μένει ὅμως ἡ ἐντύπωση ὅτι ἀνήκει στὴν πέννα ἐνὸς ἀπὸ τοὺς τρεῖς μεγάλους συγγραφεῖς συνάμα ὅμως καὶ δημοσιολόγους τῆς ἐποχῆς μας, τοῦ Λουντβίχ, τοῦ Τσβάιχ ἢ τοῦ Ἄντρέ Μωρουά. Νομίζω ὅτι κάποιος πρέπει νὰ ἐνδιαφερθῆ γι' αὐτό.

Κάτι ἄλλο: Στὴν θαυμάσια σύγχρονη ἱστορία τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας τοῦ Ἀλπερ Τιμπωντέ, στὸ κεφάλαιο τὸ ἀφιερωμένο στὸν Σαιντ—Μπέβ, πού εἶναι, στὸν τομέα τῆς κριτικῆς, προσωπικότητα πρῶτου μεγέθους, ρίζα τῆς νέας κριτικῆς συνείδησης καὶ εἰσηγητὴς νέου τρόπου ἀντιμετώπισης τοῦ λογοτεχνικοῦ ἔργου, διάβασα, ὅτι πέθανε σὲ ἡλικία 64 ἐτῶν, μόλις εἶχε πάρει, αὐτὸς ὁ σκληροτράχηλος δουλευτὴς, ὁ ποτισμένος ἕως τὰ μεδούλια μὲ κλασικὴ παιδεία, τὸ τελευταῖο του μάθημα σὲ ὀμηρικὸ κείμενο. Δάσκαλός του ὁ Ἡπειρώτης Πανταζίδης, πού γιὰ νὰ τὸν ἐκλέξῃ σὰν δάσκαλο ὁ Σαιντ—Μπέβ, πρέπει βέβαια νὰ ἦταν ἄνθρωπος σημαντικοῦ κύρους. Ρώτησα ὅσους ἴσως θὰ ἔπρεπε νὰ τὸν ξέρουν, δὲν ἔμαθα ὅμως τίποτε τὸ θετικὸ. Ὑπάρχει λοιπὸν κι' ἐδῶ κάποιο πεδίο δράσεως γιὰ κείνους πού ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν πνευματικὴ ἱστορία τῆς ἡπειρωτικῆς λογισμῆς.

Καὶ τελευταῖο, ζητῶντας συγγνώμη γιὰ τὸ ὅτι δὲν εἶναι αὐστηρὰ χρονολογικὴ ἢ ταξινομητικὴ τῶν περιπτώσεων. Ὅταν ὁ Πιζάρο καὶ ὁ Ἀλμάγκρο ἐπεχείρησαν τὴν κατάλυση τῆς Αὐτοκρατορίας τῶν Ἰνκα στὸ Περού, περνῶντας τὴν τραχεῖα Κορδιλιέρα, ξεκίνησαν μὲ μιὰ χούφτα ἀνθρώπους, χυμένους βέβαια σὲ ὄχι συνηθισμένο μέταλλο. Ἦταν ὄλοι—ὄλοι ἑκατὸν ἑβδομηντα. Καὶ ὁ Ἰσπανὸς ποιη-

τής, πού ἔγραψε τὸ ἔπος τους, τὴν Ἱστορία τῆς κατάκτησης τῆς Νέας Καστίλλιας, πού μεταφράστηκε στὰ γαλλικά, κατὰ θαυμάσιο τρόπο ἀπὸ τὸν Ζοζέ Μ. ντε Ἐρεντιά, ἔκρινε σκόπιμο νὰ τοὺς περιγράψῃ ἕνα — ἕνα χωριστά, σὲ κάποια στιγμή πού διαβαίνουν ἕνα στενοπόρι τῶν Ἄνδεων. Δὲν ἐπρόκειτο βέβαια γιὰ ἁγίους ἀνθρώπους. Ἦταν ὄλοι τοιχοδιῶκτες ἀδίστακτοι, πού δὲν εἶχαν καμμιά διάθεση νὰ σεβαστοῦν τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ. Ξεκίνησαν «σὰν κοπάδι γερακιῶν ἔξω ἀπὸ τὴν πατρικὴ φωλιά, κουρασμένοι νὰ φορτώνονται τὴν ἄθλια ζωὴ, γιὰ νὰ κατακτήσουν τὸ μυθικὸ μέταλλο». Μά, χωρὶς αὐτούς, ποιὸς θὰ ξεκινούσε; Καὶ πῶς νὰ μὴ βρεθῇ καὶ κάποιος Ἕλληνας μαζί τους; Νὰ πῶς τὸν περιγράφει ὁ Ἴσπανὸς ὁμηρος αὐτῆς τῆς ἐκστρατείας. Καὶ ὁμολογῶ πῶς θὰ δίσταζα νὰ δώσω τοὺς στίχους, — τόσο σκληρὸς εἶναι ὁ προτελευταῖος — ἀν στὸν στερνὸ στίχο ἢ μετάνοια δὲν ἔρχονταν νὰ κολάσῃ κάπως τὰ φοβερὰ ἁμαρτήματα τοῦ συμπατριώτη μας.

*Ἐκεῖνος πού φορῶντας ἕνα κράνος στρογγυλὸ
ἀκουμπάει στὸ πετσί τῆς κνημίδας τὴν βαρειά του λόγχη
καὶ μὲ τὴν φωνὴ χαϊδεύει τὴν πυρότριχὴ του φοράδα,
εἶναι ὁ Ἕλληνας τυχοδιώκτης Πέτρος ὁ Ἡρακλειώτης (Pedro
[de Candia]*

*ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἔκαψε δέκα πόλεις, ἀφιέρωσε,
γιὰ νὰ τοῦ συχωρηθοῦν αὐτὲς οἱ φωτιές, δέκα καντήλια στὴν
[Παναγία.*

Καὶ διάβασα πῶς στὸ Μπουένος Αἶρες, ὑπάρχει οἰκογένεια de Candia πῶς ἴσως κατάγεναι ἀπὸ τὸν τρομερὸ Ρωμῆδ τοῦ 16ου αἰῶνα.

Αὐτὲς τίς λίγες ἑλληνικὲς μορφὲς μπόρεσα νὰ ἐντοπίσω, μέσα σὲ συγγράμματα γενικῆς ἱστορίας, περισσότερο ὅμως σὲ μονογραφίες ἱστορικῆς. Δὲν κομίζω βέβαια γλαῦκα εἰς Ἀθήνας καὶ πιθανὸν μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἔχουν ἀπασχολήσει τοὺς ἱστοριοδίφες μας, χωρὶς νὰ τὸ ξέρω. Ἄν αὐτὸ ὅμως δὲν συμβαίνει, κάλλιο ἄργά, παρά ποτέ.

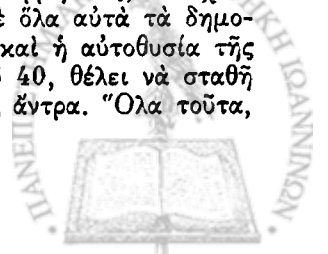
ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

ΤΟ ΠΑΝΑΘΩΡΩΠΙΝΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ

Τὸ γλυπτὸ ἔργο πού φιλοτέχνησε ὁ Θεσσαλὸς γλύπτης καθηγητῆς κ. Δημήτρης Γεντέκος, γνωστὸ μὲ τὸν τίτλο «Ἡ Γυναῖκα τῆς Πίνδου», ἐξετελέσθηκε στὰ 1955. Προκρίθηκε σὲ διαγωνισμό πού προκήρυξε καὶ χρηματοδότησε ἡ Ἐνωσις Σαμαριναίων καὶ στήθηκε στὴν πλατεία τῆς Σαμαρίνας, μιᾶς κοινότητος πού βρίσκεται ἀκριβῶς κάτω ἀπὸ τὴν ψηλότερη κορφή τῆς Πίνδου, τὸ Σμόλικα. Τὸ ὕψος τοῦ γλυπτοῦ εἶναι 1,85 μ., τοποθετημένο πάνω σὲ ἕνα βᾶθρο μὲ ὕψος 1,55 μ. Ἔτσι τὸ συνολικὸ ὕψος τοῦ ἀγάλματος φθάνει τὰ 3,4 μ.

Τὸ ἔργο αὐτό, πού εἶναι τὸ διασημότερο ἀπὸ ὅσα ἔχουν γίνεи μεταπολεμικά, εἶναι γνωστὸ ὄχι μόνο σὲ πανελλήνια, ἀλλὰ καὶ σὲ παγκόσμια κλίμακα. Ὑπάρχει ἤδη μιὰ πλούσια εἰδικὴ βιβλιογραφία ἀπὸ κλισέ πού δημοσιεύθηκαν σὲ ἐφημερίδες, περιοδικά, βιβλία, καὶ ἐγκυκλοπαίδειες τοῦ Ἑσωτερικοῦ καὶ τοῦ Ἐξωτερικοῦ, μαζί μὲ περιγραφές καὶ ἄλλες παρατηρήσεις. Ὑπάρχει ἀκόμα μιὰ σειρά τηλεοπτικῆς προβολῆς ἀπὸ τὰ ἑλληνικά, ἰσπανικά, ἀμερικάνικα καὶ ἄλλα κανάλια καὶ τώρα, κατὰ πῶς ἀκούω, ἡ Κυβέρνηση ἔχει κάμει τὴ σκέψη ἢ ἔχει προγραμματίσει τὴν ἐκδοσὴ τοῦ γλυπτοῦ σὲ γραμματόσημο. Στὶς τεχνοκριτικὲς καὶ ἐρμηνεῖες, πού ἔχουν δημοσιευθῆ κατὰ καιροὺς, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θὰ προστεθοῦν καὶ ἄλλες. Σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ δημοσιεύματα τονίζεται ὁ συμβολισμὸς τοῦ ἔργου καὶ ἐξαιρεται ὁ ἡρωϊσμὸς καὶ ἡ αὐτοθυσία τῆς Ἑλληνίδας πού, ἐμποτισμένη ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ θρυλικοῦ ΟΧΙ καὶ τοῦ 40, θέλει νὰ σταθῇ δίπλα στὸν μαχόμενο, γιὰ τὴν προάσπιση τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδας, ἄντρα. Ὅλα τοῦτα,

σωστά, καλά και άγια. Μά, παρ' όλα αυτά, τὸ νόημα τοῦ ἔργου δὲν ἐξαντλεῖται. Καί ἴσως ὅσα καί ἂν προστεθοῦν, τὸ νόημα τοῦ ἔργου δὲν πρόκειται νὰ ἐξαντληθῇ ποτέ. Αὐτὴ εἶναι ἡ μοῖρα ὅλων τῶν μεγάλων συλλήψεων. Καί τὸ ἔργο τοῦ Γεντέκου εἶναι ἔργο μεγάλης πνοῆς. Ἡ Γυναῖκα τῆς Πίνδου εἶναι ἔργο μὲ πολλαπλὸ νόημα.

Θὰ ποῦμε πῶς τὸ καταλαβαίνουμε ἐμεῖς αὐτὸ τὸ πολλαπλὸ νόημα.

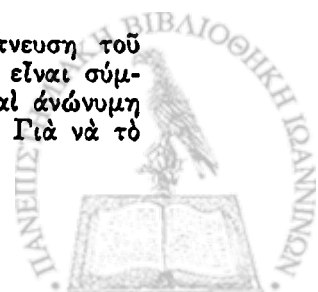
Ἄλλὰ πρὶν ποῦμε τί εἶναι ἡ Γυναῖκα τῆς Πίνδου, πρέπει νὰ ποῦμε τί δὲν εἶναι ἡ Γυναῖκα τῆς Πίνδου.

Δὲν εἶναι ἡ Ἐλευθερία, οὔτε ἡ Σολωμική, πού χτυπάει μὲ τὸ σπαθί, οὔτε ἡ Ἀμερικανική, πού φωτίζει μὲ τὴ δάδα τῆς τὴν ἀνθρωπότητα. Ἄλλὰ δὲν εἶναι οὔτε ἡ Ἑλλάδα πού

σπάζει τὰ δεσμά της καὶ λευτερώνεται ἀπὸ τὴ σκλαβιά, οὔτε ἡ Ἑλλάδα πού στεφανώνει τὸν Λόρδο Βύρωνα, οὔτε ἡ Δόξα στὴ ράχη τῶν Ψαρῶν τοῦ Γκίτζη. Εἶναι μιὰ γυναῖκα, μιὰ ἀπλή, ἄσημη βουνίσια γυναῖκα, μιὰ Βλάχα ἢ μιὰ Σαρακατσάνισσα, παρμένη μέσα ἀπὸ τὸ ἀνώνυμο πλῆθος τῶν γυναικῶν τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι μιὰ γυναῖκα πού φορεῖ φουστάνι ὑφασμένο ἀπὸ τὴν ἴδια στὸ βλάχικο ἀργαλεῖό, μὲ σιγγούνη καὶ κοντόκαπα στὴν πλάτη, μὲ φακιόλι στὸ κάφαλι καὶ ἀρβυλοτσάρουχα στὰ πόδια γεμᾶτα πεταλόπροκες. Εἶναι «ἡ βλάχα ἢ ἀντρογύναικα τοῦ λόγγου ἢ πελεκήτρα» τοῦ Παλαμᾶ.

Αὐτὴ τὴ γυναῖκα πῆρε μέσα ἀπὸ τὸ ἀνώνυμο πλῆθος ἡ καλλιτεχνικὴ ἐμπνευση τοῦ Γεντέκου καὶ τὴν ἀνύψωσε σὲ ἐθνικὸ σύμβολο. Ἡ Ἐλευθερία, ἡ Ἑλλάδα, ἡ Δόξα, εἶναι σύμβολα ἀπὸ καιρὸ τώρα καθιερωμένα καὶ σεβαστά. Μά νὰ πάρεις μιὰν ἄσημη καὶ ἀνώνυμη γυναῖκα καὶ νὰ τὴν ὑψώσεις ξαφνικά σὲ ἐθνικὸ σύμβολο, δὲν εἶναι μικρὴ ὑπόθεση. Γιὰ νὰ τὸ

κάνεις, πρέπει πρώτα εσύ να έχεις ανάστημα μεγαλόπνοου τεχνίτη. Και αυτό το ανάστημα φαίνεται να το έχει ο Γεντέκος.

"Ας δούμε όμως από κοντά αυτό το γλυπτικό έργο.

"Ένα γλυπτικό έργο, όπως κάθε έργο τέχνης, μπορούμε και πρέπει να το κυττάξουμε από πολλές απόψεις.

Πρώτα, ή καλλιτεχνική άποψη, μιὰ έννοια άπροσδιόριστη, πού όμως άποτελεί την καθαυτό ούσία του καλλιτεχνήματος.

"Έπειτα, ή άποψη του θέματος, δηλ. ή σύλληψη του καλλιτεχνήματος μέσα στην ψυχή και τή σκέψη του δημιουργού του. Από τή σύλληψη αυτή θά φανεί άν ό τεχνίτης είναι ύψηλου φρονήματος διανοητής, ή αναλίσκεται «στης ζωής τά ταπεινά και τά συνηθισμένα». Και δέν ξέρω πώς, έδω, πάνω σ' αυτή τή σκέψη, μούρχεται στο νοϋ ή «'Απόκριση» του Δροσίνη στον Παλαμά :

Έσύ τ' Ωραϊο στα μεγάλα ζήτησες
κι' έγώ στα ταπεινά κι' άπορριμένα
κι' έδούλεψες τó μπροϋτζο και τó μάρμαρο
κι' άφησες τόν πηλό τής γής σέ μένα.

Γ. Δροσίνη «'Απόκριση» 12—9—27

Θεωρώ άταίριαστη στην περίπτωση μας αυτή τήν «άπόκριση», γιατί ίσα ίσα ό γλύπτης στον πηλό δουλεύει τó ώραϊο και τó μεγάλο κι' άφήνει στο χαλκιά και στο μαρμαρά να μαστορεύουν τόν μπροϋτζο και τó μάρμαρο. Άλλά έτσι τó θέλησε ό Δροσίνης, να συμβολίση τó μεγαλόπνοο με τó μάρμαρο και τó ταπεινό με τόν πηλό.

Τρίτον, από τήν άποψη τής έκτελέσεως. Έδω παρουσιάζονται πλήθος προβλήματα, όχι μόνο τέχνης, αλλά και τεχνικής. Σπουδαιότατο πρόβλημα τó ζύγισμα ενός έργου. Γιατί στην γλυπτική δέν έχεις να κάμεις με τó καλόβολο τó χαρτί και τó μελάνι πού δουλεύει ό λογοτέχνης, ούτε με τó μουσαμά και τó χρώμα πού δουλεύει ό ζωγράφος. Έδω έχεις να παλαίψεις με ύγκους, με βαρεία ύλικά, πού τις περισσότερες φορές πρόκειται να σταθοϋν κάπου ψηλά, μέσα στο ύπαιθρο, έκτεθειμένα στις προσβολές του χρόνου και στη mania των στοιχείων τής συσης και των ανθρώπων. Είναι μεγάλο τó πρόβλημα του ζυγίσματος και γι' αυτό βλέπουμε συχνά ξένα κομμάτια, πού δέν έχουν καμμιά σχέση με τó έργο, να παρεμβάλλονται για να στηρίξουν είτε τó όλο έργο είτε ένα μέλος του σώματος, λόγου χάρη ένα χέρι πού προεκτείνεται και κινδυνεύει να κοπή από τó ίδιο τó βάρος του. Άλλοτε πάλι βλέπουμε να δίνονται στάσεις στο άντικείμενο, πού άποτελεί τó κύριο θέμα του γλυπτού, άκατανόητες ή και άντισταθητικές, μόνο και μόνο γιατί στη σύνθεση έκυριάρχησε ό φόβος του τεχνίτη στο πρόβλημα τής ισορροπίας τής ύλης. Τó πρόβλημα αυτό ό Γεντέκος στη Γυναίκα τής Πίνδου τó έλυσε με ένα θαυμάσιο ύπολογισμό, έτσι πού καθόλου δέ βρέθηκε στην ανάγκη να χρησιμοποιήσει αυτά τά έμβόλιμα σώματα.

Τέλος, τó έργο πρέπει να τó δοϋμε και από τήν άρχιτεκτονική του άποψη. Γιατί ένα γλυπτό δέν μπορεί να τοποθετηθί μέσα στο χώρο έρήμην του περιβάλλοντος. Πόσα καλά γλυπτικά έργα δέν έχουν άδικηθεί από κακή άρχιτεκτονική τοποθέτηση. Άλλά για τó ζήτημα αυτό δέν μπορούμε να μιλήσουμε έδω, πρώτον γιατί δέν άφορά τó έργο καθαυτό σαν καλλιτέχνημα κι' έπειτα γιατί δέν μπορούμε να μιλοϋμε πάνω σ' ένα τέτοιο θέμα από μακριά.

Τό να έξετάσουμε τή Γυναίκα τής Πίνδου, από όλων αυτών των άπόψεων, θά άπαιτουσε μελέτη μακριά και χώρο πού δέν διαθέτουμε. Θα περιοριστούμε, λοιπόν, να μιλήσουμε μόνο για τó θέμα, μιὰ κι' αυτό είναι κείνο πού τραβάει κυρίως τήν προσοχή του μεγάλου κοινού, έλληνοικου και ξένου.

"Η πρώτη και κύρια άρετή του έργου είναι ή άπλότητά του. Μιὰ γυναίκα — τίποτε άλλο.

"Αν ό καλλιτέχνης άντί να χρησιμοποιήσει μιὰ γυναίκα, έβαζε λόγου χάρη τρεις γυναίκες, πού βοηθώντας ή μιὰ τήν άλλη, πασκίζουν ν' άνεβάσουν στις ψηλόρραχες τής Πίνδου κάποιο βαρύ πολεμικό άντικείμενο, θά είχαμε μέν μιὰ πολυπρόσωπη σύνθεση, θά έχάναμε όμως ένα σύμβολο. Γιατί μιὰ γυναίκα, είναι ένα σύμβολο. Τρεις γυναίκες είναι τρεις γυναίκες. Αύτή, λοιπόν, ή γυναίκα ή μιὰ, κινείται πάνω σ' ένα κακοτράχαλο μονοπάτι, πού ίσως δέν είναι καν μονοπάτι. Βάζει τó άρβυλοφόρο ποδάρι της όπου βρίσκει τόπο να πατήσει, τόσο λίγο τόπο, πού δέ φτάνει ούτε για τó στενό πέλμα του μουλαριού. Κι' αυτή ή γυναίκα είναι μιὰ βοσκοπούλα πού φυλάγει τó κοπάδι της, με μοναδικό βάρος στα χέρια τή ρόκα της. Είναι μιὰ γυναίκα βαρυφορτωμένη, πού κρατάει με τά δυο τά χέρια της πάνω στον ώμο της ένα κιβώτιο με φυσίγγια, έχει περασμένα στην πλάτη δυο όπλα κι' ένα σακκίδιο πού δέν είναι, βέβαια, άδειανό κι' έχει κάνει τήν ποδιά της σακκούλα παραγεμισμένη πoidς ξέρει με τι λογής άλλα πυρομαχικά.

Κι' όμως, καθώς διαβαίνει πάνω στ' άγρια κράκουρα, τó πόδι της πατάει με σιγουριά, άφοβα, δέ λογαριάζει μήπως παραπατήσει και τσακιστεί στο γκρεμό, γιατί ή κακοτοπιά τής είναι γνώριμη. Η πατούσα του άριστερου της ποδιού βλέπουμε να στρώνεται πάνω στο βράχο,

ένω ή πατοῦσα τοῦ δεξιοῦ, λυγίζει γιά νά πάρει φόρα και ν' ἀνεβῆ πιδ ψηλά. Καί, καθώς παρατηροῦμε αὐτό τὸ βηματισμό μᾶς φαίνεται πὼς ἀκοῦμε τὴν προκαδοῦρα τῆς σόλας νά δέρνεται μὲ τὴ γρανιτένια πέτρα και νά κάνει νά σκούζει τὸ ζάστανο. Μά ή γυναῖκα δὲ φαίνεται νά προσέχει καθόλου στό πού θά πατήσει και πούθε θά διαβῆ. Αὐτὴ προχωρεῖ μὲ τ' ἀλαφρὺ κι' ἀλέστο βῆμα τῆς, δίχως νά κοντανασαίνει στό σκαρφάλωμ, δίχως νά νοιώθει τὸ βάρος πού κουβαλάει, μὲ τὸ στόμα σφιχτὰ κλεισμένο και τὴ ματιὰ ἴσα μπροστά. Δὲ βλέπει ἄλλο τίποτα, ἔξδν ἀπὸ τὸ σκοπὸ τῆς. Τόσο γρήγορη εἶναι ή κίνησή τῆς πού νομίζουμε πὼς δὲ θά προφτάσομε νά τὴν κυττάξουμε καλά καλά, πὼς θά διαβῆ και θά μᾶς φύγει. Ὁρθόστητη, φαίνεται σά νά βιάζεται, σά νά τὴ φτερώνει ή βιάση νά προφτάσει κάτι, νά εἶναι ἔγκαιρα ἐκεῖ πού τὴν προσμένουν, νά εἶναι στὴν ὥρα τῆς κοντὰ στό μαχητὴ, πού περιμένει τὰ πυρομαχικά μὲ πιδ πολὺ λαχτάρια παρὰ τὸ ψωμί, νά ρθῆ γρήγορα κοντὰ στόν πολεμιστὴ πού χτυπιέται μὲ τὸν ὕτρὸ, κι' ή ἴδια πολεμιστῆς στὴ γραμμὴ τῆς φωτιάς. Ἡ φορτωμένη γυναῖκα αὐτὴ τὴ στιγμὴ δὲν εἶναι οὔτε σύζυγος οὔτε μητέρα, εἶναι πολεμιστῆς πού ἀντικρύζει μὲ ἀδιαφορία τὸ θάνατο. Στὰ χαρακτηριστικά τοῦ προσώπου τῆς ἀδροχάραχτα ζωγραφίζεται ή ἀτσαλένια τῆς θέληση νά φωνάξει στόν ὕτρὸ τὸ δικὸ τῆς τὸ ΟΧΙ. Αὐτὴ τὴ στιγμὴ ή Γυναῖκα τῆς Πίνδου βρίσκειται στὴ μεγάλη τῆς ὥρα, κι' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ὥρα ἔχει συλλάβει ή καλλιτεχνικὴ ψυχὴ τοῦ Γεντέκου. Εἶναι ή ἴδια και ή Ἐλευθερία και Ἑλλάδα. Εἶναι ἀκόμα και ή θέληση ἐνὸς λαοῦ πού ἀρνεῖται τὴ σκλαβιά.

«Ὅσο ἰσχυρὸς κι' ἂν εἶναι ὁ ἀντίπαλος, ὅσο μεγάλος κι' ἂν εἶναι ὁ κίντυνος, ὅσο ἀπελπισμένος κι' ἂν εἶναι ὁ ἀγώνας, ὁ λαὸς αὐτὸς θέλει νά πολεμήσει, προτιμᾶει νά θυσιαστεῖ παρὰ νά σκλαβωθεῖ.

Και νά ἀκριβῶς ποῖδ εἶναι τὸ σημεῖο ὅπου τὸ σύμβολο «Γυναῖκα τῆς Πίνδου» ξεπερνάει τὰ ἔθνικά σύνορα και γίνεται παγκόσμιο και ἐκφράζει τὴ θέληση ὄλων τῶν λαῶν, ὄλων τῶν Ἑθνῶν.

Ἡ γυναῖκα τῆς Πίνδου, μὲ τὴν εἰκαστικὴ τῆς γλώσσα, γίνεται κατανοητὴ ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς Γῆς, ὅποια γλώσσα κι' ἂν μιλοῦν, ὅποιον Θεὸ κι' ἂν προσκυνοῦν. Τί τοὺς ἐνδιαφέρει τοὺς ἀνθρώπους, ἂν ή γυναῖκα αὐτὴ εἶναι Σαρακατσάνισσα ἢ Καραγκούνισσα, ἂν μιλεῖ ἑλληνικά ἢ ἄλλη γλώσσα, ἂν σκαλώνει στὴν Πίνδο ἢ σὲ ὅποιοδήποτε ἄλλο βουνό; Ἐκεῖνο πού τοὺς διδάσκει εἶναι ή ἀτσαλένια τῆς θέληση νά μὴν ὑποκύψει.

ΠΑΝΟΣ ΓΡΙΣΠΟΣ

Κ Ρ Ι Τ Ι Κ Η
ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

*Αντώνη Πρόκου: «Δυὸ Νικοπόλεις» (ἄνω και κάτω).

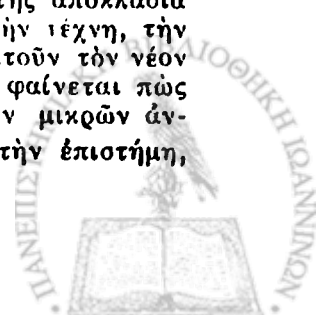
Ἐπίρρχουν δυὸ τρόποι γιά νά βλέπει κανεῖς τὸν κόσμο: ὁ πρῶτος εἶναι ὁ τουριστικὸς ὁ ἄλλος, μὲ τὸν στοχασμὸ και τὸ αἶσθημα. Ὁ πρῶτος εἶναι ἕνας δρόμος ἀντοχής. ὅπου βλέπει κανεῖς, στὰ πεταχτὰ ἐννοεῖται, τόπους, ἀνθρώπους και ἀνθρώπινα ἔργα. Ὁ τουρίστας ἐπισκέπτεται παληὰς πολιτείες, βλέπει μουσεῖα, χώρους ἱστορικούς, θαυμαστὰς ἐκκλησίες, φλύαροι τοιτοσερόνι τοῦ μιλοῦν γιά ὄλα: γιά τὴν μαγειρικὴ και γιά τὴν ὑψηλὴ τέχνη, γιά τὸν πόλεμο και γιά τὴν εἰρήνη, γιά τὸν Μιχαήλ Ἀγγελο και τὸν Βονοπάρτη. Ἐτοι ὁ ταξιδιωτῆς σταχυολογεῖ και ἀποθηκεύει ὀνόματα, ὑψηλὰς ρήσεις, κρίσεις, παροιμίες, ἀνέκδοτα, ἐντυπώσεις, ἱκανοποιεῖται ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐμβρουολογία τῆς μόρφωσης και ἐτοιμάζει ὑλικὸ πού θά τρέφει γιά καιρὸ τις περιέργειες τῶν φίλων και τις συζητήσεις μαζί τους.

On parlerd de sa gloire
sous le chaume bien longtemps,

Καθὼς ἔλεγε ὁ μακαρίτης Μπερανζέ.

*Ἐτοι βλέπει κανεῖς τὸν κόσμο, ὅταν σέρ-

νεται ὀριζόντια, ἀργὰ ή γρήγορα ἐπάνω στὴν ἐπιφάνειά του. Ἐπίρρχει ὅμως και ὁ ἄλλος τρόπος, ή κατακόρυφη κατάδυση στὴν ὑγρὴ σάρκα τῆς ἱστορίας, στό τοπίο τὸ ζυμωμένο μὲ αἷμα ἀνθρώπων, μὲ τις ἀγωνίες τους ὅταν πάλευαν γιά τὴ ζωὴ, και πού τώρα τὰ κορμιά τους ἔγιναν ἕνα μὲ τὸ χῶμα τῆς γῆς. Αὐτὴ ή θέαση τῆς ἀκίνησίας, ή προσκόλλησι στὴν πελιδνὴ ὕψη ἐνὸς ἱστορικοῦ τοπίου, ή ἱκανότητα νά ἀποκαλύπτει κανεῖς μὲ τὴν ἐσωτερικὴ ὄραση στρώματα ἀπὸ κοιμισμένες μνήμες μεγάλων ἢ μικρῶν πρῶξεων, πού ἔχουν ζυμωθῆ μὲ τὸ χῶμα, τὸ χόρτο και τις ρίζες ἐνὸς τοπίου, ἐνδοξο ἀπὸ τὰ κατορθώματα τῶν ἰσχυρῶν και μαρτυρικοῦ ἀπὸ τὸν προαιώνιο μόχθο τῶν μικρῶν ἀνθρώπων, αὐτὴ ή θέαση εἶναι προνόμιο τῶν βαθειὰ καλλιεργημένων ἀτόμων, πού ή ψυχὴ τους δονεῖται στὴν ἐπιφάνη ἐνὸς παρελθόντος, πού τὸ ζύμωσαν οἱ ἀγῶνες και τὰ δάκρυα και οἱ θριάμβοι και οἱ χαρὰς τῶν προγόνων. Αὐτὴ ή ἱκανότητα νά ζῆς «τὸν ἐκείνων θάνατον», καθὼς λέει ὁ Ἡράκλειτος. εἶναι δῶρον ἀτίμητο τῆς κλασικῆς παιδείας, ὄχι ἰκεῖνης μόνον πού κληροδότησαν οἱ κλασικοὶ μας χρόνοι, μὰ και τὰ λαμπρὰ τῆς ἀποκλάδια στὴ νέα μας Εὐρώπη, πού μὲ τὴν τέχνη, τὴν ποίηση και τὸ στοχασμὸ σφυρηλατοῦν τὸν νέον ἀνθρωπισμὸ. Ἡ παιδεία αὐτὴ φαίνεται πὼς φθίνει στὰ μᾶτια τῶν φρόνιμων μικρῶν ἀνθρώπων, πού λατρεύουν μόνον τὴν ἐπιστήμη,

χωρίς βέβαια νὰ τὴν γνωρίζουν. Ὄταν ὅμως διαβάζει κανεὶς τὶς γνώμες τῶν σημερινῶν μεγάλων ἐπιστημόνων, πού βρίσκεται στὰ χέρια τους τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου σ' αὐτὴ τῆ γῆ, βλέπει κανεὶς τὴν μεταφυσικὴ ἀγωνία πού τοὺς συνέχει γιὰ τὶς τρομερὲς τοὺς εὐθύνες καὶ μὲ πόσο βαθὺ σεβασμὸ ἐκφράζονται γιὰ τὴν μὴ εἰδικευμένη μόρφωση, γιὰ κείνη τὴν κλασσικὴ παιδεία, πού θὰ ἐπιτρέψει στὰ ἐπιτεύγματα τους νὰ καρποφορήσουν χωρὶς ἀνθρωποθυσιᾶς σὲ κανένα Μολώχ, καὶ θὰ ἀπαμβλύνουν, μὲ τὴν χλωρὴ καὶ ἀνιδιοτελεῖ βλάστηση τῆς καρδιάς καὶ τοῦ νοῦ, τὶς ἐπιταγὲς τῆς στυγνῆς ἀνάγκης.

Τὸ μικρὸ βιβλίον τοῦ κ. Πρόκου: Δύο Νικοπόλεις — Ἄνω καὶ Κάτω, γράφτηκε ἀπὸ ἀνθρώπο μὲ πλούσια αἰσθαντικὴ καὶ στέρεη κλασσικὴ παιδεία. Αὐτὸ τὸν ἔκαμε ἰκανὸ νὰ ἰδῆ μὲ μάτι ἐταστικὸ καὶ δονοῦμενη καρδιά κάποια ἱστορικὴ στιγμή νευραλγικὴ τῆς πολιτείας, πού ὁ Ὀκταβιανὸς Αὐγουστος ἔκτισε στὸν μυχὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ. Νευραλγικὴ, γιὰ τὸτε συναντήθηκαν ἐκεῖ πέρα μέσα στὴ στενὴ χρονικὴ ζωὴ ἑνὸς αἰῶνα οἱ δύο κόσμοι: ὁ ἕνας, πού ἔρριξε τὸν σπόρο του, ὀκτὼ αἰῶνες πρὶν ὁ Ρωμύλος, καὶ πού τρεῖς αἰῶνες ὕστερα ὁ Ρωμύλος Αὐγουστύλος θὰ σφράγιζε τὸν τύπου, καὶ ὁ ἄλλος, πού ξεκίνησε ἀπὸ τὴν Ἰουδαία κάποια μέρα πού σείστηκε ἡ γῆ καὶ σκοτεινίαισε ὁ οὐρανός, μὲ πανοπλία του ὄχι τὰ ὄπλα τοῦ σκότους, γιὰ τὸ εἶχε ἀποθέσει, ἀλλὰ τὰ ὄπλα τοῦ φωτός, τὸν ὑπέροχο ἠθικὸ κανόνα πού κανένας χρόνος δὲν μπορεῖ πιά νὰ φθειρῆ. Τὴ Νικόπολη τὴν ἔκτισε ἕνας κόσμος μελλοθάνατος. Αὐτὸς ἔφησε ἐκεῖ τὰ θαυμάσια ψηφιδωτά του, τὰ τεῖχη του, τὰ δημόσια του κτίρια, Θέατρα, Ὠδεῖα, Στάδια, τὰ ὑδραγωγεία του, τεκμήρια ἀδιάψευστα τῆς ὑλικῆς του δύναμης. Μὰ ὁ ἠθικὸς ξεπεσμός του ἦταν τέτοιος ὥστε καμμιά ὑλικὴ ἀντερίδα δὲν θὰ κατόρθωνε ποτὲ νὰ τὸν κρατήσῃ ὀρθό. Ὁ νικητῆς τοῦ Ἀκτίου, ὁ Augustus, πού ἐθεοποίησε τὸν ἐγωϊσμό του, τὸ ἴδιο στυγνὰ ὅπως Γκραντέ τοῦ Μπαλζάκ ἐθεοποίησε τὸ χρυσάφι του, ἄφησε πίσω του τὴν ψευδαἰσθησὴ ἑνὸς στερεοῦ μεγαλείου, πού τὸ ἔφθειραν ὅμως σιγὰ-σιγὰ, μὲ μαθηματικὴ ἀκρίβεια, καὶ πρὸς τὴν παρουσία στὸ ρωμαϊκὸ θρόνον μερικῶν προσωπικοτήτων μὲ ἠθικὸ παράστημα καὶ πολιτικὴ ἀρετὴ καὶ στρατιωτικὴ ἀξία, οἱ τρελλοὶ καὶ οἱ τύραννοι. Οἱ νικημένοι ἔγιναν αὐτοτιμωρούμενοι. Ὁ Ἀντώνιος ρίχτηκε ἐπάνω στὸ σπαθὶ του ἡ Κλεοπάτρα, πού ἦταν μέλος τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ «Συλλόγου συναποθανομένων», πού εἶχε σὰν στόχο τὸν θάνατο, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐξάντληση κάθε βιοτικῆς ἡδονῆς, αὐτὴ πού «φαρμάκων θανασίμων συνῆγε παντοδαπὰς δυνάμεις ἐκάστης τὸ ἀνώδυνον ἐλέγχουσα», παρέδωσε ἐπὶ τέλους τῆ ζωὴ στὰ δόντια τοῦ ἔρπετου, ἀφοῦ ἀσώτεψε τὴν θαυμαστὴ ὁμορφιά της σὲ ἀγῶνες γεμάτους διπλωματικὴ καὶ λαγνεῖα.

Αὐτὰ ἀπὸ τὴν μιὰ ὄχθη τοῦ ρεύματος τῆς

ἱστορίας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἕνας μικρόσωμος καὶ καχεκτικὸς Ἑβραῖος μάχεται μὲ τὸν λόγο, λόγο σπερματικὸ, ἐναντίον ἑνὸς κόσμου πού καταρρέει, τοῦλάχιστον σὰν ἠθικὸ συγκρότημα. Εἶναι αὐτὸς πού στήλωνε τὶς ψυχὰς σὲ στιγμὲς φοβερῆς τρικυμίας: «Καὶ νῦν παραινῶ ὑμᾶς εὐθυμεῖν· ἀποβολὴ γὰρ ψυχῆς οὐδεμία ἔσται ἐξ ὑμῶν πλὴν τοῦ πλοίου. Παρέστη γὰρ μοι τῆ νυκτὶ ταύτῃ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ ὃ εἰμί, ὃ καὶ λατρεύω, λέγων· μὴ φοβοῦ, Παῦλε... Εὐθυμοὶ δὲ γενόμενοι πάντες καὶ αὐτοὶ προσελάβοντο τροφῆς». Αὐτὸς πού εἶχε τὴ δύναμη νὰ μεταβάλλῃ σὲ ψυχικὴ εὐθυμία τὸν τρόμο τοῦ θανάτου, στάθηκε ἴσως ἡ φλογερώτερη καὶ πνευματικώτερη συνάμα μεγαλοφυΐα πού γέννησε ἡ παλαιὰ μας γῆ. Γιὰ εἶχε τὴ δύναμη μὲ τὸν λιτό, μὰ φλογερό του λόγο νὰ γεννάει καὶ νὰ τρέφει τὴν πίστη στὶς καρδιὰς τῶν ἀνθρώπων, τὴν πίστη στὸ μεγάλο μήνυμα πού ἔφτανε ἀπὸ τὴν Ἰουδαία καὶ ἄρχιζε ν' ἀγκολιάζει τὸν δυτικὸ μας κόσμον μὲ μιὰ δύναμη γεμάτη μυστήριον. Τώρα, γιὰ τὰ κάλεσε τὸν Τίτον στὴν Νικόπολη; «Ὄταν πέμψω Ἀρτεμᾶν πρὸς σὲ ἢ Τυχικόν, σπούδασον ἐλθεῖν πρὸς με εἰς Νικόπολιν· ἐκεῖ γὰρ κέκρικα παραχειμάσαι». Γιὰ τὴν προτίμησιν αὐτὴ γιὰ τὴν πόλιν πού εἶχε ἰδρυθῆ σὰν τρόποιον κοσμικῶν ἀγώνων, σὲ μιὰ συγχροσὴ ἀνθρώπων φιλοδοξίων; Ἰσως ἡ πρόσκληση αὐτὴ τοῦ Τίτου ἀπὸ τὸν Ἀπόστολον τῶν Ἑθνῶν νὰ εἶχε ἀπλῶς σὰν ἀφορμὴ τὸ ὅτι ἡ νέα ἡπειρωτικὴ πολιτεία θὰ ἦταν ἡ καταλληλότερη τοπικὴ ἀφετηρία γιὰ τὴν ἐξόρμησιν τῆς νέας διδασκαλίας πρὸς τὴν πρωτεύουσα τῆς Αὐτοκρατορίας. Εἶναι ὅμως πιθανόν νὰ ὑπαγορευτῆκε ἀπὸ τὸν ὑποσυνείδητον πόθον μιᾶς ἐξέδρας συμβολικῆς γιὰ τὴν πτῆσιν πρὸς τὴν κατάκτησιν τοῦ κράτους τῶν ἀνθρώπων ψυχῶν, πού ἑκατὸ χρόνια πρὶν εἶδαν νὰ σφραγίζονται στὰ νερά τοῦ Ἀκτίου ἡ μοῖρα τῆς κατὰ κόσμον ἐλευθερίας τους. Ὅπως καὶ νὰ εἶναι, ὅποια καὶ ἂν ἦταν ἡ αἰτία τῆς ἐκλογῆς τῆς Νικόπολης ἀπὸ τὸν Παῦλον γιὰ τὴν συνάντησιν μὲ τὸν Τίτον, εἴτε ἔγινε ἡ συνάντησιν αὐτὴ εἴτε δὲν ἔγινε στὴν ὀνομαστὴ πόλιν, ἕνα πρᾶγμα εἶναι βέβαιον: ὅτι στάθηκε οκεῦος ἐκλογῆς τοῦ Ἀποστόλου στὴν πιὸ κρίσιμη στιγμή τῆς ζωῆς τοῦ χριστιανισμοῦ.

Τώρα, τί καὶ ἂν ἀπλώνεται ἀκατοίκητη ἡ ξερὴ χθαμαλὴ ράχη, ὅπου ὕψωσε ἄλλοτε ὁ Ὀκταβιανὸς Αὐγουστος τὴν πόλιν τῆς νίκης του. Τί καὶ ἂν βόσκουν τὰ πρόβατα στὰ λαμπρὰ τῆς ἐρείπια καὶ ἂν οἱ τουρίστες περνοῦν μπροστὰ τῆς γδέρνοντας βιαστικὰ τὴ φλούδα τῆς γῆς. Τὸ ἔμπειρον μάτι τῆς ψυχῆς ξέρει νὰ βλέπῃ κάτω ἀπὸ τὸ ἴσχυρον περίγραμμα τῶν λόφων της, μέσα στὰ νεκρὰ χώματά της, παλαιούς ἐξαισίους ἀγῶνες γιὰ τὴν πνευματικὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἠθικὴν του κάθαρσιν, ἀγῶνες ἀναιμίκτους, μὰ νικηφόρους, ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου χύθηκεν ἀφθονος ὁ ἀνθρώπινος ἰδρώτας, γιὰ νὰ στηθῆ ἡ πόλιν ἡ αυτοκρατορικὴ, σὰν ἀνάμνησιν μουσειακῆ ἑνὸς γεγονότος πού μπῆκε στὴν ἱστορίαν καὶ στάθηκε

έκει, ενώ ο άπλός λόγος του άσχημου και καχεκτικού Ιουδαίου, εκ της φυλής Βενιαμίν, όπως όλίγη ζύμη άπαν το φύραμα ζυμοί, εγονιμοποίησε μέσα στις χιλιετηρίδες και εξακολουθεί να γονιμοποιεί ακόμη σήμερα τα τιμιώτερα καταπιστεύματα της ανθρώπινης καρδιάς. Ο κ. Πρόκος σιάνθηκε μπροστά στο τοπίο και τα άρχαία έρείπια, όχι οάν πριρηγητής που βλέπει και περνάει, μά με άνοιχτά τα μάτια της ψυχής και με έναν πλούτο βιβλιακής σοφίας που δέν έχει καμιά σχέση με την άχαρη σχολαστική πολυμάθεια, μά διατηρεί άστράγγιστους τους χυμούς της ζωής. Είδε, κάτω από την φρυμένη χρούστα του χώματος και του βράχου, μυστικές διακλαδώσεις της άρχαίας ζωής, που άν φαίνεται σήμερα νεκρή, κυλάει οάν υποχθόνια αώνια ροή μέσα στην συνείδηση των γενεών που διαδέχονται ή μία την άλλη μέσα στον τόπο αυτό, που είχε την τύχη να ίδη ύψηλές ανθρώπινες πράξεις. Και δέν είχε μόνον την ικανότητα να άντικρύση με άγωνία ύπαρξιακή την οιωπηλή τώρα σκηνή πανάρχαιων και πολυσήμαντων δραμάτων, μπόρεσε και να την έκφραση. Σάν λειτουργός της Δικαιοσύνης, που πνίγεται μέσα στα δικόγραφα, έργεται συνεχώς σε έπαφή με εκείνη την αύστηρά τυποποιημένη καθαρεύουσα, που έξασφαλίζει, με την άκαμπτη τυπικότητά της, την άκρίβεια και την έκφραση μιάς λογικής μόνον συμμετοχής στην κατάρτιση του νομικού κειμένου, που δέν πρέπει να επηρεάζεται από την προσωπικότητα του δικαστή, αλλά από την όπρόσωπη κοινωνική βούληση. Και όμως, στην περίπτωση του δικού του μικρού βιβλίου, όπου πρωταγωνιστεί ή αισθαντικότητα και ή συγκίνηση, χρησιμοποιεί μιά δημοτική γεμάτη χυμό και χρώμα, κατάλληλη για την καταγραφή και την άποτύπωση όλων των κινήσεων του θυμικού με μιά άπροσδόκητη καλλιτεχνική εύστοχία. Άπροσδόκητη, γιατί κινείται τώρα σε γλωσσικό κλίμα ξένο υπό εκείνο του επαγγέλματος.

Αυτή ή διαπίστωση, που μου έκαμε βαιθειάν έντύπωση και σε εργασίες παρεμφερείς άλλων λειτουργών της Θέμιδος, είναι και τιμητική για τον κ. Πρόκο και συγχρόνως μιά άπόδειξη του ότι, όπου ύπάρχει γνήσια καλλιτεχνική πνοή, τίποτε δέν μπορεί να την έμποδίσση, ούτε οί πιο έπίμονες άντιξοότητες, να έπιλέξη το προσφορώτερο έκφραστικό μέσο για να παρουσιασθή στην συγκίνηση των άδελφών ανθρώπων.

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

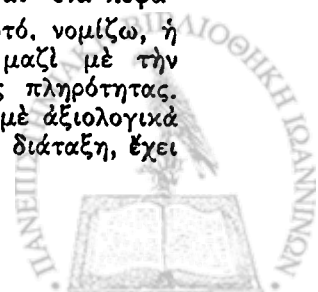
Λίνας Π. Τσαλδάρη : «Έθνικα και κοινωνικά πολιτικά προσπάθειαι» (Τόμοι Α' και Β'). Άθήναι. 1967.

Η κ. Λίνα Π. Τσαλδάρη (κόρη του Σπυρ. Λάμπρου), που ή δράση της συνδέθηκε με γεγονότα άπ' την κοινωνική συγκρότηση στη χώρα μας στα τελευταία τριάντα—σαράντα χρόνια, άντι-

προσωπεύει μιά ένδιαφέρουσα ζωή. Γιατί, όπως είναι γνωστό, ή γυναίκα αυτή, πήρε μέρος στην ήγεςία των άγώνων και της δράσης, για την άνύψωση των Έλληνίδων και την έξομοίωσή τους στον κοινωνικό και πολιτικό έθνικό βίο. Έχει δημιουργήσει μιά δική της ιστορία, ή όποια περνά τα στενά όρια της άτομικής ευθύνης. Κινήθηκε, πάντοτε, μέσα σ' ευρύτερα πλαίσια και άντιπροσώπευσε την Έλληνίδα γυναίκα στον κρίσιμο χώρο της κοινωνικής και της πολιτικής ζωής. Έτσι, με το κύρος που έχει ή τέτοια έκπροσώπηση, με την έκτεταμένη έμπειρία άπ' την συμμετοχή της σ' όλους αυτούς τους άγώνες και με τον άρτιον ύπλισμό, που της παρείχε ή έπιστημονική γνώση, ή κ. Λίνα Τσαλδάρη κατέληξε σ' έναν υπεύθυνο παράγοντα στην διαμόρφωση της κοινωνικοπολιτικής κίνησης της χώρας μας. Έπί τριάντα χρόνια, σχεδόν, ή συγγραφέας άντιπροσωπεύει, τόσο στην χώρα μας, όσο και στον Ο. Η. Ε. και άλλου, την πάλη, τα δικαιώματα και την μεγάλη προσφορά των Έλληνίδων, παίρνοντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, μιά θέση ξεχωριστή. Ωσπου, ύστερ' άπ' την ψήφο της γυναίκας και στη χώρα μας, οί άγώνες της δικαιώνονται κι' ή προσφορά της στεφανώνεται με το πρόνομο να γίνη, ή κ. Λίνα Π. Τσαλδάρη, ή πρώτη Έλληνίδα Υπουργός (στο ύπουργείο Κοινωνικής Προνοίας το 1956).

Μιά τόσο μακρά και τόσο μεστή από τέτοια γεγονότα ζωή, όπως είναι φυσικό, έδωσαν στην κ. Λίνα Τσαλδάρη την ευκαιρία να ζήσει, να μελετήσει και να διαχειριστεί, όσο γίνεται υπεύθυνα, έθνικά κοινωνικά θέματα. Και, ακόμα, ή δράση της, που είχε στα κοινά πράγματα, της έδωσε κι' ένα ρόλο, έντελώς ξεχωριστής σημασίας. Συνεπώς, ή συγκέντρωση, ή αξιολόγηση κι' ή παρουσίαση της δραστηριότητας, των θέσεων, των έπιτεύξεων και, ακόμα, των προθέσεων, που είχε μέσα στον έθνικό στίβο, είναι κάτι έξ ίσου άναγκαίο. Κι' ή κ. Λίνα Τσαλδάρη, είχε κι' έδω την άντοχή και την δύναμη να το έπιχειρήση. Έτσι με τους δύο τούτους τόμους («Έθνική κοινωνική προσπάθεια») ολοκληρώνει και συνεχίζει το έργο της. Συγκεντρώνει, με φροντίδα, με εύλάβεια και με άκοίμητη άγάπη, ό,τι έγέμισε τη ζωή της, (ό,τι έπραξε, ό,τι είπε, ό,τι σκέφτηκε, ό,τι έγραψε κι' ό,τι διαχειρίστηκε ως άντιπρόσωπος των γυναικών, ως πολιτικός, ως βουλευτής κι' ως ύπουργός) και το συνθέτει σε μιά ιστορία πεπραγμένων. Έτσι, το έργο τούτο, στη μορφή ενός βιβλίου που έχει το βάρος και την αξία της υπεύθυνης μαρτυρίας, παίρνει μιά ιδιαίτερη θέση στην σύγχρονη έλληνική βιβλιογραφία. Γιατί, δέν είναι μονάχα ύλικό που αναφέρεται στην προσωπική ιστορία ενός άτομου. Η πορεία, τα έργα, κι' οί συνέπειες, που έχουν αυτά στον δημόσιο βίο ενός έθνους, είναι ένα κεφάλαιο άπ' την έθνική ζωή. Γι' αυτό, νομίζω, ή συγγραφέας θα πρέπει να έχει, μαζί με την ικανοποίηση, και την αίσθηση της πληρότητας.

Το έργο τούτο, ταξινομημένο με αξιολογικά κριτήρια και με κάποια είδολογική διάταξη, έχει

έπιστημονική έσωτερική διάρθρωση και γίνεται, έτσι, προσιτή ή αξιοποίηση των στοιχείων και των κειμένων. Η κ. Λίνα Τσαλδάρη, ως συγγραφέας, διαθέτει μια εύρυτητα θεώρησης και μια προσωπική ικανότητα συγκεκριμενοποίησης των κοινωνικών θεμάτων. Γι' αυτό, ή άναφορά της στην ζωή της ελληνικής πραγματικότητας και στα ειδικότερα προβλήματα, που έθεσε ή σύγχρονη εποχή, άπαντάει με άτομικό και τεκμηριωμένο λόγο. Πράγμα που την φυλάει άπ' το όλισθημα, άκόμα κι' εκεί που ή φύση των θεμάτων θά έδινε, πιδό πολύ, την ρευστότητα και τον στόμφο. Γνωρίζει, ή συγγραφέας, πώς, γι' όλ' αυτά, χρειάζεται ή ήρεμία κι' ή άπόσταση, που ζητάει ή επικοινωνία με τον άναγνώστη. Και, χωρίς νά θελήσει νά προλαμβάνει ή νά φτιάχνει ένα κλίμα έξαρσης, προσφέρει τά κείμενα και τά στοιχεία και τους άριθμούς, τοποθετημένα στην εύθύνη της προσωπικής της ιστορίας. Το έργο αυτό, που πλησιάζει τις 700 πυκνοτυπώμενες σελίδες ενός μεγάλου σχήματος (6ον), άποτελεί έναν άληθινό άρχετο. Και, γι' αυτό, ή προσφορά της κ. Τσαλδάρη, είναι δυό φορές αξιοθαύμαστη. Χωρίζεται σε δυό τόμους, καθώς τó άπαιτεί ή είδολογική αξιολόγηση, γιά νά κινείται, κατ' αυτόν τον τρόπο, πιδό άνετα ή συγγραφέας και γιά νά έχουν, τά θέματα που καταχωρούνται (στόν καθένα χωριστά), κάποια ειδικότερη συνάφεια. Ο δεύτερος τόμος περιλαμβάνει, μια εύρύτερη ενότητα άπό κοινωνικά και έθνικά θέματα, μέσα στα όποια περιέχεται ή δράση και τά έπιτεύγματα γιά την κοινωνική πρόνοια και γιά την παροχή της κρατικής προστασίας. Ο πρώτος τόμος συγκεντρώνει τά έργα, τους άγώνες και τις σκέψεις της γιά τó παιδί και γιά την γυναίκα στη ζωή της χώρας μας. Έτσι, τά θέματα δέν συγκρούονται στην σύνθεση τούτη, γιάτί, όχι μονάχα συνάπτονται ως δημιούργημα του ίδιου προσώπου, αλλά και είναι τοποθετημένα στην ίδια πορεία, όπου ή κ. Α. Τσαλδάρη έπρωτόρησε. Και στο τέλος, επί πλέον, ένα πληρέστατο και καλοδιαταγμένο εύρετήριο κάνει εύχρηστα, όλ' αυτά τά κείμενα της πράγματι πολύμοχθς και πολυδάπανης εργασίας. Άναντίρρητα, τó έργο της κ. Α. Τσαλδάρη, είναι μια πράξη μεγάλη και αξιέπαινη, που, άσφαλώς την τιμάει ξεχωριστά.

Μαρίας Άρκαδίου: «Σάρλ Μπωντλαίρ — Πουλε Μαλασσί (μελέτη)», Άθήνα, 1968.

Η Μαρία Άρκαδίου, που ή άβρη λυρική αίσθηση κι' ή αλθεριωμένη συγκίνηση ξεχωρίζει τόσο ήρεμα στην ποίησή της, τώρα, δίνει μια έξαισια δοκιμακή σύνθεση άπ' την άγωνία και την έξαρση του Μπωντλαίρ. Η λεπτή κρίση και, μαζί, ή άνένδοτη πίστη, που διαπότισε όλόκληρη την ζωή του Μπωντλαίρ, γιά την Μ. Άρκαδίου, ήταν μια πνευματική συνάντηση, μια αιώρηση κι' ένας άγώνας. Έτσι, έφτιαξε τó βιβλίο τούτο, γιά νά δώσουν, με αυτό, και τά δικά μας γράμματα ένα παρών στα έκατό χρόνια,

άπό τότε που ό ποιητής άφησε τή ζωή. Και τó αξιοπρόσεκτο, στην εργασία τούτη, είναι που ή Μαρία Άρκαδίου, δέν στάθηκε στην ποίηση και στη μνήμη μονάχα του Μπωντλαίρ, αλλά στην σύνδεση της ζωής του με τον Πουλε Μαλασσί. Γιατί, χωρίς αυτήν την δίδυμη καρδιά και χωρίς την άσβεστη θέρη, που κράτησε την ποίηση και τά όνειρα ζωντανά στην όδυνηρότερη φάση του ταλαιπωρημένου Μπωντλαίρ, δέν θά είχαμε ένα κλίμα και μια ξεχωριστή φυσιογνωμία. Κι' αυτό, άκριβώς, είναι που ή Μ. Άρκαδίου, μετουσιώνοντάς το σε μια γεύση και σ' ένα λυγρό αίσθημα άποκεκαθαμένης ποίησης, έκαμε ένα βιβλίο, που είναι χνωτισμένο με την έσωτερη μοναξιά. Είναι ένα μνημόσυνο, στ' άλήθεια, καμωμένο με την άγάπη και την εύαισθησία της ήρεμης ώρας των Ίσκιων, που δίνει κάποια είδική ποιότητα. Έτσι, δέν πληροφορούμαστε μονάχα, κοινωνούμε, συμμετέχουμε κιόλα, πράγμα που καταξιώνει την εργασία και που καλύπτει πλήρως τις προθέσεις της. Γιά νά φτάσει, στο άποτέλεσμα αυτό, ή Μ. Άρκαδίου, έκτός άπ' τον ποιητικό λόγο, που τον νοτίζει με την άτμόσφαιρα που εκλύεται άπ' την συγκίνησή της, συγκεντρώνει και σπάνια ντουκουμένα άπ' την εποχή εκείνη της ζωής των Μπωντλαίρ και Μαλασσί (χειρόγραφα, φωτογραφίες, πίνακες, γλυπτά, έκδόσεις κ. λ.). Όλ' αυτά, που είναι τόσο πολύτιμα και τόσο σπάνια, κάνουν την εργασία τούτη νά είναι πράγματι μονοδική.

Νέστορα Μάτσα: «Στέγη άπό ούρανο» (Σαρακατσιάνικο όδοιπορικό), Άθήνα, 1968.

Τό όδοιπορικό τούτο, που είναι διαποτισμένο με κάποια ήρεμη και φιλοσοφική διάθεση, κρατάει μια θολή γοητεία κι' έχει μια διάχυτη αίσθηση άπόνων ποιητικό λόγο. Όστόσο, όμως, δέν ξεχωρίζει έντονα ή ιδιόμορφη φυσιογνωμία των Σαρακατσιάνων και δέν δίνεται ίσως — έστω και με αυτά τά προσόντα — ό χαρακτήρας κι' ή όντότητα της παράδοσης αυτών των ανθρώπων, που φέρνουν, μαζί τους, την δική τους ποίηση, την δική τους φιλοσοφία και τή δική τους παράδοση. Είναι περισσότερο ένα όδοιπορικό κείμενο, χρωματισμένο με τó φώς και τις έξάρσεις, που δίνουν τά περιστατικά και τó τοπίο στη ζωή των ποιμένων γενικώτερα, κι' όχι μονάχα των Σαρακατσιάνων. Πιστεύουμε πώς αυτή ή λυρική εύφορία, που έμφυσάει έναν τόνο άσκητικής άναχώρησης και υπερατομικής ένατένισης, θά είχε νά κερδίσει ένα μοναδικό αίσθημα γεύσης, αν είταν μονάχα καμωμένη άπ' τους Σαρακατσιάνους και τή ζωή τους. Τό βιβλίο, άπ' τις έκδόσεις «Δωδώνη» είναι όντως θαυμάσια τυπωμένο κι' έχει, ενδιάμεσα, έγχρωμες φωτογραφίες, (πού, όμως, πολλές άπ' αυτές, δέν αντιπροσωπεύουν άποκλειστικά θέματα άπ' τή καθ' αυτό ζωή των Σαρακατσιάνων).

Γρηγόρη Σταγέα: «Τὸ κάλεσμα τῆς γῆς» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1968.

Ὁ Γρ. Σταγέας εἶναι ἕνας νέος λογοτέχνης, πού διακρίνεται ἀπ' τὴν τόλμη καὶ τὴν ἐλληνικότητα ἐνὸς ἀνεπιτήδευτου λόγου. Τὰ διηγήματα τοῦτα, καμωμένα ἀπ' τὸ φῶς καὶ τὴν αἴσθηση μιᾶς γνήσιας ἐλληνικῆς θεματογραφίας, κρατοῦν τὴν καθαρότητα καὶ τὴν περηφάνεια ἀπ' τὴν δική μας παράδοση. Ἔτσι, μὲ τὴν ποιητικὴ διάβρεξη ἀπόναν συγκινητικὸ διάλογο, τὰ πρόσωπα κι' ὁ τόπος δέονται μὲ τὸ ὕφος καὶ τὴ φυσικότητα τῆς γλώσσας, καί, ὅλα μαζί, φτιάχνουν λογοτεχνικὴ ὄντοτητα, ἡ ὁποία ξεχωρίζει τὸν Γρ. Σταγέα. Γι' αὐτό, στὴν ἐποχὴ μας, πού ἡ οὐδετερότητα ἐνὸς ἀποχρωματισμοῦ, πού φέρει ἡ ἀφευκτὴ ἐκμηχάνιση τοῦ βίου, οἱ τέτοιες παρουσίες πρέπει νὰ ἀξιολογοῦνται καὶ νὰ προσέχονται ἰδιαίτερα. Γιατί, αὐτές εἶναι μιὰ ἐλληνικότητα, εἶναι μιὰ δύναμη πνευματικῆς ἀντοχῆς, γιὰ τὴν διαφύλαξη τῆς ἐθνικῆς μας πνευματικῆς φυσιογνωμίας.

Θανάση Παπαθανασόπουλου: «Ἱστορικὰ καὶ Λαογραφικὰ τῆς Περίτσας» (β' ἔκδοση), Ἀθήνα, 1967.

Ἡ λαογραφία, πού ἔχει τὸ βαθὺ ὑπόστρωμα τῆς πνευματικῆς παράδοσης τοῦ λαοῦ μας, γιὰ τὸν ποιητὴ Θ. Παπαθανασόπουλο, εἶναι μαζί καὶ μιὰ συνομιλία μὲ τὴ γενέθλια γῆ. Ἔτσι, μὲ τὴν δεύτερη ἔκδοση τοῦ παραπάνω βιβλίου, μᾶς δόθηκε ξανά ἡ χαρὰ νὰ ξαναγευτοῦμε αὐτὴν τὴν τόσο θελκτικὴ του ἐνασχόληση. Ὑπηρεσία ὕψιστη πρὸς τὴν γενέτειρα, τὰ Ἱστορικὰ καὶ Λαογραφικὰ τῆς Περίτσας. Γιατί, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἀποθησαύρισή τους, ὁ συγγραφέας δίνει κι' ἕνα χρῶμα προσωπικὸ, κάτι ἀπ' τὰ δικά του βιώματα, πού κάνουν τὸ κείμενο νὰ ἔχει μιὰν ἀξία κι' ἕνα τοπικὸ χρῶμα. Ἡ προσφορὰ αὐτὴ, ἀναντίλεκτα, εἶναι ἀπ' τὶς πιδὸ πολύτιμες στὴν σύγχρονη βιβλιογραφία, γιὰ τὴν κρατᾶει τῆς ζωντανῆς ἀρτηρίας τῆς μνήμης καὶ τῆς παράδοσης τοῦ λαϊκοῦ μας πολιτισμοῦ.

Ἰφιγένειας Διδασκάλου: Παράθυρο στὸν οὐρανὸ» (ποιήματα), Θεσσαλονίκη, 1966.

Ἡ ὄριμη ποιητικὴ καθαρότητα κι' ἡ αἴσθηση τῆς προσωπικῆς ζωῆς, πού κατακλύζουν τὰ ποιήματα τῆς Ἰφ. Διδασκάλου, εἶναι μιὰ καινούργια λυρική παρουσία. Ἡ ποιήτρια τούτη, πού τόσο στάθηκε στὸ χῶμα τοῦ τόπου της, ἐδῶ ἔχει μιὰ ἀνεπιτήδευτη εὐκρίνεια κι' ἕναν τόνο ἐξομολόγησης. Τὰ αἰσθήματα κι' ἡ ἀγωγή τους, σ' ἕνα κλίμα προσωπικῆς ἐπάρκειας, παίρνουν ἕναν ἰριδισμό, πού χρωματίζει τὴν ψυχικὴ ζωή. Ἔτσι, κι' ἐκεῖ, ἀκόμα, ὅπου ἔρχεται ἡ καθημερινότητα, γιὰ νὰ ζητήση τὴν ἐκφραση μ' ἕνα σύμ-

βολο ἢ μ' ἕνα δύσκολο ἀδιέξοδο, οἱ στίχοι της δὲν χάνουν τὴν ποιότητα καὶ τὴν πνευματικὴ τους ἀξία. Τὸ «Παράθυρο στὸν οὐρανὸ», ἀπ' τὶς καλύτερες πνευματικῆς παρουσίες τῆς γυναικειᾶς προσφορᾶς στὰ σύγχρονα συγγράμματά μας, δὲν εἶναι οὔτε μιὰ οὐδέτερη αὐξηση, οὔτε μιὰ κραυγὴ ἀπ' τὸ ἀνώνυμο ἄγχος πού δέρνει τὰ τυπογραφεῖα. Ἀντίθετα, εἶναι μιὰ ποίηση πού κρατᾶει τὴ χαρὰ ἀπ' τὴν τρέχουσα ζωὴ καὶ τὴν ὀξύτατη ἐκείνη συγκίνηση ἀπ' τὶς ἀνχμνήσεις στὶς ὕχτες τῆς ἡρεμῆς ἀναπόλησης.

Κύπρου Χρυσάνθη: «Λυρικός λόγος» (ποιήματα), Λευκωσία, 1968.

Εἶναι εὐτύχημα, πού ὁ Κύπρος Χρυσάνθης συγκέντρωσε, στὸ βιβλίο τοῦτο (γύρω στὶς 500 σελίδες μεγάλου σχήματος), ποιήματα πού παρουσίασε, κατὰ καιροῦς. Γιατί, ὁ ὀξύς αὐτὸς λυρικός ποιητὴς μὲ τὴν αἰχμηρὴ αἴσθηση καὶ τὴν ἐκσταση τῆς ποιητικῆς μέθης στὴν ὄραση, εἶναι ἕνα μεγάλο κεφάλαιο καὶ μιὰ ἰδιαίτερη ὄντοτητα στὰ ἐλληνικὰ γράμματα. Κι' εἶναι, ἀκόμα, εὐτύχημα πού εἶναι Κύπριος. Ἡ ἐποχὴ τούτη, πού ἡ Κύπρος δημιουργεῖ μιὰ συγκινητικὴ ἐπικὴν ἱστορία, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴν παρουσία κι' ἀπ' τὸ λόγο τέτοιων Κυπρίων. Ἔτσι, ὁ «Λυρικός λόγος» ἔρχεται σὲ κρίσιμη ὥρα, νὰ γιομίσει τὴν πνευματικὴ μας ζωὴ μὲ μιὰν ἄκρατη ἄνθιση ἀπ' τὴν ἐλληνικὴ ἀξία καὶ διάρκειά της Κύπρου. Διότι, ἡ ποίηση τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη εἶναι ὅλη καμωμένη ἀπ' τὸ φῶς, ἀπ' τὴν αἴσθηση, ἀπ' τὸ χρονο κι' ἀπ' τὴν πάλη τῆς Πατρίδας του, ὄχι σὰν ἠθογραφία. Ὁ Κύπρος Χρυσάνθης ἔχει ἕναν ὑπερμοντέρνο λόγο, μιὰ ριψοκίνδυνη τόλμη κι' ἕναν ὀξύ αὐθορμητισμὸ, πού μεταστοιχειώνει, ὅλ' αὐτὴ τὴν τόσο γνήσια ἐμπειρία του, σὲ μιὰ ἰδιότυπη ποιητικὴ μορφή. Κι' ἀκόμα, τοὺς στίχους του περπατᾶει ἕνα ρίγος ἀπόναν λιτὸ λυρικὸ κλίμα, πού νοτίζει τὶς λέξεις καὶ πού μεταπλάθει τὰ σχήματα σὲ κάποια πυκνωμένη ἔξαρση. Γι' αὐτό, ἡ συγκέντρωση ὅλης, τῆς μέχρι τώρα, ποιητικῆς προσφορᾶς του, φέρνει, πράγματι, ἕναν ξεχωριστὸ πλοῦτο στὴν σύγχρονη πνευματικὴ μας ὄντοτητα.

Δημ. Τ. Νότη Μπότσαρη: «Λόγοι κοί μελέται» (τόμοι Α', Β', Γ'), Ἀθήναι, 1967.

Ὁ στρατηγὸς Δημ. Τ. Νότη Μπότσαρης (ἀπόγονος τῶν Μποτσαραίων), στοὺς τρεῖς τούτους πολυσέλιδους καὶ ὀγκώδεις τόμους, πού καλύπτουν μιὰ ἐποχὴ ὀλόκληρη, συγκεντρώνει τὴν προσωπικὴ του ἱστορία, πού εἶχε στὴν ἐθνικὴ ζωὴ τῆς Χώρας μας. Εἶναι μιὰ ἱστορία ἐκτεταμένη, ἀτομικὴ, πού εἶναι συνδεδεμένη, ὡστόσο, μὲ γεγονότα καὶ μὲ δράση γενικώτερης ἐπίπτωσης στὴν ἐθνικὴ ζωή. Γι' αὐτό, δὲν μπορεῖ, παρά νὰ ἔχει ἕνα εὐρύτερο ἐνδιαφέρον καὶ νὰ ἀποτελεῖ ἕνα ἰδιαίτερο

κεφάλαιο στην σύνθεση της νεώτερης ιστορικής βιβλιογραφίας. Η μαρτυρία και τα ντουκουμέντα, που υπάρχουν μέσα στην εργασία αυτή, αξιολογημένα με κριτήρια διανοουμένου, παίρνουν έδω μια ειδική υπόσταση και τοποθετούνται, απ' τόν ίδιον τόν πρωταγωνιστή — πού, έν προκειμένω, είναι ο συγγραφεύς —, πράγμα πού τούς προσδίνει κι' ένα ιδιόμορφο βάρος. Γιατί, κοντά στ' άλλα, ο στρατηγός Δ. Μπότσαρης, έχει και τὸ χάρισμα νὰ εἶναι κι' ἕνας εὐφραδὺς λόγιος μὲ βαθειὰ καλλιέργεια. Ἔτσι, τὸ ἔργο του, πού ἀπλώνεται σὲ ὅλες τὶς ἐκφάνσεις μιᾶς πολυεδρικής ἀνησυχίας, καλύπτει ὄντως εὐρύτερες προθέσεις καὶ εἰσφέρει ἕναν πολυτιμὸν ἀμητὸ ἀπὸ γνώσεις καὶ ἐμπειρίες. Καί, στὸν τόπο μας, μιὰ τέτοια εἰσφορά ἔχει τὴν ἀξία τῆς θετικής συμβολῆς, γιὰ τὴν συγκρότηση καὶ γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τοῦ ὑλικοῦ της στὴν ἱστορία τῶν χρόνων πού ἀναφέρεται. Ἐν προκειμένω, τὸ ἔργο τοῦ Δ. Μπότσαρη εἶναι ἕνα ὑπόδειγμα. Διότι δὲν ἀποτελεῖται μονάχα ἀπ' τὴν ἱστορική γερονότων καὶ περιστατικῶν, ἀλλὰ ἀπ' τὴν καθολικὴ πνευματικὴ πορεία κι' ἀπ' τὸν ρόλο, πού διαδραμάτισαν, οἱ πράξεις κι' οἱ σκέψεις τοῦ συγγραφέα, στὴν πορεία αὐτή. Ἔτσι, ὁ Δ. Μπότσαρης, ὡς συγγραφέας τώρα, παίρνοντας ὄλο αὐτὸ τὸ ὑλικό, πού ἀπορέει κι' ἀπ' τὴν δική του ζωὴ, τὸ συνθέτει μὲ τὴν αἴσθηση καὶ τὴν κριτικὴ ἀποτίμηση, πού τοῦ δίνει ἡ ἀπόσταση τῶν χρόνων, ὡς τώρα. Μελέτες καὶ δοκίμια, ἄρθρα καὶ διαλέξεις, χάρτες καὶ σκέψεις, αἰσθητικὲς ἀποτιμήσεις καὶ γερονότα, ἐπιστημονικὲς πραγματεῖες καὶ σχέδια, πολεμικὰ καὶ πολιτικὰ πράγματα, ὄλ' αὐτὰ, μέσα στὸ πλαίσιο ἐθνικῆς δράσης καὶ προσωπικῆς θεώρησης, εἶναι μιὰ οἰκοδόμησις δεμένη μὲ τὴν Πατρίδα καὶ μὲ τὸν δημόσιο βίον της. Ἐν τούτοις, ὅμως, εἶναι καὶ μιὰ βιοθεωρία καὶ μιὰ πράξη ἑνὸς ἀνθρώπου, πού ἔχει τὸ βάρος ἀπόναν παράγοντα. Κι' αὐτό, ὅπως εἶναι φυσικό, δίνει μιὰ ἰδιάζουσα ὑπευθυνότητα, πού ἀνοίγει τὶς διαστάσεις στὰ μέτρα μιᾶς γενικότητας. Ἄναμφισβήτητα, ἡ παρουσία ἑνὸς τόσο ἐκτεταμένου καὶ τόσο ἐνδιαφέροντος συγγράμματος, συνιστᾷ μιαν ὑπηρεσία μεγάλη. Ἡ σημασία, πού ἔχει, εἶναι τόσο ὀρατή, ὥστε δὲ χρειάζονται περισσότερα γιὰ νὰ τὴν ξεχωρίσουμε. Κι' ὁ στρατηγός Δ. Μπότσαρης, μὲ τὴν γλαφυρότητα τῆς γλώσσας καὶ τὴν πνευματικὴν ἐκφραση, πού χαρακτηρίζουν τόσο ἔντονα τὴν πνευματικὴν του δραστηριότητα, θέλησε νὰ παραδώσει αὐτὸν τὸν ἀμητὸ στὶς ἐπερχόμενες γενεές. Εἶναι πρὸ τιμῆν του. Γιατί, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, προσφέρει τὴν εὐκαιρία νὰ κριθεῖ καὶ νὰ μελετηθεῖ γιὰ ὅ,τι ἔπραξε στὸν τόπο του. Κι' ἀκόμα, μέσα στὶς σελίδες, πού παραδίδει στὴ δημοσιότητα, ὑπάρχει ἕνα σφρίγος νεανικό, μιὰ θερμὴ κι' ἕνας ὑψηλὸς στοχασμός, πού δὲν πρέπει νὰ μένουν ἀπλῶς σ' ἕνα οἰκογενειακὸ ἀρχεῖο ἢ σὲ κάποια παρωχημένη καταχώρηση. Γιατί, εἶναι πνευματικὴ διάρκεια, πού ἔχει νὰ προσφέρει καὶ πού ἔχει νὰ συζητηθεῖ,

πέρ' ἀπ' τὸ χρόνο καὶ τὰ πρόσωπα, πού κλείνει μιὰ ἐποχὴ. Ὁ Δημ. Τ. Νότη Μπότσαρης, πού κινήθηκε καὶ στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο, μὲ τὴν ἰδιότητα ἀντιπροσώπευσης τῆς χώρας μας, ὀλοκληρώνει ἔτσι τὴν ἀγάπη καὶ τὴν πίστη του γιὰ τὴν Πατρίδα. Τὸ ἔργο αὐτό, πού τὸ ἐπιμελήθηκε ὁ Κ. Δ. Στεργιόπουλος, ἔχει ἀψογὴ διάταξη καὶ ἐπιστημονικὴ διαίρεση, στὴν διάρθρωση τῆς ὕλης του.

Ἄλεξάνδρας Παραφεντίδου: «Φωτεινὰ διαλείμματα» (ποιήματα) — «Ἡ ποιήτρια Χρυσάνθη Ζιτσαῖα» (δοκίμιο).

Ἡ θαλερὴ καὶ νευρώδης ποίηση, πού ἔχει ἡ ποιήτρια τῆς Θεσσαλονίκης Ἄλ. Παραφεντίδου, εἶναι μιὰ ὄντως ὑψηλὴ ποιότητα στὰ σύγχρονα γράμματά μας. Ἡ προσφορὰ αὐτή, πού ἔχει ἀπὸ χρόνια χαράξει, μὲ τὸν πνευματικὸν λυρισμὸ καὶ τὴν κρυστάλλινη καθαρότητα μιᾶς ἀδολῆς συγκίνησης, ξαναδίνεται δῶ, σὲ μιὰ ὀραιότητα ἡρεμῆς ἀνθίσης. Ὁ ποιητικὸς λόγος, πού δονεῖται ἀπ' τὸ ρίγος καὶ πού ἰριδίζεται ἀπ' τὴν θελκτικὴν ρέμφη τῶν ἐσώτερων μονολόγων τῆς ποιήτριας, δίνει στὴ συλλογὴ αὐτὴ ἕνα τόνο προσωπικῆς γεύσης. Καί, μὲ τὴν εὐαισθησία καὶ μὲ πηγαῖα τῆς ἀγάπης, φτάνει σ' ἕνα ἐπίτευμα, πού δικαιώνει τὴν ποιήτρια καὶ τὸ ἔργο της.

... Ξημέρωσε. Δὲν φτάσαμε στὸ ποθητὸ
χειμῶνα τῶν ὀνείρων,
οὔτε τ' ἀκριβὸ λουλούδι τῆς χαρᾶς
... ἀδράξαμε.

Ἡ Ἄλ. Παραφεντίδου πιάνει κι' ἕναν ἰδιαιτέρο χῶρο, στὸ δόκιο καὶ στὴν πεζογραφία. Ἐχει βαθύτατη αἰσθητικὴ καλλιέργεια κι' ἕναν θαυμάσιον ὀλισμὸ, πού ἀναδεικνύει τὰ κείμενά της. Αὐτὴ τὴν ἀρετὴ της, τὴν χαρήκαμε ξεχωριστὰ στὴν τελευταία μελέτη της, πού ἀφιέρωσε γιὰ τὴν ποιήτρια Χρυσάνθη Ζιτσαῖα. Εἶναι μιὰ συγκινητικὴ ποιητικὴ στέψη, στὴν εὐκαιρία τῶν σαράντα χρόνων τῆς Χρ. Ζιτσαῖας στὰ γράμματά μας. Στὸ βιβλίο αὐτό, ἡ Ἄλ. Παραφεντίδου, κάνοντας μιὰ εὐρύτατη καὶ καλοσχεδιασμένη παρουσίαση, συνέθεσε, μαζί, τὸν παλμὸ ἀπ' τὴν καρδιά καὶ τὸ φῶς ἀπ' ἀγάπης της, γιὰ τὴν Χρ. Ζιτσαῖα.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

BIBLIA ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ — ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ

Στέλιου Ντομάλη: «Ἀλληλεξάρτηση» (ποιήματα), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, Λάρισα, 1969.

Μαρίας Ἀρκαδίου: «Σὰρλ Μπωντλαῖρ — Πουλὲ Μαλασσί» (μελέτη), Σχ. 8ον τετράγ., σελ. 176, Ἀθήνα, 1968.

Άχιλλέως Γ. Λαζάρου: (Έκδοσις 'Ιερῶς Μονῆς Ὀλυμπιωτίσσης Ἐλασσόνος): «Κατάλογος ἐντύπων Βιβλιοθήκης Ὀλυμπιωτίσσης», Σχ. 6ον, σελ. 264, Ἀθήναι, 1964.

Κλέρας Πευκία (Φρόσως Σαγρέδου Σαντοριναίου): «Στὸν Ὀλυμπο» (ποιήματα), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 132, Ἀθήνα, 1968.

Κλέρας Πευκία (Φρόσως Σαγρέδου Σαντοριναίου): «Τραγούδια τοῦ πολέμου 1940 — 41» (ποιήματα), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, δευτέρα ἔκδοσις, Ἀθήνα, 1968.

Γεωργίας Ν. Οἰκονομοπούλου: «Γραπτοὶ ἀντίλαλοι» (ποιήματα — γνωμικά), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 216, Ἀθήναι, 1964.

Νανῶς Π. Κοντοῦ: «Δάφνες τῆς Μακεδονίας» (ποιήματα), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 120, Ἀθήνα, 1969.

Ἀλεξ. Χ. Μαρμπούλου: «Τοῦ τόπου μου καὶ τοῦ καιροῦ μου» (διηγήματα ἱστορικά καὶ ἄλλα), ἔκδοσις Φιλεκπ. Ἐταιρείας (ἀρ. 48), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 168, Ἀθήναι, 1968.

Κωστή Λειβαδά: «Νέα Σκηγή» (Λεύκωμα), Σχ. 6ον, σελ. 114, Ἀθήνα, 1969.

Διεθνoῦς Ἐκθέσεως Θεσσαλονίκης: «Λεύκωμα», Σχ. 4ον, Θεσσαλονίκη, 1968.

Ἀνθούλας Α. Ζόλδερ: «Λυγμικὲς μελωδίες» (ποιήματα), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 98, Ἀγρίνιον, 1969.

Χρυσούλας Χατζηγιαννιοῦ: «Ἐποψίες» (ποιήματα), Σχ. 8ον, σελ. 72, Ἀθήνα, 1967.

Ἀλεξ. Χ. Μαρμπούλου: «Γεωργίος Καστριώτης (Σκεντέρμπεης)», ἔκδοσις Ἡπειρωτικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνῶν, Σχ. 8ον μεγ., σελ. 36, Ἀθήναι, 1968.

Πάνου Γ. Παπακωστόπουλου: «Σήματα» (ποιήματα), Σχ. 8ον, σελ. 32, Ἀθήνα, 1969.

Σαράντου Παυλέα: «Ἀμαρτία καὶ προσευχή» (ποιήματα), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 72, Θεσσαλονίκη, 1968.

Μαριάνθης Βώκου: «Ἀπλὲς φωνές» (ποιήματα), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Ἀθήναι.

Γιάννη Γαλανοῦ: «Χελιδόνια» (ποιήματα), Σχ. 8ον, σελ. 64, Ἀθήνα 1968.

Σόνιας Ὀλλανδέζου: «Κοινωνικά θέματα» (μελέται), Σχ. 8ον, σελ. 88, Ἀθήνα, 1968.

Γαλάτιας Μπαλτᾶ: «Διατονικά» (ποιήματα), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 54, Θεσσαλονίκη, 1969.

Π. Α. Χρονοπούλου: «Ὁ γάϊδαρος — αὐτὸς ὁ παρεξηγημένος» (μελέτη), Σχ. 8ον, σελ. 24, Πάτραι.

Ὀμάρ Καγιὰμ (μετάφρασις: Π. Α. Χρονοπούλου): «Ρουμπαγιάτ», Σχ. 8ον, σελ. 76, Πάτραι.

Ἡλία Π. Κατσόγιαννη: «Ἑλληνικό» (ποιήματα), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 56, Θεσ/νίκη 1969.

Β. Η. Βογιατζόγλου: «Στὸν ἄστερισμὸ τῆς Παρθένου» (ποιήματα), Σχ. 8ον, σελ. 52, Ἀθήνα, 1969.

Ἀλεξάνδρας Παραφεντίδου: «Φωτεινὰ διαλείμματα» (ποιήματα), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 48, Θεσσαλονίκη, 1969.

Ἀλεξάνδρας Παραφεντίδου: «Ἡ ποιήτρια

Χρυσάνθη Ζιτσαία» (μελέτη), Σχ. 8ον, Θεσσαλονίκη, 1969.

Χαραλ. Δ. Πέτσκου: «Πρὶν ἀπ' τὸ ἡλιοβασιλεμα» (διηγήματα), Σχ. 8ον, σελ. 192, Ἀθήνα, 1969.

Ἀντώνη Ι. Πρόκου: «Δυὸ Νικοπόλεις» (δοκιμογραφία), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, Ἀθήνα, 1969.

Δημήτρη Σταμέλου: «Ρουμελιώτικη πεζογραφία» (τόμος πρῶτος 1829 — 1900), Σχ. 8ον, σελ. 164, Ἀθήνα, 1969.

Βασιλ. Ι. Λοζάνα: «Ἡ παρουσία τῶν κωφάλαλων στὴ νεοελληνικὴ πεζογραφία» (μελέτη), Σχ. 8ον, σελ. 112, Ἀθήναι, 1969.

Ἀλέκου Βασιλείου: «Διηγήματα», Σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, Ἀθήναι, 1969.

Ροταριανοῦ Ὁμίλου Αἰγίου: «Ποιητικὴ Πρωτομαγιά», Αἴγιο, 1969.

Γιάννη Πανίτσα: «Οὐράνιο τόξο» (ποιήματα), Σχ. 8ον, σελ. 64, Ἀθήναι, 1964.

Γιάννη Πανίτσα: «Πύραυλος» (ποιήματα), Σχ. 8ον, σελ. 96, Ἀθήναι, 1966.

Θασ. Παπαθανασοπούλου (μετάφρασις): «Ἀνθολόγιον ἀρχαίων λυρικῶν», Σχ. 8ον, σελ. 32, Ἀθήναι, 1969.

Roland Hibon (ἔκδοσις Ἐταιρ. Μακεδονικῶν Σπουδῶν): «Τέσσαρα ἀνέκδοτα γράμματα τοῦ Μαβίλη», Θεσσαλονίκη, 1968.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ — ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν: «Ἐπετηρίς» (ἔτος ΛΣΤ'), Σχ. 8ον μεγ. σελ. 504, Ἀθήναι, 1968.

Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους (ἐπιμέλεια: Κων. Ἀθαν. Διαμάντη): Ἀρχεῖα Λαζάρου καὶ Γεωργίου Κουντουριώτου (τόμος: ἔβδομος καὶ ὄγδοος), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 1262, Ἀθήναι, 1967 — 1968.

Ναυαθανάηλ Ἰωάννου Εὐβοϊέως (1857): «Εὐβοϊκά» (ἦτοι ἱστορία περιέχουσα τεσσάρων ἐτῶν πολέμου τῆς νήσου Εὐβοίας), σχ. 8ον, σελ. 208 (φωτοτυπικὴ ἔκδοσις τῆς τῆς Α' ἐκδόσεως), Εὐβοια, 1969.

Ἐταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν: «Κυπριακαὶ Σπουδαί» (τόμος ΑΒ'), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 368, Λευκωσία Κύπρου, 1968.

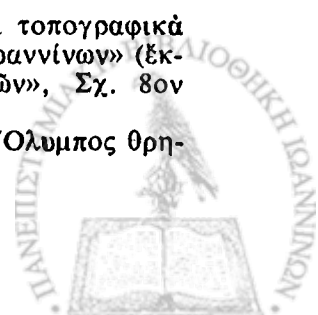
Ἐταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν: «Ἐπετηρίς» (τόμος Α'), Σχ. 8ον, μέγ. σελ. 476, Ἀθήναι, 1968.

Θανάση Παπαθανασοπούλου: «Ἱστορικά καὶ λαογραφικά τῆς Περιστεας» (Β' συμπληρωματικὴ ἔκδοσις), Σχ. 8ον, σελ. 136, Ἀθήνα, 1967.

Α. Βρανούση: «Τὰ χειρόγραφα τῶν Μετεώρων» (Ἐκδοσις Κέντρου Ἐρεῦνης Μεσαιων. καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ Ἀκαδ. Ἀθηνῶν), Σχ. 8ον, μεγ. σελ. 80, Ἀθήναι, 1967.

Α. Βρανούση: «Ἱστορικά καὶ τοπογραφικά τοῦ μεσαιωνικοῦ κάστρου τῶν Ἰωαννίνων» (ἔκδοσις Ἐταιρείας Ἡπειρ. Μελετῶν), Σχ. 8ον μεγ. σελ. 104, Ἀθήναι, 1968.

Ἀχιλλέως Γ. Λαζάρου: «Ὁ Ὀλυμπος ὀρη-

σκευτική και έθνική κοιτίδα του έλληνισμού», Σχ. 8ον, 'Αθήναι, 1966.

'Αχιλλ. Γ. Λαζάρου: «Γλυκοχάραμα της έλληνικης παιδείας», Σχ. 8ον, σελ. 46, Πειραιεύς, 1965.

'Αχιλλ. Γ. Λαζάρου: «'Η Παιδεία της περιφερ. 'Ελασσόνος στα χρόνια της τουρκοκρατίας», Σχ. 6ον, 'Αθήναι, 1966.

'Αποστ. Γ. Σπυροπούλου: «'Η έλληνικότης της Βορείου 'Ηπείρου και οι άγώνες της διά την άπελευθέρωσί της», Σχ. 8ον, σελ. 62, 'Αθήναι, 1969.

Κώστα Π. Λαζαρίδη: «'Η διαθήκη του Ευγενίου Πλακίδα και τὸ Κουκούλι Ζαγορίου», Σχ. 8ον, σελ. 40, Γιάννινα, 1969.

Κ. Τριανταφύλλου: «Κων)νος Μπογδάνος Πατρεύς έν Βενετία, 'Εθνικός Ευεργέτης», (έκδοσις 'Ελλ. 'Ινστ. Βενετίας), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, Βενετία, 1967.

Κων. Δ. Μέρτζιου: «'Η ναυπηγική κίνησης του Χάνδακος κατά τά έτη 1359 — 1360» (έκδοσις Φιλ. Συλλόγου Χανίων «'Ο Χρυσόστομος» — Β' Διεθνές Κρητολογικόν Συνέδριον). 'Αθήναι, 1968.

Βασ. Σαμπανοπούλου: 'Ελληνική Βιβλιογραφία 1800 — 1863 (προσθήκες), 1967.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ

Institut Français d' Études Byzantines: «Études Byzantines» (tome XXXVI) (Σχ. 8ον μεγ., σελ. 424), Paris. 1968.

Roland Higon: «J. M. Papayotopoulos — Fenêtre Ouverte sur la monde» Aix — en Provence, 1968.

Roland Higon: «Costis Palamas Lamar-tine dans la poésie Néο — Hellenique», Aix — en Povense 1968

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΑ

Κων. Α. Γκανιάτσα: «Χαιρετισμοί, Εισηγήσεις, Χαιρετιστήρια μηνύματα, Συνεντεύξεις, Προσφωνήσεις» (κατά την διάρκεια της Πρυ-

τανείας του 'Αριστ. Πανεπιστημίου Θεσσαλο-λικής 1967 — 1968), Θεσσαλονίκη, 1968.

Κων. Α. Γκανιάτσα: «'Ιστορική εξέλιξις της Βοτανικής από τών αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα (λόγος πρυτανικός — έκδοσις 'Αριστ. Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης), Σχ. 8ον μεγ., σελ. 46, Θεσσαλονίκη, 1968.

'Ιωάνν. 'Ορ. Καλογήρου: Περί την υπό του Bernhard Schultze, S. J., κριτικήν εξέτασιν Μαξίμου του Γραικού ως Θεολόγου» (έκδοσις 'Αριστ. Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης), Σχ. 8ον μεγ. σελ. 56, Θεσσαλονίκη, 1966.

Πανεπιστημιακών Σχολών 'Ιωαννίνων: «'Επετηρίς του Πανεπιστημιακού έτους 1968—1969» 'Ιωάννινα, 1969.

ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΗ»— ΑΘΗΝΑΙ 1968—1969

Κ. Καλλινίκου: «'Ο Χριστιανικός ναός και τά τελούμενα έν αυτό», Σχ. 8ον, σελ. 648.

Α. Γιούρις: (μετάφραση: Γιάννη Δουριώτη): «'Εξοδος» (μυθιστόρημα), Σχ. 8ον, σελ. 432.

Δ. Σολωμού: (Είσαγωγή — Κείμενα — Μεταφράσεις — Γλωσσάριον: Ν. Β. Τωμαδάκης) «'Απαντα», Σχ. 8ον, σελ. 272.

Β. Γ. Μπιλάλη: «Τί πιστεύω» (συνοπτική και αναλυτική έκθεση της Δογματικής — Λειτουργικής — 'Ηθικής Διδασκαλίας της 'Ορθόδοξου 'Εκκλησίας), Σχ. 8ον, σελ. 242.

Α. Φουρνιέ (μετάφραση: 'Αγγελικής Νικολοπούλου): «'Ο μεγάλος Μάλν», (μυθιστόρημα) Σχ. 8ον, σελ. 212.

Ρ. Μπράντιμπερκ (μετάφραση: Τζένης Βαγιάνου): «Φαρενάιτ 451» (μυθιστόρημα), Σχ. 8ον, σελ. 184.

Ε. Μαλώ (μετάφραση: Νίκης Δανιηλοπούλου): «Ρομαίν Καλμπρίς» (μυθιστόρημα), Σχ. 8ον, σελ. 176.

Ν. Β. Τωμαϊδάκη: «'Εορταστικός λόγος», Σχ. 8ον, σελ. 120.

Δ. Βικέλα: «Λουκής Λάρας», Σχ. 8ον, σελ. 128.

Α. Μπαρζιλιώτη: «Συνοπτική ιστορία της φιλοσοφίας». Σχ. 8ον, σελ. 56.

Δ Ι Ο Ρ Θ Ω Σ Ε Ι Σ

'Επανορθώνονται έδω μερικά λάθη, που έμειναν στο μελέτημα του συνεργάτη μας κ. Γ. Βαλέτα: «Πέντε προσωπογραφίες του Παλαμά», που δημοσιεύτηκε στο προηγούμενο τεύχος μας (σελ. 66—75):

Σελ.	σειρά	14 ά.	ώραία	γρ.	ώραία
»	»	»	5 κ.	στή έκδοση	γρ. στην έκδοση
»	70	»	1 ά.	μάντες	γρ. μάντες
»	71	»	6 ά.	άρνητάς	γρ. άρνητές
»	72	»	17 κ.	Κογεφίνα	γρ. Κογεβίνα
»	74	»	3 ά.	'Εκείνος, και	γρ. 'Εκείνος που
»	74	»	9 ά.	ζουμπουλάκη	γρ. ζουμπουλάκι
»	74	»	2 ά.	στήλις	γρ. στήλες
»	74	»	17 ά.	Ποτές ή ψυχή μου	δέν ήτανε τόσο

λήθεια και όμορφιά=Ποτές ή ψυχή μου δέν ήπτε τόσο... αλήθεια και όμορφιά.

